A. v. Humboldts Reiser i det Europæiske og Asiatiske Rusland.

Kjøbenhavn. Paa Boghandler F. H. Eibes Forlag. Louis Kleins Bogtrykkeri. 1856.

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken från 1856 digitaliserades i februari 2010 av norska Nasjonalbiblioteket, varifrån de scannade bilderna och OCR-texten i april 2015 kopierades till Projekt Runeberg för att kunna korrekturläsas.

Første Bog.

Første Capitel.

I Sommeren 1827, fortæller HumboldtSammenlign Fortalen til Reisen til Ural, Altai og det caspiske Hav, foretagen paa Hans Majestæt Keiseren af Ruslands Befaling af A. v. Humboldt, G. Ehrenberg og G. Rose, mineralogisk-geognostisk Deel og historisk Beretning om Reisen af G. Rose Berlin 1837 og 1842., da jeg netop var vendt tilbage til mit Fædreland efter et langere Ophold i Frankrig, blev jeg af den keiserlig russiske Statsminister, Hr. Grev v. Cancrin opfordret til at meddele ham mine Anskuelser om Nytten af en Platin-Mynt, der var et Produkt af de uralske Bjergværker og snart skulde sættes i Cours, og om det lovlige Forhold af denne Mynts Værdi til et af de to andre ædle Metaller. Jeg var allerede tidligere officielt bleven opfordret af den spanske Regjering til at bearbeide denne Sag; og under Wienercongressen havde private Personer gjort de forsamlede Monarcher det Forslag, at lade slaae af amerikansk Platin en Mynt, der skulde modtages i alle Statskasser. De Tvivl, som jeg i Efteraaret 1827 yttrede for Greven af Cancrin, ere ikke blevne retfærdiggjorte ved flere Aars Erfaring, uagtet Platin-Mynten kun i ringe Tal er bleven spredt i det vidt udstrakte Keiserrige; imidlertid havde den frimodige Discussion over et vigtigt statsvidenskabeligt Spørgsmaal ikke formindsket den mig skjænkede ærefulde Tillid. Jeg havde neppe i Løbet af denne Brevvexling omtalt det Haab, at jeg, saasnart min Stilling vilde tillade det, vilde paa en Sommerreise besøge Ural, hvis geognostiske Beskaffenhed sikkert maattefrembyde mange Sammenligningspunkter med Andeskjeden i Ny-Granada, førend jeg allerede den $^{5}/_{17}$ December 1827 gjennem Herr Finantsministeren blev underrettet om Hans Majestæt Keiser Nicolaus's Befaling, ifølge hvilken min Reise skulde udføres udelukkende paa Kronens Bekostning i en videre Udstrækning og efter de omhyggeligste Forberedelser. Denne Efterretning vakte paa det meest Levende min gamle medfødte Reiselyst. Men saa meget jeg ogsaa glædede mig til atter tillands at gjennemvandre et saa stort Jordstrøg, saa kunde jeg dog ikke strax benytte mig af hiint storartede Tilbud, der forøvrigt paa ingen Maade indskrænkede min Frihed, da jeg ønskede i Vinteren 1828 at fuldende mine offentlige Forelæsninger over den physiske VerdensbeskrivelseDisse Foredrag, som Humboldt holdt i Berlin fra 3. November 1827 til 26. April 1828, danne det første Udkast til „Kosmos". Min Bøn om Udsættelse fandt let Indgang og da Herr Grev v. Cancrin tilskrev mig under $^{8}/_{20}$ Marts 1828, at Hans Keiserlige Majestæt havde ved egenhændig Underskrift bevilliget, at det ganske skulde afhænge af mit eget Forgodtbefindende om jeg først i Aaret 1829 vilde tiltræde Reisen til Uralbæltet og Tobolsk, og om jeg vilde medbringe som Ledsagere mine lærde Venner,

Professorerne G. Ehrenberg og G. Rose; ogsaa blev det overladt til mig selv om jeg i det næstfølgende Aar vilde udstrække min Excurtion til Ararat eller andre af Ruslands sydlige Egne. For den paatænkte Reises Sikkerhed og Hurtighed havde Herr Finantsministeren med den største Omhyggelighed truffet de hensigtsmæssigste Foranstaltninger.

I Vinteren 1829, kort før min Afreise fra Berlin, blev der endog tilsendt mig en Promemoria der indeholdt Bestemmelse om de for Expeditionen allerede forfærdigede Vogne, Tallet af Postheste paa hver Station (15—20), Valget af en Feldtjæger eller Coureer, de rummelige Boliger, som overalt skulde holdes i Beredskab, den militaire Bedækning, hvor den paa Grund af Grændsens Nærhed var nødvendig, o. s. v. En meget udmærket Bjergembedsmand (den daværende Overhytteforvalter, senere Bjergværksbestyrer von Menschenin), der var det tydske og franske Sprog lige mægtig, skulde ledsage os paa hele Reisen. Promemoriaen endte med de mindeværdige Ord:det afhænger aldeles af Dem, i hvilke Retninger og i hvilke Øiemed De vil udføre denne Reise. Regjeringens Ønske er alene det at understøtte Videnskaberne. Saa meget De formaner vil De derved gavne Ruslands Bjergværksdrift og Industri.

Saa ædle Tilbud (siger til Slutningen Humboldt), og de bleve alle opfyldte paa en længe varende Reise af 14,500 Werster (over 2000 geographiske Miil) tør jeg ikke forbigaa med Taushed, allerede fordi de paa en glædelig Maade charakterisere den Tidsalder, i hvilken vi leve. Den Gunst, som bliver tildelt den Enkeltes stille Virken, straaler fra Videnskabernes Høide ned paa ham. Deri er det levende Udtryk af den Agtelse som en mægtig Monarch yder den fremskridende Viden, og denne Videns velgjørende Indflydelse paa Folkenes Velstand.

Hvor høit Værd Keiseren af Rusland lagde paa Humboldts videnskabelige Forskninger, fremgaaer blandt Andet ogsaa deraf, at der under $^{14}/_{26}$ Febr. 1831, altsaa neppe 16 Maaneder efter Tilbagekomsten fra det kaspiske Hav, blev paa Keiserens Befaling gjort ham Tilbud om en ny Reise. Humboldt (som destoværre ikke saae sig istand til at gaae ind herpaa) skulde have Valget imellem at besøge enten Finland eller, dersom han foretrak Syden, Kaukasus. Den 12. April 1829 om Aftenen Kl. 11 forlod Humboldt Berlin, ledsaget af Professorerne Ehrenberg og Rose. Man tiltraadte Reisen i to Vogne, da dens Øiemed gjorde det nødvendigt at medtage et Apparat af astronomiske og physiske Instrumenter, Bøger samt Forberedelser til chemiske Forsøg og naturhistoriske Samlinger. I Begyndelsen var Afreisen bleven fastsat til de første Dage af Mai, den blev imidlertid fremskyndet ved den Efterretning, at Keiseren af Rusland allerede i de Dage vilde forlade Petersborg og begive sig til Kroningen i Varskov.

I Berlin var allerede for længere Tid siden indtraadt mildt Foraarsveir og de Reisende haabede derfor at komme til Petersborg uden Ophold. De maatte imidlertid snart erfare, at de netop havde valgt den værste Tid til en nordisk Reise. Allerede den følgende Dag traf de paa Snee, der var i Begreb med at smelte og derved fordærvede Veiene, og længere hen havde de den Ulempe at træffealle de Floder, som de skulde passere, i Iisgang. Denne maatte de nu overalt først afvente, og derved led deres Reise særdeles Ophold.

I de første Dage følte de kun lidet til disse Onder; thi Chausseen til Kønigsberg var ikke meget fordærvet ved Sneens Optøen, og i Dirschau, hvor de ankom tidligt den 14., fandt de Weichselen allerede aaben i otte Dage og kunde uden Ophold sætte over med Færgen. Vandet stod meget høit; det havde gjennembrudt Dünerne i Danzigs lavtliggende Dele og anrettet stor Skade. To Mile længere hen satte de over Weichselens anden Arm Nogat, hiinsides hvilken Marienburg ligger. Besigtigelsen af de tydske Ridderes gamle Slot skjænkede dem nogle Timers behagelig Nydelse. Hiinsides Marienburg lige til Elbing fandt de atter den hele Egn saa oversvømmet paa begge Sider af Landeveien, at denne kun lidet ragede frem af den Alt bedækkende Vandmasse.

Den 15. om Morgenen indtraf de i Kønigsberg, og her gjorde Humboldt først personligt Bekjendtskab med den berømte Astronom, Professor Bessel, som viste de Reisende alle Enkelthederne ved hans fortræffeligt indrettede Observatorium, hvilket ligger paa en Høi, som havde hørt til de tidligere Fæstningsværker og forbinder en stor Beqvemmelighed med den største Hensigtsmæssighed. Om Middagen fandt de hos Bessel samlet en større Kreds af Kønigsbergs Lærde og Læger, i hvis muntre og belærende Selskab Aftenen hurtigt rykkede frem.

Det i Nærheden af Kønigsberg fundne Rav gjør ogsaa i mineralogiske Henseende denne Stad særdeles interessant. Universitetets Mineraliesamling indeholder en fortrinlig Samling Ravstykker med indesluttede Insekter. Den er saa temmelig af samme Størrelse som den, der befinder sig i den kongelige Samling i Berlin. Slige Samlingers videnskabelige Værd er saameget større som de i Ravet indesluttede Insekter ere de eneste Levninger af en nu forgaaet SkabningG. Rose o. a. St. — Begge Samlinger, den Kønigsberger saavelsom den Berliner, staae efter Professor Roses Dom i Skjønhed og Fuldstændighed langt tilbage for **Dr**. Berendts i Danzig. Med Hensyn til denne sidste Samling sammenligne man følgende interessante Værk: De i Rav sig befindende organiske Levninger fra Forverdenen i Forbindelse med flere bearbeidet og udgivet af Sundhedsraad Dr. G. C. Berendt. Berlin 1845 og 54. .Indvindingen af Rav blev tidligere styret af en kongelig Embedsmand, og det aarligt samlede Rav folgt ved offentlig Auktion. Men siden 1811 er Ravet forpagtet til Hr. Douglas for en aarlig Afgift af 10,000 Thaler. Hos denne saae Professor Rose de meget betydelige Forraad (efter Hr. Douglas's Angivelse 150,000 Pd.), som, for at beskytte dette let antændelige Materiale for Ildsvaade, bliver opbevaret i et massivt Magazin, der har et hvælvet Loft og lukkes med Jerndøre. Her blev Ravet ordnet efter Stykkernes Størrelse og opbevaret i Kurve og Kister. Man stjælner imellem Sortiment, Tonnenstein, Fernitz, Sandsteen og Schlick. Til den Første regner man alle Stykker, som veier 5 Lod og derover; af Tonnenstein gaaer 30 til 40 Stykker paa et Pund, til Fernitz tæller man smaae rene Stykker paa 1 til 2 Qvadrattommer, Sandsteen danner de endnu mindre Stykker og Schlick kalder man den urene Sandsteen. Sortiment bliver af Ravarbeiderne anvendt til alleslags Galanteriarbeide, men gaaer dog for største Delen raat til Konstantinopel, hvor det bliver benyttet til Ravspidser. Af Tonnenstein og Fernitz forfærdige Ravarbeiderne Perler, som de kalde Koraller. Sandsteen og Schlick, saavelsom Affaldet bliver meest brugt til Destillation af Ravsyre, der bruges som chemisk Reagens, ligesom det Tiloversblevne i Retorterne, det saakaldte **colophonium succini**, bliver brugt til Ravfernis.

Regnskabet, som man har ført over Udbyttet af Rav fra 1535 til 1811, udviser, at Resultatet stedse er blevet det samme. Tager man en Gjennemsnits Beregning af Aarene 1661 til 1811, saa andrager Mængden af det aarlig indvundne Rav 150 Tønder (Tønden til 87 Stof, der er noget mindre end den Berlinske Qvart). Meer eller mindre gunstige Storme, som drive Navet til Strandbredden, større eller mindre Underslæb ved Indsamlingen, give i de forskjellige Aar større eller mindre Afvigelser, hvilket dog aldrig ere betydelige. Sortiment findes sjeldnest. Procentviis indeholde 150 Tønder: 0,788 Sortiment, 9,642 Tonnenstein, 5,959 Fernitz, 64,695 Sandsteen, 18,916 Schlick.Rav bliver deels opkastet af Havet paa Stranden og der opsamlet, deels opgravet i Nærheden af Stranden, dog findes der langt mere Sørav end Landrav. Søravet bliver samlet paa hele Kysten fra Memel til Danzig, men ikke overalt i lige Mængde; den største Mængde bliver samlet paa den Samlændske Kyst fra Pillau og Nord paa lige til Landsbyen Gross-Hubnicken paa en Længde af omtrent 3 Miil, derimod bliver der kun indvunden ubetydeligt paa den Friske Nehrung og endnu mindre paa den Kuriske Nehrung. Nehrung er det lavtliggende Land ved Hafferne. Herr Douglas har kun forpagtet Kysten fra Memel indtil Danzigs Gebeet hinsides Landsbyen Polsky. Det der bliver samlet ved Danzig tilhører Staden, som særskilt har forpagtet det. Vindens Retning, som mest begunstiger Ravets Fremkomst, er forskjellig i de forskjellige Rivierer efter Kystens Beliggenhed; ialmindelighed er det dog især vedholdende Nordenvinde, ved hvilke Ravet bliver opskyllet med Bølgerne, thi naar de have lagt sig, bliver Ravet drevet op af Vandet tilligemed det saakaldte Ravgrønt (**fucus vesiculosus** og **fastigatus**), hvori det ligger.

I Aarene fra 1782 til 1806 bleve Landravet ved Landsbyerne Gross-Hubnicken og Kraxtepellen paa den Samlændste Kyst, tilvirket ved fuldkommen Bjergværksdrift i Schakter og Stoller. Ravet findes her ved den 100 indtil 150 Fod høie Strandbred i et sort, meget vitriol og leeragtig Sandlag, blandet med Brunkulstykker. Indvindingen var vel meget besværlig paa Grund af det mægtige Sanddække, men holdt sig derved, at man i det opgravede Rav fandt meget mere Sortiment end i Søravet. Endnu bliver Rav opgravet, men man indvinder det ikke ved Drift under Jorden, men fra Dag til Dag idet man affører det hele Sandlag og lader det skylle i Havet ved en lille forbiflydende Flod, hvis Retning vilkaarlig kan forandres. Herr Donglas's Omkostninger ved denne Graven beløb sig i et Aar til 10,000 Thaler. Paa Kysten af Danzig bliver Ravet endnu mere opgravet end paa Kønigsberg Kysten, det forekommer imidlertid ganske under de samme Forhold og bliver ligeledes indvundet

ved at afføre Sandlaget.

Forøvrigt træffer man ogsaa i Preussen Ravet i større Afstandfra Kysten og paa nogle Steder i stor Mængde. I Aaret 1803 fandt man paa Godset Schlappachen imellem Gumbinnen og Insterburg det Stykke, som bliver opbevaret i den kongelige mineralogiske Samling i Berlin og er det største, som man kjender. Dette Stykke er 13¾ Tomme Rhinsk langt 8½ Tomme bredt, paa den ene Side 5⅝, paa den anden 3½ Tomme tykt og har en Vægt af 13 Pd. 15¾ Lod. Oprindelig var det endnu noget større, men Finderen, som ei kjendte sit Funds Beskaffenhed, slog et Stykke paa omtrent 8 Lod af det. Ravet er af den gjennemsigtige Slags, dog paa nogle Steder plettet. Dets Værdi ansættes til 10,000 Thaler.

Kønigsbergs Beboere maa med nogen Opoffrelse betale den Ære at boe i Nærheden af en Kyst, der udmærker sig fremfor alle andre paa Jorden, ved sit eiendommelige Produkt. De kan nemlig ikke nyde Søens Behagelighed uden at udsætte sig for en besværlig Undersøgelse af de til Opsigt ansatte Strandvagter, og have kun et eneste Badested ved Landsbyen Kranz, der hvor Nehrungen begynder, i en Egn, som er den mindst skjønne paa hele Kysten, men hvor Søen kun opkaster lidet Rav. Værre endnu er det for Kystbeboerne, thi Kystens Ufrugtbarhed henviser dem til Fiskeri, og dog tør de kun fra bestemte Steder gaae ud i Søen, og blive de antrufne paa andre Steder bringes de til Kønigsberg eller Fischhausen og blive der undersøgte. Den høie Værdi som nogenlunde store Ravstykker have, saavelsom den Lethed, med hvilken Kystbeboerne kunne komme i Besiddelse deraf, gjør Strengheden ved Opsynet aldeles nødvendig.

Om Morgenen den 18. April forlod de Reisende Kønigsberg, for paa den Kurske Nehrung langs med den vestlige Side af Haffet at fortsætte deres Reise til Memel og derfra til Petersborg. Denne Vei har den Ulempe, at man ved Enden af Nehrungen maa lade sig sætte over Haffet; men den anden Vei over Tilsit paa Østkysten af Haffet var ikke til at passere, da Memel var traadt over sine Bredder ved Tilsit.

Sneen, der allerede var smeltet paa Marken, havde endnu holdt sig paa Landeveien, hvor den var bleven fast ved den tidlige Kjørsel. Snevandet fra Markerne havde imidlertid paa nogle Steder undermineret den; Isdækket paa disse Steder kunde ikke mere bære Vognens Vægt, og den gik derfor ofte igjennem. Et Forsøg, somen af Postillionerne gjorde, at kjøre ved Siden af Landeveien paa Marken, bevirkede flere Timers Ophold; Vognen sank snart ned i den opblødte Grund til over Axen og blev kun igjen bragt op ved Hjælp af mange Mennesker der bleve hentede fra en nærliggende Landsby og som havde medtaget Løftetræer og Bræder. Ved dette Ophold naaede de Reisende ikke længere end til Sarkau, som er den første Landsby paa Nehrungen og den anden Station fra Kønigsberg. De naaede dertil ved Solens Nedgang og overnattede der.

Den følgende Dag kjørte de langs ad Nehrungen, hiin smalle Landtunge, som indtil i Nærheden af Memel strækker sig 13½ Miil og adskiller det Kuriske Haff fra Østersøen.

Omendskjøndt Nehrungen er kold og bedækket med Flyvesand, som Vinden opdynger snart her snart der, findes der dog foruden Sarkau flere Landsbyer, hvis Indvaanere for største Delen ernære sig ved Fiskeri. Landsbyerne ligge alle paa Haffets østlige Side, Veien derimod gaaer langs med den vestlige Bred, hvor man har plantet Træer for at betegne den. Midt igjennem Landtungen trækker sig en næsten uafbrudt Række af Sandbanker, der skjuler Udsigten til Landsbyerne og for største Delen ogsaa til Haffet.

Da de Reisende heldig om Aftenen kom til Spidsen af Nehrungen ligeoverfor Memel, saae de til deres Sorg, at Haffet netop var i Iisgang, og Overfarten til Memel nu umulig. De maatte altsaa afvendte Iisgangen i det eneste Værtshuus, som findes her og hvis Navn er Sandkrug.

Iisgangen blev imidlertid den følgende Dag stærkere og der hengik to Dage, førend Overfarten kunde iværksættes. Strømmen som sædvanlig er stærkest paa den østlige Bred havde aldeles trukket sig hen paa den vestlige, og sammentrængt i den smalle Havsnævring, undergravede Iismasserne den steile 60 til 80 Fod høie Sandbred, saa at den bestandig styrtede sammen. Allerede førend de Reisende ankom, var et betydeligt Stykke af Bredden bleven bortrevet og Indstyrtningen tiltog den 20. for deres Øine i den Grad, at Værten i Sandkrug blev nødt til at nedbryde en Veirmølle, som han ikke troede mere stod sikkert. Den 21. var der Intet mere at see af det

Sted, hvor den havde staaet, og da Humboldt og hans Ledsagere den 22. om Morgenen forlode Sandkrug, var man beskjæftiget med at nedbryde endnu en andenBygning, der laa nærmere ved Bredden end det egentlige Vaaningshuus, og som efter Værtens Udsagn endnu for faae Dage siden havde staaet 500 Fod fra Bredden. Disse Ødelæggelser skete ikke blot paa dette ene Sted, men paa hele Bredden af Nehrungen, saavidt man kunde øine. Dersom Strømmens Hurtighed blev formindsket, ved Udløbet i Havet, maatte det løsrevne Sand atter sætte sig fast, og truede saaledes med at stoppe Indløbet til Havnen, hvilket man i Memel meget befrygtede: Strømmen havde imidlertid været saa stærk, at det smalle, grundede Sted, som danner Enden af Nehrungen og som, naar det voxer til, forhindrer større Skibe, idetmindste med fuld Ladning, Indseilingen fra Rheden til Havnen snarere var aftaget i Høide end tillaget.

En saa overordentlig Iisgang ydede et pragtfuldt Skuespil, naar man seer bort fra de sørgelige Virkninger, som den havde for Værten i Sandkrug. Iismassernes Størrelse var ligesaa betydelig som den Hurtighed, hvormed de bleve revne bort af Strømmen. Imedens Strømmen sædvanlig kun løber 3 Fod i Sekundet, naaede den den 20. om Eftermiddagen i Midten en Hurtighed af 7,4 Fod og ved Bredden, hvor Rivningen var større, en Hurtighed af 5,8 Fod. Hurtigheden kunde kun tilnærmelsesviis bestemmes, idet de Reisende afmaalte paa et passende Sted paa Bredden en Basis af 100 Skridt, som blev regnet for 200 Fod, og ved et Uhr bestemte den Tid, som tydelig fremtrædende Iismasser brugte for at giennemfare en lignende Strækning i Strømmen. Afvigelsen, forn fandtes mellem det fundne Resultat og Virkeligheden, kunde i intet Tilfælde være meget betydelig. Iisflagerne vare alle kløftede i stilkformige Stykker, som stode lodret paa Overfladen, og den hele Strandbred var bedækket med en Mængde saadanne løse Iisstilke.

Den første Dag af deres Ophold havde de Reisende det stjønneste Veir af Verden, og da de beboede et venligt Værelse, var deres Stilling slet ikke ubehagelig, naar undtages den fortrædelige Forhaling af Afreisen. De havde fra deres Værelse Udsigt til Memel, deres Ønskes nærmeste Maal; foran dem laa Sundet, paa hvilket Iismasserne drev deres Spil, og tilvenstre Søen med Rheden, paa hvilken fra Time til Time de Skibes Tal blev større, som ligeledes ventede paa Iisgangens Ophør for at kunne løbe ind i Havnen; iden nærmeste Omgivelse var vel Alt øde; dog dette Øde forhøiede kun Udsigtens Eiendommelighed; Grunden var reent Flyvesand, paa hvilket Solen allerede havde smeltet Sneen, intetsteds saae man Spor af Cultur, selv de faae Huse frembøde ingen Hindring for det bevægelige Sand; man havde bygget dem paa Pæle for at beskytte dem imod at tildækkes.

Humboldt benyttede Otiumet og det jevne Terrain omkring Huset for at bestemme Magnetnaalens Deklination og de magnetiske Kræfters Intensitet. Det klare Veir begunstigede Iagttagelsen, som ellers vilde være bleven besværliggjort ved Luftningen, uagtet den var meget ringe. For at forebygge lignende Ulempe lod Humboldt sig i Petersborg forfærdige et Telt for slige Iagttagelser paa den senere Reise.

Som Skibenes Antal forøgedes ved Udgangen af Havsnævringen, ligesaa ogsaa Passagerernes Antal i Sandkrug. Den næste Dag kom den kjørende Post, som havde taget Vei over Nehrungen, da Memel var gaaet over sine Bredder ved dens Udmunding i Haffet. Ved det forøgede Antal Gjæster begyndte det allerede at mangle paa Næringsmidler, og vore Reisende bleve derfor meget behageligt overraskede, da Overpostdirecteur Goldbeck i Memel den 21. om Aftenen, paa hvilken Tid smaa Baade kunde sendes over Haffet, havde den Opmærksomhed at forsyne dem dermed. Om Morgenen den 22. var Iisgangen endelig standset saa meget, at Overfarten kunde iværksættes med større Baade, i hvilke man satte Vognene.

De Reisende tilbragte Formiddagen den 22. i Memel med at besee det Indre af Staden og Citadellet, der ligger paa en Høi tæt ved Haffet tilvenstre for Dange Floden, og fortsatte derpaa deres Reise. Veien var ikke meget bedre end bagved Kønigsberg; flere Gange bleve de stikkende i Dyndet og kunde kun med megen Møie arbeide sig ud deraf. Fire Mile fra Memel forlode de det preussiske Gebeet og ankom til den russiske Grændsestad Polangen, hvor der allerede var kommen Befaling fra den russiske Finantsminister Grev von Cancrin, at de Reisende uhindret skulde passere, og de kunde derfor strax fortsætte deres Reise, efter at de havde løst et Podoroschna eller et Tilladelsesbeviis til at reise med Postheste.Den følgende Dags Aften satte de over Windau ved Landsbyen Schrunden. Iisgangen var allerede her forbi; men Høivandet og den slette Strandbred, som var

bleven meget beskadiget ved Iisgangen, gjorde Overfarten besværlig. Den følgende Dag bleve de atter opholdte ved en lille Flod, Schwete, over hvilken Broen vel var bleven staaende, men ragede frem som en Ø i det høie Vand. Om Aftenen kom de til Mietau og besluttede sig til at overnatte her, da Aa og Düna, som de paa hiin Side skulde passere, ikke vare til at befare om Natten paa Grund af Høivande.

Paa Veien fra Polangen til Mietau seer man kun faa store Landsbyer. Bøndernes Avlsgaarde, saavelsom Adelsmændenes Godser ligge enkelte og adspredte.

Overgangen over Aa om Morgenen den 24. gik meget godt; men ved Riga var den besværlig over Düna, som endnu var i Iisgang. Vognene bleve een for een indladede i store Baade, paa hvilke man foer over med fulde Seil, men bestandigt imellem Iisflager. Først om Eftermiddagen kunde de Reisende forlade Riga, og kom om Natten lykkelig over den lille Aa, hvorpaa de fortsatte deres Vei til Dorpat, uden videre at blive opholdt af Floder, der vare traadte over deres Bredder. De fik nu en Prøve paa den Hurtighed, hvormed man pleier at reise i Rusland. General v. Schöler i Petersborg havde sendt dem en Coureer, der ventede paa dem i Riga og nu bestilte Postheste paa alle Stationer, og de tilbagelagde saaledes de 239 Werster (34 tydske Mile) fra Riga til Dorpat i 33 Timer, uagtet det var en meget slet Vei. Da denne Egn er uinteressant, sandig og tildeels bevoxet med Granskov, saa var det intet Tab, at gjennomreise den med saa stor Hurtighed. Man kom kun gjennem een lille Stad, Walk; en anden, Wolmar, der laa et Par Stationer tidligere, kjørte man udenom.

Den 27. April, tidligt om Morgenen, indtraf de Reisende i Dorpat i et heftigt Sneefog. Den Forhaling som deres Reise allerede havde lidt, nødte dem til at forkorte saameget som mueligt deres Ophold i Dorpat, uagtet den havde stor Interesse for dem ved sine rige og fortræffelige videnskabelige Samlinger og sine mange udmærkede Lærde. For at benytte hensigtsmæssigst den sparsomt tilmaalte Tid, maatte de sprede sig. Humboldt gik med ProfessorStruve til det berømte Observatorium, Ehrenberg med Professorerne van Ledebour og Meyer til den botaniske Have og Rose med Professor Engelhardt til det mineralogiske Museum, hvorhen ogsaa senere Humboldt kom. Blandt de geognostiske Samlinger findes en temmelig stor Meteorsteen, der er nedfalden den 15. September 1825 under **Dr**. Hoffmanns Ophold i Hanaruru paa Woahoo — een af Sandwichsøerne. Den bestaaer af en graaagtig fiinkornet Masse, som lader sig ridse med en Kniv og indeholder smaa Korn isprængt med sølvhvidt, metallisk glindsende Nickeljern. Foruden er den omgivet af en mat sort Skorpe og i flere Retninger gjennemtrængt med Lag af den samme Masse. Et lille Stykke af denne Steen, som Humboldt fik af Herr von Engelhardt tilligemed en Samling af Esthlands og Liflands Bjergarter, findes nu i den kongelige Samling i Berlin.

Et muntert Maaltid, som Universitetets Rector, Statsraad von Evers, havde foranstaltet til Ære for de Reisende og i hvilket alle Universitetets Medlemmer deeltoge, sluttede denne nydelsesrige Dag.

Den 28. April tidligt om Morgenen forlod de Reisende Dorpat atter under Storm og Sneefog. Tre Stationer længere hen naaede de til Peipus-Søen, der her har en ganske flad Strandbred og ved sin betydelige Brede ligner et Hav. Om Aftenen nærmede de sig den finske Havbugts Kyster, men kunde ei see dem i Nattens Mørke, og den følgende Dag om Morgenen indtraf de i Narwa. Destoværre led de her et nyt Ophold, thi ogsaa Narowa var i Iisgang. Den skjønne Bro med massive Piller, over hvilken de kjørte paa Tilbagereisen, var endnu ikke fuldendt og det var umuligt at sætte over Floden med Færgen. De maatte altsaa igjen vente til Iisgangen var ophørt. Imidlertid benyttede de Opholdet til at gjøre en lille Udflugt til Narowas Vandfald, nogle Werster ovenfor Staden.

Narowa er Peipus-Søens Udløb i den finske Havbugt; den er temmelig bred og har ved Narwa en noget steil Strandbred, som dannes af en tæt Kalksteen. Ovenfor Vandfaldet deler Strømmen sig i to Arme, som omslutte en lille Ø, og et kort Stykke førend deres Forening nedstyrte fra en betydelig Høide. En Træbro, som er anlagt tæt under det venstre Vandfald, forbinder den venstre Bred med Øen og fører til en Saugmølle, der bruger dethøieste Fald til Overfaldsvand. Paa venstre Bred af Floden er der anlagt et Klædefabrik, paa den høire staaer Landsbyen Juala; Øen og Bredden er bevoxet med store smukke Træer. Synet af den nedstyrtende Vandmasse var, ved den høie Vandstand, særdeles prægtigt.

Haabet om at kunne sætte over Strømmen allerede om Eftermiddagen, gik ikke i Opfyldelse. Man maatte vente endnu halvanden Dag i Narwa til Iisgangen ophørte, og Færgen blev sat istand. De Reisende anvendte deres Otium til at besee Staden og Voldene. Voldene blive ei mere vedligeholdte, men ere meget høie og yde en god Udsigt over Staden og den omliggende Egn. Staden er tæt sammenbygget og ikke venlig. Lige ved Strandbredden ligger et gammelt Taarn, med tykke Mure, som kaldes Hermannstaarnet og er bygget af Sværdridderne; ligeover for dette paa den høire Bred ligger den gamle Fæstning Iwanowgorod, der er bygget af Iwan Wassiljewitsch den Store. Til Fæstningen slutter sig paa den anden Bred Forstaden, som alene beboes af Russer, medens man i Staden selv hører meest Tydsk.

Den 30. April om Eftermiddagen Kl. 4 var Færgen endelig saavidt istand og nu ilede de rask frem paa den her begyndende Petersborger Chaussee. Da Landet paa den anden Side af Narowa hæver sig noget, kunde de ei længe see Staden, som, hvor uvenlig den endog er i sit Indre, dog yder et antik skjønt Syn med dens fire høie Kirketaarne, Hermannstaarnet og Fæstningen Iwanowgorod. Om Aftenen bleve de noget opholdte i Iamburg, thi Vandet i Luga, en Strøm af Narowas Brede, var falden stærkt og havde fyldt Bredden med Mudder. Der maatte derfor indrettes et nyt Anlægssted for Færgen, og man var just ifærd dermed, da de Reisende indtraf. De ventede imidlertid kun nogle Timer og havde nu intet Ophold mere paa Veien til Petersborg, hvor de endelig ankom den 1. Mai om Eftermiddagen Kl. 2.

Allerede fra Strelna, som er den sidste Station fra Petersborg, begynder en sammenhængende Række af de stjønneste Landsteder. Man kjører gjennem en stor, prægtig Triumfbue, derpaa gjennem flere Gader og kommer nu til den egentlige Port. Ligefor Porten er en lang bred Gade, ved hvis Ende Admiralitetstaarnet glimrer med sine forgyldte Kuppler. Nu dreier man til høire ogkjøer langs med en bred Kanal, Fontanka, der gjennemskære i en Halvkreds den sydlige Deel af Staden og er prægtigt indfattet med et Brystværk af tilhugge Granit. De store smukke Huse paa Siderne afvexle med Paladser. Derpaa seer man tilvenstre Keiser Pauls Palads, som ligner en Fæstning, og efter dette Sommerhaven.

Efterat de Reisende havde kjørt mere end en Time i det hurtigste Trav gjennem de brede Gader, indtraf de endelig i Gagarin-Gaden, hvor de toge ind hos den preussiske Gesandt Generallieutenant v. Schöler, der hilste Humboldt som en gammel Ven og som, da han var en Mand med udmærket Aandsdannelse, tog levende Deel i det lykkelige Udfald af dette videnskabelige Foretagende.

De Reisende beboede et Hjørneværelse, hvorfra de havde Udsigt til Newa, med hvilken Gagarin-Gaden danner en Retvinkel. Floden viser sig her med næsten uoverskuelig Brede, da ligeoverfor Newas første Arm, den store Newka skiller sig fra den og en Stund løber i Gadens Retning. Rose og Ehrenberg kunde, efterat have recreeret sig nogle Øieblikke, ikke modstaae Lysten til samme Eftermiddag at nyde dette storartede Skue i Nærheden. Den store, mægtige Strøm var endnu fuldkommen bedækket med Iis; man havde Noget længere nedenfor Newka lagt Brædder tversover Isen og derved dannet en Bro, der var 830 Skridt lang og førte til Fæstningen, der ligger paa en lille Ø i Newa. De fortsatte derpaa deres Vei paa den smukke reenlige Granit-Omfatning ved Floden, og kom til det colossale Jerngitter med Granitpiller, som adskiller Sommerhaven fra Quaien, derpaa fulgte Marmorpaladset, som forneden er beklædt med Granit og foroven med Marmor; ligeoverfor det staaer Fæstningens Taarn, der ender i en forgyldt Spids; nu følger Eremitagen, et langt Palads, som indeholder Kunstsamlingerne, til det slutter sig umiddelbart det mægtige Vinterpalads, og endelig paa den anden Side af en aaben Plads Admiralitetsbygningerne, hvis to Fløie naae til Newa og hindre den videre Gang paa Quaien. Den store Plads imellem Admiralitetet og Vinterpaladset aabner sig imod en større, ud til hvilken disse Bygningers Hovedfront vender. Den var bedækket med, Boder, Gynger, Rutschbaner og Seeværdigheder af enhver Art; med Møie trængte Vennerne sig gjennem denbølgende Menneskemasse, som med den inderligste Glæde feirede Paaskeugens sidste Dag. Nyheden af alle disse Gjenstande, Maaden at more sig paa, selve Russerne med deres Skæg, deres lange blaae Overfrakker og Pelshuer, Alt vakte og fængslede Opmærksomheden.

Den store Plads foran Vinierpaladset og Admiralitetet begrændses af Generalstabens halvcirkelformige Bygning og en Ræckke smukke Huse, som gjennemskæres af tre store Gader, hvilke som Radier i en Cirkel ende ved

Admiralitetets gyldne Taarn. Vore Spadserende bøiede om forbi Admiralitetet, gik tilvenstre forbi en Byggeplads, paa hvilken allerede de colossale Granitsøiler ragede frem, der skulde smykke Indgangen til Isakskirken, og havde nu atter Udsigt til Newa. Midt paa en Plads, der paa denne Side begrændser Admiralitetet, staaer Peter den Stores berømte Rytterstatue; en lang Quai strækker sig langs med den venstre Bred af Newa, og en stor Skibsbro fører over til Wassili-OstroffDen 4. December blev denne Ø, som Peter den Store udvalgte til Sæde for Handelen, forbunden med den egentlige Stad ved den pragtfulde Blagoweschtschenskiske Steenbro. Kun den til Staden vendte Spids er besat med pragtfulde Bygninger, hvorimod den Grund, der vender til Havet, er fuldkommen øde, ubeboet, sumpig og hyppigt oversvømmet af Havet, med Undtagelse af de Strækninger, som ere tagne ind til Galleigaard, Qvarteer for Marinesoldaterne o. s. v., hvor de Vandrende tilvenstre beundrede endnu en i de skjønneste Forhold opført Bygning, Kunstacademiet og kastede et Blik tilhøire paa Videnskabernes Academie, der ligger noget fjernere fra Broen og paa Børshallen ved Spidsen af Wassili-Ostroff. Opfyldt af disse storartede Indtryk vendte Vennerne hjem til deres Bolig.

Efter nogle Dages Forløb indtraadte ogsaa her Iisgangen, hvorved Staden paa den anden Side Newa blev utilgængelig i over otte Dage.

Newas underskjønne, klare, grønagtige Vand bliver af den nordiske Vinter i næsten sex Maaneder lagt i Baand. Først i Begyndelsen af Mai, sjældent ved Enden af Marts, er Vandet varmt og kraftigt nok til at sprænge den trykkende Iiskappe. Det Øieblik bliver ventet med Længsel, og neppe skyde de smudsige Iisflager sig frem og afdække Flodens glatte Speil saameget, at en Baad kangaae over, saa tordne Kanonerne fra Fæstningen og forkynde Beboerne dette med Længsel ventede Moment.

Til samme Tid, det være ved Dag eller Nat, stiger Fæstningens Commandant, iført alle sin Rangs Insignier og ledsaget af sine Officerer, i en prægtigt smykket Gondol, for at seile til Keiserens ligeoverfor liggende Palads. I et stort, skjønt Krystalbæger øser han det klare Newavand for i Foraarets Navn at byde Keiseren det som Flodens første og skjønneste Gave. Han melder sin Herre, at Vinterens Magt er brudt, at Vandene igjen ere frie og en livlig Skibsfart kan haabes, viser ham som den første Svane sin Gondol, som han lykkelig har bragt over, og overrækker ham Newabægeret, som Fyrsten tømmer paa sin Residenses Vel.

Det er det bedst betalte Glas Vand, som nogetsteds paa Jordens Kreds bliver drukket, thi ifølge Sæd og Skik giver Keiseren Commandanten det tilbage fyldt med Guld. Tidligere fik han det fyldt med Dukater, men da med Tiden Bægeret stedse tiltog i Størrelse, saa at Keiseren maatte drikke meer og meer Vand og betale meer og meer Guld, saa blev Summen fastsat til 200 Dukater, som blive udbetalte Commandanten.

Efterat mangen varm Dag har virket paa Newaisens Overflade, bliver den mod Enden af Vinteren særdeles skør. Den opløser sig nemlig i en heel Mængde tynde Iisstave, der ere en Tomme i Gjennemsnit og saa lange som Iisdækket. Disse Stave, af hvilket Iisdækket da bestaaer, hænge tilsidst saa svagt sammen, at man aldeles ikke mere kan vove sig ud paa Isen. Hvor der ikke ligger en Sneeskorpe oven paa, synker man med Foden gjennem en tyk Iis, idet man støder nogle af hine Stave ned. Store paa det Tørre liggende Iisflager, som tilsyneladende danne sammenhængende, tætte Masser, gaa istykker ved den ringeste Berøring med en Stok og danne en Mængde glasagtige Søiler og Stave. Allerede flere Uger før man venter Isens Brud, bliver derfor Farten paa Newa forbudt. Der opstaaer her og der store Huller i Dækket og over selve Iisfladen samler sig grumset Sneevand. Hele Iisfladen, som i Begyndelsen, medens den var oplivet af Slæder og Fodgængere, var ret behagelig og venlig, bliver nu til en trykkende Byrde, og man ønsker sig saasnart som muligt befriet for denne unyttige og smudsigeSkorpe. Det er ofte i hele Uger det skjønneste Veir og dog ligger Newa endnu fuldkommen ubevægelig. Solen virker overhovedet ikke saa opløsende og forstyrrende paa den som Regn og Vind. Sædvanligt ligger Iisdækket uden at røre sig indtil der indtræder et Par Regn- og Blæstdage. Det ubedragelige Tegn paa det snart indtrædende Brud er, at Vandet, der staar ovenpaa Issen, forsvinder. Saalænge der endnu staaer Vand paa Isen vove Alle Overfarten, om ogsaa Vandet staaer saa høit, at Hestene paa nogle Steder kunne svømme. Men naar Vandet forsvinder, saa er det et Tegn paa, at Isen har løst sig overalt fra Strandbredden og tillige er bleven saa porøs, at Vandet kan sive igjennem.

Sædvanligt gaaer Newaen op imellem den 6. og 14. April gammel Stil. Hyppigst skeer dette den 6. April, i 100

Aar er det nemlig skeet 10 Gange og paa denne Dag lader sig stedse parere 1 imod 10. Den seneste Opgang af Newaen indtraf den 30. April (12. Mai ny Stil) eengang i 100 Aar; den tidligste den 6. Marts ligeledes eengang i 100 Aar. Sædvanlig sætter Iisen i Newaen sig fast i Midten af November, hyppigst den 20, nemlig 9 Gange i et Aarhundrede. I Aaret 1826 frøs den først til den 14. Decbr. og i Aaret 1810 allerede den 10. Octbr.

Det er et mærkeligt Moment denne Afklædning af Newa, Alle ere spændte derpaa, thi Alle ere interesserede derved. Kjøbmændene vente den med Længsel, thi Heldet ved mangen Speculation afhænger af dens tidligere eller sildigere Indtræden; Arbeidere og Tømmermænd, fordi den giver dem Fortjeneste med Brobygning; de fornemme Damer, fordi det Lybekker Dampskib, nåar Newa- og Kronstad-Bugten ere rensede for Iis, ikke tøver længe med at melde sig med Nyheder og nye Moder fra Paris; Boghandlerne og de Lærde, fordi det aandelige Samqvem med Europa igjen begynder nu; de syge Indfødte og de af Hjemvee lidende Fremmede, fordi nu Banerne til Badene og til Europa igjen staa aabne. Man har i denne Tid kun et Æmne for Samtalen i Petersborg, nemlig om Newaen vil gaa op Paaske-Søndag eller Panske-Mandag, og der bliver indgaaet de største Væddemaal for dette eller hiint Tilfælde.

Imidlertid er den første Forvandling af Strømmen, der kommer som ved et Trylleslag, ikke af nogen Varighed. Thi iAlmindelighed er det kun den nærmeste Iis ved Petersborg, der saaledes gaaer væk med et Ryk, den følges da senere af den øvre Iis, som endnu nogle Gange gjør det speilblanke Vand muddret og afbryder den frie Forbindelse, og længe, endog flere Uger, vedblive store Skarer af Efternølere at komme fra Ladogasøen. Denne Sø er over 100 Qvadratmiil stor, og skulde dens Iisdække gaae igjennem Newa, der neppe er en Werste bred og ei flyder meget rask, saa vilde dertil medgaae mere end to Maaneder. Det Meste smelter derfor i selve Søen, dog bliver der nok af Driviis, som imellem stopper op ved Søens Udmundiug og gaaer bort til forskjellige Tider. Da imidlertid de Petersborger Gondolierer ere fortrolige med Isen, saa gaaer desuagtet Seiladsen sin Gang, og det er et høist interessant Syn midt i den skjønne Residens at see paa Iisflagerne Høvlspaaner, som Finnen spredte, naar han om Vinteren arbeidede paa Isen, ja endog Slæder og ofte en stakkels Hest, som fjernt i det Indre af Landet forulykkede paa Iisbanen. Da Isen bliver fastere, hvor man hyppigt kjører over dens Overflade, saa kommer der undertiden svømmende hele lange Stykker af den Ladogaske Vintervei. Destoværre ligger Newamundingen meget skjult i den inderste Vinkel af den finske Havbugt, som her danner en lille snæver Sæk. I denne Sæk, Kronstadbugten, holde Iismasserne sig sædvanligviis megei længere end i selve Newa, saaat, naar Foraaret forlængst smiler til Landet og speiler sig i det skjønne Newavand, Masserne endnu standse i Havet.

Havnen ved Petersborg bliver paa Grund af disse Omstændigheder sildigere aaben end andre nordligere liggende Havne ved Østersøen; thi den store Landsø bag den og den lille Havbugt foran den genere den lige meget. Naar nu endeligt alle de slemme Iisslager paa Floden, Søen og Havet have opløst sig, saa stræbe Skibene, der allerede ventede derpaa i Sundet eller krydsede i Østersøen, efter at naae Keiserstaden. Det første Seil, som kommer til Newa, bliver hilset med overordentlig Jubel. Det kan glæde sig ved de største Præmier og en høi Indtægt. I Almindelighed er det ladet med Oranger, Modeartikler, Manufacturvarer og andre deslige Ting, og man betaler den dobbelte og tredobbelte Priis. Er nu saaledes Begyndelsen gjort med det første Skib, saa tøve de øvrige ikke længe.Kun Kanalerne i Petersborg eller meget mere de til Kanaler omarbeidede, udgravede og opmurede, med Sluser og Indfatninger forsynede smalle Arme af Newa, Fontanka, Moika, Catharinakanalen, Ligowska o. s. v., ere forsynede med faste Broer. De fleste af disse Broer ere byggede af Keiserinde Catharina meget solid as Steen og temmelig unyttigt besværede med Porte, Døre og Gjennemgange for Fodgjængere samt alle dannede efter en Model. Man tæller over tredive af dem. De ere altfor smalle for den nuværende livlige Færdsel, og de igjennem Gaderne strømmende Eqvipager blive bestandigt standsede Noget ved dem. Der staaer derfor i Nærheden af enhver Bro Politivægtere, for at holde Orden og hindre Ulykkestilfælde, og medens man i Tydskland maa betale Bøder, naar man kjører for hurtigt over en Bro, kunne her Kudske og Heste befrygte Stokkeprygl af Betjentene, naar de ikke jage over i strakt Trav. I den senere Tid er de gamle Broers Tal blevet forøget med mange nye, omtrent tredive, af hvilke nogle ere meget smukke Kjædebroer. Alligevel er i denne Østad Trangen til Broer meget stor. Navnlig er Broforbindelsen over de store, brede Flodarme endnu ikke i den forønskede Tilstand. De to vigtigste Dele af Staden „Basilius Øen“ og „den store Side“, ere t. Ex. kun forbundne med hinanden ved een

Bro, Isaksbroen, og ligeledes Admiralitetsdelen og den Petersborger Side ogsaa kun med een Bro. Basilius Øen og Petersborg-Siden forbindes ved Tutschkoi-Broen , og den Viborgske Side forbindes med den Store- og Petersborger-Siden ved den Wossnesenskiske- og Hospitals-Broen. Alle disse fem store Broer og endnu fire smaa, der forbinde Apotheker-Øen, Steen-Øen, Ielagin og Kretowsky, ere blot Træbroer, der hvile paa Pontons. Hidtil har man saameget frygtet for de store Iismasser paa Ladogasøen, saavelsom som de uhyre Bekostninger og Besværligheder, som en solidere Brobygning over den brede og dybe Strøm vilde foraarsage, at man ei har vovet nt bygge faste Steenbroer, omendskjøndt man i over tredive Aar har talt om Bygningen af en saadan og hvert Aar paany overveier og forhandler Beliggenhed, Plan og Bekostninger.

Undertiden hænder det sig, at Størme hæve og bryde eller forskyde Isen i Kronstad-Bugten, medens Isen paa Newaen alleredehar løst sig noget fra Strandbredden og dog endnu er saa stærk, at dens Sammenhæng ikke er bleven forstyrret ved noget Hul. Ofte skal saaledes hele Newaisens Dække i Masse trække efter og skyde efter Havbugtens Iis, og til at modstaa et saadant Tryk vilde ingen Bro være stærk nok. Forøvrigt lod der sig dog her tænke et Middel til at medarbeide den, f. Ex. en Brydning af Flodens Iisdække ved at holde en Strækning af den fri for Iis. Ogsaa den bløde Grund og Beskaffenheden af Petersborgs Terrain, i hvilket det vilde falde vanskeligt, at faa Bropillerne sat paa en fast Grund, saavel som det sumpige tørveagtige Materiale, af hvilket Øerne ere dannede, og paa hvilket man neppe kunde faa Holdepunkter for Broerne, ere overordentlige Vanskeligheder, som man imidlertid med Tiden vil kunne overvinde.

De nævnte 9 Pontonbroer i Petersborg ere alle saaledes construerede, at de hurtig kunne afbrydes og i faa Timer atter bygges op. De bestaae af 2 til 3 store Stykker og nogle have endnu et eget lille løst Led, 2 Pontons med tilhørende Chausseedele, for til visse Tider at lade Skibene komme igjennem. Hele Sommeren staae de uforandrede, liggende for lange Ankere og befæstede paa nedrammede Pæle, men naar om Efteraaret Isen begynder at gaa stærkt, blive de skilte ad. Enhver Bro har sin Commandant og et Par hundrede Arbeidere til Hjælp. Stykkerne blive adskilte, føres bort af Strømmen og lægge sig ved Bredden i Havnen. Imidlertid skeer Forbindelsen mellem Øerne alene med Gondoler. Naar Newaens Iis staaer fast, blive Broerne igjen sat sammen og slaaede op. Thi da Newa sædvanlig frembyder en meget ujevn og ubeqvem Overflade, faa søge endog om Vinteren Alle gjerne til Broerne, og navnlig henimod Enden af den kolde Aarstid, da Isen bliver meget usikker. Dog dannes der ved Siderne af Træbroerne, en Mængde, hinanden krydsende Veie over den øde Iis.

Om Foraaret kjører Alle saalænge som muligt over Broerne, indtil Fæstningens Kanoner forkynde, at Isen er brudt op, og Commandanterne over Broerne med deres øvede Mandskab tage dem bort. For at Pontonerne kunde bevæge sig let, og uden at blive beskadigede, holder man flere Dage i Forveien Vandet nedenfor dem fri for Iis. Saasnart Iismassen er passeret, blive Broerneigjen slaaede op. Men ethvert efterfølgende Regiment af Iisflager bevirker, at de atter forsvinde. De forskjellige Dele af Staden længes i den Grad efter den beqvemme og sikkre Broforbindelse, at man strax benytter ethvert Øieblik, da Floden er fri for Iis, og omendskjøndt det koster flere hundrede Rubler i Arbeidsløn o. f. v. at bygge Isaksbroen op, saa er det skeet, at man paa een Dag har taget den op og atter opbygget den to til tre Gange, og i et Foraar skal den endog 23 Gange være bleven skilt ad og atter sat sammen.

Man kan tænke, at de slette Træbroer paa den Maade ikke ere billige for Staden Petersborg. Den bestandige Adskillen og Sammensætten løsner dem i Fugerne, det friske Træ, som man bruger til dem, bærer allerede i Begyndelsen Spiren i sig til hurtig Ødelæggelse og den uophørligen Jagen af Eqvipager opslider dem i den Grad, at der bestandigt maa lægges en tyk Beklædning af Træ paa dem. Da naturligviis de forskjellige Dele af Staden, medens Flodarmene mangle Broer, befinde sig i en meget ubehagelig Tilstand, — (den hele store Stad, der er saa nøie forbunden, bliver da til ligesaa mange afsondrede smaa Stæder som der er Øer, Slægtninge høre hele Dage ikke fra deres hiinsides Floden boende Familie, Embedsmænd, som ikke kunne faae Befalinger fra deres Overordnede, maae handle paa egen Haand og paa eget Ansvar, Handelshuse kunne ikke meddele hverandre Efterretninger, Lærere komme ikke i Skolerne, Iswoschtschiks (Droskekudske) kunne kun kjøre paa et indskrænket Rum, Selskaberne paa de afsides Øer ere kun lidet glimrende og længes efter Befrielse) — saa søger man naturligviis paa enhver Maade at benytte og styrke det saavel i Høst ved sin Friskhed som det om Foraaret

ved sin Alder svage Iisdække. Saasnart Isen er fast, bliver der i forskjellige Retninger anlagt Halmveie over det vaklende Iisdække, og om Foraaret lægger man smaa Brædeveie over de skjøre Iisslager eller lægger blot løse Bræder ved Siden af hinanden og formindsker derved Faren for at synke igjennem. Først naar Alt er fuldkommen usikkert, bliver Passagen paa disse Surrogater for Broer forbuden. Der bliver da opstillet Politisoldater paa alle Flodbredder, for at hindre enhver Overgang. Men da der ofte skal bringes vigtige Nyheder over og derfor lovesen meget høi Løn, seer man mange af de øvede russiske Mushiks vove Overgangen trods Politi og Iisgang, men til Publikums store Glæde, og det lykkes dem ikke sjeldent bevæbnede med et Bræt, som kastes fra Flage til Flage at undgaa Livsfaren. Forøvrigt opsluger naturligviis Newaarmene paa denne Maade aarligt deres bestemte Antal Offre, og det er høist sandsynligt, at der i ingen Stad drukner saa mange Mennesker som i St. Petersborg.

Den Tanke, at ogsaa denne skjønne, ungdommelige Stad med alle dens Skabninger er indviet til Undergang, er strækkelig, og dog trues den stedse af saa fordærvelige Kræfter, at den i Virkeligheden staaer paa en farligere Grund, end maaskee nogen anden Stad i Verden.

Den finske Havbugt strækker sig i sin største Længde i lige Retning fra Petersborg mod Vesten, en Egn fra hvilken de stærkeste Storme blæse. Disse drive derfor naturligen Havets Vandmasser lige op til Staden. Var nu i Nærheden af Staden Havbugten viid og bred til begge Sider, saa vilde den vistnok kun mærke lidet til dem; men uheldigviis bliver den finske Havbugt stedse snævere lige op til Petersborg, som ligger ved dens inderste Spidse, og i hvis Nærhed nu Strømmene blive opfangede og sammentrængte i en lille snever Sæk, Kronstadbugten. Dertil kommer nu, at Newa gaaende fra Østen mod Vesten, netop her maa naae ud i Havet og kaster hine Vande diametralt imod hine fra Vesten kommende Bølger.

Newadeltaets Øer, paa hvilke Petersborgs Paladser ere grundede, ere yderst flade og lave. Med deres mod Søen vendte, ubeboede Ender tabe de sig efterhaanden i Niveau med Vandet og under samme, og selv de fjerneste og høieste med Huse meest opfyldte Dele af Staden ligge kun 12 til 14 Fod over den sædvanlige Vandstand. Vandets Stigen til 15 Fod er altsaa tilstrækkelig til at sætte hele Petersborg under Vand, og en Stigen til 30 eller 40 Fod til at drukne hele Staden. Hertil behøves alene, at en heftig Vestenvind om Foraaret engang træffer sammen med den høieste Vandstand og Iisgangen. Havets store Iismasser ville da trænge ind i Landet, og Floden med sine Iisflagertræde dem imøde. I disse Naturmagters Titan-Kamp vilde alle denne vidunderlige Stads Skatte og Fæstninger let blive raserede, og deres Beboere omkomme i Strømmene. Petersborgerens Sikkerhed hviler imidlertid paa den Usandsynlighed, at hine 3 Fordringer, som ufeilbarlig vilde bevirke Undergangen: Iisgang, Høivande og Vestenvind alle paa eengang og til eet Tidspunkt, skulde støde sammen. Der gives heldigviis 64 Vinde i Compasset, og, naar det er Høivande, skulde netop en vedholdende Vestenvind negte Vandet Udgangen. En veibanende Østen- eller Syden-Vind skaffer vel endnu til rette Tid det Overflødige en let Afgang, og selv om det længe blæser fra Vesten, saa vil dog Isen holde endnu en Tidlang, indtil Vinden slaaer om til Norden.

Imidlertid er det vist, at der oftere om Foraaret blæser vedholdende Vestenvinde, og at der ofte gives Iisbrud i Newa og den finske Havbugt, ved hvilke Flagerne ere stærke nok til at vække den høieste Frygt.

Da Staden hvert Øieblik kan vente det frygtelige Vand, som enhver anden Stad den fortærende Flamme (i mange Dele af Staden komme Oversvømmelserne saa hyppig og pludselig, at man, ofte om Aftenen, efter at et Selskab er tilende, naar imidlertid Vinden har dreiet sig, finder Gaderne oversvømmede og ikke kan gaae hjem, saa har man truffet Foranstaltninger til hurtig at underrette Indvaanerne om den truende Fare, for at enhver kan gjøre det Mulige til sin Beskyttelse. Naar Havvandet ved vedholdende Vestenvind træder ind i Newa og oversvømmer de yderste Spidser af Øerne, bliver der fra Admiralitetet løst et Kanonskud, og fra alle Taarne blive Vandfanerne stukne ud. Kanonskuddene gjentages hver Time. Efterhaanden som Vandet gaaer over sine Bredder og oversvømmer de lavere Dele af Øerne, lyde Signalerne fra Allarmkanonerne hvert Qvarteer. Stiger den endnu høiere og trænger ind i selve Staden, saa tordne Signalerne hvert femte Minut, og naar Vandet gaaer endnu videre, paakalde Kanonerne tilsidst med fortvivlet, hvert Minut gjentaget Brag Hjælp af Baade og Skibe.

Den Eledighed og Nød, som en Vandflod medfører i Petersborg er ubeskrivelig. Enhver Mund er endnu fuld af Skildringen af de Lidelser og sørgelige Scener, som den store Oversvømmelse17. November 1824 bragte med

sigOgsaa i Aarene 1726, 1752 og 1777 indtraadte en meget høi og fordærvelig Vandstand.. Den er den største som Staden har oplevet og i alle Gader er dens Høide angivet. Vandet kom meget roligt og ganske uskyldigt, saaledes som det er Tilfældet med enhver Petersborger Vandflod, da et Gjennembrud ei kan finde Sted, og mange som i de fjerne Dele af Staden ikke havde hørt Allarmkanonerne undrede sig, uden egentlig at ane noget Ondt, over det klare Vand, som de saae i Gaderne. Tusinder lode sig derved ikke afholde fra deres Forretninger, men kjørte og gik videre, og Hundreder maatte bøde med Livet for deres Sorgløshed. Pidsket af den heftige Vestenvind hævede Vandet sig stedse mægtigere og væltede sig endelig iilsomt gjennem Gaderne, hævede alle Eqvipager og Vogne som fandtes der i Veiret, trængte sig gjennem Vinduerne ind i Husenes Kjeldere og Stueetager og styrtede i mægtige Søiler frem af de underjordiske Cloackers Aabninger. Størst Nød led Bassilius Øen og den Petersborger Side: thi paa denne sidste Ø boe der mange Smaafolk i kun lidet solide Huse. Mange Træbygninger bleve ganske sagte hævede op fra Grunden, uden at beskadiges af Vandet, og svømmede omkring i Gaderne med Beboerne. Eqvipager, hvis Passagerer og Kudske havde klamret sig fast til tørre Høidepunkter, og de stakkels Heste, der ikke kunde bevæge sig frit i Tøiet og ynkelig omkom, fandtes i Tusindviis i Gaardene. Alle Træer paa de offentlige Pladser vare fulde af Mennesker. Vandet steg mod Aftenen saa høit, og Vinden blev saa stærk, at man hvert Øjeblik frygtede for, at Krigsskibene skulde rive sig løs og bryde ind paa Husene. Ulykken var saa meget fordærveligere, thi Ingen ansaae den for saa slem, da Vandet uden Brusen og Rasen med et aldeles venligt Udseende besnærede Staden. Værst vare de i Begyndelsen usynlige Indvirkninger, saavelsom de senere sørgelige Følger. Særdeles mange Huse styrtede først ind den følgende Dag, da Floden allerede var traadt tilbage i sin Seng. Fra de fleste Boliger var det ikke muligt at fordrive den indtrængte Fugtighed. Indvaanerne sank paa Sygeleiet og dræbende Sygdomme herskede i mange Dele af Staden flere Uger efter.Natten var saa skrækkelig, da Floden lige til Aften stedse steg, og der ingen Udvei syntes aaben til Redning i det frygtelige Mørke, dersom Stigningen var vedbleven. Tusinder af Familier, hvis Medlemmer vare adspredte i de forskjellige Dele af Staden tilbragte Natten i den største Bekymring og under de varmeste Bønner.

Mange troe, at denne Vandftod har kostet Staden over 100 Millioner i tabte Varer, ødelagte Huse, tilintetgjorte Meubler, fordærvet Brolægning, nedstyrtede Fortouge o. s. v., og af Menneskeliv, middelbart og umiddelbart, flere Tusinde. Man har i alle Byens Gader betegnet Vandflodens Høide ved en Streg paa Husene og Angivelse af Datoen.

Newavandet hører til det reneste og meest ublandede Flodvand, som findes. Det er selv ved Flodens Munding lige saa klart som ved dens Kilde. Det er bekjendt at Nydelsen af det i Begyndelsen har ganske eiendommelige Virkninger, hvorfor Fremmede kun drikker det blandet med Viin eller Rom. Men man vænner sig let til det og finder da, at det er en saa herlig Drik, at man foretrækker det for alt andet Vand. Naar Petersborgerne komme tilbage fra Reiser, ønske de sig stedse til Lykke med, at de igjen kan drikke Newavand, og man fortæller, at Keiser Alexander paa sine Reiser lod Newavand, fyldt paa Flasker, komme efter sig. Til Brygning af Thee og Kaffe er det ganske fortræffeligt, og det Øl, som brygges heraf, gaaer over hele Riget.

Men foruden den store naturlige Aqvadukt, som Newa afgiver, har Staden heller ikke en eneste Vandledning, ingen brugelig Kilde, ikke en eneste Brønd, ja ikke engang Rør, som kunne føre Newavandet til Husene, og mangen Deel af Staden vilde vist gjerne bortgive en for den heelt ubeqvemt beliggende Newaarm, for et Par Brønde, som vare nær ved Haanden. De Kilder, som komme for en Dag paa Stadens Grund, have et Vand, som slet ikke kan nydes og ere de saakaldte **tshorniji rätschki** (sorte Bække) og ligesaadan er alt Vand, som man kunde vinde ved Brøndgravning; thi det blev kun guulagtig Newavand, der var filtreret gjennem det tørvagtige Jordsmon. Alt Vand, som bruges i Staden, maa derfor øses umiddelbart af Newa.

Newa er i Midten af Staden en Werste bred og, naar manregner de store Krumninger med, over tre tydske Mile lang. Man kan derfor tænke sig hvilket Øde dens Overflade frembyder om Vinteren, naar Iisflagerne fryse saa uregelmæssigt til, som det her sædvanligt er Tilfælde. Man kan om Natten midt i Staden foretage sig Reiser, paa hvilke man troer sig ligesaa forladt som paa Finlands eensomme Søer. Lysene fra Husene glimte kun i dei Fjerne, Maanen og Nordlysene tjene til Oplysning, og man styrer sit Løb efter Compasset og Stjernerne. Disse Nattefarter om Vinteren ere meget berygtede. — Tyveri og Mord passere meget hyppigt — og saa gjerne man

undgaaer dem, saa forandrer dog Alt sig om Sommeren, da Farten paa Newa er den mest yndede og henrivende Fornøielse. Den blinkende Strøm, hvis Overflade blegner om Vinteren, omgiver da de skjønne Partier af Staden ligesom med en herlig Sølvindfatning, Nætterne ere milde og forunderlig lyse, og Petersborgerne svælge da i Glæde over Gondolfarten og det saa meget mere som den kun er forundt dem en kort Tid. I de skjønne, varme Maaneder, Juni og Juli, ere Newaarmene Nat og Dag bedækkede med seilende og roende, store og smaa Skibe og Gondoler, som ikke standse og bestandigt frembyde de mest henrivende Billeder for Øie og Øre.

Blandt Petersborgs mineralogiske Samlinger indtager den i Bjergværksinstitutet den første Rang. Her saae Professor Rose det berømte Malachitstykke fra Kobbergruven Gumeschewsk i Ural, som fremstiller en jævn ægformig Masse og har den betydelige Høide af 3 Fod 6 Tommer og en næsten ligesaa stor Vrede. Det har en skjøn, smaragdgrøn Farve og bliver vurderet til 525,000 Rubler. Blandt Museets Guldmalme indtager den saakaldte Kæmpe-Guldmalm den første Plads. Den blev fundet den 26. October 1842 nær ved Grændsen af de to berømte Guldvadskerier ved Zarewo-Nicolaiewsk og Zarewo-Alexandrowsk paa venstre Bred af Taschkutargan. Disse Klumper gedigent Guld paa 2 Pud, 7 Pd., 92 Solotnik (77,014 preussisk Pd.) laae 4½ Arschiner (9′ 10″ Pariser Fod) under Jordoverfladen paa en Dioritbanke og vare bedækkede med fast, hærdet Leer. Den har i sine Hovedomrids Skikkelse af en Trekant, seer ud som smeltet og hurtigt afkjølet Metal, og nogle af dens kantede Indtryks Fordybninger see ud tilat være af Bjergkrystal, som har dannet sig i den den omgivende Bjergkløft. Den hele Masse er compact og fast og har hverken Ujævnheder eller Ridser, som kunne tyde paa en Sammensmeltning af flere enkelte Stykker Guld.

Allerede i Aaret 1838, da Guldmalme paa nogle Solotniks (en Sol. = $^{1}/_{96}$ Pd.) ikke mere vare nogen særdeles Sjældenhed, havde den russiske Regjering forandret den ældre Forordning dertil, at kun Stykker, der veiede over 1 Pd., skulde indsendes til Museet og i Aaret 1841 blev der endog givet Befaling til at Museet kun skulde tilbageholde de ved Størrelse eller ydre Form udmærkede Stykker, men overgive de øvrige, der henlaae som en død Capital, til Udprægning i den Petersborger Mynt. Som en Følge deraf blev der overleveret Mynten 550 Stykker gedigent Metal, hvoraf intet veiede over 5 Pd., 11 Solotniks.

I det europæiske Rusland er Indvinding af Guld indskrænket til nogle faa Afleiringer af guldholdigt Sand paa de nordlige Uralbjerges vestlige Skrænt. I det asiatiske Rusland vinder man Guld i Gouvernementerne Perm, Orenburg, Tomsk, Jeniseisk, Irkutsk og Kirgiser-Landene. De første Guldleier bleve opdagede 1743 i Omegnen af Catharinaburg. Indvindingen begyndte 1752 og er vedbleven i Grubben von Berezoff, dog er den aftagen betydelig i Forhold til det Opsving som Guldvadskerierne have taget. De nævnte Bjergværker, hvis Udbytte i Aaret 1810 naaede Maximum, nemlig 22 Pud, give nu kun 2 Pud aarlig, og disse medgaae væsentligen til Driften.

I Aaret 1814 begyndte Indvindingen af det guldholdige Sandlag i Ural; 1829 begyndte Guldvadskerierne i det vestlige og 1838 i det østlige Siberien. Fra 1840 til 1850 var Udbyttet af Guldvadskerierne i Ural og i det vestlige og østlige Siberien 12,638 Pud.

Efter Ovdagelsen af Guldleierne i det østlige Siberien har Indvindingen af dette Metal i Rusland tillaget i en overordentlig Grad. Uagtet disse Leier ere fabelagtig righoldige, overlod Regjeringen dem dog alle til Private og indblandede sig alene deri, for at opretholde den nødvendige Orden, imødegaae opstaaendeUenigheder og Tvist og endelig for at hæve en forøvrigt maadeholden Afgift af Guldsøgerne.

En Lov af 1838 tilstod Enhver Ret til at søge efter Guldleier i Øst-Siberien. Enhver der fandt Guld, var blot forpligtet til strax at anmelde det for Øvrigheden, som da anviste ham en bestemt Landstrækning (100 Sashen bred og 5 Werster lang)En Sashen er 84 Tommer russisk, en russisk Tomme er $^{1}/_{12}$ Fod.. Neppe havde Rygtet om disse Opdagelser, som overtraf i Rigdom Alt, hvad man hidindtil kjendte i Rusland, udbredt sig noget, førend Hundreder af Selskaber strømmede til Jeniseis østlige Tilløb og til de Sayaniske Bjerge. Der begyndte en uhyre Virksomhed i Siberien. Guldsøgerne adspredte sig i alle Retninger, deels for at træffe de nødvendige Forberedelser, deels for at skaffe Arbeidere, hvis Tal som en Følge deraf allerede i Aaret 1841 udgjorde 8000. De fleste af disse vare Deporterede, Andre kom fra Kirgiser-Steppen, for at arbeide her nogle Sommermaaneder, og

atter Andre skyede ikke en Reise paa over 600 Miil fra det indre europæiske Rusland, for at deeltage i Arbeidet i Minerne. Intet kunde afholde dem, hverken Klimaets Raahed, Arbeidets Haardhed eller Afstanden, ja end ikke det Skrækkebillede, som Siberien opstiller, da man er vandt til at frygte det som et Forviisningssted.

De Besværligheder, som Guldsøgerne havde at kæmpe med, for at benytte deres Opdagelser og gjøre nye, vare meget store. De rige Vadskerier fandtes i et endnu ubekjendt Land, hvor halvvilde Folkestammer droge igjennem om Vinteren. Tykke Skove, som bedækkede Jordbunden, vedligeholdt en evig fugtig Atmosphære, saa at ikke blot Dalene men ogsaa Bjergskraaningerne frembød utilgjængelige Sumpe, som man alene kunde undgaae ved store Omveie. Ofte fandtes der i over 100 Miles Omkreds ikke en menneskelig Bolig, ingen Vei førte igjennem Vildnisset, og alle Transporter maatte skee paa Ryggen af Lastdyr, paa en af Guldsøgerne selv anlagt Sti. Imidlertid er Siberiens Jordbund i Almindelighed frugtbar, saa at Udbyttet af de Provindser, der findes i Nærheden af Guldleierne var tilstrækkeligt til at forsyne Guldsøgerne medKorn. Kjød og Lastdyr blev skaffet af Kirgiser og Kalmukker. Maskiner og øvrige Instrumenter leverede Værkstederne ved Ural.

Arbeidet begynder i Reglen med Mai Maaned og ender i Begyndelsen af September, da Vinteren melder sig med Sneefald. Mange lade sig imidlertid ikke afholde derved, men fortsætte deres Arbeider midt om Vinteren, fordi Sumpegnene da ere lettere at passere og behandle. Man maa da først med Ild optøe Jordsmonnet, i hvilket man søger efter Guldet og udvadske Guldsandet med lunkent Vand. Brøndemateriale findes paa Stedet og koster næsten Intet. Det er næsten ubegribeligt, hvorledes disse strenge Arbeider om Vinteren kunne udholdes, da der kun er ringe Hytter tilstede til at beskytte mod Vinterens Haardhed.

Guldsøgerne accordere med Arbeiderne om et bestemt Antal Karreladninger, som de daglig skulle bearbeide. Naar Arbeideren er færdig hermed, kan han frit disponere over sin Tid. Fremdeles kan Arbeideren fordre 1 Pd. Kjød og anden tilstrækkelig Næring, Brød og en Slags let Øl. For at afværge Tyverier og vække Arbeidslysten er der for visse Tilfælde bestemt Belønninger.

Uagtet alle de Besværligheder, som Indvindingen frembyder, steg dog Guldvadskernes Antal med hvert Aar. Anmeldelsen til Embedsmændene gik op til Tusinder, og Concessionerne kunde efter Anmeldelsens Dato kun sucessive erholdesFriherre v. Haxthausen beretter: Allerede i flere Aar sværme utallige Aventuriers, men de finde ingen Mennesker, som kunne hjælpe dem ved Arbeidet og intet Levnetsmiddel til Livets Ophold. Paa de gunstigere Pladser ere derfor Arbeidskraft og Levnetsmidler i den høieste Priis, og man kan dog i disse Egne kun arbeide tre Maaneder for Klimaets Skyld. Den daglige Arbeidsløn er stegen til næsten 15 Sølvrubler (17 Thlr.). Istedetfor at hellige sig det sikkre og Sædernes Reenhed vedligeholdende Landbrug, gaa ogsaa Colonisterne til det forføriske Guldsøgeri, og allerede nu griber Sædernes Fordærvelse rask om sig..

I Aaret 1840 blev Guldleierne i Siberien opdagede, og Mængden af det i Rusland indvundne Guld steg da til 554 Pud; 1841 til 655⅓ Pud; 1842 til 908⅓ Pud; 1843 til 1241⅔ Pud; 1844 til 1276⅔, Pud; 1845 til 1304⅓, Pud; 1846 til1628¾ Pud; 1847 til 1753½ Pud. Men hermed var ogsaa Maximum naaet.

I Forhold som Guldindvindingen steg, og nye Opdagelser bleve gjorte, tiltog ogsaa Handelen, der blev anlagt Veie igjennem Skovene, og de nærliggende Stæder bleve større og rigere. Samtidigt hermed steg Levnetsmidlerne til en uforholdsmæssig Priis, hvorunder de led, der vare beskjæftigede med mindre Foretagender. For at forhindre den farlige Ligegyldighed, som Colonisterne viste Landbruget, udgav Regjeringen en Forordning, at ingen heel Familie af deporterede Colonister maatte begive sig til Guldvadskerierne, men nogle af dens Medlemmer skulde blive tilbage, og drage Omsorg for Markerne.

Opdagelsen af nye og rige Guldvadskerier var imidlertid allerede ophørt. Man maatte nøies med de tidligere fundne, og Guldproductionen sank som en Følge heraf i Aaret 1848 ned til 1693 Pud.

Regjeringen tras fremdeles forskjellige Forholdsregler for at bevirke, at Guldindvindingen i det østlige Siberien gik regelmæssigere, og navnlig for at beskytte de mindre Foretagender imod de større. I Særdeleshed bleve de Guldvadskerier, som gave mindre Udbytte med Hensyn til de Udgifter, som skulde udredes, gunstigere stillede end de, der gave et rigere Udbytte, hvilke sidste efter deres Indtægt bleve beskattede efter en stigende Progression.

Guldproductionen i det østlige Siberien aftog stedse, saa at det i Aaret 1848 gik ned til 1371 Pud, 1849 til 1186 Pud, 1850 til 1008 Pud, imedens Guldvadskerierne i Ural endnu levere et aarligt stigende Udbytte, omendskjøndt ogsaa her Sandets Guldholdighed er aftagen.

Platina findes i Rusland i guldholdige Afleiringer eller i deres Nærhed. Det guldholdige Sand i Ural og Siberien indeholder Platina, dog i ringe Mængde. Dets Hovedleie findes i det nordlige Ural, i Særdeleshed i Distrikterne Tagilsk og Goroblahodat. Siden man i Aaret 1824 opdagede dette Metal har man indvunden 2061 Pud raat Metal. Sandet i Nischne-Tagilsk er det allerrigholdigste. I Aaret 1828 har det givet 91 Pud Platina, og man vandt af 100 Pd. Sand 40 Solotniks. Dette LandsRigholdighed aftog vel senere; men det aarlige Udbytte blev alligevel 100 til 200 Pud og ophørte først 1845, da man opgav Udmyntningen af Platina.

Blandt de Platina-Stykker, som Professor Rose saae i Bjergværksinstitutets Museum, fandtes der et Stykke paa mere end 10 Pd. (fra Hr. von Demidoffs Godser, som indeslutte de rigeste Platina-Skatte). Senere har man i de samme Sandleier opdaget et Antal endnu større Stykker fra 13 til over 20 Pd. Det største Stykke gedigent Platina, som i Juni 1843 blev fundet i Bjergværksdistrictet Nischne-Tagilsk, veier 23 Pd. 18 Solotniks.

Man har ogsaa i Sydamerika fundet Platina; men de uralske Platina-Stykker overgaae langt de amerikanske i Størrelse; thi de største Stykker, som man der har fundet, ere: det som Humboldt medbragte fra Choco og skjænkede til den kongelige Mineraliesamling i Berlin, og et andet fra Guldvadskerierne i Condoto, som 1828 bragtes til Museet i Madrid. Men det første har kun en Vægt af 1088 Gran, det sidste af 11,641 Gran.

Den Rigdom af slebne Ædelstene, som den keiserlige Skat indeholder, er overordentlig. Især ere Diamanterne ganske udmærkede, og af disse er igjen den, som sidder paa Spidsen af det keiserlige Scepter, den største. Den er meget ufordeelagtigt sleben, men den er af første Vand, fuldkommen Reenhed og den livligste Glands. Den veier 194¾ Karat; dens største Gjennemsnit er 1 Tomme 3½ Linie, dens Høide 10 Linier. Denne Diamant, der stammer fra Ostindien, har efter PallasPallas, Reise in die südlichen Statthalterschaften des russischen Reichs. Leipzig 1799. Th. 1. S. 125 ff. følgende Historie.

Schach Nadir havde i sin Thronstol to Hoveddiamanter, hvoraf den ene blev kaldt „Bjergets Sol“, den anden „Bjergets Maane“. Schachen blev myrdet og flere af Kronjuvelerne røvet og sidenefter hemmeligt solgte. Til Armenieren Schafrass, der dengang boede i Balsora med to af sine Brødre, kom engang en afghanisk Høvding og tilbød ham hemmeligen for en meget moderat Priis een af hine store Diamanter, formodentlig den saakaldte „Bjergets Maane“, tilligemed flere andre værdifulde Ædelstene, blandt hvilke ogsaa en storSmaragd og en stor Rubin. Da Schafrass havde Betænkeligheder ved strax at afslutte Handelen, forsvandt Afghaneren, og først i Bagdad traf han ham tilfældigviis igjen. Her afkjøbte Schafrass ham samtlige Stene for en rund Sum af 50,000 Pjastre. Schafrass og hans Brødre indsaae vel, at de havde Grund til at holde denne Handel aldeles hemmelig. De vovede for Øieblikket ikke at tænke paa at sælge de kjøbte Juveler, og først efter 12 Aars Forløb reiste Grigori Schafrass over Constantinopel til Amsterdam og udbød dem offentlig. Blandt de, der ønskede at kjøbe dem var ogsaa Keiserinde Catharina af Rusland, og hun lod den store Diamant bringe til Petersborg, efter at have lovet Schafrass en forholdsmæssig Skadeserstatning, ifald Handelen gik overstyr. Da Stenen ankom, bød den russiske Minister, Grev Panin, Eieren der som Mellemhandler brugte den daværende Hofjuvelleer, Lasareff, foruden den forlangte arvelige Adel og en livsvarig Pension af 6000 Rubler, en rede Sum af 500,000 Rubler, af hvilke de 100,000 skulde betales strax, Resten i Løbet af 10 Aar. Da Schafrass imidlertid haardnakket forlangte Adelskab for sine Brødre og gjorde Fordring paa endnu flere Fordele, gik Handelen overstyr, og Stenen blev leveret tilbage.

Nu befandt Schafrass sig i en ikke ringe Forlegenhed. Han havde sat sig i betydelige Bekostninger, maatte forrente store Summer, som han skyldte bort, og saae ingen Udvei til at anbringe Stenen fordeelagtigt. De, der underhandlede med ham, lode ham blive i Forlegenheden, for derved at befordre deres egen Fordeel, og han gik nu til Astrachan, for at unddrage sig sine Creditorer. Endelig bleve Underhandlingerne atter optagne i den daværende Grev Orlofs Navn, og Stenen blev kjøbt for 450,000 Rubler Contant og et russisk Adelsbrev. Af denne Sum fik Underhandlerne 120,000 Rubler i Commissions- og Provisions-Omkostninger, Renter o. d.

Schafrass bosatte sig derpaa i Astrachan; men hans store Formue, som hans tre Døttre arvede, gik for største Delen tabt, dn den kom i hans Svigersønners Hænder.

Paa Tilbagereisen gjennem Petersborg saae vore Reisende ved Ministeren for det keiserlige Huus Fyrst Wolkonskis Forekommenhed den store Diamant, som den persiske Prinds Cosrhoës, Abbas Mirzasyngre Søn, imidlertid havde stjænket den russiske Keiser. Den er kun tildeels sleben og har næsten aldeles sin naturlige Overflade. Dens Vægt beløber sig til 86 Karat; den er altsaa ikke halv saa stor som den nævnte, men dog stedse betydelig nok til at regnes blandt de største bekjendte Diamanter. Dens største Længde udgjør 1 Tomme 5½ Linie, dens største Brede 8 Linier. Den er særdeles reen og klar, uden Revner eller Aarer. Paa dens slebne Flader er der persiske Inscriptioner og rundt om dens øverste Ende gaaer der en lille Ridse, i hvilken man sandsynligviis har fastgjort en Snor og paa den Maade baaret den om Halsen.

De øvrige slebne Mineralier seer man især i de keiserlige Slotte, fortrinsviis i det pragtfulde Vinterpalads. Hvad det vidtløftige russiske Rige eier af udmærkede Bjergarter seer man her forenet at smykke dets Sale. Til større Gjenstande har man især benyttet de forskjellige Porphyrer. Saaledes seer man her en heel Række cannelerede Søiler af den prægtige grøn- og hvidstribede Porphyr fra Revenaja Gora i Altai og colossale Vaser og Badekar af de mange forskjellige Arter Porphyr fra Korgon, saavel den røde Porphyr, som har Lighed med den antike, som ogsaa den blandede røde Porphyr og endelig hiin koppelignende Afart, som bestaaer af en rødgraa Grundmasse, hvori der ligger graahvide Kugler i sort Indfatning, og ved Stenenes Eiendommelighed faaer en ganske særegen Skjønhed.

Til mindre Vaser, Bordplader og andre Kunstgjenstande har man især anvendt Jaspis fra det sydlige Ural, Aventurin fra Ural og Altai, Rødbruunsteen-Erz fra Egnen ved Catharinaburg, Malachit fra det Guweschefskiske Kobberværk og Skriftgranit fra Mursinsk og Miask. Afarterne af Jaspis ere grønne og røde; undertiden ere de ogsaa rød- og hvidplettede eller blodrød og løggrønstribede, saaledes som den smukke siberiske Baandjaspis. Aventurinens hvide Masse er snart rød-, snart hvidplettet. Rødbruunsteen-Erzen og Malachiten, der ere saa udmærkede ved deres skjønne, rosenrøde og smaragdgrønne Farve, seer man sjælden forenede i faste Masser. Sædvanligviis ere Gjenstandene fournerede med en Mængde større eller mindre Plader deraf. Kun smaa Malachit-Plader bestaae af eet Stykke, i hvilket dog de Huulheder og Huller, som Malachiten altidhar, ere udfyldte med andre Stykker. Af Skriftgraniten seer man saavel den gule Afart fra Mursinsk som den grønne fra Miask, dog stedse kun i smaa Plader.

Den egentlige Granit finder man sjældent eller aldrig i Slottene; de overordentlig store Blokke, som man kan bryde af den finske Granit, blive forarbeidede til Søiler, som man især anvender til Udsmykning af Kirker. Saaledes findes der i det Indre nf Kirken i Kasan 95 store Søiler, og i Isakskirken seer man tre dobbelte Rækker paa de tre Sider af Bygningen. De sidste ere større end de første og have den betydelige Høide 56 engelske Fod, men overtræffes i Størrelse af den store Alexander-Søile, som 1832 blev reist paa Pladsen foran Vinterpaladset og har i Omfang 37½ engl. Fod og en Høide af 84 Fod.

*

Andet Capitel.

Om Morgenen, den 20. Mai forlode de Reisende Petersborg, Deres Selskab var nu forøget; thi ved Grev von Cancrins Omsorg havde de faaet til Ledsager en russisk Bjergværksofficeer, den daværende Overhytteforvalter Menschenin, der skulde tjene dem som Fører og Tolk, da han fuldkommen forstod det franske Sprog og tildeels ogsaa det tydske. Desuden havde Humboldt antaget en Coureer, som skulde bestille og betale Hestene paa Stationerne, saavelsom en Kok, der er en uundværlig Person for ethvert større Reiseselskab; thi allerede hiinsides Moskau ophøre Værtshusene, og man faaer paa Stationerne paa Landet kun Heste og Frihed til at opholde sig i et, de Reisende forbeholdt Værelse, og i Husets Kjøkken tilberede Maden, saa godt som Leiligheden tillader det. I Stæderne have de velhavende Borgere forpligtet sig til at optage de Reisende, og ved deres Ankomst henvende

disse sig blot til Politimesteren, som anviser dem Qvarteer, i det Huus der staaer for Tour. Man faaer da, ved den med Rette saa berømte siberiske Gjæstfrihed ikke blot Bolig, men ofte ogsaa Beværtning, især naar man er det har, ere udfyldte med andre Stykker. Af Skriftgraniten seer man saavel den gule Afart fra Mursinsk som den grønne fra Miask, dog stedse kun i smaa Plader.

Den egentlige Granit finder man sjældent eller aldrig i Slottene; de overordentlig store Blokke, som man kan bryde af den finske Granit, blive forarbeidede til Søiler, som man især anvender til Udsmykning af Kirker. Saaledes findes der i det Indre nf Kirken i Kasan 95 store Søiler, og i Isakskirken seer man tre dobbelte Rækker paa de tre Sider af Bygningen. De sidste ere større end de første og have den betydelige Høide 56 engelske Fod, men overtræffes i Størrelse af den store Alexander-Søile, som 1832 blev reist paa Pladsen foran Vinterpaladset og har i Omfang 37½ engl. Fod og en Høide af 84 Fod.

*

Andet Capitel.

Om Morgenen, den 20. Mai forlode de Reisende Petersborg, Deres Selskab var nu forøget; thi ved Grev von Cancrins Omsorg havde de faaet til Ledsager en russisk Bjergværksofficeer, den daværende Overhytteforvalter Menschenin, der skulde tjene dem som Fører og Tolk, da han fuldkommen forstod det franske Sprog og tildeels ogsaa det tydske. Desuden havde Humboldt antaget en Coureer, som skulde bestille og betale Hestene paa Stationerne, saavelsom en Kok, der er en uundværlig Person for ethvert større Reiseselskab; thi allerede hiinsides Moskau ophøre Værtshusene, og man faaer paa Stationerne paa Landet kun Heste og Frihed til at opholde sig i et, de Reisende forbeholdt Værelse, og i Husets Kjøkken tilberede Maden, saa godt som Leiligheden tillader det. I Stæderne have de velhavende Borgere forpligtet sig til at optage de Reisende, og ved deres Ankomst henvende disse sig blot til Politimesteren, som anviser dem Qvarteer, i det Huus der staaer for Tour. Man faaer da, ved den med Rette saa berømte siberiske Gjæstfrihed ikke blot Bolig, men ofte ogsaa Beværtning, især naar man er detrussiske Sprog nogenlunde mægtig og forstaaer at vinde sin Vært. For Humboldt og hans Ledsagere, der foretoge denne Expedition paa Keiserens Befaling og i et offentligt Øiemed, var der paa det Bedste sørget for Heste og Bolig paa den store Strækning af 14,500 Werster, som de havde at tilbagelægge. Deres Coureer mældte deres Ankomst, og de bleve i Regelen allerede ved Porten ønsket Velkommen af Politimesteren og ført til det for dem bestemte Qvarteer.

En Forsigtighedsregel havde de dog forsømt. De havde ikke forsynet sig med Madradser, hvilke man paa Reiser i Rusland stedse pleier at tage med sig, da man paa de Steder, hvor man overnatter, i Reglen ikke finder Senge og undertiden vel Sophaer, overtrukne med Læder, men ligesaa hyppigt kun Træsophaer. I Catharinaburg blev denne Mangel afhjulpen, og Bagagen derved vel betydeligt forøget, men samtidigt dermed en næsten uafviselig Trang tilfredsstillet.

Vognene, som de havde erholdt til Reisen, vare aldeles nye; de vare tre i Tallet; en Halvchaise for Humboldt og en af hans Ledsagere, en større ligeledes paa Fjædre hvilende Vogn, en saakaldet Britska, og en aaben Vogn for Coureren og Kokken. De to første Vogne vare af en ganske fortræffelig Beskaffenhed; thi de udholdt hele Reisen, og først i Astrachan paa Tilbagereisen behøvede de en betydeligere Udbedring, hvilket ikke vil sige Meget, naar man seer hen til den vedholdende Brug Dag og Nat og de stenede Veie i Ural og Altai. Den tredie Vogn var kjøbt færdig og behøvede hyppigt Eftersyn.

Vognene vare rummelige nok til at optage de Reisende med deres Instrumenter og yde dem for en lang Reise saamegen Beqvemmelighed, som de kunde ønske dem. Dog Beqvemmeligheden blev snart formindsket ved Samlingernes stigende Mængde. Da man nemlig paa Grund af Urals og Altais store Afstand fra Petersborg maatte ansee det for mueligt, at ikke alle Kasser, i hvilke man indpakkede de til de forskjellige Stæder samlede Gjenstande, vilde ankomme regelmæssigt, saa søgte de Reisende selv at medtage af Alt det som de ansaae for det Vigtigste. Men derved blev Rummet tilsidst saa indskrænket, at de undertiden sad Intet mindre end beqvemt,og

ved den hurtige Reise vilde de have følt denne Ulempe endnu mere, naar Vanen ikke havde hjulpet noget. Denne Forsigtighed, hvorfor de opoffrede deres egen Beqvemmelighed, kunde de meget godt have sparet; thi ved den russiske Regjerings Omhu gik der end ikke een Kiste tabt af de mange, som i forskjellige Transporter bleve sendte til Petersborg og derfra til Berlin.

Veien til Moskau gaaer ad den store Keiservei, som for det Meste løber i snorlige Retning og har en overordentlig BredePeter den Store, der vilde rykke sin nye Residens saa nær som mueligt til den gamle Hovedstad, lod ved Englænderen Macpherson bestemme en lige Linie mellem Petersborg og Moskau, og der blev virkelig ogsaa bygget Noget over 100 Werster i denne Retning; men Skove og Sumpe frembøde saa umaadelige Vanskeligheder, at man, da ovenikjøbet alle beboede Stæder og Pladser laae udenfor denne Linie, opgav Planen og indbefattede de betydelige Stæder Nowgorod, Torschok, Twer o. s. v. i den Veilinie, hvorefter man vilde bygge. Herved blev den oprindeligt afmaalte Linie, der var 595 Werster, forlænget med 133 Werster. — I Aaret 1851 blev Petersborg forbundet med Moskau ved en Jernbane.. Den er dobbelt saa bred som de preussiske Chausseer, hvilket formodentligt har sin Grund i den eiendommelige Maade, hvorpaa Russerne kjøre. Man spænder nemlig i Rusland meget hyppigt, ikke alene fire Heste ved Siden af hverandre, men de to, som løbe paa Siderne, ere ovenikjøbet i Almindelighed vante til at bære Hovedet udad, hvorved de indtage et betydeligt Rum. Veiene maae derfor gjøres saa brede, at to paa denne Maade bespændte Kjøretøier beqvemt kunne fare forbi hinanden i Galop; thi i Rusland kjører man næsten stedse i Galop fra en Station til en anden.

Strax udenfor Petersborg forlode vore Reisende den lige Linie til Moskau og bøiede af tilhøire ned til den lille Stad Zarskoje-Selo for at besee det derværende keiserlige Lystslot. Staden ligger paa Skraaningen af den Høislette, som hæver sig 15 til 20 Werster fra Newa og den finske Havbugt, Slottet paa selve Sletten. Det er opført med stor Pragt og minder ved sin Bygningsmaade om Slottet i Versailles. Bagved Slottet ligger Haven, ivilken det første Grønt begyndte at spire: det var en smuk, klar Dag, Middagstemperaturen var 15° R.

I Ischora, den første, 33 Werster fra Petersborg liggende Station, naaede man igjen den lige Vei. Ved denne Station ophører meget snart det bebyggede Land, og de Reisende kom til en tyk, meget sumpig Skov, igjennem hvilken de maatte kjøre den hele Nat. Kl. 7 om Morgenen naaede de Nowgorod, den gamle fordum saa berømte Hansestad. Den ligger skjønt paa den høire Bred af Wolchow, hvor denne træder ud af Ilmen-Søen. Paa den venstre, vestlige Bred af Floden ligger kun en ubetydelig Deel af Staden tilligemed den gamle Sophiekirke, den eneste Bygning, der staaer som Minde om Nowgorods forsvundne Storhed. Over til den fører en Bro, fra hvilken man nedad Wolchow har en vid Udsigt til Ilmen-Søen, der endnu var heelt belagt med Iis.

Efter nogle Timers Ophold kjørte man videre. En smuk Steenbro med Jernrækværk førte over den lille Wolchow, og en lignende blev bygget over den derpaa følgende Flod, Msta. Da den imidlertid endnu ikke var færdig, maatte man sætte over Floden paa en Færge. Msta, saavel som den lille Wolchow falde ud i den nordlige Deel af Ilmen-Søen, tæt ved hinanden, Østen for den store Wolchows Udløb. Hiinsides Msta ligger Landsbyen Bronnitzy, paa hvis sydvestlige Side der hæver sig en stor, kegleformig Høi, paa Spidsen af hvilken der ligger en Kirke.

Saa venlige ogsaa de russiske Landsbyer see ud i det Fjerne, da de næsten alle have en Kirke, bygget af Steen, hvis hvide Mure og grønne Kupler, skinne langtfra, saa eensformige og triste see de dog ud i det Indre. Husene ere ligesom de svenske og norske Bønderhuse opførte af raae, tilhuggede Træstammer, der lægges ovenpaa hverandre. Foran ere de ofte ret kunstigt forzirede med al Slags udskaaret Arbeide, men dog alle byggede i een Stil. De staae med deres Gavl ud mod Gaden og ere forbundne med hverandre ved store Træhegn. Ogsaa Gaden er belagt med Træplanker, men er ei meget bred, for at der ikke skal bruges formeget Træ dertil. Intet Træ er at see i den hele Landsby og ingen Have adskiller Husene fra hverandre, en Afvexling, hvorved de tydske Landsbyer ofte faae et saa livligt Udseende. Alt er tætsammenbygget og aabenbart mere beregnet paa Vinteren end paa Sommeren; men man kan ikke uden Gru tænke paa, hvor hurtigt en opkommende Ildsvaade maa gribe om sig, og hvor stor Faren maa være, da ikke alene Husene, men ogsaa Gaderne brænde. Man kommer saameget mere til denne Betragtning ved at see den Uforsigtighed, med hvilken Bønderne omgaaes Ild, da de sjeldent bruge Lys eller Lanterne, men sædvanligt en brændende Træspaan.

Ved Nattens Frembrud kom man til Staden Waldai, som ligger paa den lille Høiryg af samme Navn, der danner Vandskjællet mellem de i Østersøen og det kaspiske Hav faldende Vande. For at lære den nærmere at kjende

forbleve de Reisende Resten af Natten paa den omtrent en Miil fra Waldai liggende Station, Simogorie, og anvendte den følgende Formiddag til at besøge de betydeligste Høider og bestemme dem barometrisk. De gik igjen tilbage til Waldai og besøgte derfra først Søen Østen for Staden og derpaa de store Høie Vesten for samme. Søen var endnu bedækket med Iis; den sydlige Bred er flad, den østlige derimod omgivet af skovbegroede Høider; ved den nordlige Ende ligger et Kloster paa en Ø. Den største Høi, Vesten for Staden danner Popowa Gora, som dog kun hæver sig 800 Fod over Havet. Noget sydligere ligger Seliger-Søen, der løber ud i Wolga.

Tæt bagved Simogorie sænker Landet sig efterhaanden i en ubetydelig Grad lige til den folgende Station, Jedrowo, som ogsaa ligger ved en Sø, hvis Bredder ere bedækkede med en stor Mængde Flintesteenslag. Chausseen var kun færdig hertil, og man kom nu atter ind paa den gamle Landevei, hvilket de Reisende snart fik at føle, da den paa flere Steder var meget sandig. Heldigviis varede denne Afbrydelse ikke længe; thi fra Staden Twer, som man den følgende Dags Middag naaede, var Chausseen til Moskau allerede færdig. — Den næste Stad efter Waldai var Wyschni-Wolotschok. Den ligger ved Twerza, en af Wolgas Bifloder, og er mærkværdig ved den Kanal, som er gravet herfra og lige til Msta. Denne Kanal forbinder det kaspiske Hav med Østersøen og gjør det mueligt at bringe Astrachans Produkter tilvands lige til Petersborg.

Førend denne Kanal blev anlagt, maatte de Varer, som førtes fra det Indre af Rusland til Petersborg, udlodses ved Twerza ogføres over Land til Msta, af hvilken Landtransport Wyschni-Wolotschok har faaet sit Navn. Denne Ulempe er afhjulpen, deels ved Anlæget af den kun 2½ Werster lange Kanal, deels ved at gjøre Over-Twerza og Msta seilbare, hvilket man har iværksat paa en meget sindrig Maade ved at lede Vandet fra smaa, nærliggende Søer og Floder ind i Twerza, naar en Karavane af Barker er ankommen i samme. Herved bliver Vandstanden i Twerza forhøiet, og Barkerne komme lige til Kanalen ved Wyschni-Wolotschok. Nu bliver Slusen i Twerza tillukket, og Vand fra andre Beholdere ledet ind i Kanalen og i Msta, hvorved det bliver mueligt at bringe Barkerne lige til Opetschenskoi Nædok. Et andet Tilløb forøger her Mstas Vandstand saameget, at Barkerne ogsaa kunne komme over de borowitzkiske Vandfald. Hele dette meget kunstige System af Stigninger er udtænkt af en Serdjukoff, som i Aarene 1707—1711 udførte det med høist simple Midler.

Senere er det blevet forbedret og udvidet af Regjeringen; men man kan kun bringe et bestemt Antal af Barker, i det Høieste 4000, fra Twerza ind i Msta. Dette Antal er nu langtfra tilstrækkeligt til at forsyne Petersborg med de nødvendige Varer fra Indlandet og endnu mindre til at skaffe, hvad der skal sendes til Udlandet. Paa Grund af hele Vandforbindelsens Indretning og navnlig paa Grund af de Borowitzkiske Vandfald, har den den Feil, at Barkerne vel kunne komme til Petersborg, men ikke vende tilbage. Man kunde derfor ikke bringe Varer fra Petersborg og Udlandet til det Indre, og Transporten maatte med hvert Aar blive dyrere, da Barkerne solgtes efter deres Ankomst i Petersborg og der for hver Transport maatte tømres nye i det Indre af Rusland. Som en Følge deraf stege de i Priis; thi Efterspørgselen blev stedse større og Materialierne stedse sjældnere.

Af denne Grund blev der under Keiser Alexander i Aarene 1802 til 1811 bragt en anden Vandforbindelse istand mellem Wolga og Newa ved den Tischwinske Kanal, der er 175 Werster lang. Ved denne Kanal blev Tischwinka, en Biflod til Säß, der 10 Werster Østen for Wolchow løber ud i Ladoga-Søen, bragt i Forbindelse med Waltschina, som efter at have gjennemløbet den Sominskiske Sø kaldes Somina og ved Gorium og Tschagodaschhænger sammen med Mologa, der ved Staden af samme Navn løber ud i Wolga. Denne Vandforbindelse har det Fortrin for den førstnævnte, at Skibene kunne gaae fra Wolga til Newa og igjen vende tilbage; men da den kun er for smaa Skibe, saa bragte man i Aarene 1814 til 1820 endnu en tredie Vandforbindelse istand, hvilken gaaer fra Wolga til Newa over Onega-Søen. Denne Forbindelse bevirkes ved den 97 Werster lange Maria-Kanal, som forbinder Wytegra, et af Onega-Søens Tilløb, med Kowsscha, som falder i Beloje. Da nu Onega-Søen paa den ene Side ved Swir hænger sammen med Ladoga-Søen og Newa, og Scheksna, som ved Ribinsk noget nedenfor Mologa falder i Wolga, træder ud af Søen Beloje, er paa denne Maade Newa og Wolga forbundne ved Maria-Kanalen.

Denne tredie Vandforbindelse er senere bleven den vigtigste, da den giver den dobbelte Fordeel, at kunne benyttes baade frem og tilbage og at være seilbar for Skibe af enhver Slags og Størrelse.

Fra Wyschni-Wolotschok, som de Reisende passerede om Natten uden at gjøre Holdt, følger Veien Twerzas Løb lige til dens Udmunding i Wolga ved Twer og gaaer uden at følge Flodens Krumninger snart paa den venstre, snart paa den høire Bred.

Den 23. om Morgenen kom de Reisende til Torschok og om Middagen til Twer, som er den største Stad paa Veien fra Petersborg til Moskau. Den følgende Dag om Middagen indtraf de til Moskau efter at have reist 4½ Dag, derunder indbefattet Opholdet i Zarskoje-Selo og i Waldai.

Torschok ligger paa begge Bredderne af Twerza, hvis høire Side viser sig meget smukt og amphitheatralsk. De mange Taarne gjøre, at de russiske Stæder stedse see ret anseelige og selv maleriske ud; langtfra troer man stedse at de ere store Stæder, men kommer man ind i dem, saa seer man meest ualmindeligt brede, øde Gader, uhyre Pladser og sædvanligt kun een Gade og een Plads bebygget med toetages Steenhuse. Paa det Rum, en tydsk Stad indtager, er sikkert ti Gange saa mange Huse bygget som paa det samme Rum i en russisk Stad. Torschok er i Omkreds omtrent ligesaa stor somHamborg, og her lever 12 til 18000 Mennesker, medens der i Hamborg findes det tidobbelte Antal.

Torschok er Sædet for meget omfattende Læderarbeider, fortrinsviis bliver det farvede Saffian, som man faaer tilberedt fra Petersborg og Kasan, her forarbeidet til Støvler, Sko, Tøfler, Tasker o. s. v. og tildeels fortræffeligt broderet med Guld og Sølv. Disse ziirlige Arbeider stamme egentlig ikke fra Russerne; men de have lært dem af Tartarerne, hvilke de nu langt overgaae deri. Endnu i en anden Henseende nyder Torschok en udmærket Berømmelse. For mange Aar siden satte Datteren af Postholder Posharskoi for Keiser Alexander Coteletter, der vare lavede af Fjederkreaturer og særdeles velsmagende, og da nu endog de keiserlige Kokke forgjæves søgte at efterligne hende, udbredte hendes Roes sig over hele Rusland.

Staden Twer ved Wolga er en meget vigtig Handels- og Fabrikstad, der vidt og bredt forsender Linned, Læder og Papiir. Efter den store Brand 1763 er Staden ny opbygget og gjælder nu for en af Ruslands skjønneste Stæder, det vil sige: for den, der finder det smukt, at Gaderne ere brede, snorlige og bebyggede med Rækker af moderne Steenhuse, forsynede med Søilerækker og Balkoner, og at der findes store, symetriske Pladser, paa hvilke der ligge mange Huse, som ligne Paladser og en Mængde meget iøinefaldende Kirker med utallige Kupler og Taarne. — Hvor man har fri Udsigt til Floden, seer man en Vrimmel af frem- og tilbageseilende Skibe, hvoraf der aarligt komme og gaae henimod 2000. Da Kirkerne og de offentlige Bygninger, saavelsom et stort Antal Privatbygninger ere guult anstrøgne, kalde Russerne Twer „den gule Stad“.

En Miil førend Moskau kommer man forbi det Petroskiske Palads, som er blevet mærkværdigt derved, at Napoleon opholdt sig der under Moskaus Brand. Ved sin Afreise lod han det gaae op i Flammer; men nu er det atter bygget op.

Moskau har en ganske overordentlig Betydning for det russiske Folk. Den er Middelpunktet for alle Russernes nationale og religiøse Følelser. Der gives ingen Gammelrusser i det umaadelige Rige, i Archangel som i Odessa, Tobolsk som i Nowgorod, der ikketaler om Moskau, „den hellige Moder“, med den dybeste Agtelse, med den meest sværmeriske Kjærlighed. Enhver russisk Bonde, om han end kom hundrede Mile fra, der for første Gang skuer Moskaus Taarne tager fuld af Ærefrygt sin Hue af og korser sig. Dog det er ikke alene den simple, raae Russer, som denne Vedhængenhed er medfødt; man finder den næsten uden Undtagelse hos alle Folkeklasser, hos Høie og Lave, Dannede og UdannedeHarthausen og andre Steder. — I en Sammenligning mellem Petersborg og Moskau siger den nævnte Reisende: det er ofte bemærket, at man ved et Ophold i Petersborg ikke kan faae noget egentligt og rigtigt Begreb om Rusland. Man har kaldt Petersborg et smukt Vindue, som Peter den Første har aabnet for at see ud til Europa og lukke vesteuropæisk Luft ind. Petersborg er en aldeles europæisk Stad med mindre national Charakteer end f. Ex. London og Paris. Den har flere russiske Kirker end andre Kirker og beboes af russiske Soldater, Embedsmænd, nogle russiske Borgere og temmelig mange russiske Bønder, men desforuden af Tydskere, Finner, Franskmænd, Englændere o. s. v. Det ligger ikke engang paa national-russisk Grund, men paa finsk. Russerne have kun i halvandet Aarhundrede været Kolonister der..

Det Skue, som Moskau allerede i det Fjerne yder, opvækker alle Reisendes Beundring. Den uendelige Mængde Taarne, som hæve sig, snart med forgyldte eller grønt anstrøgne Kupler, snart i Form af Minareter og de mange

Haver og Træer mellem Husene give Staden et aldeles orientalsk Udseende. Man overseer den bedst fra Iwan-Welikoi, det store Iwanstaarn i Kreml, som danner Midtpunktet af Staden. Kreml ligger tilligemed den østlig dertil grændsende Kitai-Gorod (den saakaldte midterste Stad) paa den høie nordlige Bred af Moskau paa ydre Side af den nordlige Bue, som dens Løb her beskriver. Kreml og Kitai-Gorod omgive paa den fra Floden vendte Side hesteskoformigt Beloi-Gorod (den hvide Stad) og denne omgiver igjen ringformigt Semlenoi-Gorod (Jordstad), der naaer over paa den venstre Bred af Moskau. Til Semlenoi-Gorod slutte sig paa alle Sider de betydelige Forstæder. Østen for den ligger et beboet, bakket Landskab, hvorimod Horizonten paa Vestsiden begrændses af en Række Høie, kaldet Sperlingsbjergene, over hvilke Veien fører til Smolensk.Kreml, som indtager en middelmaadig lille Stads Fladerum og er en halv Mill i Omkreds, indeslutter Zarernes gamle Palads, flere Kathedraler, Kirker og Klostre, det gamle og nye Arsenal, samt en Mængde andre af Kronens Bygninger. Den er omgivet af en tyk, høi Muur, der danner en uregelmæssig Polygon, og paa hvert Hjørne besat med et Taarn (der er ikke færre end 61), og istedetfor de forhenværende Volde gaaer der en smuk, bred Allee om denne Muur. Ogsaa Kitai-Gorod er omgivet af en Muur, hvorimod Beloi- og Semlenoi-Gorod ere omgivne af Boulevarder, der frembyde smukke Spadseregange. Kitai-Gorod er snævert bygget; her findes den uhyre Gostinoi-Dwor eller BazarEnhver russisk Stad har en saadan større eller mindre Bezar, sædvanligt en fiirkantet Bygning, hvis nederste Etage bestaaer af lutter ved hinanden liggende Boutiker, foran hvilke der løber et bedækt Galleri. Gostinoi-Dvor er den største i hele Rusland., og her hersker overhovedet det største Liv og Virksomhed. De øvrige Dele af Staden ere vidtløftigere byggede, og Husene ere ofte adskilte fra hverandre og fra Gaden ved Haver. Herved faaer Moskaus Beliggenhed et særdeles venligt Udseende fra Høiderne; men Afstanden imellem de forskjellige Dele bliver ogsaa større end i Petersborg.

Kreml tæller 32 Kirker og 170 Taarne og Kupler. Det berømteste er Iwan den Stores ottekantede Klokketaarn, der er 38 Favne (228 Fod) høit og, som tidligere omtalt, giver en meget smuk Udsigt over hele Staden. Blandt den Mængde Klokker, det har, er der een paa 4000 Pud, som er indviet Mariæ Himmelfart; men ved Siden af Klokketaarnet findes den største af alle Klokker, hvis Vægt udgjør 12,327 Pud. Ved en Ildebrand styrtede den ned og laa næsten et Aarhundrede begravet i Jorden, indtil den i Aaret 1836 blev med uhyre Anstrængelser hævet op igjen. Dens Høide er 21 Fod og dens Brede 22 Fod 8 Tommer.

Det nye Arsenal (**Oruscheinaja Palata**) i Kreml tjener til Opbevaringssted for de russiske Storfyrsters og Zarers Kroner, Scepter, Throne, Vaaben og Drikkekar, tilligemed andre nyere Mærkværdigheder. De danne en Samling af Kostbarheder, som have stort Værd for Oldgrandskere og Kunstnere paa Grund af deres tildeels meget høie Alder, og som tillige have Interesse forMineralogerne, formedelst deres rige Besætning af Ædelstene. Kronerne hvile paa Puder, som ligge paa Piedestaler, Thronen staaer ved Salens Væg paa en særegen Forhøining. Kronerne ere besatte med Diamanter, Rubiner, Smaragder, Tyrkiser og Perler; de største Ædelstene findes sædvanligt paa Spidsen af Kronen under Korset. Den ældste, som findes der, er den, som den græske Keiser Alexius Comnenus i Aaret 1116 sendte til Kiew til Storfyrst Wladimir Monomachus, for at bruges til Storfyrstens Kroning. Massen af Kostbarheder, som opbevares her, er overordentlig stor og vistnok den største, der nogetsteds er samlet, da den endog i Værd skal overgaae Juveelkammerets Skatte i Tower, hvilke sidste vurderes til to Millioner Pund Sterling.

Taarnenes Tal i Moskau er overordentligt stort, da enhver Kirke sædvanligt har flere og desforuden endnu et KlokketaarnHarthausen bemærker angaaende de russiske Kirkers Bygningsstiil (Moskau alene har 400): Stilen er som Alt, hvad der staaer i Forbindelse med den orientalsk-catholske Gudstjeneste, indskrænket til temmeligt faststaaende Regler, fra hvilke man tidligere næsten aldrig afveg. De ældre Kirker i Rusland ligne derfor hverandre og have noget Monotont, omendstjøndt Stilen egentlig er reen og ædel. Paa Kirkens næsten fiirkantede Skib hviler der i Midten, baaren af Søiler i det Indre, en høi Kuppel, som i de ældste f. Ex. Kathedralen i Nowgorod, Sophia-Kirken i Kiew har efter den Constantinopolitanske Sophia-Kirkes Mønster en i det Indre i Fresco malet Christus, der velsigner Verden. Det Indre er deelt i to Hoveddele ved en tynd Væg (Iconostase), der fra øverst til nederst er prydet med Helgenbilleder og har tre Døre. Det forreste Rum tilhører Folket, det bagerste, som er deelt i tre Dele, er bestemt alene for Præsterne. I den midterste af disse tre Dele er det fritstaaende Alter. Ved Siden af Kuplen staaer paa Kirkens Skib i det mindste endnu to mindre Kupler og i Reglen fire endnu mindre paa hvert Hjørne, ja, der gives Kirker med 13 Kupler. De ere ikke satte vilkaarligt, men have deres symbolske Betydning. Tre Kupler betyde Treenigheden, fem Kupler Christus og de fire Evangelister, tretten Kupler Christus med de tolv Apostle. Klokkerne hænge i Reglen i et eget, ved Kirken fritstaaende Taarn; men, hvor intet saadant findes,

hænge de i Sidekuplerne, som da for det Meste have en taarnagtig Udbygning, men aldrig i Hovedkuplen, da denne danner en Deel af Kirkens Indre. — I de gamle Kirker findes der egentligt intet Vindue i Kirkens Skib, kun hist og her bagved Altret findes eet eller flere meget smalle. Lyset falder kun igjennem Kuplen ind i det Indre. I alle russiske Kirker er der derfor et magisk Halvmørke. Daglyset er svagt, og de blive mest oplyste ved Alterets og Iconostasens Voxlys. — De nyere Kirker i Rusland ere hvad det Udre angaae, byggede i samme Stil som Peterskirken i Rom..Man tæller i det Hele 600 saadanne Taarne. De have, som de russiske Kirketaarne overhovedet, et eiendommeligt Udseende, idet de sædvanlig ende sig i en Spids, som har en zwibelformig Udvidelse, hvorpaa er anbragt et Kors. Disse zwibelformige Udvidelser ere dækkede med grøntmalet Jern- eller Kobber-Blik: men paa Kathedralen i Kreml ere de stærkt forgyldte, og der findes ovenpaa dem en opadvendt Halvmaane, paa hvilken da først Korset staaer. Ved Siden af dette almindelige Udseende afvige dog Taarnenes Former meget fra hverandre, hvilket især er Tilfælde med Wasilius Blaschennis Kirke i Kitai-Gorod, hvis Tag næsten bestaaer af lutter Kupler og Taarne, som alle ere forskjellige og mækelige ved deres besynderlige Form og brogede, contrasterende Farver, men dog med alt det i høi Grad vække Beundring og Interesse.

Zar Iwan Wassiljewitsch den Grusomme lod en Italiener i Aaret 1554 bygge denne Kirke til Erindring om Kasans Erobring. Da den var færdig, skal han have spurgt Bygmesteren, om han troede at kunne udkaste Planen til en endnu vidunderligere Bygning og da denne i sin Forfængelighed bejaede det, lod han Øinene stikke ud pa ham.

Det er i Særdeleshed de mange Taarne, som give Moskau et saa eiendommeligt Udseende. De ere næsten alle af Steen og ligge paa frie Pladser, hvorfor de heller ikke brændte i Aaret 1812. Moskau har derfor ved hiin Brand tabt Lidet eller Intet af sit nationale Physiognomi, da tilmed den Deel af Kreml, som Napoleon sprængte i Luften er opført aldeles i sin gamle Stil.

I den seneste Tid er Moskau overveiende bleven en Fabrikstad. Der er 151 Manufacturer med 3500 Arbeidere, 565 Fabriker med 40000 Arbeidere, 3897 Værksteder med 25000 Arbeidere. Blandt Fabrikerne er der 78 Bomuldsvæverier, 38 Farverier, 49 Trykkerier, 35 Vævener af Bomuld- og Uldtøier, 33 Silke- ogHalvsilke-Fabriker. Indvaanernes Antal er efter Folketællingen 1850 373,800.

Moskau ligger under 55° 46′ Brede, altsaa 4° 10′ Syd og 7° 18′ Østen for Petersborg. Den haver sig 67 Toiser over Havets Overflade, hvorimod Petersborg kun hæver sig 3 Toiser. Om Foraaret og Sommeren er Moskau varmere, men om Efteraaret og Vinteren koldere end Petersborg, som næsten har et Kystklima, omendskjøndt det begrændses mod Vesten af et meget smalt Hav og mod Øst og Nordost af store, med Iis bedækkede Søer. Den største Kuldegrad i Moskau i Aarene 1838, 39 og 41 var: -31.2° og 33.0°; derimod sank Thermometret i 1840 ned lige til 36.9°. Den aarlige Middelvarme varierede i Løbet af 20 Aar +3.1° og +5.5°, hvorimod Januar Maaneds Middelvarme var -4.6° og -17.0°. Den høieste Varme stiger ofte til 32¼° og 34°. Middelvarmen i Juli, der er den varmeste Maaned i Aaret varierede i 20 Aar fra 16.0° til 22.6°Under den stærke Hede, som herskede i Aaret 1842 fra 6. til 19. August steg Thermometret paa det Pariser Observatorium kun til 34.8° (27.9° R.) og i Berlin kun til 32.7° (26.2° R.). Næsten til samme Tid reiste Hr. v. Orlich i 36 Dage fra England til Bombay og saae da i Ørkenen, mellem Alexandrien og Suez, saavelsom paa det røde Hav mellem Suez og Aden, ikke stige høiere ind til 32.6° og 33.7° og en eneste Gang til 35.6° (28.5° R.)..

I den zoologiske Samling i Moskau findes et stort Exemplar, af en Tiger, som vinder Interesse ved, at den er fældet i Siberien, hvorhen undertiden Sydens Tigere forvilde sig. — Omegnen af Moskau er rig paa mange skjønne Forsteninger.

Da vore Reisende maatte paa Tilbagereisen endnu engang passere Moskau, var det deres Hensigt nu kun at tøve der saa kort som muligt, for ei at tabe nogen Tid til Undersøgelserne, for hvilke den gode Aarstid var uomgængelig nødvendig; alligevel maatte de tøve noget længere, da de umuligt kunde modstaa Etatsraad v. Fischers og Professor Loders (begge Humboldts Ungdomsvenner) saavelsom mange Andres indstændige Indbydelse. De bleve den 26.Mai førte gjennem hele Universitetet for at lære at kjende dets Indretning i det Enkelte og deeltoge den 27. i et Festmaaltid, som Universitetets Medlemmer havde foranstaltet, og som den gamle Keiserstads fornemste, kundskabsrigeste og meest dannede Indvaanere deeltoge i.

Om Morgenen den 28. Mai forlode de Reisende Moskau og fortsatte deres Reise til Ural. De fandt Byens nærmeste Omgivelser just ikke romantiske, men dog ret behagelige. Landskabet er meget bebygget, Marker afvexle med smaa Skovpartier, og de prangede nu med Aarets første Grønt. Men snart bliver Egnen sumpig og sandet og Veien slettere. De sumpige Egne, der ofte strække sig langt, ere belagte med Planker, som, saalænge de ere nye, danne de fortræffeligste Veie, men har de først været brugte i nogen Tid, og ere de ei uafladeligt blevne forbedrede, hvilket sjældent skeer, saa blive de snart lige saa slette som de i Begyndelsen vare fortrinlige. Veiene ere tildeels beplantede med Birketræer.

Om Middagen kom de igjennem en lille By Bogorodsk, der ikke seer anderledes ud end en stor Landsby; thi naar undtages nogle Steenbygninger, der tildeels ere byggede af en porøs Kalksteen, bestaaer den alene af Træhuse og har fuldkomment de derværende Landsbyers triste Udseende. De Reisende undersøgte nogle Brønde der paa Stedet, for af Vandets Temperatur at faae Kundskab om Jordens Middelvarme; men uagtet det var meget mildt Veir var der endnu Iis i alle Brøndene.

Bag ved Bogorodsk satte de over Klæsma, langs med hvis venstre Bred Veien i større eller mindre Afstand nu gaaer lige til Wladimir.

De naaede denne Stad først om Middagen den 29. Mai, da de paa Grund af den slette Vei foretrak at overnatte i den lille Stad, Pokrow, hvor de paa Postgaarden fandt tomme, men reenlige Værelser og hjalp sig saa godt de kunde. Wladimir ligger paa den venstre Bred af Klæsma. Denne Bred dannes af nogle Høie, hvorimod den høire har udstrakte Enge. De mange Taarne af meget forskjelligt Udseende, mest hvide med grønne Kupler, give Staden i Afstand et malerisk Udseende. Den er endnu af Betydning, men langt fra ikkesaa stor og prægtig som tidligere, da den var Storfyrsternes ResidensWladimir var indtil 1328 Storfyrsternes Residens og Hovedstad for hele Rusland. Indvaanernes Antal er efter Folketællingen i 1849, 13,405..

Veien var nu bleven noget bedre, og man kunde derfor ogsaa benytte Natten til at fortsætte Reisen. Allerede om Morgenen 30. Mai naaede man Staden Murom, som ligger ved Floden Okas venstre eller nordlige høie Bred, hvor den løber i Wolga paa dens høire Side. Med dens mange Kirker, Klostre og Taarne, yder den i Afstand et ligesaa malerisk Skue som Wladimir, men nærmere betragtet kan den slet ikke sammenlignes med denne Stad, da den for største Delen kun bestaaer af uanselige Træhuse.

Ved Murom sætter man over Oka, som allerede om Sommeren er en betydelig Strøm, men nu ved Sneevandet var voxet til en overordentlig Brede og havde vidt og bredt oversvømmet den høire Bred. Denne høie Vandstand gjorde Overgangen meget besværlig, og de Reisende tilbragte hele Dagen dermed. De maatte først kjøre ned til en Landsby, som ligger 2 Werster nedenfor Murom, og her bleve deres Vogne og Heste satte i 2 store Baade, med hvilke de naaede den anden Bred, efter at have roet i 5 Timer. Naar de kom forbi Øer eller grundede Steder sprang Baadfolkene ud i Vandet og trak, gaaende langs med Kanten af Øerne eller vadende paa Grundene, Baadene frem. Men selv efter at være komne over til den anden Bred bleve de flere Gange opholdte, da de paa Færger, som kun midlertidig vare indrettede for den høie Vandstands Skyld, maatte sætte over smaa Arme eller Tilløb til Oka, saa at de først Kl. 7 tom til Manakowa, den næste Station fra Murom, en Vei, der om Sommeren ved sædvanlig Vandstand kun er 30½ Werster lang. Veiret var for øvrigt hele Dagen igjennem meget smukt og om Formiddagen var Luftens Temperatur 17°. 5 R, og Vandets 14°. 5 R. Paa Vandet havde de havt en herlig Udsigt til Staden Murom, hvorimod de paa den venstre Bred liggende Landsbyer toge sig slet ud og næppe vare synlige bag ved deres Volde af Gjødning. Bønderne kjøre nemlig ikke Gjødningen ud paa deres Marker, som ogsaa uden dette give et rigt Udbytte, mende kaste den bag ved deres Huse som Dæmning imod Vandet. De Reisende fandt den samme Skik i alle Ruslands og Siberiens Landsbyer, som ligge ved Floder eller smaa Bække; men det er en ligesaa skadelig som ubehagelig Skik, da Gjødningdyngerne ikke alene afgive et modbydeligt Skue, men ogsaa om Sommeren frembringe en saa stor Mængde Utøi, at man maa være vant dertil, naar man paa den Tid skal kunne finde sig i Opholdet i Landsbyerne.

Man kjørte hele Natten. Veien er stor og bred, men sandig og paa begge Sider beplantet med Birketræer. Den gaaer paa den høire Bred af Oka i større eller mindre Afstand fra denne, og man har ikke sjældent smukke

Udsigter over til den venstre Bred, som allerede om Morgenen den 31. laa ganske lavt for de Reisendes Blik, medens den høire stedse havde hævet sig og sluttede sig til de Høider ved Wolga, der ligeledes ligge paa den høire Bred.

Kort førend de kom til Nischni-Nowgorod fik de Øie paa Wolga, som nu i Foraarstiden ved den høie Vandstand afgav et høist imponerende Skue. Nischni-Nowgorod ligger paa Høiderne ved Okas Forening med Wolga, paa høire Bred af begge Strømme og i den noget spidse Vinkel, som de paa denne Side danne med hinanden. Staden (som i Aaret 1849 talte 30,710 Indvaanere) er af anseelig Størrelse, har Kirker, Huse og Haver imellem hverandre i droget Blanding og ligesom Ruslands gamle større Stæder, der have været Residenser, et Kreml, nemlig et befæstet paa en dominerende Høi liggende Slot, som omgives af en stærk Muur, der er besat med tykke runde Taarne. Herfra nyder man en vid Udsigt over Flodens lave, venstre Bred og over den nye Markedsby, hvis Opbygning skal have kostet 11 Millioner Rubler, og i hvilken aarlig den store Messe bliver holdt, som tidligere var ved Klosteret Makariew, der ligger 11 Miil østen derfor, men afbrændte i Aaret 1817. Markedsbyen ligger paa en lav Landtunge imellem Oka og Wolga ligeoverfor den øvre Deel af Staden, der ligger omtren 350 Fod over Vandspeilet; nu var den, som det altid skeer om Foraaret, naar der er høi Vandstand, sat under Vand og derfor utilgængelig.Nischni-Nowgorod har stor historisk Interesse, hvorom man erindres ei blot ved dens gamle stærke Mure, hvilke Storfyrst Wassili Iwannowisch i Aaret 1508 forbedrede meget som Værn mod Tatarernes Indfald, men ogsaa ved en Obelisk af finsk Granit, der er 75 Fod høi. Man opreiste denne Obelisk paa en Plads nær ved Wolga til Erindring om Minin og Poscharski, som herfra i Aaret 1611 befriede Rusland fra det polske Overherredømme.

I den nyere Tid er Nischni-Nowgorod bleven mest bekjendt ved sin verdensberømte Messe. Den begynder omtrent i den anden Halvdel af Juli og vedbliver til Enden af August og undertiden ind i September. Den er Middelpunktet for Landhandelen mellen Asien og Europa, i det Mindste paa den hele Strækning mellem det kaspiske Hav og Iishavet; ogsaa er den Gjennemgangspunktet for de chinesiske Varer, (især Thee) som russiske Kjøbmænd tilbytte sig i Kiækta og føre herhen. Herfra spredes de over hele det europæiske Rusland, og omvendt gaaer herigjennem de russiske Varer som skulle søres til Kiækta for at byttes med chinesiske og som især bestaae af Uld- og Bomuldstøier (navnlig Plyds) og Pelsværk. Man har angivet Tallet af de Besøgende under Messen til flere Hundrede-Tusinde, hvilket dog sikkert er overdrevent: men det er overhovedet meget vanskelig at komme til en nogenlunde rigtig Vurdering, paa Grund af, at en saa stor Mængde stedse reiser og kommer. En Reisende **Dr.** Kosegarten, som i Aaret 1843 besøgte Messen, skildrer den paa følgende Maade:

Den i Retningen af Oka-Broen løbende store Gade af Boder frembyder med sine Omgivelser Skuet af et stort Krammarked samt Torv for Udsalg af gamle Klæder. Her samler den største Mængde sig, især Bønder. Man seer her udstillet Klæder og alleslags Sager, der bruges i Husene samt til Paaklædning, og har Leilighed til at beundre Sælgernes Snuhed og Tungefærdighed. Nogle Boder vække i Særdeleshed de forbigaaende Bønderfruentimmers Opmærksomhed ved de fremlagte gamle og nye Fruentimmerklæder f. Ex. straalende Duschagraiker af rødt Silkestof, bræmmet med Pelsværk, Sølvfryndser o. d. saaledes som man seer dem paa velhavende Bønderkoner. Andre Boder tiltrække Mændene f. Ex. Hatteudsalgene, hvor der udbydes Filthatte, som have den for russiske Bønder sædvanligeForm, rund med smal Skygge, maaskee allerede noget forslidt men ganske nylig opfarvet. Bondedrengen, som faaer en Hat paa til Prøve, seer sig meget selvbehageligt i et Speil, som Sælgeren holder for ham. Paa et andet Sted staae Tatarerne under aaben Himmel og fælge Faareskindspælse, som de have liggende paa den bare Jord. Pælsen er den russiske Bondes uundværligste Klædningsstykke og, trods den brændende Sol, seer man ofte Sælgeren trække en Pæls paa og gjøre forskjellige Bevægelser, for at vise den for Liebhaverne i dens hele Fuldstændighed og Skjønhed. — Det forstaaer sig af sig selv, at Metalsager indtage en betydelig Plads blandt de udstillede Produkter af russisk Industri. Man seer saaledes Arbeider fra Tula og Paulowa i Messing, Tin, Jern og Staal, der er forarbeidet til Lygter, Laase, Knive o. s. v. Af grove Linnedvarer bliver der folgt mange 1000 Alen til Bønderne. Trævarer og Taarnklokker levere Nischni-Nowgorod selv; Læder kommer især fra Kasan. Paafaldende for Tilskuerne er en Række Boder, som alene indeholde brogetmalede Trækister, der ere beslaaede med hvidt eller sort Blik. De bruges til at oppebare Sager i og til Reisekufferter, og blive efter Sigende

forfærdigede i Landsbyerne. De ere omtrent 4 Fod lange og 1 Fod brede og sælges for 2 Sølvrubler. Der er paa Messen af saadanne Kofferter og Kister for 20,000 Sølvrubler, og de blive næsten alle solgte.

I en anden Række af Boder findes indenlandske Vine, navnlig donske (Sudak, sædvanlig kaldet Halv-Champagne og andre Sorter) og kaukasiske, som især komme fra Kisljar. Ogsaa Silke findes blandt de russiske Produkter.

Artikler af anden Art, hvoraf der omsættes i større Partier, seer man lagret i store Masser nærved Flodbredden, under den frie Himmel eller under Halvtage. Af indenlandske Produkter kav man nævne Kohuder, Potaske, som meest kommer fra Orenburg og Kasan, Hjulfælg fra Wjatka og andre Egne, Bastmatter, der er et Produkt af Kostromas Lindeskove, men den vigtigste af de herhen hørende Artikler ere Jernet og Kobberet, som er lagret op ved Okas Strand. Rækken af Jernlageret og de dertil hørende smaa Boder, i hvilke Sælgerne opholde sig, indtage en Længde af omtrent 1000 Skridt. Man finder her Jernet i de forskjellige Former, som det erholderved den første Bearbeidelse, der gives det i de uralske og andre russiske Jernværker. Det sælges som Stænger, Skinner, Baand, Ringe, Plader (hvormed Husene i de russiske Byer tækkes) o. d.; ogsaa findes her Staal, saavelsom Støbejern i Form af Skaale, Gryder, Ovne, Døre o. s. v.

Tilførselen af Jern til Markedet androg i dette Aar (1843) 3,500,000 Pud foruden Støbejernet, som androg 150,000 Pud. Jernet forsendes herfra over hele Rusland. Blandt de Kjøbmænd, som vare komne til Messen med denne Artikel, fandtes en, som tidligere havde været Grev Scheremetjews Livegne og nu besad en Formue af 4—5 Millioner RublerVed Rubel forstaaer man altid Papirsrubel, naar ei Ordet Sølv føies til. En Rubel er omtrent 11 Silbergroschen (43 Sk.) og forholder sig til en Sølvrubel som 2 til 7.. Ved Siden af Jernet var lagret 48,000 Pud Kobber, der for største Delen var kommen fra de Demidowske Bjergværker i Egnen af Katharinaburg. I Forbigaaende hørte vi omtale en netop afsluttet Handel om Kobber til et Beløb af 1,200,000 Rubler. Blandt fremmede Varer lagde vi især Mærke til den uhyre Masse Thee, som var lagret ved Wolgas Bred. Der var i dette Aar ført til Markedet 30,000 Kasser Thee, foruden 9000 Kasser Teglthee, hvilket Qvantum var betydeligt mindre end det, der havde været det foregaaende Aar, hvoraf imidlertid en stor Deel var bleven usolgt. - Blandt flere andre Gjenstande lagde jeg især Mærke til den røde Bomuld, som føres fra Bukara over Astrakan og kommer deels fra China, deels fra Indien. Man saae ogsaa her det gule Palmetræ, som lægges frem i Stykker eller Blokke og anvendes til Snedkerarbeide.

Den her omtalte Deel af Markedet kan man kalde den ydre. Her fandtes i dette Aar 2333 Træboder eller Barakker, som for største Delen brugtes til Vareboder eller Pakhuse, medens kun nogle faa vare anvendte i andet Øiemed. — Det vilde blive altfor vidtløftig at nævne alle de Varer, som fandtes der. Vi gaae nu over til den Deel af Markedet, som man efter Beliggenheden kan kalde den indre. Her er Steenbazaren, som har Form af et stort Paralellogram og bestaaer af 2521 Boder, der ere byggede af Steen paaPæleværk. Bazaren er paa 3 Sider omgiven af en Kanal, som man har gravet for at befri den fra Oversvømmelse, samtidig med at man betydelig har hævet Grunden. Det Hele er et kostbart men storartet Værk. — I Baggrunden er en prægtig græsk Kirke og paa Forsiden danner Regjeringspaladset tilligemed de paa den anden Side tilbyggede Boder en stor fiirkantet Plads. I dette Palads residerer under Messen Gouverneuren, Markedsdirecteuren og Politiembedsmændene ogsaa findes her Kontor for Posten og for Handelsbanken. — Over Kanalen føre 4 Broer, som tjene til at lette Forbindelsen med den anden Deel af Markedet. — Her finder man især Manufakturprodukter og andre værdifulde Varer. Her ere Rækker af Boder, som indeholde moskovitiske Tøier, russiske og fremmede Silketøier, persiske Silkevarer, siberiske, astrakanske, bukariske og andre Varer i raa Form, foruden meget Andet. En Række af Boder kaldes den chinesiske, paa Grund af Bodernes Form; men man haaber forgieves her at see Chinesere, da i Reglen ingen Chineser tør forlade sit Fædreland. Der findes i disse Boder, deels russiske Theehandlere, deels Fabrikanter og Kjøbmand fra Petersborg og andre russiske Byer, der henhøre til forskjellige Nationer, hvoriblandt ogsaa Tydskere, som handle med Meubler, Uhre o. d. — I hele Steenbazaren er der kun liden Trængsel af Mennesker og, sammenlignet med den anden Deel af Markedet, gaaer det her temmelig stille til. Kjøbmændene i deres forskjellige nationale Dragter (national-russiske, moderne europæiske, tatariske, armeniske, undertiden persiske, sjeldnere tyrkiske) sidde ganske roligt foran deres Boder, og man bemærker for det Meste kun enkelte Kjøbere og Sælgere. Her er nemlig Stedet for de større Handelsforretninger; her bliver med faa Ord handlet om Tusinder

og Hundredetusinder.

Ved Siden af den græske Kirke, dog udenfor den omtalte Kanal findes paa den ene Side et armenisk Klokkehuus, paa den anden en tatarisk Moskee. Saaledes er der sørget for det større Fleertals aandelige Trang, som besøger Markedet. Ligesaalidt mangler det paa Omsorg for de legemlige Fornødenheder. Apothekerne fra Nischni-Nowgorod have deres Boder paa Markedet, fornemlig fordi de fra Siberien kommende Ordres paa Apothekervarer givedem meget at bestille (der var endog en Apotheker fra Irkutsk, der handlede med dem). — Boder med Spise- og Drikkevarer findes der naturligviis nok af. De, som ere bestemte for simplere Folk, give de Forbigaaende et Indblik i det Indre, og man seer der tilberedt Fisk, Padehatte, Agurker, Kartofler o. s. v. For de Fornemmere findes der paa forskjellige Steder elegante Restaurationer, hvor rigtignok det russiske Kjøkken, navnlig Brugen af Olie istedetfor Smør, ikke i Alt tiltaler den Fremmedes-Gane, ligesom han ogsaa generes af den russiske Spiseseddel, hvorpaa der dog findes mange tydkte Navne; men et stort Antal høflige Opvartere, iklædte deres i Rusland almindelige Dragt, en fiin hvid Overskjorte eller Kittel, vise sig beredte til at opfylde alle Gjæsternes Ønsker, ja endog paa Forlangende forsyne dem efter Bordet med lange Piber, der ere tilrøgede og antændte. — Russisk Skik og Brug hersker i alle disse Localer og der mangler aldrig ved Indgangen det brugelige, i en Kjæde hængende, Vadskesad. — For Klæder er der sørget ved Skræderboder, i hvilke man af og til træffer tydske Mestre og Svende. Ogsaa finder man paa Markedspladsen de sædvanlige Forlystelser. Der gives ikke alene Gjøglere, Carousseler og vandrende Musikanter, men ogsaa russiske Skuespil i en anseelig, men dog kun, hvis jeg ei tager feil, af Træ opført Bygning. En elegant Concert- og Balsal findes der i den nævnte offentlige Bygning. Den blev imidlertid, under mit Ophold kun eengang benyttet, nemlig til en af den udmærkede Violoncellist Schubert fra Petersborg arrangeret Concert, som dog ei blev synderlig besøgt. Der gaves ogsaa nogle Boder med Kobberstik og Billeder, hvilke imidlertid ikke kunde gjøre stor Fordring paa Kunstværd. En Daguerreotypist havde ogsaa indfundet sig og tilbød sin Tjeneste, om med Held veed jeg ikke.

Til Hjælp ved Handelers Afslutning paa Messen findes der ikke edsvorne Mæglere, men kun nogle Commissionairer eller Mellemmænd, der privat besidde Kjøbmændenes Tiltro. Der findes blandt disse en Armenier, som er almindelig bekjendt, derimod er der Notarier, som navnlig bekræfte de af Handelsbanken disconterede Vexler, hvilke blive udstedte, naar Handelen skeer paa Tid, saaledessom almindelig er Tilfældet ved de store OmfætningerVexlerne blive udstedte til Messen i Irbit (i Siberien) som holdes ½ Aar senere, eller til den følgende Messe i Nischni-Nowgorod, altsaa paa 1 Aar og disconteres af Handelsbanken, naar de foreskrevne Betingelser ere tilstede.. De have ligeledes deres Boder paa Markedet. — Transporten af Varerne skeer ikke blot tilvands men endog for største Delen tillands; deraf kommer den store Mængde Vogne og Heste, som holder i lange Rækker ved Siden af Markedet. — Man seer ogsaa her Lille-Russernes, med Oxer forspændte Vogne. — Ved og paa begge Floderne findes der naturligviis den mest levende Virksomhed. De ere i Nærheden af Markedet bedækkede med høist forskjelligt formede Baade. Man seer en Mængde Mennesker bestjæftigede med at losse og indlade Varer. Nogle Artikler f. Ex. Talg blive ogsaa solgte fra selve Skibene. Der ere særegne Beskrivelser over de forskjellige Slags Baade, isærdeleshed over de, som fare paa Wolga. Mange af dem udmærke sig ved deres brogede Forziringer paa Speilet eller Bagsiden. Nogles Dæk har Skikkelse som Huse eller Pavilloner med Gallerier, Andre ere simple, flade, meget lange og brede Baade uden Dæk. — Jeg saae ogsaa Dampskibet, som gaaer i regelmæssig Fart paa Astrachan.

Uagtet den store Mængde Mennesker findes der kun liden Forstyrrelse i Ordenen. En særegen Markedsret gives der ikke. Smaa Stridsspørgsmaal blive bilagte efter den almindelige russiske Indretning ved mundtlig Procedure, og denne Rettergang er forenet med Politimyndigheden. — Paa Markedspladsen er opstillet Kosakposter, som holde Orden, og de synes at opfylde deres Bestemmelse ligesaa godt som de tidligere Kalmukposter, der vare meget roste. Men uagtet jeg i næsten 2 Uger daglig besøgte Markedet, saae jeg dem dog kun eengang skride ind og det ved et ganske ubetydeligt Tilfælde; saavidt jeg erindrer, faldt der ogsaa kun et Slag, som Kosaken gav med sin Pidsk. Stor-Russernes godmodige og blide Charakteer viser sig ogsaa paa denne Messe i enkelte paafaldende Træk. Jeg saae saaledes de simple og fattige Folk, der maaskee næppe vare hævede et Trin over den egentlige Armod alligevel skjænke Betlerne deres Gave.Man faaer en Maalestok for Vigtigheden af Messen, naa man seer

at Varetilførselen i Aaret 1852 androg 65,038,469 Sølvrubler og Afsætningen 57,808,915 Sølvrubler. Siden 1850 var Omfætningen stegen over 9½ Million.

I Nischni-Nowgorod traf de Reisende sammen med Grev Polier, som sluttede sig til dem, da han ogsaa var paa Reisen til Ural, for at besøge de Godser, der tilhørte hans Gemalinde, Fyrstinde Schachowskoi. Humboldt kjendte ham fra sit tidligere Ophold i Paris, og Mødet blev aftalt i Petersborg, som Greven havde forladt kort før de Reisende. I hans Folge var der en Hr. Schmidt fra Weimar, som Greven havde bestemt til Forvalter over sine Godser og tillige **Dr.** Göthe og Hr. Mehring. Reiseselskabet erholdt herved en betydelig Tilvæxt.

Grev PolierGrev Polier, der var i høi Grad hektisk, døde kort efter Humboldts Tilbagereise. Faa Aar efter døde ogsaa Hr. Schmidt, der var bleven tilbage paa Grevens Godser i Ural. havde i Nischni-Nowgorod leiet sig en Barke for paa en behageligere og beqvemmere Maade at tilbagelægge paa Wolga den 380 Werster lange Vei til Kasan. Humboldt og hans Reisefæller fulgte dette Exempel, og det saa meget hellere, som Landeveien til Kasan intet Interessant lovede, hvorimod de nu fik Leilighed til at lære Ruslands vigtigste Strøm at kjende i dens hele Storhed og Kraft. Deres 3 Vogne bleve bragte i en anden stor Baad, i hvis Midte man af Bræder tømrede et Bord og to Bænke og spændte et Seil derover, for at beskytte mod Solen. I Bagstavnen blev der muret en lille Ovn til at koge i, og man medtog Forraad af de Levnetsmidler, som ei kunde faaes i de ved Strømmen liggende Landsbyer. Baadens Bemanding bestod af en Styrmand og 8 Roerkarle, der afvexlende gjorde Tjeneste 4 og 4.

Saaledes udrustet forlod man Nischni-Nowgorod 1. Juni om Formiddagen Kl. 11. Veiret var saa smukt som muligt og bidrog ikke lidet til Seiladsens Behagelighed; kun Vinden var ikke gunstig, saa at man hverken nu eller senere kunde bruge Seil, men bestandig maatte roe; dog da det gik med Strømmen var Farten temmelig hurtig. Uden den Anstrængelse, som er forbunden med at kjøre paaPlankeveie, sad man rolig og behagelig i Baaden og kunde see paa Strandbredden og glæde sig ved Seiladsen.

Baaden seilede for det Meste i Nærheden af den høire Bred. Wolga er her meget dyb og Bredden bestaaer deels af steile Vægge, deels af mere jævne Skrænter, hvorimod der paa venstre Bred er en bredere og fladere Lavning. Først langt borte hæver den sig til et høiere Plateau, hvis Rand sandsynligviis i tidligere Tid har dannet den venstre Bred, naar der var høi Vandstand i Wolga.

Den høire Breds Skrænter ere smykkede med den skjønneste Vegetation og i Kløfterne ligge Landsbyer med smukke Kirker, hvilke meget oplive Landskabet. Vegetationen paa Øerne er meget yppig. De ere bevoxede med Egetræer og sorte Popler og yde et romantisk Skue. Ogsaa paa den venstre Bred afvexle Enge, lavt Buskads og høiere Skove med Landsbyer, men man kunde ikke mere tydeligt skjælne Gjenstandene paa Grund af Strømmens Brede. Strømmen selv ydede et ligesaa underholdende Skuespil som Strandbredden. Paa Strømmen saae man en Mængde af de store Wolga-Skibe, som benyttede den gode Vind og seilede op imod Strømmen for fulde Seil, for at føre det sydlige Ruslands Produkter til Petersborg, medens Fiskerne i deres smaa Baade overalt vare beskjæftigede med at passe deres Dont og leverede for en meget ringe Priis de fortræffelige Stør, som blive saa høit vurderede i Petersborg.

Wolga var meget opsvulmet ved Foraarsvandet og var snart bredere snart smallere, alt efter den venstre Breds Beskaffenhed. Paa et Sted, hvor Strømmen efter Styrmandens Forsikkring, havde en for den nuværende Aarstid almindelig Middelbrede, blev denne maalt. Den høire Bred dannede her en Terrasse, som var temmelig jævn og paa den blev med Maalekjæden afsat en Basis, som dannede en Triangel med et paa den anden Bred staaende Træ. Humboldt bestemte ved Hjælp af Sextanten begge Vinklerne paa Basis, og man fik da ud, at Strømmens Brede var 5240,7 Fod. Maalingen fandt Sted den tredie Dags Middag, altsaa i en Afstand af omtrent 100 Werster fra Kasan. Middelhøiden af Wolgas steile Bred var vist nogle Hundrede Fod.

Den 4. Juli Kl. 4 om Morgenen var de seilet op adKasanka, ved hvilken Kasan ligger og ankom til Staden. De tøvede endnu nogle Timer i Baaden inden de landede, for at afvente Daggryet og bleve da ønsket Velkommen af Grev Polier, der var ankommen med sin Baad nogle Timer tidligere. De fandt et fortræffeligt Qvarteer i det adelige Selskabs Locale, hvor der var store rummelige Værelser, som de efter Behag kunde benytte, og en flink Vært, en Tydsker ved Navn Hebert.

Efterat de havde indrettet sig her, gik de til Universitets-Bygningen, hvor Humboldt blev modtagen af Curatoren, Hr. von Mussin-Puschkin, Rectoren, Hr. von Lobat-Schewski og af Universitetets øvrige Medlemmer. Blandt disse sandtes ogsaa den astronomiske Professor, Hr. Simonoff, som Humboldt og Rose allerede kjendte fra Paris, hvor han havde opholdt sig i Vinteren 1823—24, efterat være vendt tilbage fra en Reise omkring Jorden med Capitain Bellingshausen.

De bleve nu førte om i Universitetsbygningen, der ligger meget smukt i den botaniske Have, og besaae Samlingerne, blandt hvilke der er en Sal med chinesiske, mongolske og tibetanske Manuskripter. Derpaa kjørte de, ledsagede af Hr. von Mussin-Puschkin om i Staden, for at lære samme nærmere at kjende. Den ligger nær ved Wolga paa den sydlige Side af Kasanka, paa de Skrænter, som sandsynligviis have dannet Wolgas gamle venstre Bred. Ved sædvanlig Vandstand ligger Staden omtrent 6 Werster fra Wolga, medens den nu syntes at ligge umiddelbart ved den, da den naaede op næsten til Forstæderne. Det høieste Punkt paa Nordsiden indtager Kreml eller Fæstningen, som ligger tæt ved Kasanka, der her har en temmelig steil Bred. Mod Syden og Vesten er Fæstningen omgiven af Staden og denne er igjen fra tre Sider i Særdeleshed mod Syden omgivet af Forstæder. I Fæstningen seer man endnu mange Rester fra det tatariske Herredømme, som blomstrede i Kasan i 3 Aarhundreder og udgjorde et særegent uafhængig Chanat indtil det blev styrtet af Storfyrst Iwan Wassiljewisch, som i Aaret 1552 indtog Staden, ødelagde den til Grunden og opbyggede en ny i dens Sted. Et gammelt Taarn kaldes endnu Sunibeka, efter den sidste tatariske Chans Gemalinde. I Fæstningen findes ogsaa mange Kirker, hvoriblandt Kathedralen med dens mange Taarne og Kupler, ligesomogsaa en Deel andre Regjeringsbygninger, der ere opførte af Steen. Forstæderne have ligesom den egentlige Stad brede Gader, der skjære hinanden under rette Vinkler. De bestaae for største Delen af Træhuse, der sjeldent ere mere end een Etage høie og ofte omgivne af Haver. Ogsaa her seer man mange Kirker og Klostre med Taarne, ofte af en forunderlig Bygningsmaade, saaledes som Peter og Pauls Kirken, der have en aldeles japanesisk Form og ere malede udenpaa med en Mængde Figurer i de grelleste Farver. Den egentlige Stad bliver mest beboet af Russer, Forstæderne, som ikke ere adskildte fra Staden, derimod af Tatarer. Disse udgjøre omtrent en Trediedeel af den hele Befolkning, som 1842 var 41,304. De leve meest af Handel, men have ogsaa mange Læder og Sæbefabriker, hvis Fabrikata staae meget høit og forsendes vidt og bredt.

De Reisende kjørte ogsaa over i Forstæderne, og Tatarerne førte dem med Beredvillighed ind i et af deres Bedehuse eller Medscheds. Det var bygget af Træ og bestod af et Forværelse og en fiirkantet Sal, der var simpel og reenlig, et Fortrin som i det Hele taget udmærker Tatarernes Boliger. De Reisendes Førere trak deres Tøfler af førend de traadte ind i Salen, men fandt sig dog i at deres Ledsagere betraadte den med Støvler.

Friherre von Haxthausen, som i Kasan var tilstede ved en tatarisk Gudstjeneste giver følgende Skildring af den:

I Mescheden fandtes hverken Stol eller Bænk, men kun en Pult og et Slags Katheder eller en Prædikestol og i Midten hang der en lille Lysekrone. I Forsalen stod alle Tatarernes Sko i Række, thi de Troende betræde stedse barfodede Medsched. Vi kom noget for silde; Klokkeren (Asantschi) havde sunget til Indledning: „Bøier Eder I Troende, thi dette er Loven“, Mollahen (Præsten) havde allerede endt sin paa Festdage sædvanlige Tale og Menighedens Bøn var allerede begyndt. Da Loven forbyder de Troende at vende sig om under Bønnen eller lade sig forstyrre ved Nogetsomhelst, saa traadte vi ind, uden at Menigheden bemærkede det. Af Bønnen saae vi naturligviis kun de ydre Tegn. Disse bestod i hyppig Nedfalden, under hvilken de hævede begge Hænderne med Fladen opad lige til Hovedets Høide, saaledes at Tommelfingeren berørteden nederste Rand af Ørelappen. Derpaa faldt den Bedende paa begge Knæ og satte sig efter orientalsk Skik paa de indaddreiede Fødder. Fra denne Stilling kastede han sig nu ud paa Hænderne og flog Panden imod Jorden. Mange bevægede med det samme Læberne som om de ganske sagte udtalte den bekjendte Bedeformular: „Gud er stor“Denne Formel hedder paa Arabisk: **La illah he il allah, Meheme: irasul üllah**, og den bliver altid udtalt paa Arabisk af alle Muhamedaner, Tyrker, Perser og Tatarer, som ellers ikke forstaae Arabisk.. Alle havde Hovedet bedækket, men ikke alle havde Turban paa. De, som havde Turban paa, løsnede under Bønnen dens Ender saaledes, at de hang ned ad Ryggen. De fleste havde Rosenkrandse, som de efter Bønnen gjemte i Turbanen. Bønnen varede et Qvarteer og i den Tid kunde man hos

mange tælle 66 saadanne Nedkastninger og Berøringer af Jorden med Panden. Der herskede under Bønnen den dybeste Stilhed. Enhver Enkelt var aldeles hensunken i sin Andagt og lod sig af Intetsomhelst forstyrre deri. Denne stumme Forsamling af Mennesker, der kastede sig ned for Guds Aasyn i dyb Andagt, i Haab og Anger, som følte sig i deres Troes Eenhed, gjør et i Sandhed ophøiet Indtryk paa ethvert uindtaget Gemyt! — Efter at den nævnte Tid var forløben, gav Præsten et Tegn med et os uforstaaeligt Ord. Hele Forsamlingen satte sig ned paa den tidligere omtalte Maade. Enhver bedækkede Ansigtet let med begge de sammenlagte Hænder og holdt dem da foran sig ligesom en opslagen Bog, hvori de synes at læse. Nu begyndte Præsten høit at læse op af Koranen eller snarere at synge af den. Melodien var særdeles eensformig, og vexlede kun i faa Noder, Næse, Gane og Strube, Alt virkede med for at frembringe de fremmede, forunderlige Toner. Denne Sang vedvarede, afbrudt af en kort Bøn, som den ovennævnte, maaskee i 10 Minuter, derpaa bad de Troende endnu nogen Tid, og Enhver bandt igjen sin Turban op og forlod Medsched, saasnart han havde endt sin Bøn, altsaa ikke alle paa eengang.

Efterat have seet Medsched vendte Humboldt og hans Ledsagere, bedækkede med tæt Støv, tilbage til deres Bolig. Kasans Gader ere ikke brolagte, de vare tidligere ligesom mange andrerussiske Stæder belagte med Bjælker; men da Staden under Pugatscheffs Opstand 1774 blev stukken ibrand, brændte ei blot Husene, men ogsaa Brolægningen, hvorved Branden forøgedes og Slukningen besværliggjordesI Aaret 1842 blev Staden atter lagt i Aske. Den bestaaer af 4500 Huse, hvoraf 500 ere byggede af Steen, men de øvrige russiske Træhuse. Med Undtagelse af et Par Gader i Staden var alt det Øvrige uden Brolægning. Plankerækken, der var lagt som Fortoug paa begge Sider af Husene fremskyndte ogsaa denne Gang Brandens Udstrækning.. Senere skulde Staden have været brolagt med Steen, hvilket imidlertid ikke skete, fordi der ei fandtes brugbare Steen i Nærheden; dog vilde det være let, da Kasan staaer i Forbindelse med store seilbare Floder, at skaffe Steen tilveie langt borte fra og det uden betydelige Bekostninger og særdeles Besværlighed. Om Sommeren, naar Regnen længe er udebleven, er Støvet utaaleligt, men om Efteraaret, naar det idelig regner, eller om Foraaret, naar Sneen smelter, er det endnu værre med Snavset i Gaderne, i Særdeleshed i de lavere liggende Dele af Staden, hvor Vandet flyder ned fra de øvre Dele.

Kasan ligger under 55° 58′ Br., altsaa næsten under samme Paralelkreds som Moskau, men 11½° østligere. Stadens Høide over Havspeilet er kun 9 Toiser, hvilket er saameget mere overraskende som Berlins Høide er næsten 17 Toiser, uagtet den ligger 9 Gange nærmere ved Østersøens Kyst end Kasan ved den nærmeste Deel af Iishavet. Paa den store Lombardiske Slette, der er en af det Adriatiske Havs gamle Arme, ligger Domkirken Mailand 61 Toiser over Havfladen. Paduas Grund er kun 7 Toiser høi, men Padua, som er beliggende i Slettens dybe Basin, ligger 6 Gange nærmere ved Adriater Havet end Kasan ved Iishavet.

Da det Kaspiske Havs Overflade ligger næppe 13 Toiser under Sortehavets Niveau, saa bliver der kun 22 Toiser tilbage for Wolgas Fald fra Kasan indtil det Kaspiske Hav (en Afstand, som Humboldt ansætter til 307 Sømile, idet han regner 20 Sømile paa 1 Æqvatorialgrad og ansætter Flodens Krumning til ⅓). Dette Fald er paafaldende ringe. Straßburgs Afstand fra Rhinens Deling i Leck og Waal er kun ⅓ af Wolgas Længde nedenforKasan og dog ligger Byen Straßburg 73 Toiser over Oceanets Flade, hvilket er mindst 3 Gange høiere end Kasans Høide over det Kaspiske Hav, saaledes som man har fundet det ved de hidtidige barometriske Iagttagelser. Donauens Løb fra Ofen til det sorte Hav er næsten lige saa langt som Wolgas nedenfor Kasan og dog har Ofen en absolut Høide af 55 Toiser, hvilken er 6 Gange saa stor som Kasans.

Kasans Middelaars Temperatur er 1.9 Hundrededelgrad, Vinterens — 13.7, Sommerens 17.6. Den høieste Kuldegrad var i Aarene 1834-37 —29.5° og —30.2°, (den 13. Januar og 10. Februar 1841 gik Thermometret endog ned til —38.7° C.); den høieste Varmegrad var 27.8° (den 18. Juni 1841: 34.8° C.).

145 Werster Sønden for Kasan (Brede 57° 59′ 20″), ligeledes paa den venstre Wolga-Bred liggede mærkværdige Ruiner af Bulghar, de gamle Wolga-Bulgharers Hovedstad, hvilken de Reisende maatte besøge, da de ere de ældste og største Ruiner, som findes i Rusland. De indskibede sig derfor den 5. Juni om Middagen tilligemed Grev Polier paa et af de Vagtskibe, som seiler op og ned ad Wolga, men medtoge dog paa en anden Baad deres Vogne for at kunne vende tilbage over Land, da det vilde have varet forlænge at seile imod Strømmen i Wolga. De seilede først nedad Kasanka lige til Wolga, hvor de endnu havde den herligste Udsigt til Staden, som hæver

sig høist malerisk paa Skraaningen af Høiene, og paa Wolga havde de nu igjen den samme behagelige Seilads som tidligere. Den mægtige Strøm var, som for kort Tid siden, bedækket med store Skibe; men den gunstige Vind havde lagt sig, og de havde alle trukket deres Seil ind. De bleve førte imod Strømmen, hvilket ikke kunde skee paa sædvanlig Maade, da der paa Wolgas høie, steile Bred ikke fandtes nogen til Trækningen indrettet Sti, men Skibsmandskabet maatte varpe dem frem. Dette møisommelige Arbeide gjentoges paa alle de Skibe, som de Reisende seilede forbi; men heller ikke de havde nogen Vind, kun ved Hjælp af Aarer kunde de komme fremad og brugte paa denne Maade til Seiladsen Eftermiddagen, Natten og den følgende Dags Formiddag.

De landede først henimod Middag. Ved Strandbredden ventedeallerede Bønderne fra den russiske Landsby Bolgary med de bestilte Heste for at bringe dem videre. Vognene bleve udskibede og man kjørte til Landsbyen, som ligger paa og ved den gamle Stads Ruiner, ni Werster fra Strandbredden. Et smukt Bustads bedækker den lave Egn, der her, som overalt, danner Wolgas venstre Bred og først senere hæver sig til det høiere Plateau, hvorpaa Bolgary ligesom ogsaa Kasan ere byggede. I Landsbyen fandt man Alt i Bevægelse. Hele Befolkningen var kommen de Reisende imøde og ventede paa dem. Mændene, Qvinderne og Børnene vare deelte i forskjellige Grupper. I Spidsen for dem stode Landsbyens Ældste, som efter russisk Skik rakte Humboldt Salt og Brød til Tegn paa deres Ærefrygt.

De vigtigste af de gamle Ruiner findes indenfor en med Grave omgiven Vold, der danner en langagtig Oval og hvis Omfang er omtrent 7 Werster. Volden mangler paa den nordlige Side; men her findes en bred moradsig Dal, der strækker sig fra Øst til Vest ned mod Wolga, og som maaskee tilstrækkeligt har dækket det gamle Bulghar fra denne Side. Paa Skraaningen indenfor Volden ligger Landsbyen Bolgary, hvis anseelige Steenkirke findes paa den østlige Side, medens Ruinerne ligge adspredte i det øvrige Rum. Af disse ere især to Taarne og to Bygninger mærkværdige. Det høieste af Taarnene ligger tæt ved Landsbykirken; det er aldeles cylinderformigt og kun Grunden ottekantet; paa denne findes en Dør, og naar man kommer igjennem den gaaer der en Steenvindeltrappe op igjennem Taarnet. Denne fører til den øverste Flade, som i den nyere Tid er bleven bedækket med et Trætag. Taarnets Høide indtil Taget er 72 Fod og Omfanget forneden 80 Fod. Det andet Taarn, som ligger 300 Fod Sydost for det første, er mindre, men ellers af lignende Skikkelse.

Af de to nævnte Bygninger ligge der een, som Bønderne kalde Domhuset eller „det sorte Huus“ (**tschornaja palata**) saa temmelig paa Midten af Volden. Den har holdt sig godt. Grundfladen er en Qvadrat paa 24 Fod og Høiden omtrent 38 Fod. Den bestaaer af tre Etager med Aabninger til Døre og Vinduer, den øverste er lille og ottekantet og ovenover den findes en halvkugleformig Kuppel med en ottekantet Aabning i Midten. Paa Ydersiden af Bygningenopdager man endnu rundtomkring Levningerne af flere smaa Gemakker, som hverken synes at have staaet i Forbindelse med hverandre eller med Hovedbygningen.

Den anden Bygning, som findes omtrent 600 Fod sønden for den nævnte, synes at have været et Bad. Landsbyens Beboere kalde den „det hvide Huus” (**bjelaja palata**). Den største Længde fra Nord til Syd er omtrent 82 Fod, dens Brede ved den nordlige Ende 36 Fod, ved den sydlige 25 Fod. I det Indre kan man endnu gjenkjende to Værelser: det ene har Form af en Qvadrat, det andet af en Rektangel. En lille Dør fører fra det sidste til det første, som er særdeles mærkværdigt ved sin Indretning. Det har nemlig i hvert Hjørne et fiirkantet Kammer, saaledes at der i Midten kun bliver en bred Korsgang, som faaer sit Lys gjennem en ottekantet Aabning i Midten af en Kuppel, som findes lige over Korsgangen. Fire andre smaa Kupler findes over Kamrene og de have ligeledes i Midten en ottekantet Aabning, men ere tildeels styrtede ned, og Gulvet bedækket med Gruus. Disse Kamre have Vægge prydede med velconserverede Arabesker og staae ved Døre i Forbindelse med Korsgangen. Kanaler, som løbe hen under Korsgangens Gulv, Spor af Vandledninger paa Væggene, i hvilke der ogsaa findes Rester af Jernrør, lade ingen Tvivl tilbage om Bygningens Bestemmelse. — Alle de her beskrevne Bygninger ere af tilhugne Steen, deels Sand- deels Kalksteen.

Man finder saavel inden- som udenfor Volden en Mængde Levninger af Bygninger, som have holdt sig mindre godt og som tildeels ere bedækkede med Gruus og Græs. Destoværre blive de stedse ubetydeligere, da Bønderne bruge Stenene fra de gamle Mure til deres Bygninger, — ogsaa Landsbyens Kirke er opført alene af Steen fra

den gamle Stad og af de i Omegnen fundne GravsteneDet vilde være et stort Tab, hvis disse gamle Mindesmærker fra Fortiden ganske bleve tilintetgjorte. Allerede Erdmann savnede mange af de Oldtidslevninger, som Pallas og Lepechin 48 Aar tidligere havde beskrevet.. Da der i Nærheden ei findes Steen, der ere brugelige til Bygning, og de derimod med Lethed kunne tages fra Ruinerne saaer unægtelig Fristelsen stor. Under Ruinernes Gruus finder man endnu ofte Sølv- og Kobbermønter, Kobberringe, Ørenringe og andre Gjenstande, som Bønderbørnene falbød til vore Reisende. I en af de gamle Bulgharers Bygninger skal der ligge flere tatariske Helgene begravede, hvorfor de Troende endnu gjøre Valfarter til disse Ruiner. Medens saaledes de Reisende toge Ruinerne i Øiesyn, saae de en tatarisk Præst, som foran flere af dem forrettede sine Andagtsøvelser, hvilke bestode i Opramsen af Formularer tilligemed hyppige Bøininger af Legemet, uden at han i mindste Maade lod sig forstyrre ved de Reisendes Nærværelse. Da Ruinerne ligge temmelig fjernt fra hverandre, kjørte man paa smaa Vogne fra den ene til den anden. Dette benyttede Præsten sig af, han satte sig med de Reisendes Tilladelse paa en af deres Vogne og kjørte paa denne Maade til alle Ruinerne, idet han stedse indrettede det saaledes, at han altid var færdig med sine Andagtsøvelser, førend de Reisende havde tilendebragt deres Besigtelse.

Bulgharerne dannede allerede i det 7. Aarhundrede et uafhængigt Folk, som boede paa Østsiden af Wolga og hvis Land strakte sig fra Suras Indløb i Wolga og ligetil det Kaspiske Hav. De levede i evig Krig med Russerne og foretoge Udvandringer til det sorte Hav og den sydlige Bred af Donau. Deres Navn fik de af Wolga, hvis Bred de beboede. Oprindeligt hørte de til den store finske Stamme, men blandede sig snart med Slaver og Tyrker, og bleve Tid efter anden til Tyrker ved Wolga og til Slaver ved Donau. Bulgharernes Rige blomstrede især mod Enden af det 12. Aarhundrede, efter hvilken Tid det led meget ved de mongolisk-tatariske Folkeslags Indfald, indtil endelig Batu-Cham, en Sønnesøn af Dschingis-Chan i Aaret 1236 fuldstændigt overvandt det og indlemmede det i det kaptschakiske Rige. Dschingis-Chans Efterkommere, som Russerne kaldte „den gyldne Hordes Chaner“, valgte Bulghar til deres Sommerresidens og Serai ved Nedre-Wolga til Vinterresidens. Mod Enden af det 17. Aarhundrede blev det kaptschakiske Rige erobret og ødelagt. Serai blev lagt i Ruiner. Bulghar synes imidlertid at være sluppen for en fuldstændig Ødelæggelse, som den først senere led ved den russiske Storfyrste Iwan Wassiljewitsch.Flere arabiske Skribenter ere enige om at nævne en høist besynderlig Skik i Bulgharernes Land, den nemlig, at alle særdeles kloge Folk bleve hængte! Om dette skete af politisk Mistillid eller, som Ahmed Tusy formoder, fordi særdeles kloge Mennesker skulde være værdige fremfor Andre til tidligt at tjene Gud Herren, staaer her uafgjort. Landets Klima var tidligere meget raat. I Midten af det 12. Aarhundrede, fortæller en daværende Reisende, at Jordbunden i Bulgharien selv om Sommeren ei var fri for Snee. Efter en anden Beretning kjørte man i Aaret 1332 med Slæder, der vare forspændte med Hunde, fra Bulghar til Ingrien, saaledes som nu i det nordlige Siberien.

Da man kun har saa mangelfulde Efterretninger om de gamle Wolga-Bulgharer, afgive de i Bulghars Ruiner fundne Mynter og Gravstene vigtige Bidrag til Folkets Historie. Mynterne have kun undertiden Indskrifter, som da ere arabiske, de fleste ere imidlertid mongolske og stamme fra det 13. til 15. Aarhundrede. Kun sjældent findes der ældre Mynter. En smuk og talrig Samling af Mynter, fundne i Bulghar, kunde Humboldt takke Professor Fuchs i Kasan for. Den er indlemmet i det kongelige Museum i Berlin. Af Indskrifterne paa Gravstenene lod Peter den Store, da han i Aaret 1722 besøgte Bulghars Ruiner, tage Afskrifter og lod dem oversætte; han har paa denne Maade bevaret for Efterverdenen 50 Indskrifter; thi Gravstenene selv ere nu næsten alle anvendte til Bygningen af Landsbyen Bolgarys Kirke. Blandt Indskrifterne findes 27 i det tyrkiske, 20 i det arabiske og 3 i det armeniske Sprog. De indeholde alle et Sprog af Koranen f. Ex.: „Han er den Levende, der aldrig døer o. s. v.; den Afdødes Navn, hans Stamme, sædvanlig ogsaa en Velsignelse over ham og Dødsaaret. De fleste ere over Mænd, kun saa over Qvinder.

Aftenen var imidlertid rykket frem, medens de besaae Ruinerne af Bulghar, og de maatte skynde sig tilbage til Kasan, da de der bleve ventede til et Middagsmaaltid. Efter at have indtaget nogle Forfriskninger brød de derfor op, og ved den Maade, hvorpaa man reiser i Rusland, kunde de beregne, at de vilde indtræffe til rette Tid i Kasan. Men allerede i Staden Spask, hvorigjennem de kom om Natten bleve de opholdte nogle Timer af et Uveir, somledsagedes af et heftigt Regnskyl, og et endnu større Ophold led de, da de kom til Kama, som de skulde

passere. Kama er Wolgas betydeligste Biflod paa dens venstre Side og næsten af større Betydning end Oka. Den flyder længe langsmed Vestsiden af Ural, optager for største Delen de paa denne Side af Bjergryggen udspringende Floder og voxer derved til en betydelig Strøm. Nu var den desuden ved Foraarsvandet opsvulmet til en saadan Brede at man brugte fulde syv Timer, for at naae til Kredsstaden Laischeff paa den anden Bred.

Denne Stad, som tæller 290 Indvaanere, er beboet af Tatarer, ligesom ogsaa de nærmest liggende Landsbyer. De drive en betydelig Handel, da Saltet fra Solikamsk og Urals Producter, som gaae med Strømmen nedad Kama, her maae lodses om i andre Skibe, i hvilke de gaae opad Wolga mod Strømmen. De Reisende tøvede i en Tatars meget reenlige Bolig, medens de indtoge Frokost og Middagsmad og tilbagelagde nu de 58 Werster til Kasan i næsten utrolig kort Tid; thi alle Tatarerne have mange og gode Heste og de kjøre i Reglen endnu hurtigere end Russerne. Saa hurtig vare vore Reisende endnu aldrig blevne befordrede. Her kom ogsaa den gode Vei til Nytte, som førte gjennem en Skov af Løvtræer og over dyrkede Marker. Fire Werster fra Kasan kom de forbi det yndigt liggende Kloster Jerusalem, hvor Erkebispen residerer, og snart derpaa indtraf de i selve Kasan Kl. 9 om Aftenen, men altfor sildigt for det bestemte Middagsmaaltid, som nu maatte opsættes til næste Dag.

Medens Humboldt og hans Ledsagere den følgende Dag forbleve i Kasan, afreiste Grev Polier om Formiddagen, for saa hurtigt som mueligt at komme til sine Godser i Perm, hvor man skulde mødes. Det syntes ogsaa hensigtsmæssigt at reise hver for sig til Perm, da et saa stort Reiseselskab let paa Stationerne kunde have fundet for faa Heste. Humboldt benyttede Formiddagen til at bestemme Magnetnaalens Inclination i Kasan. Han iagttog den i Nærværelse af Hr. von Mussin-Puschkin og Hr. Soimonoff og fik ved denne Leilighed af den Første det Løfte, at der i Kasan skulde blive bygget et eget magnetisk Observatorium, et Løfte hvis Opfyldelse ikke lod vente længe paa sig.Under de Reisendes Ophold i Kasan havde de Leilighed til at lære at kjende Saban, en landlig Fest hos Tatarerne, som de aarlig feire, naar de have saaet deres Sæd. De forsamle sig da hver Eftermiddag en heel Uge igjennem paa en Eng, der ligger nogle Werster fra Staden og fornøie sig med alslags Leg og gymnastiske Øvelser, som mest bestaae i Bryden og Løben. Hr. von Mussin-Puschkin førte de Reisende derhen om Aftenen, og dr traf Legene i fuld Gang. Mændene havde dannet en Kreds, hvor Brydningen gik for sig. Kæmperne havde afkastet deres sædvanlige Overklædning, slynget deres Belte om Modstanderens Ryg og søgte nu ved Hjælp af Beltet at hæve ham i Veiret og kaste ham om. De bøiede Forkroppen over imod hinanden, holdt Beltet ganske kort, saaledes, at de til samme Tid kunde faae fat i Modstanderens Underklædning ved Ribbenene og trængte sig i denne Stilling frem og tilbage under forskjellige Bestræbelser for at naae deres Maal, hvilket ofte kun efter lange Pauser lykkedes dem. I Almindelighed faldt begge, men den som holdt den anden fast paa Jorden, havde seiret og blev belønnet med de Omkringstaaendes Jubel og med smaa Foræringer, som de rigere Tatarer uddeelte. Kun den Overvundne forlod dog Pladsen; Seirherren blev og udfordrede en anden, og naar han havde overvundet denne, da en tredie, indtil han selv blev beseiret af en ny Kæmper. De sildigere Tiltrædende havde naturligviis et lettere Spil fordi Seirherren blev meer og meer træt; dog faae de Reisende En, der overvandt tre Andre og først laa under for den fjerde.

Efterat disse Øvelser havde varet noget, begyndte Væddeløbene tilhest og tilfods. De Kæmpende bleve sendte nogle Werster bort og løb til et bestemt Maal; ogsaa her blev Seirherren lønnet med Foræringer. Fruentimmerne vare ogsaa tilstede, men holdt sig stedse i nogen Afstand fra Mændene. De rige Tatarer havde ladet opslaae Telte og beværtede de Reisende med alleslags søde Sager, med tørre Abrikoser fra Buchara, Pinienødder, Thee og Kumis eller gjæred Hoppemælk, som de Reisende her drak for første Gang. Den er syrlig og fed og afgiver en ligesaa forfriskende som nærende Drik.

Denne af Kirgiserne og andre Nomader saa yndede Drik bliveromtalt nærmere hos en russisk Skribent, **Dr.** Dahl: Tilberedningen af Hoppe-Kumis er meget simpel. Den nymalkede Mælk bliver heldt i en gjennemrøget Sæk eller Læderflaske, der er gjort af Hestehud. I Flasken stikker et langt Riis, hvormed den bliver pidsket og bringes derved i stærk Skum. Gjæringen bliver saaledes vedligeholdt og tillige blandes der megen atmosphærisk Luft i Mælken. Det er Skik og Brug, at enhver Fremmed, som træder ind i Teltet ligesom til Velkomst griber efter Riset og Flasken, der staaer tilhøire for Indgangen og bevæger det op og ned. Den friske Mælk bliver hver Dag heldt i Læderflasken og bliver paa nogle Timer suur, da Kumis kun tilberedes om Sommeren. Den indeholder meget

Sukker, men kun lidet Ost og Smør. Af Ostestoffet viser der sig næsten slet intet, da Mælken, selv efterat være bleven suur, ikke bliver tykkere. Tilberedelsen af Kumis bestaaer i, at den syrlige Gjæring tilintetgjøres ved den bestandige Røren om. Saasnart Gjæringen begynder, er Drikken færdig og den bringes flere Mile tiltorvs i Byerne samt medtages paa Reiser. Tilberedelsen og andre Omstændigheder gjør, at den er meget forskjellig, snart lidt suur, ofte endog meget fordærvet, men undertiden meget sød og stærkt skummende. Den ægte Kumis maa være stærk syrlig, noget sødlig, dertil pirrende og rive paa Tungen. Ved Nydelsen har den en ubehagelig Lugt og Eftersmag for Mange, hvilket tildeels kommer af den tilrøgede Læderflaske; dog vænner man sig let til den, især naar man er meget tørstig første Gang man drikker den, og strax nyder meget af den. Efter stærk Bevægelse er den meget behagelig og vederqvægende, og har man engang vant sig til dens eiendommelige Lugt og Smag, saa foretrækker man ikke let nogen anden Drik. Den er meget forfriskende og dæmper endog Hunger, uden dog at være mattende eller betage Madlysten. Den har ogsaa den særegne Egenskab at den aldrig overfylder og hvormeget man end drikker af den, føler man sig dog let og vel. Dens berusende Egenskab er forskjellig efter Tilberedelsen. Jo mindre suur den er og jo mere den skummer, desto videre er Viingjæringen skreden frem; dog er dens berusende Egenskab kun ringe og Virkningen gaaer snart over uden at være desværlig eller ubehagelig. De, der beskrive denne Drik som stærkt berusende forvexle den vistnok med det Brændeviin, som Kalmukkernetilberede af Hoppemælk og andre Tilsætninger. Selv for Syge og Børn er Drikken gavnlig. Nomaden kunde neppe leve uden den paa Grund af hans særegne Naturforhold. Den er alle Menneskers Drik fra Pattebarnet indtil den seneste Alder, en Vederqvægelse for Oldinge og Syge. De Nomader, der have taget fast Bopæl, tilberede i Mangel af denne deres Airan, som er syrlig og pidsket Komælk fortyndet, men det er en saa slet Erstatning, at den kun nydes, fordi man er vant til en hvid syrlig Drik. Om Vinteren og om Sommeren paa Reiser skrabe de i varmt Vand stærkt saltet Ost, som sædvanlig er af Faaremelk, undertiden blandes noget Meel i og det bruges da istedenfor Airan. Naar man stadig nyder ægte Hoppemelk viser Virkningerne heraf sig allerede efter 8 Dages Forløb og bestaae i, at Legemet næres godt, Kræfterne tillage og man nyder et almindeligt Velbefindende, samt aander lettere, Stemmen bliver renere og Ansigtsfarven mere blomstrende. Om Vinteren faae Nomaderne et udmarvet Udseende, indfaldne Øine og stærkt fremtrædende Kjæbebeen, men seer man dem om Foraaret igjen, saa kjender man dem næppe, saa kjærnesundt er deres Udseende blevet. Man maa næsten betvivle, at nogen anden Næring end Kumis vilde være gavnlig for Nomadens svækkede Legeme efter Fasten og efter at have nydt den knappe Kost om Vinteren. Særdeles velgjørende synes den at virke paa chroniske Brystonder. Vift er det, at der sjældent forekomme hos Kirgiserne Tæring, Brystsvindsot, ligesaalidt som Brystbetændelse, og hos Oldinge ingen Astma eller Brystvatersot. Af Lungesvindsot finder man hos Kirgiserne neppe et eneste Tilfælde.

Et ægte national-tatarisk Huusvæsen findes ikke mere i Kasan. Ogsaa dette Folk er allerede berørt af den europæiske Cultur. Friherre von Haxthausen, som flere Aar senere besøgte to velhavende tatariske Kjøbmænd i Kasan, fandt aldeles europæisk Meublement i Værelserne. Sophaer istedetfor Divaner, Stole, Borde, Glasskade med meget smukt chinesisk Porcellain og 2 Speile paa Væggen, alt saa smagfuldt som hos os for 20 eller 30 Aar siden. En herlig persisk Porcellains-Vase af høist eiendommelig Form stod paa et Sidebord. I et af Glasskabene stod en Steenskaal, hvorpaa var Sprog af Coranen. Et Medlem af Familien, som havde gjort enValfart til Mekka, havde bragt den med derfra, og den blev holdt høit i Ære. Foran Vinduet stode Blomsterpotter med blomstrende Oranger, Figner, doppelte Palmer og smaa Blomster. Paa Væggen hang en persisk Sabel (Schaschka) og en Dolk i Skeder, fom vare overtrukne med de Huder, som alene Bucharerne forstaa at tilberede. Paa et Bord laa en Kalender i Form af en Dyrekreds, en Coran i det arabiske Sprog, en anden i tatarisk Oversættelse og nogle tatariske Bønnebøger. Endeel af Gulvet var bedækket med et mørkt persisk Tæppe og ligeoverfor Døren var der paa den hvide Væg skrevet et Vers af Coranen med store sorte Bogstaver. Dørene var beklædte med grønt Saffian, som var indlagt med alleslags Figurer dannede af røde Saffians Strimler og Messingsøm.

Man lod ogsaa den Fremmede kaste et Blik ind i det tilstødende Sovekammer. Langs med hele Vinduesiden var der en 6 Fod bred Bænk, der tjente hele Familien til fælleds Sovested. Puder, Tæpper, Madratser og Overdyner vare opstablede i et Hjørne næsten lige til Loftet. Tatarerne holde meget af at ligge blødt og tildække sig med

Fjederdyner ligesaa stærkt som Nordtydskerne. Den indre Indretning af Huset kunde man ikke nærmere undersøge, da Qvinderne vare der og det ei tillodes at see dem; Nysgjerrige smuttede disse flere Gange tilslørede forbi de aabne Døre, men kom ikke nærmere.

De nuværende velhavende Tatarers Dragt bestaaer af en lille rund Kappe (Kollabusk), som slutter tæt til den ragede Pande og for det meste er rigt broderet med Guld; hvide Bomuldsbeenklæder, (Slan) der ere meget rigelige, bæres i brogede Saffiansstøvler uden Saaler. Ovenover disse trækkes Tøfler med lav Kant (Baschmak) eller Skoe af sædvanligt Læder, som man endog beholder paa i Værelset, saa at de nævnte Støvler paa en Maade kuune betragtes som Strømper. Skjorten (Kulmank) er mest af Linned og lader Halsen aaben og blottet. Over denne bæres der en Slags Kjole eller Livstykke (Arschaluck) af stribet Silketøi, som er knyttet foran med Sløifer, naaer lige til Knæene og er opbunden med en Kuschak (Belte eller Shawl); ovenover den igjen kommer en aaben, lang og vidtflagrende Frakke, som vores Slobrok, der i Almindelighed er af lyse Farver, sjælden sort som hos de polske Jøder. Dette eren velhavende Kjøbmands Costume. De tatariske Bønder, Kudske og Haandværkere bære over den simple lille Kappe en spids, hvid Filthat uden Kant og istedetfor den vide aabne Frakke en lang Skjorte, der er broderet om Halsen og paa Ærmerne; dertil mest blaa linnede Strømper og Sandaler med Filtsko. Kun ved høitidelige Leiligheder bære de Turban, som dannes ved at sætte oven paa den lille Kappe en spids høi Felthue og uden om denne vikle et fiint hvidt uldent Shawl, saaledes at Spidsen af Huen stikker frem.

De Kasanske Tatarer høre efter deres Legemsdannelse og aandelige Anlæg til de ædlere Folkeslag. Ansigtet er ovalt, Øinene sorte og levende, Næsen ædelt bøiet, Munden siin, Tænderne fortræffelige og Ansigtsfarven hvid og rød, ligesom hos den kaukasiske Race. De ere af Middelhøide, slankt byggede men sjeldent corpulente. Alle deres Bevægelser ere smidige, skjønne og ofte ædle. Qvinderne ere smaa og stedse vansirede med Sminke.

Tatarerne have høie Aandsanlæg, men Islamismen tillader kun til en hvis Grad deres Uddannelse. Deres Skoler ere gode, og næste alle kunne læse, skrive og regne paa det russiske Regnebrædt ja de have endog en LiteraturDet tatariske Sprog indtager i Orienten den samme Plads som det franske i Occidenten. Mod Østen fra Persien indtil China, mod Vesten gjennem alle tyrkiske Lande, ja endog i Tunis, kan man gjøre sig forstaaelig i dette Sprog. De omvankende armeniske Digtere, Improvisatorer, som synge deres lange Heltedigte i Persien, digte alt i det tatariske Sprog. og Koranen bliver ivrig studeret. Der findes ogsaa nogle høiere Skoler, hvor der bliver lært Arabisk og Persisk. Deres Præster dannes mest i Gargali, 2 Mile fra Orenburg, hvor der findes en berømt tatarisk Skole. Mange gaae ogsaa til Buchara, som de paastaa er Sædet for stor Lærdom. Overhovedet er der mange Forbindelser med BucharaMan seer ofte buchariske Kjøbmænd i Kasan. De kjøbe der gjerne tatariske Qvinder, mest Piger paa 12 til l3 Aar., vedrørende Handel og Religion. Den religiøse Forbindelse har den russiske Regjering søgt at afskiære dem, ved at udnævne en Mufti i Ufa og derved danne et muhamedansk-geistlig Middelpunkt, som skulde anbetroes den hele geistlige Jurisdiction over alle Muhamedaner i Riget.Tatarernes Charakteer er høist elskværdig. De ere omgængelige, ærekjære, venlige, troskyldige, ordentlige og reenlige. Imod Russerne hersker der endnu gammel Uvillie og stor Mistro, dog ere de ærbødige og lydige imod Regjeringen. Imod Fremmede, især Tydskere, ere de aabne, hjertelige og gjæstfrie. De ere elstværdige i deres Familieliv og opdrage deres Børn meget godt. Deres Levnet er i Reglen moralsk. Præsterne øve i denne Henseende en stræng Censur, som gaaer saa vidt, at de nægte en ærlig Begravelse, naar der er begaaet aabenbare Forbrydelser. Denne Straf har Tataren den største Frygt for.

I de tatariske Landsbyer er det sjældent, at en Mand har meer end een Kone. I Stæderne forekommer det oftere, især blandt de velhavende Kjøbmænd, men mere end to Koner have de sjeldent. Konerne blive kjøbte og der betales for dem en Kalim, der selv hos Bønderne ofte stiger til 500 Sølvrubler. Kan en Mand overbevise sin Kone om Ægteskabsbrud og derfor forstøder hende, faaer han Kalim tilbagebetalt.

Tatarerne paa Landet ere meget flittige Bønder og fortræffelige Bivogtere. De ere næsten alle personlig frie; dog findes der blandt dem nogle Mursas (en indfødt Fyrstefamilie) som Czar Iwan Wassiljewitsch har skjenket nogle Landsbyer. Disses Indvaanere ere Livegne, dog skal Livegenskabet være meget indstrænket og mildt, hvilket er begrundet i Landets Sæder.

Deres Næringsmidler ere især Kjødspiser. De skye Svinekjød fordi Koranen forbyder det, derimod er Hestekjød

for den simple Tatar en stor Lækkerbidsken. Honning og Mælk holde de meget af, og af Honning tilberede de god Mjød. De Fornemme drikke megen Thee, og da en stor Deel af Theehandelen er i deres Hænder, saa drikker man hos dem de fortræffeligste Sorter.

Angaaende Ordet Tatars egentlige Betydning bemærker Humboldt. I det russiske Rige gjælder Benævnelsen „Tatar“ stedse om en tyrkisk Stamme, i hvilken man ikke maa søge en mongolsk Ansigtsdannelse. Tatarerne paa Krim, i Kasan og Tobolsk høre til den saakaldte kaukasiske Stamme. Tatarerne ere Tyrker, men hos asiatiske Skribenter tilhørte Navnet Tatar oprindelig Mongolerne. De mongolske Erobringer foranledigede, at managtigen anvendte paa den smukkere tyrkiske Stamme Ordet Tatar, hvilket betegnede Mongolen (Moho, Mongu). De Chaner, som efter Dschingichanidernes Riges Udstykning herskede i Kasan, Astrakan og paa Krim, kaldtes Tatarer; deres Undersaatter og Armeen var for største Delen Tyrker. Selv antog de snart det tyrkiske Sprog, og derved opstod den Brug at overføre Benævnelsen Tatarer fra Hersterfamilien til de beherskede Tyrker. Naar man hos os saa ofte taler om tatariske Ansigtstræk, og derunder forstaaer en vis Skjævhed i Øiet, og noget Opstaaende af Kindbenene, saa lader dette Udtryk sig retfærdiggjøre ved den gamle Identificeren af Mongoler og Tatarer; men Tatarerne i det russiske Rige have som Tyrker en kaukasisk, den indo-germaniske Stamme lignende Ansigtsdannelse, og i ovennævnte Betydning af Ordet see Tatarerne i Kasan og Tobolsk ingenlunde tatariske ud, det vil sige: de ligne ikke de mongolske Stammer, Kalmukker, Sungarer, Torguter og Buræter.

Den 9. Juli fortsatte Humboldt og hans Ledsagere deres Reise. Fra Balconen, der var paa Bagsiden af Bygningen kastede de et Afskedsblik over den tilstødende Have og Byen, som man herfra fortræffeligt kan oversee, og toge Afsked med Professor Soimonoff og andre Venner, som de om Morgenen havde opsøgt.

Deres næste Maal var Staden Perm, som ligger 574 Werster fra Kasan. Veien er paa de første Stationer fra Kasan ret behagelig og gaaer tildeels igjennem en smuk Skov af Popler, Eg og Lind, dog er den yderst sandet. Ved Arsk, den anden Station fra Kasan, kom man derimod paa en fast, frugtbar Leerbund, som vedblev hele Dagen, og paa hvilken Tatarerne, der ogsaa her beboe de omliggende Landskaber, befordrede de Reisende med sædvanlig Hurtighed.

Paa denne Vei saae man for første Gang en Transport af Forviste, som sendtes til Siberien. Den bestod af Koner og Piger, omtrent 60 til 80 i Tallet. De gik frie og vare altsaa mindre Forbrydere; større Forbrydere, som de Reisende senere mødte, gik paa begge Sider af et langt Toug, til hvilket de vare fastgjorte ved den ene Haand. Enhver saadan Transport bliver eskorteret af Baskirer. Disse ere tilhest, bevæbnede med Landse, Pil og Bue og ere noksom bekjendte gjennem Afbildninger og Beskrivelser ved deres spidse Huer, smudsige Kapper og deres særegne Ansigtsdannelse,hvori de allerede nærme sig Kalmukkerne. Paa alle Stationer af Hovedlandeveien til Siberien er der paa omtrent hver 30 Werster bygget Træhuse, der ere omgivne med Palisader, i hvilke de Bortsendte (saaledes kalder man i Rusland de til Siberien Forviste), tilbringe Nætterne og holde Hviledag hver 4. Dag. Den hyppige Sammentræffen med disse gjør just ikke Veien til Siberien behageligere; forøvrigt behandles de ikke slet, saavidt Professor Rose kunde see. Stationerne ere heller ikke for lange; men Veien bliver dog meget besværlig, da den er saa overordentlig lang.

En engelsk Reisende, Ch. H. Cottrell, som 1840 besøgte Siberien og traf en Transport fra Moskau paa 80 Dømte, skildrer den paa følgende Maade: Efterat Eskorten har forberedt alt til Opbrud og Fangerne have indtaget et dygtig Maaltid af Brød, Suppe og Brændeviin blive de ordnede til Marschen og tiltræde med Trommehvirvel deres Reise under Bedækning af Soldater, der commanderes af en Officcer, som bliver afløst hver Dag. Fra Fængslet bliver de Dømtes Tog betydelig forøget med de Slægtninge, som ledsage dem, noget som altid tillades, og de af disse, som have Raad dertil, kunne da istedetfor at gaae med ringe Bekostning forskaffe sig en „**abooz**” eller Slæde. Lænkerne selv paa de forvorpneste Forbrydere veie kun 1 Pund. De Fangne kunne selv vælge om de ville have dem om Hænderne eller om Benene, og de blive lænkede to og to sammen. De foretrække sædvanlig at have Hænder og Arme frie. Den første Dag gaae de kun 4 Timer, senere retter det sig efter Afstanden mellem de Landsbyer, i hvilke de overnatte, dog gaae de aldrig over 6 til 7 Timer. Da vi selv fulgte hele den Vei, som de i Almindelighed vandre, saa kunne vi bevidne, at jo længere de komme frem, desto bedre Herberg faae de. Der

findes i hver Landsby et Huus, som udelukkende er bestemt for Fangerne, og det er stedse det bedste i Omegnen. Det lille Pengebeløb, de erholde til deres daglige Underholdning, skyde de sammen og forøge det med de milde Gaver, som de faae as Indvaanerne i de Stæder, de komme igjennem. Kjøbmændene og de rigere Kræmmere offre aarlig store Summer paa dem, og i Siberien blive disse Dømte, som man slethen kalde „Nesttschastni ludi“ (ulykkelige Folk) ofte underholdte alene ved de Indfødtes Goddædighed. —Cottrell forsikkrer, at han er overtydet om, at de, som opføre sig godt paa Veien, i Almindelighed blive godt behandlede. Da imidlertid den Officeer, som har Overopsynet, kun følger med een Dagsreise, kan det vel hænde sig, at de nu og da falde i Hænderne paa en følesløs og tyrannisk Mand.

Det var sildigt om Aftenen, da vore Reisende kom til Kredsstaden Malmysk. Postmesteren, i hvis Bolig de toge ind for at lave Thee, gjorde dem opmærksom paa en Mængde Knokler og Tænder af Mammuthdyret, som han havde ladet ligge deels i sit Værelse, deels foran sit Huus, og som alle vare blevne fundne ved Bredden af Wjatka, nær ved hvilken Malmysk ligger.

Staden Malmysk hører ligesom den tidlige Station Jænjulowskaja til Gouvernementet Wjatka. Dette Gouvernement danner paa den Strækning, paa hvilken Landeveien til Siberien gjennemskiærer det, en med Skov bedækket Høislette, der hæver sig indtil 800 Fod. Paa denne udspringer en Mængde Floder, der falde i Kama og Wjatka, hvilke ligesom indfatte dette Plateau. Disse 2 Floder udspringe nær ved hinanden, og løbe i Begyndelsen nord paa i parallel Retning, indtil deres Løb krummer sig, og Kama optager Wjatka 120 Werster sydost for Malmysk. Floderne i dette District ere særdeles fiskerige, og Støren i Tschepza, en af Wjatkas Bifloder, er meget berømt i denne Egn.

Skovstrækningen, som bedækker dette Plateau, bestaar især af Gran og Fyr (**pinus abies** og **sylvestris**), hvis Stammer sjældent ere udmærkede eller store, i det Mindste ikke i Nærheden af Landeveien. Hvide Birke i Fyrreskoven, smukke grønne Lindetræer, der vare smaa og buskagtige, tilligemed vilde Rosenbuske, som i yppig Fylde blomstrede ved Siden af Veien, dannede undertiden forbausende skjønne Grupper. Dog vare deres Former i botanisk Henseende aldeles de samme, som man finder i Nærheden af Berlin. Skoven, som begynder strax bagved Malmysk, vedblev uden Afbrydelse de følgende Dage, 10. og 11. Juni. Kun i Omegnen af Landsbyerne er den hugget noget ud og forvandlet til Agermark; men Landsbyer findes kun hver 20 til 25 Werster, hvor der er Stationer. Paa andre Steder er Skoven ødelagt ved Skovbrande, hvis Virkninger man oftere seer i de siberiske Skove, men dog intetsteds hyppigereend her. De Reisende kjørte undertiden hele Mile uden at see Andet end de forkullede Rester af Træstammer, hvilket giver et sørgeligt Skue. Undertiden bliver der ligesom i Sverrig med Villie stukket Ild paa Skoven, for at vinde Land til Agerbrug; men dette er dog sjældnest Tilfælde; for det Meste opstaaer Skovbranden ved Forsømmelighed hos Hyrder eller Vandrere, som antænde Ild, for at varme sig og tilberede deres Mad og, naar de gaae bort, undlade at slukke den. Ilden griber da ofte stærkt om sig og bliver som oftest kun slukket ved tilfældige Omstændigheder, mest ved stærke Regnskyl. Paa denne Maade blive ofte uhyre Skovstrækninger tilintetgjorte; men man bryder sig ei derom, thi Skoven har intet Værd og voxer igjen med Tiden.

Veien, som gaaer igjennem Skoven er ligesom alle russiske Landeveie stor og bred, og Skoven er i samme Brede hugget bort paa begge Sider. Veien er ogsaa her beplantet Birk. Uagtet dens Brede er den dog fortræffelig. Den er bedækket med grovt Gruus, som man overalt finder under den røde, leeragtige Muldjord, og som afgiver et særdeles godt og holdbart Materiale til Veibygning. I Kilmes-Seltinskaja, en Landsby, i hvilken de Reisende spiste til Middag den 10. Juni, blev der vist dem et forstenet Stykke Træ, hvoraf Fragmenter undertiden findes i dette Sand.

Beboerne i disse Egne ere Wotjaker, som høre til Permiernes finske Stamme. Wotjakernes eiendommelige Sprog er noget blandet med Tschermissernes Dialect, som tilligemed Mordwinerne høre til de Wolgariske Finners Stamme, hvorimod Tschuwaskerne, Baskirerne og Kirgiserne ere Grene af den store tyrkiske Stamme. De have imidlertid for største Delen antaget den christelige Religion og med den ogsaa russisk Sprog og russiske Sæder; dog have de beholdt deres eiendommelige Dragt. Qvinderne bære høie Huer i Form af en afstumpet Kegle; disse

ere dannede af Birkebark, overtrukne med blaat Tøi og foran behængte med Sølvmynter og røde Fryndser. Pigerne bære korte Kapper, over hvilke der er kastet et fiirkantet hvidt Klæde, som hænger ned bag paa. Naar Konerne arbeide paa Marken, have de ogsaa deres taarnlignende Huer paa.

Den sidste af Wotjaker beboede Landsby, som man passerede den 11. Juni om Formiddagen var Debeskaja. Den er tillige den sidste i Gouvernementet Wjatka, den næste, Klenowka, hører tilGouvernementet Perm, og bliver atter beboet af Russer. Om Natten satte vore Reisende paa den anden Side af Ochansk over Kama og ankom om Morgenen til Werchne-Mulinsk, der ligger paa Grev Poliers Godser og forbleve her en Dag over (12. Juni).

Werchne-Mulinsk er en stor Landsby. Den har en Kirke bygget af Steen med et Taarn og et Klokkespil og ligger 10 Werster Vesten for Perm ved den lille Flod Muli, som strax efter løber i Kama. De Reisende havde først betænkt, at besøge de Greven tilhørende Kobberværker, men opgave det, da de ligge paa den anden Side Kama temmelig langt fra Werchne-Mulinsk. Kobberertsen som indvindes her, er den saakaldte Sanderts. Den bestaaer af en snart fiin- snart grovkornet Sandsteen, der indeholder Stykker af Størrelse som en Hasselnød og er sammensat af Qvarts, Hornsteen og Jaspis. Denne meget kalkagtige Sandsteen er for det meste blød og sprød og falder fra hinanden i Luften. Kobberertsen, som den indeholder, bestaaer for største Delen af jordagtig Malakit og Kobberlasur, som ere fiint fordelte i Sandsteen og ofte viser sig som en blot Affarvning af det; dog forekommer Kobberlasuren ogsaa i smaa Korn og Kugler.

I denne Sandsteen findes der ofte Levninger af Vegetabilier, ja undertiden endog af Fisk. De første bestaae af større eller mindre Stykker af Stammen og Grenene og ere sædvanlig forvandlede til sortfarvet Hornsteen, medens man dog endnu tydelig kan kjende Aarsringene. Man finder endogsaa Stykker af træagtige Bregner. Kobberertsen knytter sig især til saadanne Stykker og gjennemtrænger dem meer eller mindre. Vore Reisende fik i Werchne-Mulinsk 2 smukke Exemplarer af Fiske, paa hvilke man ikke kunde kjende Hovedet og Finnerne, medens Legemet og Skællene havde holdt sig godt. Et andet mindre Exemplar, men med Hoved- og Halefinner, fandtes allerede i den Berliner-Samling.

Ertsen er ikke rig, men let smeltelig og giver i Reglen kun l½ til 3 Procent reent Kobber. Bjergværtsdriften af denne Sanderts er allerede meget gammel, thi førend Russerne atter optog den i Midten af forrige Aarhundrede, blev den allerede dreven af et ældre Folkeslag i det Mindste i de sydlige Egne og de gamle Gruusbunker og dybe Schachter ved Bredderne af Sakmara ogDioma have hyppigt givet Anledning til Opdagelse af Gruber, som nu bearbeides. Man har ogsaa fundet Spor af tidligere Bjergværksdrift paa selve Østsiden af Ural, paa hele Altai og Kirgiser-Steppen. I Rusland tilskriver man Tschuderne denne udstrakte Bjergværksdrift og kalder derfor disse gamle Arbeider tschudiske Arbeider.

Vore Reisende fortsatte nu i Selskab med Grev Polier deres Reise. De brøde op den 13. Juni om Morgenen og indtraf snart i Perm, som ligger umiddelbart ved den venstre Bred af Kama. Først i den nyere Tid er Perm bleven en Gouvernementsby, indtil Aaret 1780 var den kun en ubetydelig Flække (Slobode). Byen er nu allerede temmelig stor og driver betydelig Handel, da alle Skibe, som gaae nedad Kama, maae anløbe denne Plads. Den har lige og brede Gader, et stort Torv, flere Kirker og er omgiven af smukke Birkealleer. De fleste Huse ere af Træ, dog ere de offentlige Bygninger opførte af Steen. 1851 havde Perm 13,262 Indbyggere. Da Humboldt foretog sin Reise var Byen endnu Sædet for den uralske Bjergværksbestyrelse, som nu er flyttet til Katharinaburg.

De Reisende opholdt sig kun i Perm, medens Humboldt aflagde nogle nødvendige Besøg. Rose og Ehrenberg benyttede Tiden til at bestige et bagved Byen liggende Bjerg, der bestaaer af graa Sandsteen og sikkert hører til Kobbersandsteens Formationen, men ellers ikke frembyder noget Mærkeligt.

Reisen gik nu til Katharinaburg, som ligger 360 Werster fra Perm paa den østlige Skraaning af Ural-Bjergene, og fortsattes uafbrudt. Fra Kasan til Perm gaaer Veien i nordostlig Retning, hvorimod den fra Perm af gaaer mod sydost, indtil man naaer Atschitskaja og nu først bestrider den en lige østlig Retning. Perm ligger 15 Mile nordligere end Katharinaburg, og hvis Veien ei gik derover, blev den meget kortere; den er imidlertid fortrinlig og Egnen meget smuk. I Begyndelsen gaaer Veien over flere Bjergrygge, der ere af samme Beskaffenhed, som

den, man besteg før man kom til Perm. Skove og Enge vexle bestandig paa begge Sider og frembyde stedse nye Prospecter. Fra Høiderne seer man ofte gjennem Skoven Perm, hvis Taarne tabe sig i Horizonten. Skoven bestaaer af hvid og rød Fyr, af hvilke den første er kjendelig langtborte ved dens dunkle Løv og spidse pyramidalske Form. Imellem Fyrretræer staae Birke og Popler, hvilken Blanding giver Skovene en særegen Skjønhed og bevirker, at de komme til at ligne Parkanlæg. De første 2 Stationer fra Perm gaaer Veien igjennem saadanne Egne, men fra den 3. Station bliver Terrainet jevnere. Skoven hører mere og mere op og man seer da bebyggede Marker. Ogsaa Sandstenen forsvinder og gjør Plads for Kalkstenen.

Om Eftermiddagen kom de Reisende til Kredsstaden Kungur. Denne By ligger smukt, paa Skraaningen af en Bjergryg ved Iras Indløb i Sylwa. Disse to smaa Floder løbe gjennem Tschussowaja og falde derpaa i Kama. Byen er bekjendt af en Hule, som findes der i Nærheden og som er dannet af Gibs. Da den kun ligger 4 Miil fra Staden undersøgte de Reisende den. Den ligger Nordost for Kungur paa en Bjergskraaning ved Iras høire Bred. Ligeoverfor ligger en Landsby, hvorfra de Reisende lode sig sætte over; imidlertid maatte de nøies med at besee det Udvendige af Hulen, da de ingen Fører kunde faa. Bjergskraaningen bestaaer af reent Gibs, som omgiver store Kalksteensleier. Den snevre og lille Indgang til Hulen er 18 Favne over Havfladen. **Dr**. Erdmann som 1816 besøgte Hulen giver følgende Beskrivelse af denBeiträge zur Kenntniß des Innern von Rußlands II. 2. S. 147. ff. Eine noch ausführlichere Beschreibung der Eishöhle bei Kungur findet sich, nach dem Russischen von Kittara, in Erman’s Archiv für wissenschaftliche Kunde von Rußland, VIII. S. 75 ff.: Vi stege op til Indgangen efter at have forsynet os med Lys og en lang Snor. Da vi vare komne ind tændte vi vore Lys og traf først paa en Hvælving, igjennem denne krøb vi baglænds og kom nu til den første betydeligere Afdeling af Hulen, en Afdeling som er 21 Favne lang. Det graa Loft hvælver sig mærkeligt i Veiret, medens Gulvet er bedækket af Klippestykker, og dybe Kløster gabe paa begge Sider. Gjennem en Kløst kommer man nu til en anden Hvælving, som er 8 Fod lang. Det sneehvide Loft straaler imod Lyset som om det var af Krystal og hvor man vender sig hen, seer man Steenmasserne belagte med Riim, der former sig i smukke ordnede Spidser og Blade. En ny Kløft fører til en tredie Afdeling, som er 18Favne lang. Naar man gaaer ind i den, har man tilvenstre et høit Iisbjerg, som dannes af det neddryppende Vand og trodser lig et Gletsche Sommerens Varme. Dens Top nærmer sig allerede Hvælvingens Loft og vil sandsynligviis med Tiden naae det.

Man gaaer nu videre og kommer til en fjerde Grotte, som er meget større. Ved Indgangen hæve slanke Iispiller sig fra Grunden lige op til Loftet og synes at støtte dette; derpaa gaaer man mellem store Iisblokke og adsplittede Fløtslag over en speilblank Iisflade, og efterat have gaaet 50 Favne kommer man til lignende Søiler. Her er Loftets Hvælving undertiden meget høi og paa 2 Steder stige lodrette Kløfter frem, hvis Ende Øiet ikke er istand til at naae, og som, omendskjøndt de ere lukkede foroven, dog synes at være dannede af nedstrømmet Vand. Nu slynger Stien sig imellem Klippestykker og Kløfter til en ny Grotte, hvis Vægge skinne som Tuffsteen, og naar man har fjernet sig 625 Favne fra Indgangen kommer man til en Søe, som strækker sig langt hen under den lave Klippehvælving. Vandet tillod os imidlertid ikke at gaae videre og vi vendte tilbage igjennem de labyrinthiske Gange, ledede ved den Snor, som vi havde gjort fast ved Indgangen og medtaget hele Veien. Naar det i længere Tid har været tørt Veir skal man imidlertid kunne naae til en anden Sø, som ligger 120 Favne længere borte og hvor man træffer et Kors, hvis Oprindelse man dog ikke kjender. Denne Hule strækker sig i Begyndelsen mod Nordost derpaa mod Nord, og tilsidst i østlig og sydøstlig Retning. Kløsterne og selve Grunden stige snart op, snart ned, hvilket forklarer den forskjellige Temperatur i Grotterne, hvor der snart findes Vand, snart Iis. I det Hele taget gaaer det dog stedse dybere ned. Ogsaa Høiden er meget forskjellig; thi snart sænker Loftet sig næsten lige ned til Jorden, saa at der kun bliver en gabende Spalte, hvorigjennem man med Nød og Neppe kan slippe, og snart hvælver det sig iveiret til en Høide af 5 til 8 Favne og lader Stemmen lyde i et længe vedvarende Echo. Foruden de her beskrevne Afdelinger gives der mange andre, thi mellem de nedstyrtede Brokker, aabner der sig bestandig nye Smuthuller og Sidegange, saaat man næppe vilde kunne finde Tilbageveien, naar man ikke fulgte AriadnesExempel. Ledsageren fortalte, at han havde besøgt over 100 Grotter af forskjellig Skikkelse og Størrelse, hvilke laa i 3 Hovedrækker.

Efterat Humboldt og hans Ledsagere vare vendte tilbage til Kungur, fortsatte de deres Reise om Natten. Den

følgende Morgen den 14. Juni, indtraf de i Atschitskaja, hvor de, da Vognen, som de paa Grund af den meget kolde Nat havde holdt lukket, atter blev aabnet, saae foran dem en lang, temmelig lav Bjergkjæde, som næsten i lige Linie begrændsede den østlige Horizont. Det var Urals Forbjerge. Da de vare kommen gjennem den 22½ Werster fra Atschitskaja liggende Landsby Bisserskaja, naaede de selve denne Bjergkjæde. Den bestaaer af en graalig, mergelagtig Sandsteen, der sandsynligviis er af meget seen Oprindelse. Denne Steenart danner flere parallelle, fortløbende Lag, der gaae fra Nord til Syd, og for det Meste have sig næsten lodret paa den vestlige Side, medens de paa den østlige efterhaanden falde af og naae en Høide, som kun giver det egentlige Urals paa den siberiske Hovedlandevei meget lidt efter. En Bjergryg, 8 Werster fra Bisserskaja, kaldet Mayaskaja Gora, har en Høide af 973 Fod og hæver sig 297 Fod over Bisserskaja; en anden, 7½ Werster paa denne Side Klenowskaja, efter denne Landsby ogsaa kaldet det Klenowskiske Bjerg (Klenowskaja Gora) er 1094 Fod høi. Men den største Udstrækning, saavel i Høide som i Brede har en anden mellem Kirgischansk og Klenowskaja liggende mægtig Bjergryg, kaldet Beresowaja Gora, der naaer en Høide af 1168 Fod.

Disse forskjellige Bjergrygge ere bedækkede med de skjønneste Skove, der bestaae af de samme Træer som ved Perm, men som her afvexle med frie Pletter, fulde af den yppigste Plantevegetation, som er saa tæt og høi, at den, hvor den eengang har taget Overhaand aldeles ingen Træer og Buske lader voxe. Her fandt de Reisende foruden **Trollius europæus** og **Dracocephalum nutans** den skjønne **Orobus lathyroides** i fuld Blomstring og **Lilium Martagon** med fulde Knopper. Midt i Skovegnen vare store Strækninger paa det Pragtfuldeste smykkede med forskjellige Cypripediers Blomster. **Cypripedium Calceolus** store klokkeformige Blomster, **guttatum** og **Macranthus** dannede ofte et afvexlende guult, blaat og rødt Tæppe af den mest overraskende Skjønhed. Saa rask havde Overgangenfra Vinteren til Sommeren været! Newa havde man forladt endnu i Iisgang, og i Ural fandt man tre Uger efter allerede alle Væxter i fuldeste Blomstring. En varm, solklar Dag havde fulgt den kolde Nat og forhøiede endydermere det Indtryk, som denne første Indtrædelse paa Urals Gebeet gjorde paa de Reisende. Det var Søndag, i Klenowskaja blev Pindsefesten feiret. Alle vare ude i det Frie og glædede sig ved Festen og Dagen.

I Grobowskoje, den tredie Station fra Bisserskaja traadte Kalkstenen istedetfor Sandstenen. Ved Dagens Frembrud satte de Reisende over Tschussowaja. Tschussowaja er en for denne Deel af Ural meget vigtig Flod, da den i det Mindste om Foraaret ved stigende Vande meget nær ved sit Udspring er seilbar og hyppig benyttes som Transportmiddel af Urals Produkter. Den springer ud omtrent 70 Werster Syd for Bilimbajewsk og flyder temmelig længe i nordlig Retning, langsmed Urals Vestside, indtil den omtrent under Perms Brede dreier af mod Vest og falder i Kama 12 Werster Nord for Perm.

Den regelmæssige Skibsfart paa Tschussowaja bestaaer allerede siden Peter den Stores Regjering„En Fart paa Tschussowaja.“ Efter det Russiske af Rogow i Ermans Archiv für wissenschaftliche Kunde von Rusland. Bd. 12., da Kjøbmand Demidoff fra Tula begyndte at søge Erts i Ural, anlægge Hytteværker og forsende Produkterne; den strækker sig fra Redwiner Værket, der ligger 20 Werster ovenfor Bilimbajewsk, næsten 500 Werster mod Syd. Nu bliver Floden aarligt befaret af omtrent 600 store og smaa Skibe, der indtage sex Millioner Pud. Ladningerne bestaae for største Delen af Frembringelser fra de Staten eller Private tilhørende Smeltehytter i Katharinaburger Kredsen, og dertil hører fortrinsviis Støbejern, Raajern og Kobber, tilligemed Artilleri- og andre Redskaber og endelig animalske og vegetabilske Produkter, saasom Talg, Olie eller Smør, Hør- og Hampefrø, Hvede m. m. Alt dette blive tilvands bragt til Nischni-Nowgorod og derfra udbredt over hele Rusland.

Tschussowaja er som andre Bjergstrømme i Begyndelsen kun lidet dyb, men derimod smal og rivende; i Midten af dens Løbstrømmer den ogsaa hurtig, men er krum, fuld af Skjæer og Grunde og indesluttet af høie Klipper; imod Slutningen af dens Løb bliver den, efterat have optaget flere betydelige Bække, temmelig bred og Strømmen bliver langsommere og fuld af snart fremragende, snart overskyllede Sandbanker, der til forskjellige Tider flytte sig. Seiladsen er besværlig og farlig, thi Klipperne komme frem snart paa den høire og snart paa den venstre Bred, og, naar der ligger Klipper paa den ene Side, findes der altid paa den modsatte Side en Lavning, der bestaaer af Enge, Skove, Sumpe og Levninger af gamle Flodleier. Paa de klippefulde Steder seer man uhyre Masser af mørkfarvet Kalksteen, hvis Lag snart ere jevne, snart lodrette eller bøiede i forskjellige Former.

Farligst for Skipperne ere de enkeltstaaende Klipper, som springe frem fra Strandbredden idet Floden krummer sig. Disse Klipper dele Strømmen og bevirke at Vandet, der kommer strømmende med megen Hurtighed, ikke strax kan følge Flodleiets Krumning, men undertiden gaaer i sin tidligere Retning, altsaa lige imod Klippen, og river Skibet med sig. Paa saadanne Steder bestaaer Lodsens Kunst i, enten i Tide at holde over mod den Side, hvor Floden bøier af, eller (ganske efter den til Tjeneste staaende Arbeidskraft) at finde det mest passende Øieblik til at styre udenom Klippen. Forandrer han Skibets Cours for tidligt bliver det kastet mod Bredden ligeoverfor, der altid er omgiven af Grunde, tøver han derimod forlænge, sønderslaaes det mod Klippen. Jo stærkere Vinden blæser, jo farligere ere Klipperne. I de snevre Dale bryder ofte en Storm løs og kaster Skibet snart mod Klipperne, snart mod de ligeoverfor liggende Sandbanker. For at formindske Faren maa derfor alle Skibseiere, som beseile Tschussowaja, paa Regjeringens Befaling have saakaldte **saplawni** (Svømmere). Disse bestaae af fire til fem Bjælker, der ere forbundne med Strikker og svømme foran Klippekysten. De formindske i det Mindste Stødet for det strandende Skib, idet de forhindre det fra at berøre selve Klippen. Det hændes vistnok ogsaa, at bedragerske Lodser, ifølge hemmelig Aftale med Breddens Beboere lade med Villie i det Mindste eet Fartøi af deres Karavane strande.

Kort efterat de Reisende vare blevne satte over Tschussowaja naaede de den kun nogle Werster fra samme liggende Station,Hytteværket Bilimbajewsk, det første, de traf paa deres Vei. Jernhytten ligger ved en lille Bæt, Bilimbajewska, som falder i Tschussowaja og her bliver inddæmmet til en Dam, for altid at give tilstrækkeligt Overfaldsvand til Hyttens Værker. Slige Damme saae de senere ved alle uralske Jernværker og overalt søgte man at opdæmme smaa Bække, forat faa det nødvendige Vand til Driften. 7 Werster fra Bilimbajewsk kommer man til et andet Jernværk, Schaitansk, som ligger ved en Bæk af samme Navn, der falder i høire Side af Tschussowaja. 3 Werster længere borte ved Landsbyen Taliza kommer man over en tredie af Tschussowajas Bifloder, hvilken er den sidste Flod, der løber i Vande, som ere beliggende i Europa. Nu hæver Veien sig efterhaanden omtrent 6 Werster, indtil man kommer paa Høiden af en bred Bjergryg, der kaldes Bersowaja-Gora. Denne Bjergryg ligner aldeles den som ligger imellem Klenowskaja og Kirgisschanskaja og er kun ubetydelig høiere, da den kun naaer en Høide af 271 Fod. Længere mod Syd i den samme Bjergkjærde ligger Wolschaja-Gora, som er 1000 Fod høiere end Passet paa Veien til Katharinaburg. Fra Beresowaja-Gora sanker Veien sig efterhaanden igjen og 15 Werster fra Schaitansk kommer man ved Landsbyen Nowaja-Klepejewskaja over en lille Flod Malaja-Ræscheta, som falder i Isset, der atter staaer i Forbindelse med Tobolsk, Irtisk og Ob og altsaa hører til de asiatiske Floder. Denne lille Flod har ved Landsbyen en sydlig Retning, men gaaer snart derefter imod Øst og derpaa imod Nordost, saa at man endnu engang kommer over den ved Landsbyen Ræschety, der er den sidste Station Station førend Katharinaburg og ligger 23 Werster fra den.

Beresowaja-Gora ligger altsaa paa Kammen af Bjergene, som her adskille Vandene. Nogle Werster Syd for Wolschaja-Gora bliver den gjennembrudt af Tschussowaja, som udspringer Østen derfor og løber paa den østlige Side saalænge indtil den kommer Malaja-Ræscheta paa 4 Werster nær, da den forandrer sit Løb, trænger i nordvestlig Retning igjennem Bjergets Kam og først paa den anden Side af Bilimbajewsk atter faaer sin oprindelige nordlige Retning. Imellem Tschussowaja og Malaja-Ræscheta findes ingen Bjerge og man har derfor paatænkt at grave en Kanal, der vilde blive 4 Werster lang og forbinde Iishavet med det KaspiskeHav. Denne Afstand kunde endogsaa formindskes, thi Østen for den paatænkte Kanal ligge flere Smaasør, som staa i Forbindelse med Tschussowaja, der derved kommer Ræscheta nærmere. De største Høider skille altsaa ikke her Vandene fuldstændig, Noget der ofte finder Sted i det øvrige Ural.

Veien gaaer bestandig lavere indtil bag ved Ræschety; men efter at være kommen over et sumpigt Lavland, som er bedækket med forskjellige Granitblokke, haver sig efterhaanden en Bjergryg, der dog er lavere end Beresowaja-Gora. Paa denne Bjergryg seer man steile og nøgne Klippepartier, hvor Graniten er saa forvittret og skør, at det er umuligt, at slaae et friskt Stykke af med Hammeren. De fremragende Klippestykker ere aldeles omgivne med grovt Gruus af den forvittrede Granit, og fiint Sand bedækker Bjergets Straaninger mod Vest og Øst. Med dette Sand ophører ogsaa den tidligere Skovegns yppige Vegetation; en eensformig Fyrreskov, træder istedetfor samme og strækker sig indtil nogle Werster foran Katharinaburg. Her ender Skoven, og man overskuer

en vid Slette, hiinsides hvilken høie Bjerge hæve sig. Midt imellem disse, omtrent 400 Fod over Havets Overflade, ligger Katharinaburg, der med sine mange hvide Taarne og store Steenbygninger frembyder et overraskende Skue og strax vækker en god Mening om Hovedsædet for Urals Bjergværksdrift.

Fra Ræschety, hvortil man ankom om Eftermiddagen kjørte Humboldt forud, for ikke at indtræffe for seent i Katharinaburg. Ehrenberg og Rose fulgte langsomt efter, for bedre at kunne iagttage Vexlingen af Steenarterne paa Veien.

Da de om Aftenen ankom til Staden, fandt de ved Indgangen en Kosak, der ventede dem og førte dem til det for dem bestemte Qvarteer. Dette laa just i den modsatte Ende af Staden; de maatte derfor kjøre gjennem en stor Deel af samme og fik saaledes strax et Begreb om dens betydelige Udstrækning. Gaderne ere lige og brede; de af Træ opførte Huse have for det Meste kun een Etage, dog have fig mellem disse store, hvide Steenhuse, der i Reglen ere anlagte med særdeles god Smag. De ere enten Kronbygninger og bestemte til Boliger for Bjergofficianterne, eller tilhøre Stadens rigere Borgere. Da man ventede, at Humboldt havde flereLedsagere, havde man udsøgt et Qvarteer, hvor flere af disse Steenhuse stode i ikke altfor lang Afstand fra hverandre, hvilket netop ikke var Tilfældet i Midtpunktet af Staden. Humboldt havde valgt et Huus for sig selv, Ehrenberg og Rose; Hr. Menschenin og Grev Polier med Følge vare flyttede ind i to andre. Det Huus hvori Humboldt boede, tilhørte en russisk Kjøbmand, der som alle Russer bar en lang blaa Overkjole med Bælte om Livet og et langt Skæg; han havde indrømmet sine Gjæster de bedste Værelser i 2den Etage. I Værelserne vare anbragt hvidt Stuckaturarbeide, de havde en særdeles smuk Gesims og vare smagfuldt meublerede.

De Reisende boede her under hele deres Ophold i Katharinaburg. Værten var yderst forekommende og velvillig, men de kunde kun underholde sig med ham gjennem deres Tjener, som forstod det russiske Sprog. Da de hidindtil kun havde tilbragt faa Nætter i Huse, traf de først i Katharinaburg et Slags Utøi, som siden fandtes næsten i alle siberiske Huse, nemlig Kakelaker (**blatta orientalis**) eller som Russerne kalde dem Tarakaner. De fandtes i meget stor Mængde, uagtet Huset vistnok var et af de bedste i Katharinaburg og i enhver Henseende særdeles propert. De løb omkring paa Gulvet og frembragte en surrende Lyd især om Aftenen, naar Lyset blev tændt. Noget egentlig Ondt gjorde de ei, men indtil man blev vant dertil, var der noget uhyggeligt i, at see disse store brune Dyr saa ugeneert løbe omkring.

Kakelakerne, som ere til saa stor Plage i de russiske Huse ere fra China efterhaanden komne lige til Wolga. 1765 viste de sig hos de donske Kosakker, som nylig vare vendte tilbage fra Syvaarskrigen og som kaldte disse ny og ubehagelige Gjæster, Preussere, da de stode i den Tro selv at have bragt dem med fra Tydskland. Siden er de stedse vandrede længere mod Vesten, og have efterhaanden udbredt sig over hele Rusland. Paa samme Maade kom i Aaret 1807 pludselig til Kasan langs med Wolga en uhyre Mængde store Rotter. Disse tilintetgjorde i Løbet af 4 Aar alle Rotter og Muus i Staden, men bleve nu til uhyre Plage, da Kattene ei kunde faae Bugt med dem. Ogsaa de trak efterhaanden mod Vesten og skulle allerede være naaet til Nischni-Nowgorod. Man finder dem ogsaa i Persien, hvor man troer de ere indvandrede fra detKaspiske Hav. De have en smudsig guul Farve med en sort Stribe langs ad Ryggen og ere næsten en halv Gang større end de almindelige Rotter. I Aaret 1819 eller 1820 fik Kasan en ny Plage i en Slags ganske smaae Myrer, (af Eversmann og Fuchs kaldet **Formica fatalis**) som sandsynlig ere bragte fra Astrakan med Orangetræer.

*

Tredie Capitel.

Katharinaburg (Jekaterinburg) er Sædet for en særegen Bjergværksbestyrelse, som paa den Tid stod under Finantskammeret i Perm. Denne Bestyrelse havde Opsigt med de i og om Katharinaburg liggende keiserlige Værker, navnlig Mynten, Steenstøberiet, Guldbjergværket ved Beresowsk, de ved Katharinaburg og Beresowsk beliggende Guldvadskerier, samt over Jernværkerne Nischne-Issetsk og Kamensk. Mynten og Steenstøberiet

ligge i Staden. Beresowsk ligger 15 Werster nordost derfor tæt ved Isset, hvorimod Nischne-Issetsk ligger 10 Werster nedenfor i sydlig Retning og ligesom Kamensk i Nærheden af Iset, medens dog dette sidste ligger 90 Werster østen for Katharinaburg. I Spidsen for Bjergværksbestyrelsen stod den Gang Ossipoff.

I Mynten bliver kun præget Kobber. Materialet leveres fra de Kronen tilhørende Kobberværker, Bogoslowsk og Hytterne ved Perm, hvortil kommer Statens Tiende af de private Kobberværker. Bogoslowsk leverede aarligt 40,000 Pud, de permske Hytter 12,000 Pud og Tienden afgav 18,000 Pud. Dette Qvantum er imidlertid i den sidste Tid blevet formindsket, men erstattes med gamle Mynter, der omsmeltes, fordi de ere udmyntede efter en altfor lav Fod.

Kobberet leveres i Barrer, der ere 7 Werschok (1 Werschok = 1¾ Tomme) lange, 1 Werschok brede og ¼ Werschok tykke. Det indeholder undertiden noget Guld og Sølv, dog i saa ringe Mængde at det ei vilde betale sig at uddrage det. Mynten har 8 Kaspiske Hav. De have en smudsig guul Farve med en sort Stribe langs ad Ryggen og ere næsten en halv Gang større end de almindelige Rotter. I Aaret 1819 eller 1820 fik Kasan en ny Plage i en Slags ganske smaae Myrer, (af Eversmann og Fuchs kaldet **Formica fatalis**) som sandsynlig ere bragte fra Astrakan med Orangetræer.

*

Tredie Capitel.

Katharinaburg (Jekaterinburg) er Sædet for en særegen Bjergværksbestyrelse, som paa den Tid stod under Finantskammeret i Perm. Denne Bestyrelse havde Opsigt med de i og om Katharinaburg liggende keiserlige Værker, navnlig Mynten, Steenstøberiet, Guldbjergværket ved Beresowsk, de ved Katharinaburg og Beresowsk beliggende Guldvadskerier, samt over Jernværkerne Nischne-Issetsk og Kamensk. Mynten og Steenstøberiet ligge i Staden. Beresowsk ligger 15 Werster nordost derfor tæt ved Isset, hvorimod Nischne-Issetsk ligger 10 Werster nedenfor i sydlig Retning og ligesom Kamensk i Nærheden af Iset, medens dog dette sidste ligger 90 Werster østen for Katharinaburg. I Spidsen for Bjergværksbestyrelsen stod den Gang Ossipoff.

I Mynten bliver kun præget Kobber. Materialet leveres fra de Kronen tilhørende Kobberværker, Bogoslowsk og Hytterne ved Perm, hvortil kommer Statens Tiende af de private Kobberværker. Bogoslowsk leverede aarligt 40,000 Pud, de permske Hytter 12,000 Pud og Tienden afgav 18,000 Pud. Dette Qvantum er imidlertid i den sidste Tid blevet formindsket, men erstattes med gamle Mynter, der omsmeltes, fordi de ere udmyntede efter en altfor lav Fod.

Kobberet leveres i Barrer, der ere 7 Werschok (1 Werschok = 1¾ Tomme) lange, 1 Werschok brede og ¼ Werschok tykke. Det indeholder undertiden noget Guld og Sølv, dog i saa ringe Mængde at det ei vilde betale sig at uddrage det. Mynten har 8Ovne i hvilke Kobberet bliver smeltet. Foran disse ligge Formene, der ere sammenføiede med Støbejern. Fra Ovnen bliver det flydende Kobber ledet gjennem Render ned i disse Forme, og faaer en Skikkelse af Prismer paa omtrent 20 Pund.

Naar disse Stykker skulle forarbeides bringes de ind i en anden Ovn for at glødes og blive nu valsede imellem to stærke Jerncylindre, som sættes i Bevægelse ved et Vandhjul. Fire Gange gjentages denne Valsning, dog sidste Gang udelades Glødningen, og Valsningen vedbliver saa længe indtil Kobberet har faaet den til Myntningen passende Tykkelse. Nu bliver det bragt til Skjærekammeret og der skaaren til 2 Kopekstykker ved Maskiner, som bevæge sig horizontalt.

Da Erdmann 1816 besaae Mynten sandtes der 10 saadanne Maskiner, hvilket Tal imidlertid nu er fordoblet. Disse Maskiner bestaae af en lang cylinderformig Jernstang, der ligger horizontalt og som paa hver Ende har 2 Skjærejern (2 skarpe Staalstempler af Størrelse som den Mynt, der skal præges), der passe i to i en Staalplade anbragte Huller. Ved Hjælp af en Valse, hvorpaa der er et Forspring, blive disse Stænger bevægede frem og tilbage, saaledes at Skjærejernene afvexlende trænge ind i de gjennemborede Staalplader og gaae tilbage. Medens

det Sidste skeer, skyder en Arbeider Kobberpladen hen for Aabningerne saaledes, at den, naar Stangen vender tilbage gjennembores af Stemplerne; paa denne Maade falde ved hvert Stød 2 afskaarne Stykker Kobber ned. Altsaa leverer Maskinen, idet den gaaer frem og tilbage, ved denne simple Mechanisme 4 Stykker.

De afskaarne Stykker blive nu glødede og derpaa rystede i en huul Træcylinder, hvorpaa der findes mange Huller. Denne Cylinder dreies ved Hjælp af tilstrømmende Vand omkring sin Axe og ved denne Bevægelse afpudses Kobberstykkerne og befries for Oxyd. Efter nogle Timers Forløb tages Stykkerne udaf Cylinderen, tørres i en Ovn og komme nu i Maskiner, som forme Randen. Disse Maskiner bestaae af temmelig store Jernhjul, som dreie sig i horizontal Retning om deres Axe. Paa 6 Sider staaer disse Hjuls Peripheri i Forbindelse med sex skjæve nedgaaende Jernrender, i hvilke sex Drenge lade Kobberstykkerne glide ned enkeltviis, men rask paaanden. Saasnart de naae Hjulet, blive de grebne af Indsnittet i samme Peripheri, føres forbi et ovenfor værende, ligeledes med Indsnit forsynet, Jern og faae saaledes i Omdreiningen den behørige Rand. Dette gaaer saa hurtigt, at en Dreng er i Stand til at levere 16—17000 Stykker i 24 Timer. Naar de ere forsynede med Rand, blive de talte og veiede. 1200 Stykker (24 Rubler) skulle, samlede i en Sæk, veie et Pud. Endelig komme Kobberstykkerne under Prægestemplet. Erdmann saae ti saadanne Stempler arbeide paa eengang; de bleve opstillede i to Rækker og sattes ved et Hjul med lange Remme taktmæssigt i Bevægelse. Dog var der tillige tolv andre, som hvilede, og endydermere vare otte Reservestempler opstillede udenfor Staden, for det Tilfælde, at det skulde skorte paa Vand. De til Prægningen brugte Stempler blive prægede paa en større Maskine, og efter Prægningen fiint udmeislede og hærdede. De holde sig sjældent mere end to Uger og springe undertiden den første DagPaa Humboldts Tid var der 32 Struepresser; naar de alle ere i Gang de sex Maaneder, i hvilke Mynten arbeider, stiger Forbruget af Stempler til 6000. ; men de arbeide ogsaa meget hurtigt; thi i fire og tyve Timer udpræger et eneste Stempel 25000 Tokopekstykker (500 Rubler). Naar Alt er rigtig i Gang, kan Værket, hvis Hjul blot drives af Vandet, levere flere Millioner Rubler i et Aar: imidlertid er der sjælden tilstrækkeligt Vand. Arbeiderne afløse hverandre hver tolvte Time, ligesom ved de øvrige Værker. Naar de gaae bort, blive de visiterede af de vagthavende Soldater, for at see, om de ikke have taget Penge med sig.

Det Tab paa Kobber, man lider ved Pengestykkernes Udmyntning, beløber sig kun til 71 Solotniks paa hvert Pud eller 1,19 Procent.

I Mynten befinder sig endvidere Laboratoriet, i hvilket Guldet bliver smeltetDe følgende Noticer ere tagne af en Opsats „Ueber die metallurgischen Arbeiten bei ben Hüttenwerken in Katharinaburg", som Bjergværksintendant Ossipoff overrakte Humboldt under hans Nærværelse.. Alt det Guld, der indvindes i Ural, det væreved Kronens eller Privates Værker, skal afleveres til Bjergbestyrelsen i Katharinaburg, hvor det da bliver smeltet paa Myntens Laboratorium, prøvet og strax afsendt til Bjerg- og Salt-Departementet i Petersborg. Dette skeer to Gange om Aaret, om Vinteren og om Sommeren sædvanlig i Februar og Juli, hvorfor ogsaa alle Kron- og Privatbjergværker, i hvis Districter der indvindes Guld, have at aflevere samme i disse Maaneder til Bestyrelsen. Smeltningen af Guldet fra hvert enkelt Værk skeer for sig selv, saaat det ene Værk ikke kan komme i Collision med det andet.

Vadskeguld og Grubeguld bliver behandlet hver for sig og paa forskjellig Maade, da det første er renere end det sidste, som i Almindelighed findes i Qvarts og derfor maa stødes fiint og udvadskes, for at borttage det meget Jern, der er blandet imellem. Vadskeguldet bliver uden nogen videre Tilsætning smeltet i Digler, der sættes paa en Jernrist i en Vindovn, af hvilke der findes fire i Laboratoriet. Under Diglen sætter man en Skaal af Støbejern, hvori er kommen Beenaske, for deri at samle Guldet ifald Diglen skulde springe. Nu bliver Diglen gjort glødende og Guldertset kommes deri. Man vedbliver at fyre saalænge med Kul indtil Guldet bliver flydende, da heldes det i en Støbeform, som er noget snevrere forneden, forat Barren med Lethed kan tages ud. Naar Guldet hældes af Diglen, maa man med en Skee holde det Affald tilbage, som svømmer ovenpaa. Det bestaaer for det meste af Sand og Leer, som er blevet tilbage under Udvadskningen og nu har forbundet fig med noget Jern- og Kobberoxyd til en ureen Masse. Affaldet indeholder endnu meget Guld og bliver derfor samlet sammen og oppebevaret saalænge indtil det hele Parti Guld, som Værket leverer, er smeltet, da det atter bliver taget for og Guldet trukket ud deraf.

Saasnart Barren er bleven fast i Støbeformen tages den ud, medens den endnu er varm. Den lægges derpaa i koldt Vand, børstes med en Børste af Messingtraad og farves med et Pulver, som bestaaer af 2 Dele Kogesalt, 1 Deel Saltpeter og 1 Deel Allun. Dette hænger ved Barrens vaande Overflade og denne bliver nu lagt paa en Skorsteen bedækket med gloende Kul, saalænge indtil den bliver rødglød og afkølet i Vand, hvori er opløst Allun og Viinsteen. Ved denne Operation faaer Guldet, som forhenvar mat messingguul, sin smukke gule Farve. Nu bliver det atter børstet i koldt Vand med Børster af Kobbertraad, aftørret med et Klæde og lagt til Tørring ved en Kulild. Naar Barrerne ere fuldkommen tørre, blive de veiede, proberede og stemplede.

Grubegulvet er ikke saa reent som Vadskeguldet, navnlig findes der meget Jern blandet deri, og det maa derfor rendses ved Smeltning i en Drivovn. Arnestedet i denne Ovn bliver stampet fast med brændte Been og udludet, fiin sigtet, Aske. Efterat dette er fuldkomment tørret, bliver der ovenpaa lagte et Pud Bly og naar dette er smeltet stikkes Guldet ind med en Jernskee. Efterhaanden som Guldet opløses i Blyet stikkes Nyt ind og man vedbliver dermed saalænge Blyet er istand til at opløse det. Nu bliver der blæst til Ilden og det Hele givet en meget stærk Varme, for at faae det udrendset saa meget som muligt; derpaa bliver det afskyllet med Vand, rendset, slaaset istykker, smeltet i Diglen og behandlet som andet smeltet Guld.

Det Qvantum Guld, som man ved denne Operation kan sætte til Blyet, er forskjellig og retter sig efter den større eller mindre Mængde Affald som findes i det. I Gjennemsnit kan man regne at der behøves 1 Deel Bly til at rendse 3 Dele Guld og i enkelte Tilfælde 4 Dele.

Steenstøberiet ligger nær ved Mynten, og her bliver ei alene sleven Metaller og Mineralier til større Gjenstande, saasom: Søiler, Vaser o. s. v.; men ogsaa Ædelstene til Ringe, Signeter og andre smaae Ting.

Af Ædelstene, som slibes her kan man nævne Topaser fra Mursinsk og Miask, Beryller fra Mursinsk og fra Adontschalon ved Nertschinsk, Amethyster og Bjergkrystal fra Mursinsk. Topaserne fra Mursinsk ere i Reglen blaahvide, hvorimod de fra Miask ere klare som Vand; Beryllen fra Mursinsk er guulagtig, hvorimod den fra Nertschinsk har en søgrøn Farve. Amethysten fra Mursinsk er undertiden meget mørk fiolblaa, ganske som den, der kommer fra Ceilon; oftere er den dog mat fiolblaa eller plettet og stribet, idet den paa nogle Steder er fiolblaa, paa andre klar som Vand. Bjergkrystallet fra Mursinsk er deels klart som Vand, deelsbrunt og saakaldet Røgtopas. Sliberiet har en Prøvesamling af alle disse Ædelstene.

Foruden de nævnte Metaller og Mineralier slibes her ogsaa flere Arter Jaspis, Aventurin, Porphyr, Diorit, Rhodonit og Malakit. Foruden de Fabrikater, som man forfærdiger heraf i Steensliberiet bliver her tillige skaaren Gemmer af Onyxer og Chalcedoner fra Nertschinsk, for største Delen efter antike Mønstre. Disse Arbeider have tildeels betydeligt Kunstværd, hvilket saameget mere maa beundres, da de vel udføres af duelige Arbeidere, men dog alligevel af Mænd uden videre Dannelse, en Omstændighed, der kun kan forklares ved den Russerne eiendommelige Flinkhed og Lærenemhed.

De med Griffelstøv indgnedne Ædelstene blive simpelthen slebne og polerede paa Metalplader. Der udfordres mere Kunst ved Bearbeidelsen af Jaspisarterne. Man skærer de større Masser først ved Hjælp af Metalhjul, som dreie sig om deres Axe og befugtes med Vand, medens de bestandigt rykkes hine nærmere, man sliber derpaa glatte Flader ved frem- og tilbagegaaende Steenplader eller dreier (ligeledes ved Slibning) runde Legemer, idet man bevæger Stykket om Axen ligesom paa en Dreierbænk. Udarbeidelsen af Reliefs (Figurer og Løvværk) er møisommeligere; Arbeiderne sidde rundtom det faststaaende Stykke og holde i Hænderne smaa Metalruller, som ere fæstede i Træ og sættes i Bevægelse ved et Hjul med Remme. Paa disse Ruller befinder sig foruden den kapselagtige Indfatning smaa Metalhjul, der lilligemed Ruller dreie sig om deres Axe og tjene, naar de holdes paa det Sted, der skal bearbeides, til at afslibe de større Plader. Saaledes styret tjener denne Mechanisme til at udarbeide de fleste Figurer; men der fordres naturligviis mange Menneskehænder og megen Tid til at give større Stykker den Grad af Fuldendelse, som man her seer: ja, ikke sjældent udfordres der flere Aar til Bearbeidelsen af et eneste.

Steensliberiet er, uanseet den nylig beskrevne keiserlige Anstalt, overhovedet en Mærkværdighed ved Katharinaburg, hvorved den adskiller sig fra alle øvrige russiske Stæder: i hver Gade og hvert Stræde hører man

Slibeapparatets Hvidslen. Her forfærdiges ogsaa Møllestene af Jaspis og Qvarts, hvilke have den store Fordeel fremforde sædvanlige, at de, naar de engang ere tilhuggede, aldrig behøve at tilhugges mere og intet Steenstøv blande i Melet. Den 29. April 1853 blev der i Katharinaburg ogsaa aabnet et Museum af Mærkværdigheder fra Uralbjergene.

Af et Brev fra Katharinaburg, som den nordiske Bi (21. Aug. 1853) meddeler, uddrage vi følgende Enkeltheder:

Man seer her et sjældent Exempel paa Nomadeliv i Stæderne. Mange af Katharinaburgs Indvaanere have toetages Huse, men boe kun i den ene Etage og flytte paa særdeles Festdage ind i den anden; denne Etage bliver da oplyst. Seer man dette i et bekjendt Huus, saa kan man kjækt træde indenfor og være overbeviist om at komme til en Familiefest. Derfor bruges ogsaa her det locale Udtryk: at gaae til Lys (zum Feuerchen gehen). En særegen Eiendommelighed ved Staden er den i Midten af samme liggende Dam, hvis Inddæmning dannes af en Deel af Hovedgaden. Paa tre Sider af dette Basin, der er omgivet af en steenbelagt Quai og et Jerngitter, hæve sig Stadens betydeligste Bygninger og paa den noget assides liggende fjerde Side adskjellige smukke „Datsker“ (Landsteder, der ere indrettede paa Kjøbstedsviis og ligge paa en flad Eng.) Paa enhver Aarstid frembyder denne udstrakte Vandflade vexlende Billeder. Om Sommeren seile smukke Baade derpaa og Mennesker og Heste bade sig deri, om Efteraaret glider man paa Skøiter der, om Vinteren seer man Eenspændervogne og Ryttere, og om Foraaret skaffer man Iisflagerne bort og forvarer dem i Kjældere. I Ural finder man ved ethvert Hytteværk Damme; thi Vandet danner ved Driften den bevægende Kraft. I Foraaret 1852 gjorde disse Damme en ny vigtig Tjeneste. Paa Grund af det tørre Foraar var Vandstanden i Floderne saa ringe, at man ikke kunde afsende de saakaldte Karavaner (Barker med Jern), og denne Omstændighed, der indtraadte for første Gang, truede Hyttevækerne med betydeligt Tab, da Jernet saa ikke kunde forhandles paa Markedet i Nischni-Nowgorod. Vedkommende traf da den Foranstaltning at lede Vandet ud af nogle Damme og denne Forholdsregel viste sig fuldkommen tilfredsstillende. Karavanerne droge videre og kom lykkeligt over de grundede Steder.

Afsendelsen af Karavanerne er en vigtig Begivenhed i Ural,ja en Localfest. De Steder, til hvilke man om Vinteren har kjørt Jernet i Land, blive i Begyndelsen af Maimaaned livlige; ved Bortreisen affyres Kanoner og Glædesskrig lade sig høre. — I de forskjellige Sogne i Katharinaburg, til hvilke ogsaa de nærmeste Hytteværker høre, har den smukke festlige Skik fuldstændigen vedligeholdt sig; ved Festen i et saadant Sogn gaae ogsaa Beboerne af de øvrige Sogne først i Kirke, hvilken naturligviis ikke kan rumme Alle, saa at Mangfoldige maae staae udenfor; dernæst bliver der spiist og drukket den hele Dag hos Sognets Beboere, hvilket giver den Deel af Byen, i hvilket Sognet ligger, et særdeles livligt og larmende Anstrøg. Naturligviis finder en overordentlig Gjestfrihed Sted overalt, og Tilhængerne af gamle Sædvaner holde ved i tre Dage og længere.

Katharinaburg ligger 128 Toiser over Havfladen. Aarets Middeltemperatur udgjør 0.2 Celsius, Vintrens —16.2, og Sommerens 15.8.

De mangfoldige og riigholdige Afleiringer af Guldsand, der findes i Omegnen af Katharinaburg, vare for vore Reisende altfor interessante, til at de ikke fremfor alle andre Ting maatte ønske at besee dem nærmere. Derfor bestemte Humboldt ogsaa allerede den 17de Juni, anden Dag efter deres Ankomst til Katharinaburg, til en Udflugt til en af dem.

Til denne første Udflugt valgte man Guldvadskeriet Schabrowskoi, der ligger mellem Uktuß og Aramilka, hvormed man tillige agtede at forbinde Undersøgelsen af det i Nærheden liggende Rhodonitbrud og Jernværket Nitchne-Issetsk. Berghauptmand Ossipoff ledsagede de Reisende saavel paa denne som paa de øvrige Udflugter, der foretoges i Omegnen af Katharinaburg. Kort efter at de havde forladt Byen kom de ind i en Skov, der for størstedelen bestod af vantrevne Birketræer med større, frie Græspletter. Intetsteds saae man den under Muldjorden værende Steengrund blottet; Veien gik hen over en saagodtsom fuldkommen flad Slette, og i en saadan laae ogsaa Vadskeværket, 22 Werster S. for Katharinaburg og nogle Werster SO. for Landsbyen Gornoschit, noget over 1000 Fod over Havfladen. Det Sted, hvor der drives paa Guldsand, lignede en Gruusgrav, som, med en Bredde af 8—20 Lagter, og en Dybde af 3—5Fod, havde en Længde af 400 Lagter. Til Høire og til Venstre af det optagne Terrain var Jordsmonnet vel endnu guldholdigt og af denne Beskaffenhed er Jordbunden

overalt i Omegnen af Katharinaburg, men kun paa det optagne Sted havde man ifølge anstillede Forsøg anseet det værd at drive.

Tæt ved dette Vadskeværk havde man anlagt nok eet i en mindre Maalestok. Guldsandet ved dem begge var eens, leeragtigt og okkerfarvet. Deri fandtes fremdeles: Kalkskifer, Quarts, Kieselskifer, Serpentin, Chrommalm og Straalesteen. Naar man udvadsker Guldsandet noget, saa at Jordpartiklerne føres bort, lade dets mindre Dele sig ogsaa erkjende. Disse bestode foruden af Guld hovedsageligt af Quarts i afrundede Smaakorn, af Magnetjernerts i Korn eller Krystaller, samt af Jernglands i Blade eller Krystaller. Udvadskes Guldsandet endnu mere, saa bliver kun Magnetjernsandet og Jernglandsen tilbage tilligemed Guldet. Dette fandtes deri i Skjæl eller i Korn af uregelmæssig Form, sjelden af nogen videre Størrelse, undertiden ogsaa i Krystaller, men med afrundede Kanter. Det havde en fuldkommen guldguul Farve og indeholdt kun faa fremmedartede Bestanddele.

Guldet var ikke ligeligt fordeelt i Sandet ved Gruben, de underste, een til to Fod mægtige Lag, vare rigere end de øverste, hvorfor ogsaa kun hine udvadskes, medens disse bortkastes som altfor lidet indholdsrige. Middelgehaltet af det underste Lag udgjorde 1½ til 2 Solotnik pr. 100 Pud Sand, altsaa omtrent 0,0005 Procent. Dette Udbytte forekommer vel, i Betragtning af det Ry, som det uralske Guldsand staaer i for sin Riigholdighed, at vare overmaade ubetydeligt; men tager man Hensyn til den Lethed hvormed Guldet kan indvindes og udvadskes, er det dog temmelig betydeligt. Der gives forøvrigt Guldsand, som indeholder 6—7, ja 10—12 Solotnik pr. 100 Pud Sand; men det er kun sjeldent og ikke af stor Varighed i en saadan Riigholdighed. Det er almindeligt, at det er af endnu ringere Gehalt end ved Schabrowskoi; men selv om det kun afgiver ½ Solotnik, lønner det sig at udvadske det, hvorimod man endnu ikke benytter det, som kun giver ¼ Solotnik. I Regelen ansætter man Omkostningerne ved Udvadskningen af Guldsand paa 1—1½ Solotnik pr. 100 Pud Sand, til ⅔ af det indvundneGulds Værdi, saa at altsaa Udgifterne ved Udbyttet af eet Pud Guld af saadant Sand kunne anslaaes til 20,000 Rubler, eftersom eet Pud Guld har en Værdi af omtrent 50,000 Rubler.

Skjøndt man først for et Aar siden havde begyndt at drive Schabroskoigruben, havde den dog allerede givet 4 Pud 36¼ Pund Guld. Sandet fra begge Gruber blev udvadsket i en lille Bæk, der ligger lidt nordligt for dem, og som efter et Løb af nogle Werster falder i Uktuß. Ogsaa i denne Bæks Leie havde man fundet riigholdigt Guldsand, og truffet Anstalter til at tage det under Drivt. For at faae tilstrækkeligt Vand til Udvadskningen, havde man opdæmmet Bækken, men man havde alligevel kun med Nød og Neppe kunnet samle Vand nok. Udvadskningen foretoges paa flere faststaaende Forhøininger, der laae ved Siden af hinanden under eet Tag. Sandet kastedes i et langagtigt fiirkantet Trug, hvis Bund bestod af en Jernblikplade, der, som et Sold, var forsynet med Huller, saa store som Nødder. Ad en Rende blev Vandet ledet ind i dette Trug, men for at dette kunde fordele sig ligeligt over Sandet deri, faldt det først i en Beholder, der bestod af tvende under en Vinkel af 60° sammenføiede Bræder, næsten lige saa lange som Truget, over hvilket de vare anbragte paalangs. De vare forsynede med fine Huller, hvorigjennem Vandet udgjød sig over Sandet som af en Vandkande. Medens dette nu af Arbeiderne stadigen blev omrørt med Krykkestokke, hvis brede, forneden noget ombøiede Ende bestod af stærkt Jernblik, afskylledes det fornødne Sand fra de grovere Dele, og faldt gjennem Trugets Huller ned paa tvende derunder værende, ligeoverfor hinanden staaende, Vadskeblokke. De større Dele forblive, reenvadskede, i Truget og undersøges omhyggeligt, da der undertiden blandt dem findes større Stykker Guld eller Quarts hvori Guld er indsprængt. Det finere Sand, der er løbet igjennem, bliver derimod saa længe skudt op paa Vadskeblokken over hvilken der stadigen flyder Vand, indtil alle lettere Dele ere bortslemmede, og kun Magnetjernertsen tilligemed Guldet bliver tilbage. Dette saavidt udvadskede Guldsand kaldes i Ural Slik; det bringes derpaa hen til mindre Vadskeblokke for at behandles af mere øvede Arbeidere, som ialmindelighed med Børster skyde den af Vandet nedskyllede Slik op paa Vadskeblokken igjen. Mindre Partier udrenses iTrætruge, idet man med venstre Haand holder dette i den ene Ende og med høire Haand sagte banker paa den anden Ende.

Saaledes som her beskrevet vare de fleste Guldvadskerier, som de Reisende besøgte i Ural. De ere, som man vil have seet, yderst simple, og det større eller mindre Udbytte afhænger derfor af Arbeidernes større eller mindre Duelighed. De tiltager forøvrigt stedse, ligesom ogsaa Indretningerne stadigen modtage Forbedringer; det har derfor ogsaa hændt sig, at Guldsand, der allerede var udvadsket har givet Udbytte under en senere Behandling.

Undertiden ere Vadskeværkerne indrettede i særegne Huse, der opvarmes om Vinteren, for at Arbeidet i denne Aarstid ikke skal standse. De Reisende fandt forøvrigt flere Vadskeværker endnu hensigtsmæssigere indrettede, idet man betjente sig af et Apparat, ved hvilket Guldet endnu fuldstændigere kan udsondres fra Sandet. Men alle slige Anstalter, der koste mere og fordre større Vandtilløb, kunne ikke anvendes undtagen hvor man ved fortsatte Undersøgelser har overbeviist sig om Guldsandets vedvarende Riigholdighed og om at tilstrækkeligt Vand er forhaanden, — Forhold, der imidlertid kun sjeldent finde StedI Ermans Archiv (Bd. 4, S. 125), hedder det i en Afhandling af Borosdin om „det harvende Vadskeværk ved de siberiske Guldvadskerier“: For at udvinde Guld af de siberiske og uralske Gruusleier ere allerede mangehaande ved Heste- eller Vandkraft drevne Meskiner bragte i Anvendelse istedetfor det oprindelige Haandarbeide paa jevne Vadskeblokke. Ved de østsiberiske Guldvadskerier bruges saaledes allerede i nogen Tid følgende Apparater: cylindriske Tønder af Træ eller Jern, der hænge i Touge, eller dreie sig om Axer; Systemer af smaae Skaaler med Skovle, dobbelte Bunde med Tænder, lignende, men større Skaaler, i hvilke Skovle virke med en cirkelformig, eller ogsaa undertiden med en dobbelt Bevægelse; hullede, hældende og ubevægelige Truge, i hvilke man sønderdeler Gruset med Pukhammer, der drives med Vand, og mangfoldige andre saadanne Systemer. Paa Grund af hyppige Beskadigelser ved de fleste af disse Apparater, og paa Grund af den Vanskelighed, hvormed de i disse Egne kunne udbedres, gav man stedse det billigste og simpleste blandt dem, navnlig den saakaldte Budara, atter Fortrinet. Budaraen er et Stillads, paa hvilket der kun et eneste Sted arbeides paa trugdannede Vadskeblokke med Haandhakker. Den findes derfor næsten uden Undtagelse i ethvert østsiberisk Guldvadskeri, og bruges for det Meste i Forbindelse med et af hine mere sammensatte Apparater. I mange Vadskerier findes ofte indtil 30 slige Budaraer.“ For imidlertid at formindske det store Arbeiderantal, har man nu istedetfor de Arbeidere, der hidtil vare beskjeftigede med at gjennemhakke Sandet paa Gitterværkets Hovedblok, anbragt et harvedannet Apparat (**borona**) der drives med Vandkraft, hvilket er til største Fordeel. (Cfr. ogsaa Erman’s Arckiv 6 B., S. 328; om de private Guldværker i Uderei-Gebetet, efter det Russiske af Deichmann.).Det Rhodonitbrud, til hvilket man kjørte efter at have beseet Vadskeværket, ligger kun nogle faa Werster fra dette, men allerede paa Aramilkas høire Bred; ligesom hiint ligger det midt i en Skov, der fordetmeste bestaaer af Fyrretræer. Rhodoniten har, som bekjendt, en smuk, rosenrød Farve, og den er paa Grund af den skjønne Politur, den kan modtage, særdeles søgt. Fra dette Brud tiltraadte de Reisende Tilbagetouren til Katharinaburg over Jernværket Nitschne-Issetsk. Ved Landsbyen Schabrowa, der kun ligger en Werst fra Bruddet, satte de over Aramilka, og kjørte gjennem Skoven, der strækker sig næsten til Isset, til Værket. Isset, ved hvilken Værket ligger, er ovenfor dette opdæmmet til en fem Werster lang Søe. Værket anlagdes i Aaret 1789. Her smeltes Jernmalm og Støbegodset bestaaer næsten udelukkende kun af Munition, der støbes og proberes paa det Omhyggeligste.

I de følgende Dage fra den 18. til den 20. Juni foretoge de Reisende en Udflugt fra Katharinaburg til Guldgruberne ved Beresowsk. Undersøgelsen af disse var saameget interessantere, som det er de eneste Gruber af denne Art der endnu drives i Ural, og som følgelig alene kunne give nogen Oplysning om Forekomsten as Bjergguld i Ural. Man har nemlig, siden man begyndte at drive paa Guldsand, nedlagt alle Gruberne, hvis Antal beløb sig til 6 à 7, fordi man af Sandet kunde udvinde Guldet paa en langt lettere og fordeelagtigere Maade.

Det Beresowske Guldværk ligger 15 Werster Nordost for Katharinaburg. Veien didhen fører i Begyndelsen over fladt Land, og derpaa gjennem Fyrre- og Birkeskove. Efter at have tilbagelagt 8 Werster, kommer man til den temmelig betydelige Landsby Schartasch, ved en Sø af samme Navn, der er 3—4 Werster lang og 2 Wersterbred; Landsbyen beboes af Roskolniker eller Gammeltroende. Strax paa den anden Side af denne Landsby begynde de vidtløftige Rækker af Berghalde eller Gruusdynger, som vedblive uafbrudt til Flekken Beresowsk, der ligger i Midten af det guldholdige Terrain, forsaavidt som dette er indtaget i Drivten ved den lille Elv Beresowsk. Denne er her opdæmmet til Sø, og rundt om denne ligger Landsbyens vidtløftige, i rette Vinkler hinanden skjærende Gader med Træhuse.

De Reisende toge ind hos vedkommende Oberberghauptmand, der strax viste dem Gruberidsene, samt en fuldstændig Samling af de i Fjeldtrakten forekommende Mineralier. De besøgte derpaa det ved Pyschma, omtrent 7 Werster Nordost for Beresowsk beliggende Pukværk Pyschminsk, hvor det i Gruberne vundne Guld bliver pukket og udvadsket; toge saa til Gruben Blagoweschenski, tæt ved Beresowsk, og tilbragte Resten af Dagen med at undersøge de ved dette Sted beliggende Guldvadskerier. Næste Dag kjørte de til den Preobaschensische Grube, Nordvest for Beresowsk, besaae de øvrige Guldvadskerier og undersøgte den tredie Dag paa Tilbageveien til Katharinaburg Fjeldtrakten ved Søen Schartasch.

Guldet ved de Beresowske Gruber har en guldguul Farve, men indeholder dog ifølge de anstillede Analyser 6—8 pCt. Sølv. — I den første Tid efter at disse Gruber vare tagne i Drivt, skal Udbyttet have været saa stort, at man overalt lige under Muldjorden fandt gedigent Guld i de overalt mod Dagen (Overfladen) udgaaende Gange. Mængden af det fra 1754 til 1828 udvundne bjergfiint Guld beløber sig til 624½ Pud, og Gjennemsnitsmængden for hvert Aar 8⅓ Pud. Productionen var betydeligst i Tidsrummet fra 1800 til 1814, der gik foran for Opdagelsen af Guldsandet, og udgjorde i Aaret 1810, da den naaede sin største Heide, 18¾ Pud; efter denne Tid aftog den atter, saa at den i Aaret 1828 kun udgjorde $4^2/_5$ Pud. Udgifterne ved Indvindingen af een Solotnik Guld, have i Gjennemsnit udgjort omtrent 7 Rubler, og da dens Værdi lovmæssigen er ansat til omtrent 3½ Rubel, saa fremgaaer heraf, at de Beresowske Gruber have givet et ret anstændigt Overskud.

De ved Beresowsk værende Guldvadskerier ligge allesammen enten paa det Terrain, i hvilket de guldførende Gange findes, eller i deres Nærhed. Deres Antal er meget betydeligt og vore Reisendebesøgte endeel af dem. I Sandet ved et af dem, Nagornai, havde man ganske nyligt sundet en Mammuthtand. Fossile Levninger af Forverdenens Dyr synes førsvrigt hyppigt at forekomme i disse Egne. I 1786 fandt man i Jordlaget mellem Gruberne Kljutschewskoi og Zwetnoi 5 Fod under Overfladen en Elephanttand; kort før Humboldts Ankomst til disse Egne havde man i Vadskeværket ved Kasionnä Pristan mellem Bilimbajewka og Tschussowaja, fundet en anden Mammuthhugtand og nogle Maaneder efter hans Besøg fandt man en fossil Hjerneskal 2½ Lagter dybt i Guldsandet ved Konewskoi ved Katharinaburg.

I det Petersborgske Museum findes det fuldstandigste Mammuthskelet, der hidtil er bleven fundet. Det staaer i et eget Værelse ved Siden af et Elephantskelet, hvilket i Sammenligning med hiint, tager sig ud som en Dverg ved Siden af en stor Kæmpe. Det blev fundet paa den østlige Bred af Lena i en Masse af Iis og Jord, der var gaaet istykker, og det laae i nogle Aar upaaagtet. Hovedet bemærkedes først og blev den heldige Finders Bytte, som opdagede Dyret i 1793 uden at gjøre sig nogen Umage for at udgrave Kroppen. Da hændte det sig at Englænderen Adams, der ledsagede Golofkin paa hans Gesandtskabsreise til China i Aaret 1806, benyttede Leiligheden til at foretage en Reise i hine Egne i videnskabelig Øiemed. I Jakutsk hørte han tale om denne Opdagelse, som var gjort af en Tunguser, der havde folgt Elfenbenet til en Kjøbmand, i hvis Huus Adams saae Tænderne tilligemed en Aftegning af Dyret. Han begav sig da strax til Stedet, hvor han ogsaa fandt det fuldstændige Skelet, tilligemed en Deel af Kjødets Underside, hvilket havde holdt sig saa friskt, at Bjørne og Hunde allerede havde ædt deraf. Med stor Møie fik han Skelettet fuldkommen samlet, forsaavidt som det ragede frem af Iismassen; hvad der endnu laae under denne beskyttedes mod Rovdyrene. Et af Forbenene, som manglede, blev senere fundet. Kun otte Ryghvirvler af omtrent tredive, vare fuldkomne hele; et Skulderblad - det andet fandtes senere — Bækkenet og de tre Been hængte endnu sammen ved deres Ligamenter og omtrent det Halve af Huden var ubeskadiget. Hovedet var bedækket med et tæt Skind, og det ene Øre, som var tilspidset, og altsaa forskjelligt fra den nærværende Elephants eller Flodhests Øre,havde ligeledes holdt sig godt og var besat med nogle Haarduske. Adams troede endog at kunne skjelne Øiets Pupille, men det er tvivlsomt om det er andet, end en tør Hinde, der er synlig. Man fandt ingen Hale og heller ingen Snabel, men Naturforskerne troe i Craniet at kunne paavise Stederne for den sidstnævntes Muskler. Enden af Underlæben var desværre bleven afhugget og Overlæben var ganske ødelagt, saa at Kindtænderne, der ikke var et kjødædende Dyrs, vare blottede. Høiden af Skelettet udgjorde, førend det blev udstoppet i Huden, 9 Fod og 4 Tommer, Længden 16 Fod 4 Tommer; Tændernes Længde langs Krumningen udgjorde 9 Fod og 6 Tommer, men kun 3 Fod 7 Tommer i lige Linie fra Noden til Spidsen; begge tilsammen veiede 360 Pund og tilligemed Hovedet 415 Pund. Craniet indeholdt kun ubetydelig Hjernesubstants, der var aldeles indtørret. Benet er vanskeligere at dreie end almindeligt Elfenbeen, og af forskjellig Farve. Da Dyret fandtes, havde det endnu mange Haar af Farve som Kamelens. Haarbædakningen bestaaer af tre forskjellige Lag. De underste Haar omtrent halvanden Tomme lange ere tykke og krusede, dernæst kommer en Art Børster, tre til fire Tommer lange af en mørkerød Farve, og derpaa nogle meget stride Børster, tolv til atten Tommer lange, tykkere end Hestehaar. Desuden havde Dyret en lang Manke. Huden er en halv Tomme tyk og mørkegraa, ligesom Elephantens; den syntes at være uigjennemtrængelig for Kugler. Man fandt omtrent et Pud affaldne Haar, og man kan gjære sig et Begreb om Hudens Vægt, naar man

erfarer, at der udfordredes ti Mand for at bære den en halv Miil hen til det Huus, hvori Adams opholdt sig. Ryghvirvlerne vare længere end hos Elephanten og Halsen var kort. Efter de Tungusers Udsagn, der først havde fundet Dyret heelt, syntes det at være godt istand, og Bugen rækkede til Knæerne, hvilket afgiver en yderligere Grund for den Formodning, at Dyret har opholdt sig paa fugtige og moradsige Steder. Adams kjøbte hvad han antog for Tænderne; men da de allerede længe iforveien vare borttagne, saa er det tvivlsomt, om de, der nu ere ved Skelettet, virkelig have tilhørt det.

Vadskeværkerne ved Beresowsk ere de første, der i Ural toges i Drivt, og have foranlediget Optagelsen af alle andre lignende Værkersammesteds. I 1814 begyndtes de første Arbeider i det endnu drevne Værk Nagornoi, men kun med maadeligt Udbytte. I det hele Tidsrum fra 1814 til 1828 erholdt man dog i de Katharinaburgske Guldvadskerier et Udbytte af $207^1/_5$ Pud, eller i Gjennemsnit $13^4/_5$ Pud aarlig. De have altsaa i 15 Aar givet ligesaa meget Udbytte som Gruberne i 43 Aar, og deres aarlige Middelproduction overgaaer Grubernes med over en Tredjepart. Udbyttet i 1828 af Vadskerierne overgaae imidlertid Grubernes næsten med det Sexdobbelte, og er større end Grubeproductionen paa sit Høieste.

Rimeligviis have allerede de oprindelige Beboere af Ural drevet Guldvadskningen, thi i Nærheden af Søen Irtiasch, ved Vadskeværket Soimonowskoi ved Kyschtun, har man fundet Kæmpehøie med Menneskebeen, og ved Siden af disse ogsaa Pantserskjorter og store Ringe, formodentlig Armbaand, der bestode af den samme Blanding af Guld og Sølv, som Vadskeguldet dersteds endnu bestaaer af.

Den 20. Juni om Middagen kom Humboldt med sine Reisefæller tilbage fra Udftugten til Beresowsk, og allerede den næste Dags Eftermiddag blev anvendt til at besee Jernværket Wersch-Issetsk. Dette Værk er et af de meest storartede i hele Ural. Det indeholder en Marsovn, et Støberi, 14 Smelteovne, et Valtseværk, en Spigerhammer o. s. v., hvilke samtlige befinde sig i en eneste stor Bygning, der er prydet med Søiler og Kupler, og som med Pragt i sit Ydre forener den største Hensigtsmæssighed i det Indre. Ved Siden af Hovedbygningen ligger et stort Hospital med et Apothek, og til dette støder Værksarbeidernes Boliger. Dæmningen er prydet med et Jernrækværk, og afgiver ved sin Længde en behagelig Spadseregang, fra hvilken man har en herlig Udsigt over den til en betydelig Indsø opdæmmede Dam. Den mørke Naaleskov, paa de Bakker der omgive Søen, giver Landskadet et alvorligt Anstrøg, der vel er almindelig for nordiske Egne, men som ikke destomindre har noget meget tiltrækkende. Det lignede i høi Grad svenske Landskader, som navnlig Prof. Rose tidligere havde seet.

Jernværkets Opkomst og blomstrende Tilstand skyldes Gregor Sotoff, en talentfuld, energisk Mand, der, uden at have seet lignende Værker i Udlandet, iværksatte en total Forandring ved det. Ligesom de fleste Bestyrere af Privatværker i Rusland, var ogsaa hanLivegen, indtil han fik sin Frihed paa Keiser Alexanders Ønske, der i 1824 bereiste Ural, og som i høi Grad var indtaget af de fortræffelige Indretninger, man viste ham ved dette Værk.

Ifølge Ermann forarbeides aarligt i Wertsch-Issetsk 60,000 Pud Rujern til Stangjern, og paa Spigerhammeren 20,000 Pud til Spiger og Søm af alle Slags.

Efter at vore Reisende havde undersøgt og ordnet de indsamlede Gjenstande, besøgte de Kobbergruberne ved Gumeschewskoi, hvorfra de den 24. Juni kom tilbage.

Disse Gruber ere private, og ligge omtrent 56 Werster Sydsydost fra Katharinaburg. Paa Veien didhen ved Landsbyen Gornoschit ligger et Marmorværk, der tilhører Kronen. Da Værket imidlertid ikke var igang, fik vore Reisende ikke noget at see deraf, hvortil kom, at der saagodtsom intet Oplag havdes af Fabrikatet, eftersom man i det Hele taget kun udførte de fra Petersburg gjorte Bestillinger, der fornemmelig bestaae i Vaser, Bord- og Kaminplader, Søiler og deslige; de enkelte Stykker af en stor Spidssøile, der i Tobolsk skulde reises til Ære for Siberiens Erobrer, Kosak-Hetmannen Jermark, fandtes ved Værket.

Marmorbruddene ligge lige i Nærheden og benævnes efter Landsbyen. Marmoret er hvidt, med graae Pletter og Striber, og grovkornet, men dog fast, saa at det er godt skikket til at bearbeides, hvorhos det ogsaa let lader sig polere. Bruddene ere temmelig udstrakte, og der findes ogsaa i dem Serpentin og Chlorit.

Ikke langt fra dette Brud, midt i en Skov, ligger Guldvadskeriet Nikolajewskoi, hvis Guldsand er særdeles

riigholdigt, idet det nemlig afgiver 3 Solotnik Guld i 100 Pud Sand. Et andet Marmorbrud ligger ikke langt derfra ved Landsbyen Kassoibrod, ved Tschussowaja, der her løber i nordlig Retning paa Østsiden af Hovedfjeldstrækningen, i hvilken navnlig Bjerget Asoff udmærker sig ved Høide og Form, eftersom det har tvende Toppe, den sydlige noget lavere end den nordlige. Denne Fjeldstrækning er en Fortsøttelse af den i hvilken Berosowa Gora, paa Hovedveien til Siberien, ligger.

Man overnattede i Landsbyen Polewskoi, der ligger i en Dal ved den lille Flod Polewaja, der falder i Tschussowaja. Næste Dag,den 15. Juni, brød man tidligt op for, inden Ankomsten til Kobbergruberne, at besee det nærliggende Guldvadskeri Schelesenka. Veien didhen førte gjennem Skov og Sumpe, og Værket var det første af de hidtil besete, der laae i en egentlig af en Elv gjennemstrømmet Dal. Mod Nord og Syd indestuttedes Dalen af skovgroede Høie, mod Vest af Bjerget Asoff og de uralske Hovedfjelde. Værket, som optoges i 1825, er allerede temmelig betydeligt, og det deler sig i tvende Vadskerier.

Omtrent tre Woerster østlig for dette Værk ligge de ovennævnte Kobbergruber paa en Slette, der er omgivet af skovbegroede Aase, undtagen mod Øst, hvor den grændser til en lille Indsø.

Af alle de Kobbererter der forekomme i de Gumeschewskiske Gruber, er Malachit hyppigst; dernæst Rødkobbererts, sjeldnere gedigent Kobber og Kobberkiis, og allersjeldnest Brochantit. Malachiten forekommer ogsaa i store nyreformige Masser og bringes undertiden for Dagen i Stykker paa 10 Pud. Et af de største Stykker af den Slags, som man har udbragt, er det tidligere omtalte, der forefindes i Bjergcorpsets Samlinger i Petersborg. I Almindelighed forekommer Malachiten dog yderst liden, i nyreformige Korn, fra et Naalehoveds til en Erts Størrelse, inden i hvilke der fordetmeste findes en Kjerne af gedigen Kobber eller Kobbererts. De ligge samlede i stor Masse, omgiven af Okker, der maa skaffes afveien, førend de kunne bemærkes.

Af den Maade, paa hvilken Kobbertserne forekomme, er det rimeligt, at saavel Malachiten som Rødkobbererts ere secundaire Formationer, og have dannet sig af det gediegne Kobber ved Optagelse af Ilt, Vand og Kulsyre. Da det gediegne Kobber, hvor det forekommer med Rødkobbererts og Malachit, stedse er indsprængt i Rødkobberts, der er omgivet af Malachit, saa er det sandsynligt, at Overgangen fra hiint til dette, stedse har fundet Sted gjennem Rødkobberertsen.

Disse Kobbergruber afgive aarligt omtrent 27,000 Pud Kobber. De optoges først i Aaret 1738, og dreves for Kronens Regning indtil 1753, da de overdroges til en Privatmnnd, som uagtet han overtog dem stærkt behæftede med Gjeld, dog drev dem saafordeelagtigt, at han ved sin Død kunde efterlade sig en Formue af to Millioner Rubler. Værkets Optagelse foranledigedes ved de mange Steder, paa hvilket der saaes at vare skjerpet, samt ved de mange sammenfaldne Schakter, der vidnede om tidligere Drivt. I en af de sidstnævnte fandt man endog i en betydelig Dybde en Læderpose og nogle Klædningsstykker, der havde holdt sig temmelig vel. I Almindelighed tilskrives, som overalt ved Ural, Tschuderne disse gamle Arbeider.

Efter denne Udflugt vendte de Reisende ad samme Vei tilbage til Katharinaburg, hvor de atter indtraf den 24. Juni.

*

Fjerde Capitel.

Den 25. Juni tiltraadte vore Reisende en større Udflugt til de N. for Katharinaburg beliggende Bjergværker, der næsten alle ligesom denne By, ligge paa Østsiden af Uralryggen. De fornemste af disse Værker ere, naar man fra Katharinaburg gaaer nordefter, Newjansk, Nischne-Tagilsk, Kuschwinsk, Nischne-Surinsk, Bogoslawsk og Pelropawlowsk, hvilket sidste ligger i en Afstand af 482 Werster fra Katharinaburg. Disse Værker tilhøre deels Kronen, deels Private, og producere Jern og Kobber, samt i nyere Tider ogsaa Guid og Platina, hvilket sidste Metal udvindes af de Vadskerier, der nu ere i Gang ved disse Værker. Paa Vestsiden af Ural findes kun meget faa Bjergværker i Sammenligning med Antallet at de paa Østsiden værende.

Veien fra Katharinaburg nordefter gaaer over et i det Hele taget fladt Terrain, ihvorvel Værkerne, idetmindste de sydlige, ikke ligge i nogen stor Afstand fra den uralske Bjergryg, hvilken forøvrigt ved Katharinaburg er af en saa ubetydelig Høide, at den meget snart baade tilhøire og tilvenstre falder af som Slette. Først hiinsides Kuschwinsk hæver Ural sig til en større Høide, men Veien bliver dog heller ikke her meget mere bakket, eftersom Værkerne nu ligge i en større Afstand fra Ural. fordeelagtigt, at han ved sin Død kunde efterlade sig en Formue af to Millioner Rubler. Værkets Optagelse foranledigedes ved de mange Steder, paa hvilket der saaes at vare skjerpet, samt ved de mange sammenfaldne Schakter, der vidnede om tidligere Drivt. I en af de sidstnævnte fandt man endog i en betydelig Dybde en Læderpose og nogle Klædningsstykker, der havde holdt sig temmelig vel. I Almindelighed tilskrives, som overalt ved Ural, Tschuderne disse gamle Arbeider.

Efter denne Udflugt vendte de Reisende ad samme Vei tilbage til Katharinaburg, hvor de atter indtraf den 24. Juni.

*

Fjerde Capitel.

Den 25. Juni tiltraadte vore Reisende en større Udflugt til de N. for Katharinaburg beliggende Bjergværker, der næsten alle ligesom denne By, ligge paa Østsiden af Uralryggen. De fornemste af disse Værker ere, naar man fra Katharinaburg gaaer nordefter, Newjansk, Nischne-Tagilsk, Kuschwinsk, Nischne-Surinsk, Bogoslawsk og Pelropawlowsk, hvilket sidste ligger i en Afstand af 482 Werster fra Katharinaburg. Disse Værker tilhøre deels Kronen, deels Private, og producere Jern og Kobber, samt i nyere Tider ogsaa Guid og Platina, hvilket sidste Metal udvindes af de Vadskerier, der nu ere i Gang ved disse Værker. Paa Vestsiden af Ural findes kun meget faa Bjergværker i Sammenligning med Antallet at de paa Østsiden værende.

Veien fra Katharinaburg nordefter gaaer over et i det Hele taget fladt Terrain, ihvorvel Værkerne, idetmindste de sydlige, ikke ligge i nogen stor Afstand fra den uralske Bjergryg, hvilken forøvrigt ved Katharinaburg er af en saa ubetydelig Høide, at den meget snart baade tilhøire og tilvenstre falder af som Slette. Først hiinsides Kuschwinsk hæver Ural sig til en større Høide, men Veien bliver dog heller ikke her meget mere bakket, eftersom Værkerne nu ligge i en større Afstand fra Ural.Egnen er allerede herved i en høi Grad eensformig, og bliver det i endnu høiere Grad ved de uafladelige Skovstrækninger, der bedække Uralskrænten til langt ud i Sletten. Ikke langt fra Katharinaburg begynde disse Skove, der kun afbrydes naar man passerer Landsbyer eller Bjergværker. Veiene ere fordetmeste gode og Befordringen særdeles hurtig, saa at den Reisende, der ikke beskjeftiger sig med Naturiagttagelser, derved holdes skadesløs for Egnens Eensformighed.

De Reisende forlode Katharinaburg tidligt om Morgenen i et temmeligt stort Følge, da de ledsagedes et Stykke af alle de mange Venner, som de under deres Ophold havde vundet. 10 Werster fra Katharinaburg ved Landbyen Pyschma ligger et tidligere omhandlet Guldvadskeri ved en Flod af samme Navn; det tilhører en Privatmand, beskjeftiger indtil 700 Arbeidere og afgiver omtrent 1¼ Solotnik pr. 100 Pud Sand. Det guldholdige Sand forekom riigholdigst i Flodleiet, hvorfor man har været nødsaget til at aflede Floden.

Maalet for den første Dagsreise var Newjansk, hvor man indtraf Kl. 2 om Natten, efter at man underveis havde passeret og besøgt Guldvaskerierne Malo Mustowskoi og Werchoturskoi, der endnu høre under det Katharinaburgske Bjergamt.

Vore Reisende standsede foran en Bygning, der lignede et Slot, og trods den sildige Nat bleve de øieblikkeligt paa det gjestfrieste modtagne af Værksbestyreren, der førte dem til de for Reisende bestemte Gjesteværelser. De traadte ind i en stor Sal, til hvilken der stødte flere andre Værelser og overraskedes ikke lidet ved at finde hvælvede Lofter, Stukkaturarbeide, pragtfulde Tapeter, rigtforgyldte Meubler, Spilleuhre og andet Sligt, der mindede om Ludvig XIV. Tid. Overraskelsen var saa meget større, som man ikke havde ventet at finde noget saadant i disse fjerne Egne, og som Beboerne i deres gammelrussiske Nationaldragt, med deres lange Skjæg,

dannede en stærk Modsætning dertil.

Newjansk er en temmelig anseelig Plads, der er vigtig ved de forskjellige Bjergværker, som deels findes paa selve Stedet, og deels i Nærheden deraf. Saaledes har det et af de ældste Jernværker i Ural, anlagt allerede i 1701, hvorved Foranledning gaves tilStedets Opkomst. Dette Værk tilhører, ligesom en heel Deel andre uralske Værker, den Jacowleffske Familie. Værket ligger midt i Byen, der tæller omtrent 12,000 Indvaanere, og har endeel Steenbygninger, en Mængde Træhuse og en Steenkirke med fem Kupler, den største i Midten.

Værket har to Marsovne, flere Smelteovne og Smedier, et Valtseværk o. s. v. Den Dæmning, der dæmmer for Værkets Dam, er opført af de i Slaget ved Pultawa gjorte svenske Krigsfanger. I Nærheden af Newjansk findes flere Guldvadskerier, der temmelig tidligt ere tagne i Drivt. Førend Guldsandet opdagedes havde man ogsaa her bjergværksmæssigen drevet paa Guld. Der ligger saaledes en nedlagt Guldgrube i Skoven i Nærheden af Newjansk, hvilken blev besøgt. Ligeledes besaaes endeel andre Værker af samme Art der i Egnen.

Fra dem havde man Udsigt til Uralryggen i en betydelig Strækning. Blandt dens Toppe bemærkede man især Jeschowaja Gora, der har en temmelig betydelig Høide. Den Serpentin, hvoraf det bestaaer, indeholder en heel Deel Amianth, der tidligere blev brudt, og i Newjansk forarbeidet til uforbrændeligt Lærred.

Nischne-Tagilsk, ligeledes en Bjergværkstad, var de Reisendes næste Bestemmelsessted. Veien didhen fra Newjansk førte deels gjennem Løvskov, men hovedsagelig gjennem vidtløftige Naaleskove, og deels ogsaa gjennem et moradsigt Engterrain. Værket Nischne-Tagilsk der har et District paa omtrent 8 Quadratwerster, tilhører Familien Demidoff, der ligeledes har vidtløftige Besiddelser i det Uralske. Demidoffernes Stamfader heed Nikita Demidoff og var simpel Smed i Tula. I Aaret 1702 forærede Peter den Store ham det dengang nyligt opdagede Magnetbjerg tilligemed Jernværket i Newjansk, hvor paa han i 1725 optog Værket i Nischne-Tagilsk foruden en heel Deel andre Værker der i Egnen. Hans Efterkommere have stadigt udvidet og forbedret disse Værker, saa at de nu befinde sig i største Flor. Saaledes talte Nischne-Tagilsk i 1826 3000 Huse med 17,000 Indvaanere og det hele District havde en Befolkning af 28,000 Individer, og efter den Tid er denne Befolkning tillaget med 8000, hvilke Demidoff har flyttet over fra sine Besiddelser i Gouvernementet Kiew.Der gives maaskee neppe noget Sted i Verden, der i sin Omegn har en saadan mineralsk Riigdom som Nischne-Tagilsk. En halv Miil derfra ligger det berømte Magnetbjerg, som med sin ypperlige Malm forsyner alle Egnens Marsovne, og lige i dets Nærhed har man i senere Tid fundet fortrinlig Kobbererts, samt de riigholdigste Guld- og Platinvadskerier, der give et Udbytte som langt overgaaer alle de andre uralske Vadskeriers.

Disse vidtløftige Værker bestyredes af tvende særdeles indsigtsfulde Mænd, som ved Reiser og ved længere Tids Ophold i Udlandet, navnlig i England og Frankrig, havde erhvervet sig speciel og grundig Kundskab til Alt henhørende til Bjergværksfaget. En af dem. Hr. Schwetsoff ledsagede Humboldt paa hans Excursioner i Ural og havde allerede forenet sig med ham i Katharinaburg.

Hovedværket ligger i Nischne-Tagilsk, og her smeltes al Kobbermalm og den største Deel af Jernmalmen. Det førstnævnte giver 4 pCt. Kobber, og den aarlige Production af dette Metal udgjør 50,000 Pud. Quantiteten af det, deels her og deels i de andre hidhenhørende Jernværker udvundne Ruejern beløber sig til 350,000 Pud, hvilket igjen sammesteds hamres til Stangjern, Ankere, Kjedler, Leer, Plader o. s. v. Stangjernet er overordentlig godt, og dets store Spændighed gjør det muligt at udhamre det til meget tyndt Jernblik, som i Rusland stærkt søges til at belægge Tage med. Desuden forarbeides det ogsaa i Nischne-Tagilsk selv til allehaande lakerede Varer af en fortrinlig Beskaffenhed. De producerede Gjenstande gaae deels tillands til Wissimo-Schaitansk og derfra paa Utka, Tschussowaja og Kama til Volga ind i Rusland, og deels paa Tagil ind i Siberien.

Magnetbjerget Wissohaja Gora ligger omtrent 2 Werster fra Nischne-Tagilsk midt paa en Slette, og har Form af en langstrakt Aas i Retning fra Nord til Syg, 300 Lagter lang, 250 Lagter bred og 41 Lagter høi. Det bestaaer især af Magnetjernmalm, men har ogsaa endeel Brunjernmalm, og den uhyre Malmmasse ligger i hvidt, guult og brunt Leer. Malmen brydes fra Dagen af, og den maa fordetmeste, paa Grund af sin Fasthed, udsprænges med Krudt. Før Smeltningen udristes Malmen i store Miler, af hvilke en enkelt kan indeholde indtil 400,000 Pud Malm. Disse Milerbestaae af lagviis over hinanden lagte Træstammer, der antændes og brænde idetmindste i 40

Dage, hvorefter Afkølingen kan medtage en Tid at 8 til 10 Uger. Ikke langt fra Magnetbjerget har man fundet den Kobbermalm, der nu smeltes i Nischne-Tagilsk. Denne Malm ligner i Beskaffenhed og Gehalt den tidligere omtalte ved det Gumeschewsiske Værk. Et ved sin Størrelse mærkværdigt Malachitstykke er her fundet; dets Vægt anslaaes til 500—600 Centner. Kobberværket optoges i 1812 og er siden den Tid stadigt bleven drevet.

I Omegnen af Nischne-Tagilsk, hovedsagelig paa Urals østlige Side, ligge de omhandlede rige Guldvadskerier over 40 i Tallet. Totaludbyttet af det siden deres Optagelse i 1823 vundne Guld udgjorde indtil 1829 over 250 Pud.

Platinslemmeværkerne ligge Sydvest for Nischne-Tagilsk i en Afstand af indtil 35 Werster.

Nogle Mile fra Tscherno-Istotschinsk, et under Nischne-Tagilsk hørende Jernværk, kommer man til en bred Høiryg, der her danner Vandskjellet mellem Europa og Asien med en Høide af ikkun 1150 Fod. Midt paa den stod et stort høistammet Fyrretræ, paa hvis ene Side Ordet: Europa, og paa den anden Ordet: Asien var indskrevet. Vest for denne Høideryg, i nogle smaae Længdedale, ligge hine Platinaværker, 6 i Tallet.

Platinaet forekommer i Platinasandet i smaae kantede Korn, sjeldnere i større deslige, i hvilke de ere indsprængte i Chrommalm. Sandets Platinagehalt overgaaer Guldsandets Gehalt paa Guld temmelig betydeligt og indeholder undertiden 55 Solotnik Platina for 100 Pud Sand. Udvadskningen foregaaer i Lighed med Guldets, og det Serpentingruus, hvoraf Platinasandet fortrinsviis bestaaer, tyder hen paa, at Platinaet oprindeligt har været afleiret i Serpentinet.

Ad en særdeles besværlig, ofte næsten ganske ufremkommelig Vei over Sumpe, gjennem Skove, hvor Træerne laae omblæste i mængdeviis og over et med Klippeblokke opfyldt Terrain, bestege de Reisende, efter at have beseet Platinaværkerne, et noget over 2000 Fod høit Bjerg, Bjelaja Gora eller det hvide Bjerg, hvorfra man havde enviid, men eensformig Udsigt over den med skovbegroede Aase og Moseland opfyldte Omegn.

Den 30te Juni forlode de Reisende Nischne-Tagilsk og ankom henad Aften til Værket Kuschwinsk, der tilhører Kronen, og som skylder det i Nærheden liggende berømte Magnetbjerg Gora Blagodat eller det velsignede Bjerg, sin Anlæggelse i Aaret 1730.

Med Tilværelsen af de rige Malmanviisninger i denne Egn havde en Wogul, ved Navn Stephan Tschumpin, først gjort Russerne bekjendt. For denne sin Handling, til hvilken han var bleven ledet ved den Belønning, der udbetaltes Opdagere af Malmleier, maatte han imidlertid bøde med Livet. De russiske Nybyggere ryddede nemlig Skoven og derved forjoges det Vildt, der hidtil havde udgjort de oprindelige Beboeres, Wogulernes, fornemste Føde. De fulgte derfor dette til Egnene mod Nord, hvorhen Russerne endnu ikke vare komne, men førend de droge afsted brændte de deres Landsmand oppe paa det „velsignede Bjerg“, da han havde været saa uforsigtig at vende tilbage til dem. Til Minde om ham, har man paa det Sted, hvor hans Baal stod, opreist en Jernsøile med en Indskrift. Denne Søile befinder sig paa Toppen af Bjerget, og man naaer derop fra det en halv Miils Vei beliggende Jernværk Kuschwinsk ad en beqvem Vei, hvis øverste Deel bestaaer af Trin, der ere indhugne i Fjeldet og jernbelagte. Ved Siden af Søilen findes et Kapel med et aabent Galleri, fra hvilket man har en vid Udsigt over Egnen.

Blagodat er 1150 Fod høit, overordentligt rigt paa Malm, der afdrives paa samme Maade som Malmen til Nischne-Tagilsk. Udbyttet beregnes til 700,000 Pud, der gjennemsnitlig give 57 pCt. Ruejern, hvilket smeltes og forarbeides deels i Hovedværket Kuschwinsk, hvor der navnlig befinder sig et stort Kanonstøberi, og deels i endeel andre under dettes Bestyrelse henhørende mindre Værker, saavel paa Øst- som paa Vestsiden af Ural.

I alle Dalene i denne Egn findes baade Guldsand og Platinasand, det sidste dog kun i ringe Mængde, hvorhos er at bemærke, at det forekommende Platina i Skjælform er ganske frit for Iridium, og af alle bekjendte Platinasorter indeholder meest reent Platina.En af Deeltagerne i Reiseselskabet, Grev Polier, skilte sig i Kuschwinsk fra det, for at begive sig til sine Eiendomme i Vestural.

Grevens Reise ledede forøvrigt til et i mineralogisk Henseende mærkeligt Resultat, nemlig Opdagelsen af Diamantgruber. Fund af Diamanter under en saa nordlig Bredde (59 Grader) maatte vække en saa meget større

Interesse, som man i lang Tid havde anseet denne Ædelsteen at høre hjemme kun i de tropiske Egne. I sit geognostiske Værk om Bjergmassernes Leiringer i begge Hemisphærer, havde Humboldt gjordt opmærksom paa den mærkelige Analogie mellem Forekomsten af visse Substantser (Platina, Guld, Palladium og Diamanter), hvilken man har iagttaget at være overeensstemmende i de forskjellige Dele af Jorden. Denne Idee om en vis mineralsk Association havde hos ham og endnu tidligere hos flere andre Mineraloger fremkaldt det bestemte Haab, at der ogsaa i Ural vilde antræffes Diamanter, eftersom der allerede var Guld og Platina forhaanden, og i dette Haab rettede de Reisende stadigen deres Undersøgelser af Guld- og Platinasand paa den mulige Forekomst af Diamanter. Derved opdagede de ogsaa forskjellige Mineralier, der ogsaa forekomme i Brasiliens Guldsand, og deres Haab holdtes saaledes stedse i Spænding, men deres Søgen ester Diamanter selv kronedes ikke med Held. Grev Polier og Hr. Schmidt fandt imidlertid dette Mineral fire Dage efter at de havde forladt Humboldt og hans Reiseselskab i Kuschwinsk. Fundet skete i Adolphskoi, og Humboldt modtog paa sin Tilbagereise fra Siberien en af de der fundne Diamanter til Foræring af Grev Polier. Den var paa sin Overflade stærk glindsende, dog ikke fuldkommen glat, gjennemsigtig, og spillende en lille Smule i det Grønlige.

Hvor overbeviist forøvrigt Humboldt var om, at der i Ural maatte findes Diamanter, bevise hans Yttringer ved Afskedsaudientsen hos Keiserinden; „jeg vil," sagde han nemlig, „ikke atter fremstille mig for Deres Majestæt uden at have russiske Diamanter." Tilfældigviis havde ved hans Tilbagekomst kun Keiseren seet de Diamanter, som Polier havde fundet, og saaledes havde Humboldt virkelig den Glæde at være den første, der viste Keiserinden en russisk Diamant. Ifølge Poliers om Fundet afgivne Beretning, var det en livegen Dreng, ved Navn Paul Popoff, som fandt den første Diamant.Han gav den til Opsynsmanden ved et Guldvadskeri, som imidlertid antog den for en Topas, og lagde den ved en Deel andre Mineralier, som han havde samlet, og hvor den rimeligviis vilde være gaaet tabt, hvis ikke Schmidts øvede Øie havde udfundet den. Fundet skete i Juli Maaned 1829, og til samme Tid fandtes endnu to andre Diamanter. Den første Finder fik til Belønning sin Frihed og en Sum Penge!

Diamanterne fandtes paa det angivne Sted i sort Dolomit, der indeholdt megen Kul, hvorved det gjordes sandsynligt, at de i dette vare dannede. Indtil 1834, da man nedlagde Guldvadskningen i Adolphskoi, fandt man her 41 Diamanter, af hvilke den største veiede 2½ Karat, men da man senere ikke har fundet Diamanter, paastod man, at det Hele var et Bedrageri, at en Stiger havde vidst at bringe brasilianske Diamanter ind imellem Guldsandet, og at der i Ural slet ikke fandtes Diamanter. Denne Paastand er imidlertid aldeles ugrundet; thi ikke alene er hiint Fund godtgjort ved gyldige Vidner, men ogsaa paa andre Steder har man beviisligen fundet Diamanter, blandt hvilke en endog veiede 7½ Karat. Det antages almindeligt, at man en Gang vil træffe paa særdeles rige Ansamlinger af dette kostbare Mineral indenfor Grændserne af det Terrain paa hvilket det hidtil er fundet.

Den 1ste Juli forlode de Reisende Kuschwinsk og begave sig til Jernværket Nischne-Turinsk, der ligeledes er et betydeligt Værk med flere Marsovne, Smelteovne og et Kanonstøberi.

Bjerget Katschkanar, der ligger en 5—6 Mile derfra, leverer fortrinlig Malm, og er desuden af Interesse ved de stærke Magneter det leverer, og ved et nyt, smukt, glasglindsende, smaragdgrønt Mineral, der kaldes Uwarowit.

De Reisendes næste Maal vare Kobbergruberne Bogoslowsk, der ligge omtrent halvandethundrede Werster fra Nischne-Turinsk i en mere udpræget Bjergegn, eftersom Uralhøiderne her ere mere fremtrædende og Bjergstrækningen ved sine mange Udløbere er betydeligt bredere. Blandt Bjergene i denne nordlige Deel af Ural naae flere en Høide af indtil 8—9000 Fod, medens ingen Top i Sydural overstiger 4000 Fod, og det er en Mærkelighed, at hine Toppe, ihvorvel de ligge under 60° N. B., dog ere frie for evig Snee.Imidlertid ere de dog i den største Deel af Aaret sneedækte, navnlig i Afstyrtningerne paa den nordlige og østlige Side.

Over Ural føre kun tvende Veie, og det nøiere Kjendskab til Fjeldstrækningen bliver derved meget vanskeliggjort. Den ene, den ældre Vei, der tidligere var den eneste tilladte Handelsvei til Siberien, fører over Werchoturje, hver der maatte erlægges Told. Den anden gaaer lidt nordligere over Fjeldene til Tscherdin. Ingen anden Vei fører, som sagt, over denne Deel af Ural; overalt er der ufremkommelige Moradser og tætte

Skovstrækninger; fra hine udspringe talrige Bække og Elve, der efterhaanden forene sig til større Floder, som alle strax tage en østlig Retning. Den største af disse Floder er Soswa, som efter at have optaget flere Bifloder i sig, falder under Navnet Twada i Irtysch.

Egnen Nord for den var næsten ganske ubekjendt indtil Aaret 1830, da en Expedition udsendtes for at undersøge den. Denne Expedition, der bestod af unge Mænd, som frivilligt havde tilbudt sig, udgik fra Bjergværket Petropawlowsk, og fortsatte sine Undersøgelser i flere Aar. Den havde de største Hindringer at overvinde; Veie maatte hugges i de tætte Skove, Broer maatte lægges over de dybe Moradser, og paa de rivende Strømme maatte man betjene sig af udhulede Træstammer. Fra Station til Station byggedes Magaziner, fra hvilke man maatte føre sine Levnetsmidler med sig, hvilke hyppigt fordærvedes ved Regnen, eller paa anden Maade gik tilgrunde, saa at man led Mangel og Savn af enhver Art. Alligevel trængte man et Par hundrede Werster frem mod Nord, til den nordlige Soswa, der falder i Ob, og opdagede baade riigholdigt Guldsand og Kobbermalm, der engang i Tiden, naar Sydural maatte blive udtømt, kan blive af stor Vigtighed.

Veien til Bogoslowsk var særdeles god og førte over det Kronen tilhørende Værk Werchoturje, gjennem en forøvrigt aldeles uopdyrket Egn, hvor de saakaldte Simowier eller Skydsstationer, enkeltliggende Huse, ere de eneste Spor til Kultur man antræffer.

De Skovstrækninger, man kom igjennem, bestode hovedsagelig af Naaletræer, med Underskov af Enebærbuske, Hyben o. s. v. Floraen var særdeles riig og skjøn, og der fandtes mange Alpevæxter; men Faunaen var i høi Grad fattig. Fugle vare yderst sjeldne, og derhørtes ingen Sang eller Qviddren, og til Harer eller Egern var der kun yderst sjeldent Spor at finde. Hyppigst forekom smaae Falke, Steenpikkere, en enkelt Finke, men ingen Spurv eller Vipsstjert, disse Verdensborgerformer blandt Fuglene, der følge med den menneskelige Kultur.

Den yppige Urtevæxt af fordetmeste meget saftrige Planter bevirker forøvrigt i disse Egne en stor Plage, nemlig en saadan Masse af Myg, at det neppe er til at udholde. Beboerne i disse Egne ere nødte til at beskytte deres Ansigt mod dem ved en Art fileret Maske, der er oversmurt med Birketjære, hvis Lugt Myggene ikke kunne lide, eller ogsaa bære de Potter med trødsket Træ eller Svamp, som der er tændt Ild i, paa Ryggen. Myggene forskaanede ikke vore Reisende, der plagedes saa meget mere af dem, som de ikke havde truffet nogen Anstalt for at holde dem fra sig, og endnu værre gik det Hestene. De Bønder, der arbeidede paa Veien, havde hist og her antændt Ild, og naar de hvilede, samlede de sig om denne, da de hellere vilde døie Røgen end Myggestikkene.

Veiarbeiderne komme i disse Egne ofte langveis fra, og blive ved deres Veistykke, indtil det er færdigt. De bygge sig derfor egne Hytter af tynde Stammer, som de beklæde med Birkebark eller Næver. Denne Bark bruges ogsaa til mange andre Ting, navnlig til Drikkekar, og i den Hensigt afskrælle de Birken fordetmeste nogle Fod ovenover Roden, hvilket forsikkres ikke at standse dens Væxt.

Bogoslowsk har en særdeles smuk Beliggenhed. De Trakter, fra hvilke den Kobbermalm, der her udsmeltes, tages, ligge paa Østsiden af den 130 Lagter lang Værksdam. Længere borte høiner Egnen sig stedse mere og mere, overalt tæt bevoxet med Skov, og i Baggrunden hæver sig Urals sneedækte Toppe. Værkets Bygninger, Kirken og Husene i den tilstødende Landsby give det Hele et temmeligt anseeligt Udseende.

Værkets Bestyrer, en Hr. Beger, af tydsk Herkomst, hos hvem de Reisende fandt den gjestevenligste Modtagelse, var gift med en tydsk Dame, der med stor Flid og Omhu havde lagt sig efter Havevæsenet. Hun havde de skjønneste Blomster, og i et Drivhuus forefandt man det sydlige Europas og vestlige Asiens Orangetræer,Æbletræer o. s. v., samt en stor Mængde ostindiske Ananas, der er den Frugt, der bedst lader sig drive i Siberien.

Kobbergruberne ved Bogoslowsk, ialmindelighed kaldet de Turinske, ere meget riigholdige og det udvundne Gahrkobber skal være det bedste i Ural. Desforuden findes riigholdigt Guldsand paa flere Steder, og Udvadskning foretages med godt Udbytte. En Mærkelighed der i Egnen, en Følge forøvrigt af den høie nordlige Beliggenhed, er den Omstændighed, at der paa visse, navnlig moradsige Steder i ringe Dybde, antræffes Iislag eller ikke optøede Jordlag. De Reisende havde Leilighed til, i et til den Hensigt foretaget Skærp at overbevise sig

om Rigtigheden af dette Phænomen, og det er forekommet, at man i August Manned har fundet det ikke optøede Lag at være 9½ Fod tykt, hvilket beviser, at Solvarmen ikke trænger langt nok ned, saa at der ved indtrædende Vinter ovenfra kan danne sig et nyt Iislag, inden det gamle er optøet.

Klimatet i Bogoslowsk tilsteder vel Dyrkning af Korn, men da det er høist usikkert at det modnes, saa lægges der ikke stort Vind derpaa. Foraaret begynder i de sidste Dage af April og i Begyndelsen af Mai er Alt grønt. Kulden pleier om Vinteren ikke at gaae over 26° **R.**, og en Frysen af Qviksølvet finder ialmindelighed kun Sted hver tredie eller fjerde Aar. Med Østenvind og Nordost regner det. Vest-, Nordvest- og Sydvest bringer klart Veir, og Søndenvind er yderst sjelden.

Bogoslowsk var det nordligste Punkt i Ural som de Reisende besøgte; det 60 Werster nordligere beliggende Jernværk Petropawlowsk, kunde man af Mangel paa Tid ikke naae.

Tilbageveien til Katharinaburg, der tiltraadtes den 6. Juli, gik over Werchoturje, der tidligere var en Stad af største Betydenhed, Sædet for en Woiwod, Stapelpladsen for hele den siberiske Handel, der udelukkende dreves herigjennem, hvor der ogsaa maatte erlægges Told; men da disse Forhold nu ere ganske forandrede, er den nedsunken til en ubetydelig Kredsstad, med noget over 3000 Indvaanere. Veien herfra sydefter til Alapajewsk fjerner sig stedse mere og mere fra den egentlige Uralkjede, og gaaer fordetmeste igjennem en Slette, der overalt har store Løvskove, hvilke dog, eftersom mankommer længere sydpaa, vige for Agerbruget, som Følge af hvilket der ogsaa hyppigt findes Landsbyer.

Fra Alapajewsk til Katharinaburg bøier Veien mod Sydvest og nærmer sig atter Ural mere. Paa denne Vei besøgte de Reisende flere Jernværker, der alle tilhørte den tidligere omtalte Jakowleff, der er en af de rigeste Mænd i Rusland, den Samme, som for nogle Aar siden skjenkede Keiseren en Million Rubler, da der var bleven opdaget et betydeligt Underslæb ved Invalidefondet.

Ligeledes besøgtes Ædelsteensbruddene i Mursinsk, hvis Produkt, der slibes i Katharinaburg, allerede i Petersborg havde tildraget sig de Reisendes Opmærksomhed. Ædelstenene findes i Kløfter og Spalter i Graniten, hvilken her i stor Udstrækning synes at danne det hele Terrain. Ædelsteensbruddene ligge alle i Nærheden af Mursinsk, mere eller mindre fjernede derfra, ialmindelighed i Skov, paa temmeligt utilgængelige Steder.

De i Ural almindeligt brugelige Vogne kom ved denne Leilighed vore Reisende godt til Nytte. Disse Vogne ligne vore saakaldte Langvogne, og ere kun sjeldent forsynede med Fjele, hvorved der dannes en Kasse, som kun mageligt kan rumme een Person, og det endda kun i liggende Stilling; Stængerne, der danne Vognen, ere paa Grund af deres Længde temmelig elastiske, og ved Hynder kan den endog blive meget beqvem; den støder ikke og vælter heller ikke let, deels fordi den er saa lang, og deels fordi Forhjulene ere lavere end Baghjulene.

De Ædelstene, der hyppigst udvandtes af de Brud, der dreves, vare Topas, Beryll, Amethyst og Bjergchrystal. Topasen forekommer chrystaliseret i tvende Arter, af hvilke den ene er graahvid til bjerggrøn og gjennemsigtig; den anden derimod farveløs og klar som Vand. Amethysten er i det Hele taget kun svagt farvet og stedviis violblaa, hvilket hidrører fra et organisk Stof, der forsvinder ved Opglødning. Den kan ikke i Skjønhed sammenlignes med den Ceylonske Amethyst.

Efter en Fraværelse af 16 Dage kom vore Reisende velbeholdne tilbage til Katharinaburg den 11te Juli.

*

Femte Kapitel.

Efter atter at have opholdt sig i Katharinaburg i otte Dage der deels anvendtes til nogle yderligere Excursioner i Omegnen, og deels til Indpakning af de mangfoldige Gjenstande der vare indsamlede i det nordlige Ural, forlode de Reisende Katharinaburg den 18. Juli, og begave sig, med godt Veir og heldige Forvarsler, paa Veien til Tobolsk. Nogle Mile fra Katharinaburg passeredes en af en Englænder ved Navn Medscher anlagt Maskinfabrik,

der laae romantisk midt i Skoven, og hvor de fleste af de i de Uralske Værker anvendte Dampmaskiner, fabrikeredes. Ogsaa her fandtes Guldsand, temmelig riigholdigt, der udvadskedes, og som navnlig er mærkeligt derved at man deri har fundet flere Diamanter, blandt hvilke een paa ⅝ Karat.

Den Vei vore Reisende nu fulgte gik deels gjennem store Skove og deels gjennem dyrket Land, hvilket sidste synes at henhøre til de frugtbareste Egne i det hele Gouvernement. Indtil Parchina fulgte man Høisletten, men herfra gik det nedad i Pyschmadalen til Kredsstaden Kamyschloff. Her var ethvert Spor af Fjeld og Klippegrund forsvundet, og man var nu inde paa den store siberiske Slette.

Skraaningen af Ural er forøvrigt, fra Katharinaburg regnet, meget langsom og umærkelig. Broen ved Kamyschloff maaltes af vore Reisende og befandtes at have en Høide af 211 Fod over Havfladen, og da nu Katharinaburg ligger omtrent 750 Fod høit, saa havde Veien paa en Længde af 123 Werster ikkun sænket sig omtrent 550 Fod, en Afskræntning mod Øst, der er saa jevn, at neppe noget andet Høidedrag i samme Retning, med Undtagelse maaskee af Harzen, derpaa afgiver et Exempel.

Veiene vare overalt udmærket gode, og allerede den 20. om Middagen naaedes Tjumen, der ligger omtrent 300 Werster fra Katharinaburg. Tjumen ligger ved Tura og er en ikke ubetydelig By, større endog end Katharinaburg. De fleste Huse ere af Træ, men der findes dog enkelte Steenhuse og Steenkirker; i dens Nærhed ligger dyrkede Agre og Enge. Turas Bredder ere mærkelige ved den Mængde Elephanttænder, som man der har fundet, og hvilke alle ere saa godt vedligeholdte, at de kunne forarbeides. I enlængere Afstand fra Tjumen finder man ikke alene deslige Tænder, men ogsaa store Masser af Knokler, saavel af Elephanter, som af Bøfler.

Dagen efter passeredes Tobol, allerede en mægtig og rivende Strøm. Veien gik nu deels over Enge, stundom bevoxede med Krat af Birk, Pile og Linde, og deels gjennem Naaleskove med meget sandig Jordbund. Endnu før Solnedgang saae man i det Fjerne Spiret af Kathedralen i Tobolsk, Vestsiberiens Hovedstad. Irtysch, der ved Tobolsk optager Tobol, har ligesom de fleste andre russiske Floder, det Særegne ved sig, at dens høire Bred er høi og tildeels Klippeland, medens den venstre er lav og Slette. Kort før Tobols Forening med Irtysch forlader denne Flod den Fjeldvæg, der gaaer saa omtrent i lige Retning mod Nord, og beskriver foran den en stor Bue, paa hvis nordvestlige Side den optager Tobol under en spids Vinkel. Paa den nordlige Side af det halvkredsformige Hjørne, der paa denne Maade dannes af Irtysch, mellem Strømmen og Fjeldvæggen, ligger en Deel af Byen Tobolsk, hvilken kaldes den nedre Stad, medens en anden mindre Deel, den øvre Stad, ligger paa Høiderne.

Et Par Werster fra Staden, ved Byens sydlige Ende, passeredes Irtysch ved et Færgested. Dette Sted er skjebnesvangert for de russiske Forviste; thi Overfarten over Irtysch betegner symbolsk deres politiske Død, men ogsaa i anden Henseende er den af Vigtighed, eftersom Enhver der overtager et Embede i Siberien, erholder en høiere Rang saasnart han har overskredet Irtysch, og det er en Kjendsgjerning, at Rangsygen lokker en heel Deel til Siberien, som ellers ikke vilde beqvemme sig til der at modtage noget Embede. Forøvrigt fordres kun et treaarigt Ophold i Siberien, for at vedkommende Embedsmand kan beholde den høiere Rang.

I Tobolsk modtoges de Reisende gjestevenligt af en Tydsker, Statsraad **Dr.** Albert, der velvilligt indrømmede dem Bolig. I en Kreds af Landsmænd, samt af Mænd af tydsk Herkomst, fandt vore Reisende sig snart paa en behagelig Maade hjemme, saa at det mangen Gang ikke faldt dem ind, at de vare saa langt borte fra deres Fædreland, især da ogsaa de fleste af deres Værks Tjenere bestode af tydske Forviste eller Forsendte, som de her kaldes.

I Vestsiberiens Gouverneur, Weljaminoff, fandt de en særdelesdannet og kundskabsrig Mand, der med den største Velvillie gik dem tilhaande og personligen ledsagede dem paa flere Udftugter i Omegnen. Fra den øvre By, der ligger noget over 200 Fod over den nedre, har man en viid Udsigt, der vel er temmelig eensformig, men dog storartet; den store Halvbue, som Irtysch danner, udgjør deri Hovedprospectet. Foran sig tilhøire seer man den nedre Stad, og hiinsides Floden en vidtstrakt grøn Slette, saalangt Øiet kan naae; det Eensformige afbrydes ved Tobol, der hist og her blinker frem, samt ved nogle enkelte russiske og tartariske Landsbyer, der fordetmeste ligge tæt ved Floderne, og mellem hvilke man stedse kan kjende de tartariske paa en lille Lund, der indeslutter

deres Kirkegaard.

Egnen ved Tobolsk er historisk mærkelig derved, at det sidstafgjørende Slag, hvorved Siberiens Erobring fuldendtes, stod her i Anret 1581 mellen Kosakhetmanen Jermarck og Tartarhøvdingen Kutschum.

Under sit Ophold i Tobolsk anstillede Humboldt sine sædvanlige astronomiske og magnetiske Iagttagelser, og navnlig paa det samme Sted hvor Abb**é** Chappe d'Autoroche, der i Aaret 1761 af Ludvig XV. var bleven sendt til Siberien for at iagttage Venus’s Gjennemgang gjennem Solen, havde anstillet sine Iagttagelser. Dette Sted, et af Steen opbygget Observatorium, var i Tidernes Løb forfaldent og til Slutning ganske nedbrudt, men da det i astronomisk Henseende var vigtigt at faae dets Beliggenhed at vide, var det lykkedes Professorerne Hansteen og Ermann i 1828, ved Hjelp af en 80aarig svensk Oberst, der nøie kjendte det, at udfinde det, og der at observere. Dette Punkt, efter hvilket den geographiske Beliggenhed af Tobolsk var bestemt, var nu det paa hvilket ogsaa Humboldt anstillede sine Iagttagelser.

Tobolsk ligger under 58° 11′ nordlig Bredde og 65° 56′ østlig Længde fra Paris. Aarets Middeltemperatnr udgjor — 2.4, Vinterens — 19.8, og Sommerens + 14.0. Folkemængden udgjorde i 1842 14,246 Indvaanere.

Levemaaden i Tobolsk er meget eensformig. Savnet af aandig Nydelse søger man at erstatte ved sandselig. Velhavende Folk spise og drikke godt, og slaae Tiden ihjel ved Spillebordet; de Fattigere maae tage tiltakke med ussel, simpel Kost, der saameget mindre kangives nogen Afvexling, som den indenlandske Production kun er yderst tarvelig, paa Grund af det raa Klima. Det er en bekjendt Sag, at de siberiske Vintre ere overordentlig strenge og vedvarende, og der hengaaer vel neppe noget Aar, uden at Qviksølvet fryser, saa at det kan skjæres og hamres som Bly. Floderne Irtysch og Tobol gaae ikke op før sidst i April, og allerede i October ere de atter tillagte; Nattefrost er meget almindelig midt om Sommeren. Under den Træbro, med hvilket Gaderne i Tobolsk ere belagte, optøer Isen kun sjeldent fuldkomment om Sommeren, og selv i August kan man hist og her finde Grunden derunder frossen. Derimod stiger paa den anden Side Sommervarmen ofte til 30° **R**. i Skyggen, og godtgjør saaledes den af Humboldt fremsatte Paastand, at Sommerheden i de nordlige Egne ikke staaer tilbage for Tropeegnenes. Kun er denne Varme ikke vedvarende, en stærk Nordenvind, eller ialtfald Aftenkølingen, minder snart om den Breddegrad, man befinder sig under. Med et saadant Klima er det naturligt at kun nordlige Grøntsager, eller idetmindste kun Frugter, der modnes i kort Tid her kunne trives. Kaal, Løg, Roer og Kartofler, samt Rug, Hvede, Havre, Hirse, Spelt og Ærter, henhøre til de almindeligste Frembringelser. Af Træarter voxe her Birk, Poppel og forskjellige Granarter. Af Bær findes her foruden Tranebær, Jordbær, Hindbær og Ribs, ogsaa Bjørnebær og Multebær, hvilke sidste ere Nordens meest aromathiske og meest velsmagende Bær.

Blandt de Næringsmidler som Handelen med Asien bringer Rusland, indtager Theen den fortrinligste Plads. For enhver Russer er denne Drik en sand Vederqvægelse, og en Selvkoger, Samawar, af Messing er selv i den tarveligste Huusholdning ligesaa nødvendig som Dampbadet, Banji. Den instinctmæssige Følelse af det Velgjørende ved sveddrivende Midler i det strenge Klima, bidrager rimeligviis til Brugen af Bade, samt til den hyppige Theedrikken. Meget stærke Bade tages ialmindelighed kun een Gang om Ugen, men Thee drikkes altid to Gange om Dagen hele Aaret rundt. I Middelklasserne drikke Huusbonde og Tyende Thee i Fællesskab, men i de høiere Klasser fattes i Borgstuen, **isbi**, hvori Tyendet opholder sig, aldrig en egen Samawar. Ved festlige Leiligheder serveres tilligemed Theen, foruden de saakaldte Zirbelnødder, Cedergranens Frugt, ogsaapaa chinesisk Maneer en heel Deel vegetabilske Spiser, saasom mangehaande Frugter, der sydfra indføres, henkogte i Sukker, under Navn af Warenia.

Den animalske Føde her bestaaer hovedsagelig af Fisk, Oxe-, Kalve-, Bede- og Hønsekjød samt Vildt, især Fuglevildt. Imidlertid ere dog de førstnævnte Kjødsorter kun i kort Tid at faae i fersk Stand. Da nemlig Vinteren er saa lang og Sommeren saa kort, saa er det Hø, der indbjerges, ikke tilstrækkeligt til Fodring Vinteren over, og derfor henter man først paa Sommeren hele Drifter af stort og smaat Qvæg fra den sydlige Deel af Gouvernementet, lader dem græsse til ud paa Høsten, slagter dem saa efterhaanden og gjemmer Kjødet i Klippekjeldere, hvor det saa fryser og hvorfra det tages frem til Forbrug efterhaanden. Havdes der ikke en stor Mængde levende Høns, saa vilde man mange Gange om Vinteren aldeles komme til at savne nyslagtet fersk

Kjød. Svanekjød, men kun for detmeste saltet, spises hyppigst, og det er almindeligt, at de Bønder, som boe ved de større Floder, navnlig Ob og Irtysch, i Garn fange en stor Mængde af disse og andre Vandfugle, hvilke de nedgrave ved Floderne, for at de senere kunne have nogen Næring at tage til, hvorved de ikke regne det saa nøie, om Kjødet imidlertid er bleven lidt bedærvet. Kun en ringe Deel af de fangne Fugle bliver nedsaltet og forsendt til fjernere Steder. Flere vilde Fugles Æg sælges særdeles billigt i Tobolsk, men man savner i denne Deel af Siberien det Middel som Beboerne af Østkysten benytte for at bevare deslige Æg, nemlig Hvalfiskespæk.

Klædedragten maa naturligviis være varm; det er en Lykke at der i Gouvernementet gives Rensdyr, thi Huderne af disse bruges almindeligt til Beklædning, navnlig til Peltse, med Haarene udad. Desforuden forfærdiger man ogsaa saadanne af Svaneskind, paa hvilke man lader Dunen blive siddende, men disse ere sjeldnere og kostbare og derhos lidet varige. De Velhavende bruge naturligviis ogsaa allehaande andet Peltsværk, men Almuesmanden nøies med Rensdyrskind eller Faarepeltse. Qvinderne bære lange uldne Huer, der gaae ned over Ørene, og omvikle desuden Hovedet med et Tørklæde; over deres Kaftan bære de en lille Pelts i Form af en kort Kaabe.Sundhedstilstanden er i det Hele taget bedre end man paa Grund af det strenge Klima skulde tro; rheumatiske Tilfælde, hidsige Febre og Brystsyge forekomme hyppigst; aldrig Blodgang og sjeldent Koldfeber.

Hos Tobolskerne viser sig tydeligst den hos hele det russiske Folk i større eller mindre Grad tilstedeværende besynderlige Blanding af indolent Arbeidssky og travl Anvendelse af Legems- og Aandskræfter for at skaffe sig Livets første Fornødenheder. Skarpsindighed og Energi lægges kun for Dagen, for saa hurtigt som muligt at kunne vende tilbage til en sikkret og magelig Tilstand, og aldrig tænker man længere hen i Tiden end i det høieste et Aar. Om en fortsat Forbedring eller Udvikling af den legemlige eller aandige Tilstand, er der ikke Tale, fordi ethvert Afsnit af en ny Periode træffer Menneskene sysselsatte accurat med de samme Tanker om at indrette for den kommende Tid, som det samme Afsnit af den næstforegaaende Periode, hvorved der hos dem altsaa ikke gjøres Krav paa nogen større Kraftanvendelse end den som de allerede tidligere have opbudt. Indvaanerne i Tobolsk vise saaledes et kraftigt Liv; naar det gjelder om Indsamling af Levnetsmidler og af Brændsel. Det er, naar Vinteren begynder, en Lyst at see, hvor hensigtsmæssigt man her har indrettet Alt, til Kamp mod Elementet, hvorledes Enhver midt imellem sine fyldte Spisekammere og indenfor sine varme Vægge forud er vis paa at seire, og ikke synes at have noget kjærere Ønske end at det maa blive en rigtig streng Vinter, for at Modsætningen mellem Inde og Ude kan blive desto skarpere. Det legemlige Velvære, som Bjørnen i Hiet fornemmer, eller som en af Gnaverne føler i sin velfyldte Hule, naar den er tilsneet, tør vel i Forening med de ædlere Tillokkelser ved enhver Afsondring, give Tobolskernes Byliv sin paafaldende Charakteer.

Tobolsk skulde egentlig have været Reisens østligste Punkt; Planen var derfra at gaae langs med Irtysch til Omsk, og over den Ischimske Steppe tilbage til Sydural, men den Hurtighed og Lethed hvormed Reisen hidtil var gaaet, fremkaldte hos Humboldt det Ønske at udstrække den til Altai, for med egne Øine at gjøre fig bekjendt med denne Bjergkjæde, der savnede en nøiagtig nyere geognostisk Undersøgelse. Reiseplanen blev altsaa lagt, ogomendskjønt man for at naae sit Maal havde en Strækning af 1500 Werster fra Tobolsk at reise, saa kunde Tiden dog slaae til, naar man indskrænkede sig til at besee det nødvendigste. De fornødne Foranstaltninger bleve nu trufne, og navnlig forsynede man sig med Huer mod Myggene, der ere endnu værre i Stepperne end i Bjergegnene, hvor de allerede havde været til Plage nok. Disse Huer vare af Læder over Hovedet og i Nakken, med en af Hestehaar flettet Maske for Ansigtet. Reisen tiltraadtes den 24. Juli det bedste Veir, hvilket saagodtsom uforandret holdt sig den hele Tid.

Den hele Egn fra Tobolsk og indtil Maalet for Reisen i Altai, Barnaul, er forstørstedelen Steppe, der vel gjennemskjæres af enkelte Hovedveie, ved hvilke der fra Station til Station ligger Landsbyer, medens dog den mellemliggende Egn er øde og udyrket. Den første Strækning af Veien gaaer langs med høire Bred af Irtysch, tildeels gjennem Skov, der hindrer Udsigt over den venstre lavere Bred, indtil man naaer Klosteret Abalak, der ligger frit paa en Høide, som imidlertid er udsat for at skride ned i Floden, da denne her skjærer ind, og bevirker betydelige Jordskred. I dette Kloster befandt sig kun en Prior og tre til fire Munke; dets bedste Skat, et undergjørende Madonnabillede, var fraværende for som sædvanligt paa denne Aarstid at gjøre Tjeneste i Tobolsk ved en Kirkefest, en 14 Dages Tid.

De Reisende passerede derefter Irtysch, samt Ischim, en af dens betydeligste Bifloder. De Strækninger, de gjennemreiste, syntes at have en fortrinlig sort og fast Jordbund, der i Nærheden af de enkelte Landsbyer var opdyrket, men ellers overalt bevoxet med høie Urter, mellem hvilke der kun stode enkelte Partier af Birk og Popler. Hele Strækninger syntes ganske rødtfarvede af **Epilolium augustifolium**, der just stod i sit skjønneste Flor; andre havde et blaat Farveskjær af **Delphinium elatum**, der naaede en betydelig Høide og voxede særdeles let og frodigt; ogsaa den ildrøde **Lychnis calcedonica** var hyppig. Bønderne lode til at være velhavende, og navnlig var den Reenlighed og Nethed der bemærkedes i en Bolig i Landsbyen i Ribina, hvor de opholdt sig noget om Morgenen den 26., dem paafaldende. Himlen var aldeles skyfri og Heden var derfor overordentlig trykkende; man havde ialmindelighed ved Middagstid24° **R**. og oftere mere; Flodvandet havde ogsaa en høi Temperatur og holdt i Gjennemsnit ved Middagstid ikke under 19°; derimod var Brøndvandet paa Grund af den siberiske Jordbunds lave Temperatur meget koldt, i Gjennemsnit ikke over 2½°.

Uafladeligt Nat og Dag fortsatte de Reisende deres Vei, passerede atter Irtysch ved Landsbyen Tatmytskaja, hvor de paa længere Tid forlode den. Veien gik nu sydøstlig til Floden Om, der ved Omsk falder i Irtysch, og derpaa i østlig Retning. Her begynder den Barabinskiske Steppe, der indtager den hele Strækning mellem Irtysch og Ob. Den er ingenlunde tør, saaledes som man ialmindelighed antager, naar man hører Ordet Steppe, men den er tvertimod meget vandrig, gjennemskaaret af Floder, og med mange Søer og Sumpe, af hvilke flere ere saltholdige. For 70 Aar siden var der ikke Spor til Opdyrkning af denne Steppe, men siden denne Tid har man navnlig ved Rekrutter paa flere Steder ladet foretage en saadan med Held. Veien over denne Steppe var, uagtet den tildeels var lagt paa Fasciner og Træstammer, overordentlig slet; de Reisende plagedes i høi Grad af Myggene, der omsværmede dem i Millionviis. De medtagne Huer og Masker vare ikke istand til at beskytte dem ganske, og det var ogsaa umuligt for Hedens Skyld at bære dem bestandigt.

Natten til den 29. Juli ankom man til Byen Kaïnsk, der ligger ved Om. De bleve her underrettede om, at den saakaldtesiberiske Pest var udbrudt i Egnen Øst for denne By, igjennem hvilke de nødvendigen maatte drage. Gode Raad vare dyre; vende om igjen vilde de nødigt, og en anden Vei kunde de heller ikke, uden altfor stort Tidsspilde, tage. Uagtet Sygdommen var beskrevet dem som særdeles smitsom, besluttede de dog at fortsætte Reisen, og at undgaae enhver Berørelse med Beboerne af de Egne, hvor den herskede. Den siberiske Pest er egentlig en Qvægsyge, der smitter Menneskene, og som først viser sig i forhærdede Bylder paa de ubedækkede Dele af Legemet. Den første Aarsag tilskrives Stikket af et Insect, som man imidlertid ikke nøiere vidste at angive. Bylderne kunne fordeles ved Omslag af Tobak eller Salmiak, men anvendes intet Middel mod dem, frembringe de snart en Betændelse, angribe de ædlere Dele og blive snart dødelige.Kaïnsk er kun en ubetydelig By med smaae Træhuse. Det Huus, hvori de Reisende opholdt sig, syntes at være det største og bedste, og der herskede deri Orden og Reenlighed, der stod Blomster i Vinduerne og paa nogle af Stolene vare der udstoppede Sæder.

I alle de Landsbyer, man drog igjennem, herskede Pesten; mange Mennesker vare døde, men enduu mere Qvæg og Heste. Af disse sidste havde Sygdommen krævet i en eneste Landsby indtil 500, saa at det faldt vanskeligt at faae Forspand. I hver Landsby var der et Lazareth, og man søgte desuden paa andre Maader at forebygge og fjerne Sygdommen navnlig vedligeholdtes der paa den hele Linie Baal og Blus til Renselse af Luften. I Nærheden af Landsbyen Kotkewa havde man forladt Tomskveien, og drog i sydostlig Retning mod Ob. Sygdommen, der kun holder sig til Stepperne, og aldrig viser sig i Bjergegnene, var nu ved Udgangen af den Barabinskiske Steppe ganske ophørt. Efter at have passeret en smuk Birkeskov og et yppigt England langs med Ob, satte man over denne Flod ved den lille By Bergsk, der ligger malerisk hiinsides den brede Flod, omgivet af tætte Granskove. Fra denne By og til Barnaul, der ogsaa ligger ved Ob, gaaer Veien deels gjennem Skove og deels gjennem Sletteland, mee i det Hele taget paa en saa god og fast Vei, at de Reisende stundom kunde tilbagelægge indtil 18 Werster i Timen. Den 1. August befandt man sig atter ved Ob, der skulde passeres for at man kunde naae det paa den anden Side af Floden beliggende Barnaul. Stærk Storm og Regn forhalede imidlertid Overfarten i nogle Timer. Professor Ehrenberg anvendte dette ufrivillige Ophold til en botanisk

Udflugt, fra hvilken han medbragte et rigt Udbytte, tildeels af Planter, der i vore Haver dyrkes som Ziirplanter. Da Veiret endelig havde bedaget sig, satte man over Floden, og naaede velbeholdent Barnaul, efter at man i den korte Tid af 9 Dage havde tilbagelagt henimod 1500 Werster.

*

Sjette Kapitel.

Barnaul ligger vel endnu saa godt som i Steppen, men er dog Midtpunktet for hele det Altaiske Bjergværksvæsen, og desaarsag af største Vigtighed; den er ikke alene Sædet for den hele Bjergværksbestyrelse, men er ogsaa Stedet for den vigtigste Smeltehytte, og tiltager Aar for Aar, altsom Bjergværksdrivten i Altai udvider sig. Bjergvaærksproductionen her bestaaer fornemmelig i Sølv, og hvor betydelig Drivten er, kan sluttes deraf, at Udbyttet etatsmæssigen allerede i længere Tid har været ansat til 1000 Pud Sølv, eller 69,900 Mark cølnsk, hvortil endvidere kommer 12,000 Pud Kobber, og henved 20,000 Pud Bly aarligt. Sammenlignet med det aarlige Udbytte af de vigtigere Sølvværker paa den østlige Halvkugle, afgive Altaiværkerne meest, hvorimod de staae langt tilbage for de mexicanske Værker, hvis Udbytte beløber sig til 2½ Million Mark aarlig.

Slangebjerggruben har allerede fra gammel Tid af givet det meste Sølverts. Den ligger 290 Verfter fra Barnaul. Andre Sølvgruber ere imidlertid ogsaa i Drivt, navnlig de ved Syränowsk og Riddersk. Særskilte Kobbergruber findes ogsaa, men ikke særskilte Blygruber, da Blyet forekommer mellem Sølvertsen.

Hvor stor end Sølvproductionen i det Hele er, saa ere Ertserne ikke rige, de indeholde gjennemsnitlig kun 1½ Solotnik Sølv pr. Pud Erts. Gruberne ligge i meget skovfattige Egne, og derfor maa Ertsen altid føres langveis for at udsmeltes. Transporten af Erts og Kul skeer af Bønder mod en lav Godtgjørelse, samt mod Fritagelse for Kopskat og Værnepligt; den foretages ene om Sommeren, naar der er Græsning nok, og aldrig om Vinteren, deels paa Grund af Mangel paa Foder, og deels paa Grund af de tilfjelds saa hyppige Storme med Sneefog.

Disse Storme hedde i Altai Buraner. Dette Navn er i det russiske Sprog optaget fra de nomadiserende Folkestammers, og betegner den Storm, der om Sommeren ophvirvler Steppens Støv, og om Vinteren dens Snee. Buranen adskiller sig fra vort Sneefog, deri at den ophvirvler den allerede faldne Snee, medens dette danner sig ved den faldende Snee. Dog gives der ogsaa Buraner,der danne sig paa sidstnævnte Maade, og Steppeboerne skjelne da mellem øvre og nedre Buraner. Bryde begge Arter løs paa eengang, saa opstaaer der et saadant Chaos i Naturen, at man derom ikke kan gjøre sig noget Begreb. Den bliver ofte saa voldsom, at den begraver Kirgiserteltene paa Stepperne, og bereder de Karavaner, der overfaldes af den, total Undergang.

Buranen begynder dermed, at et Vindstød farer hen over Sneesletten. Førerne vide godt, hvad det har at betyde. Sneen sammenhober sig endnu ikke, Sølvstriber reise sig fra Sletten; hyppigere og hyppigere stige de iveiret, Vinden begynder at suse og at hyle, Luften glindser stedse meer og meer af Sneens Krystaller, og endelig bliver det altsammen en mørk Masse, der drives afsted i en og samme Retning, indtil den, hvor den finder Modstand, gribes af en Hvirvelvind, eller preller af mod Slettens ophøiede Punkter.

Buranen pleier at lægge sig efter at have raset i en halv Dag; sjelden varer den en heel Dag og endnu sjeldnere flere Dage i Træk. Buranerne ere hyppigst ved Aarstidernes Omvexling; ofte begynder Høst og Vinter med slige Sneestorme. I den østlige Deel af Steppen blæse de ved en Thermometerstand af 8—10° R.; ved høiere Temperatur ere de sjeldnere, men ogsaa farligere. Jalmindelighed opkomme de ved Tøveir, eller ved indtrædende Frost, og ved klart Veir, naar der i de høiere Luftlag, ikke befinde sig Snee. Man slutter deraf, at de ere en Følge af de frosne, til Snee forvandlede Dunster, der i Tøeveir befinde sig i Luften. Sydost bringer kolde Buraner, Sydvest varme, saa at Sneen bliver hængende ved Klæderne.

Buranen er for den asiatiske Steppe, hvad Samumen er for den afrikanske Ørken. Naar den nærmer sig, gribes Karavanerne af Rædsel; hverken Mennesker eller Dyr formaae at finde sig tilrette, Stedsandsen synes aldeles at tabe sig. Det skeer ofte i Landsbyerne at Folk, der ville fra et Huus til et andet, forvilde sig under Buranen ud paa

Steppen, og omkomme. Helst bliver man derfor hjemme paa en saadan Dag. Qvæget flokkes med Hovederne vendte mod hverandre, saasnart det mærker Buranens Komme, og vedbliver den at rase, saa lader det sig med Vinden føre fremad, i rasende Fart over Stok og Steen, indtil det segner af Mathed, eller styrteri Afgrundene. Til forskjellige Tider have Sneestormene foraarsaget de i disse Egne nomadiserende Folkestammer uhyre Tab. Navnlig omkom i Aaret 1827 i en Buran paa Saratowasteppen, 10,500 Kameler, 280,000 Heste, 13,000 Stykker Hornqvæg, og 1 Million Faar.

Ligesom ved Samum kan den Reisende kun finde Frelse i en Buran, derved at han standser og lægger sig plat ned paa Jorden. Saaledes gjore Kirgis-Kaisakkerne, og det skal mange Gange have hændt sig, at de paa denne Maade have maattet tilbringe flere Dage. Undertiden bryder en Sandburan løs om Sommeren, der indhyller Alt i Sand og Støv, men den varer ikke længe og anretter ikke videre Skade.

I 1827 havde Altaiværkerne givet et Udbytte af 916 Pud 37 Pund 21 Solotnik reent Sølv og 27 Pud 26 Pund 26 Solotnik Guld; tilsammen til en Værdi af 4,572,908 Rubler Assignat. Drivtsomkostningerne havde udgjort, 1,279,000 Rubler, saa at Overskuddet altsaa havde været 3,293,908 Rubler.

Indtil Aaret 1851 er der ved de forskjellige russiske Sølvværker i Kaukasus, Ural og Siberien siden deres Optagelse til forskjellig Tid, i det Hele indvundet et Udbytte af: 108,749 Pud Sølv, til en Værdi af 130 Millioner Rubler, der overstiger Værdien af det i Privatvaskerierne i Siberien i de sidste 20 Aar indtil 1850 indvundne Guld med 5 Millioner Rubler.

Bjergværksdrivten i Altai er fra russisk Side ikke saa gammel som den i Ural, og neppe over 100 Aar gammel. Ligesom paa sidstnævnte Sted, saaledes finder man ogsaa her mangfoldige Spor til Bjergværksdrivt i gamle Tider, og Sagnene om den Rigdom der fandtes i de gyldne Bjerge, med hvilket Navn Altai benævnes paa Chinesisk og Sammeltyrkisk, foranledigede ogsaa Peter den Store til at udsende forskjellige Expeditioner paa Undersøgelse efter ædle Metaller. De naaede vel ikke deres Hensigt, men fremmede dog den senere Bjergværksdrivt, derved at de anlagde Fæstninger langs Irtysch, som siden blev til stor Beskyttelse for de russiske Bjergmænd. Den første egentlige Drivt i Altai skyldes en Demidoff, en Søn af den Demidoff, hvem det Uralske Bjergværksvæsen har sin Opkomst at takke. I 1723 gjorde han de første sikkre Erfaringer omFordelen ved Grubedrivt i Altai, og optog derefter i 1728 de første Gruber i hvilke der dreves paa Kobber dersteds. Efterhaanden udvidedes Drivten, og da der tillige fandtes Guld- og Sølvertser, hvis Bearbeidelse dengang ikke var Private tilladt, gik Altaiværkerne i 1746 over i Kronens Besiddelse. Regjeringen tog sig med største Omhu af disse Værker; ordnede deres Bestyrelse paa hensigtsmæssigste Maade, udsendte forskjellige Expeditioner, saavel i videnskabeligt som i administrativt og bjergværksmæssigt Øiemed, og anlagde til Værkernes Beskyttelse mod Kalmukernes og Teleuternes Anfald, en Række af Fæstninger, saa at den hele Bjergværksdrivt snart kom i største Flor.

Det Altaiske Bergdistrict eller som det nu, efter de først optagne Gruber officielt benævnes det Kolywano-Woskressentskiske District indtager omtrent Halvparten af Gouvernementet Tomsk, og deles i en østlig og en vestlig Deel, der er væsentlig forskjellig i Udseende og i Frembringelser. Den østlige Deel gjennemskjæres allevegne af Altaibjergene med deres sneebedækte Toppe, Bjelki. Landskabet er paa mange Steder skovrigt, og har paa høire Side af Ob eller Engsiden (Lien) en fugtig frugtbar Jordbund, i hvilken mangehaande Markfrugter trives ypperligt uden Gjødning.

Den vestlige Deel skilles fra den østlige ved flere Floddale, og udgjør en mod den Barabinskiske Steppe heldende bølgeformig Skraaning. De Dale, som her findes navnlig langs Ob bærer Navn afPadi. Denne Deel af Districtet er næsten aldeles skovløs, og fattig paa Vand. Jordbunden er foreøvrigt temmelig frugtbar, men er ogsaa paa flere Steder sandet og saltholdig. De Steder, hvor der findes Salt, kaldes Solontschaki, og navnlig efter Regn viser Jordbunden sig sammesteds ganske belagt med reen Kogsalt og Bittersalt, som om den var bedækket med Riimfrost. Paa klare Sommerdage bemærker man ofte i Stepperne i dette District, det interessante Luftphænomen, Fata Morgana, der her kaldes Marewa.

Begge Districter udgjøre tilsammen et Fladeindhold af 7960 Qvadratmile. Forskjelligheden i deres Beliggenhed

bevirker ogsaa en Forskjellighed i deres Klima. Den østlige Deel har et langt barskere Klima og langt strengere Vinter, end den vestlige. Sommertemperaturen er imidlertid i det Hele taget tilstrækkelig høi, forat ikke alene en heel Deel Markfrugter kunne trives, men at ogsaa Meloner og andre kjelnere Planter kunne voxe yppigt i Friland. I Dalene er der fortrinligt Græs, og det paa mange Steder saa høit, at det ganske skjuler en Hest.

Ialmindelighed er den østlige Halvdeel skikket til Korn- og Biavl, og den vestlige til Qvægdrift. I hiin Egn har Sømmeren næsten uafbrudt klare og skyfrie Dage, og her forekommer aldrig den siberiske Pest, som i den vestlige Deel aarlig bortriver saamange Heste og saameget Qvæg. Man pleier derfor herfra ved Sommerens Begyndelse at drive Hestene tilfjelds, og lade dem der græsse til ud paa Høsten. I Bjergegnene findes heller ikke de Myg, Bremser, osv. som i de lave sumpige Egne og i Stepperne ere til saa stor en Plage, og mod hvilke Beboerne i disse Egne pleie i deres Huse at værge sig ved den saakaldte Kurewa, hvilket er en Potte med forraadnende Komøg, som der bliver stukket Ild i, og hvis Røg holder Insecterne borte; ved Indgangen til Landsbyerne anvendes dette Middel i det Større.

Klimatet er her i det Hele taget sundt, og de gængse Sygdomme ere Koldfebre, samt hidsige Febre og siberisk Pest, der som meldt ogsaa smitter Mennesker.

Den Altaiske Flora er særdeles riig, men endnu ikke tilstrækkelig bekjendt. Faunaen omfatter brune og sorte Bjørne, Ulve, Ræve, Zobler, Maar, Hermeliner, Ildere, Egern, Harer, Jerve, Losse, de saakaldte Jermurankier eller Skovkatte, Grævlinger, Murmeldyr, Vildsviin, Elsdyr, Daadyr, Rensdyr, Raadyr; vilde Faar, samt Tigere, skjønt sjeldent.

Af fiirfødede Huusdyr gives kun Heste, Hornqvæg, Faar, Geder, og hos Kalmukerne og Kirgiserne ved Irtysch ogsaa Kameler.

Mærkeligt er det, at der i Altai skal forekomme en Art Cochenille, med hvis Opdagelse det skal være gaaet saaledes til:

I Aaret 1769 blev der paa Foranledning af Regeringen i forskjellige Egne af Rusland søgt efter Insectcr, der kunde erstatte den ægte Cochenille. I den Anviisning, som i denne Hensigt blev offentliggjort var det sagt, at de Insecter der meentes, pleiede at sidde ved Roden af en lille guulblomstrende Plante, der lignede Jordbærplanten.Ifølge denne Bekjendtgjørelse fandt nu en Læge i det Altaiske, at der saavel paa Jordbærplanter som paa Potentiller fandtes hvidgraae slimede Forhøininger, der vare bedækkede med en sort Skal, og af hvilke der udviklede sig et Insect, som farvede rødt, naar det blev trykket ihjel. En stor Mængde af dem bleve indsamlede og sendte til Petersborg, efter at de iforveien vare dræbte over Kulild. En Farver prøvede dem, og fandt at de vel vare forskjellige fra den ægte Cochenille; men at de dog afgave et meget brugbart Farvestof. Det paalagdes nu den omtalte Læge at indsende 20 Pund af deslige Insecter, men da Sommeren i 1773, da denne Ordre skulde udføres, var meget regnfuld, lykkedes det ham kun at faae samlet 2 Pund, hvilke atter bleve prøvede i Petersborg og befundne saa fortrinlige, at ægte Cochenille meentes at kunne undværes. Med denne opmuntrende Besked søgte Lægen nu flittigt, og var Aaret efter saa heldig at finde ikke alene det tidligere Insect, men ogsaa et andet større, der gav en lignende rød Farve, i saa stor en Mængde, at han kunde indsende 32 Pund til Petersborg. Otte Aar senere kom der imidlertid den Besked, at det ikke duede det Mindste. Et Par Aar senere optoges atter Sagen. Nye Indsamlinger skete, nye Prøver bleve gjorte, og man kom til det Resultat, at Farvestoffet var brugbart, naar man blot iagttog behørig Omhu med at præparere Insecterne. Til forskjellige Tider søgte Regjeringen derefter fra Altai deels at erholde Insecter, og deels paa Stedet at faae Sagen tilbørlig undersøgt: men dens Bestræbelser strandede stedse paa de Vedkommendes Ligegyldighed, Uvidenhed eller onde Villie, og man veed endnu den Dag idag intet Tilforladeligt om Tilværelsen af et Cochenillesurogat i det Altaiske, ja det er endog blevet paastaaet, at de omhandlede Insecter ikke have været andet end en Art Myrer, eftersom man ved de med dem paa Stedet anstillede Forsøg, ikke har opdaget andet Mærkeligt, end Lugt af Myreæther.

Totalfolkemængden i det her omhandlede Bjergværksdistrict udgjør 350,000 Individer af begge Kjøn.

Sproget er det Nordrussiske eller den Nowgorodske Dialect, og indeholder derhos en heel Mængde ældgamle Ord, der i andre Egne ere gaaede af Brug. Mange gamle Sange have herholdt sig uforandrede, ligesom ogsaa mangt et gammelt Sagn, især om Storfyrst Wladimir og hans Helte.

Handelsmændene have faste Bopæle deels i Gouvernementets forskjellige Stæder og Fæstninger og deels ved Værkerne, men da de i det Hele taget ikke besidde Kapital, have de ikke været istand til udelukkende at bemægtige sig Handelen, og Altai besøges derfor aarligt af en Mængde reisende Landkræmmere andetstedsfra. Disse Landkræmmere kaldes i Sibirien Susdaler, og vise sig overalt driftige og forekommende mod deres Kunder. De erholde mod en Afgift Handelsret, og indfinde sig, længselsfuldt ventede, overalt paa Landet, i Byerne og ved Værkerne med deres Varer, der hovedsageligt bestaae i: Bomuldsvarer, Uldvarer, Silkevarer, Porcellain, Metalvarer osv., og ei at forglemme de meget yndede Historiebøger og Træsnit. Disse Handelsmænd begynde altid som vandrende Bissekræmmere med Kurven paa Nakken, og benævnes paa Russiskchodebschtschiki eller Warjagi; ved denne Levemaade erhverve de den Fiffighed, dcr udmærker dem, og de have dannet sig et eget Sprog, der endog bruges af de Petersborgske Kræmmere, naar de ikke ville have at deres Kunder skulle forstaae dem. Susdalerne ere desuden disse fjerne Egnes levende Aviser, og saaledes dobbelt velkomne, fordi de vide at fortælle Nyt. De bosiddende Kjøbmænd blive, som naturligt, meget trykkede ved disse tilreisende Handelsmænd og indskrænke sig derfor deels til Handel mcd saadanne Varer som hine ikke kunne føre med sig, og deels til Anlæg af enkelte nødvendige Fabriker, som f. Ex. Sæbesyderier, Garverier osv. De egentlige Borgere (paa Russisk mjeschtschane), der ifølge deres Rettigheder fortrinsviis skulde udgjøre den industrielle Klasse, beskjæftige sig med Detailhandel, og navnlig med Udsalg af landoeconomiske Producter. De besidde derhos næsten Alle et Stykke Land til Græsning og Høbjergning, og mange af dem leve udelukkende af Agerbrug. Deres Qvinder og Børn væve Lærred og uldne Tøier, men kun til eget Brug. I det hele District er der en mærkelig Mangel paa de almindeligste egentlige Haandværkere; Tømmermænd, Bødkere og Garvere ere yderst sjeldne, Snedkere endnu sjeldnere, og Skræddere, Skomagere, Kleinsmede og Kobbersmede findes aldeles ikke. De allernødvendigste Ting som f. Ex. Læder, Skotøi,Kjøkkentøi, Leer, Staalvare, Søm, ja endog Trækar og Træskeer maa indføres langveisfra.

Til Værkerne hørte i 1840 112,289 Mænd og 117,467 Qvinder af Bondestanden, hvilken Stand i det Hele taget udmærker sig ved Arbeidsomhed og Dristighed. Bønderne beskjeftige sig med Agerbrug, Qvægdrift, Biavl og med Jagt og Fiskeri, og der findes blandt dem mangfoldige Haandværkere, der ellers i andre Lande kun findes i Byerne. Altaibonden bygger saaledes selv sin Hytte, forfærdiger selv sin Vogn og sin Slæde, og tømrer sin Baad, ifald han ogsaa tilfældigviis er Fisker. Han er ogsaa Murer og forstaaer at „slaae” sin Ovn, ɔ: at bygge den af Leer, og at forsyne den med et Rør, der bestaaer af en udboret Træstamme, som indvendig er foret med Leer. Han er fremdeles en Smule Billedhugger, og det Ydre af hans Huus er ofte prydet med ret net udskaaret Arbeide; endvidere er han Garver og forstaaer ikke alene at berede Læder til Skotøi og Seletøi, men ogsaa Skind til Peltse, o. desl. Han syer selv en eiendommelig Sort Sko tscharki ellerkoti, og lange Vandstøvler, butyly. Saaledes er det kun Møllebyggeriet, samt Smedehaandværket, som enhver Altaibonde ikke forstaaer sig paa. Det førstnævnte gjør en Undtagelse paa Grund af den almindeligt russiske Folkeovertro, ifølge hvilken Møllebyggerne ere saakaldte „kloge Folk” (snachari), der forstaae at møde den „urene Kraft", der modsætter sig Anvendelsen af den for utilladelig ansete Benyttelse af et Vasdrag. I den østlige Deel af Altaidistrictet findes forøvrigt en overordentlig Mængde Møller og der gaves dersteds i 1841 ikke færre end 2655 Møller, blandt hvilke kun 293 Veirmøller, Resten Vandmøller, der paa 90 nær tilhørte Bønderne. Som meldt væve Qvinderne Lærred og uldne Tøier, hvilke de derhos farve deels Blaat med Indigo, deels Rødt, Grønt og Guult med visse indenlandske Planter.

Altaibonden udmærker sig saavel i sin Bedrift som Landmand, som i sin huuslige Indretning og sin Klædedragt, ved den største Reenlighed og Velstand, og danner i denne Henseende en Modsætning til hvad man ellers ialmindelighed antræffer hos den russiske Bonde; han er tilmed i høi Grad gjæstfri og ligefrem i sit Væsen. Bonden er her noget mere fri og selvstændig end andetsteds, og degode Følger heraf, vise sig i Agerbrugets Fremblomstren, og i Bøndernes tiltagende Velstand. Det Hoveri, som de maa forrette i Værkernes Tjeneste, er

ikke meget trykkende og godtgjøres dem efter en billig Ansættelse.

Bjergværksarbeiderne, hvis Antal beløber sig til omtrent 25,788 udtages ved Recrutering blandt de ovenomhandlede Bønder, og ere derfor med Hensyn til Levemaade og Erhverv ved Siden af deres Bjergværksarbeide, ikke meget forskjellige fra dem. De besidde næsten Alle egne Huse med Have og Vænge, og holde Heste, Køer og Faar.

De meest velhavende iblandt dem ere de halvt eller heelt Udtjente, der have Tid nok til at forbedre deres Eiendom, og dernæst ogsaa Beboerne af visse Hyttedistricter, der holde mange Heste, som de udleie til Kul- og Ertstransport, navnlig paa den Tid af Aaret, da de værkspligtige Bønder paa Grund af Høhøsten ikke godt kunne undvære deres Heste. Værksarbeiderne ere inddeelte i tre Afdelinger, af hvilke en arbeider i 12 Dagtimer, den anden i 12 Nattimer, medens den tredie er fri, og saaledes stifteviis Uge for Uge. Søn- og Helligdagene komme ikke de arbeidende Afdelinger tilgode, og denne Indretning er hensigtsmæssig, navnlig i Rusland, hvor Helligdagene udgjøre en Trediedeel af Aarets Dage, saa at Arbeidet følgelig vilde lide en altfor stor Standsning, ifald der ikke var truffen en Foranstaltning som den angivne, der samler Fridagene for Arbeiderne skifteviis.

Endeel af Arbeiderne anvendes ikke i den egentlige Bjergværksdrift, men udføre deels de Haandværk, som dertil ere fornødne, og arbeide saaledes f. Ex. som Tømmermænd, Smede, Garvere, Glasmestere osv. Til denne Haandværkeretat høre endvidere de Menige samt Underofficiererne af den saakaldte sibiriske 10de Liniebataillon.

Af Jasak- eller skattepligtige oprindelige Beboere, gives der i Districtets Østbygd flere bosiddende Stammer, deels af mongolsk og deels af tyrkisk Herkomst, der tidligere paa Grund heraf holdt sig strengt adskilte, hvilket man endnu den Dag idag kan see, deels af de geographiske Benævnelser og deels af disse Folks Physiognomi, Sprog og Skikke. Fordum vare disse Egne bedre befolkede end nu, og Beboerne besadde en vis Dannelse og vare dygtige i Bjergfaget samt i anden Kunstfærdighed.Man kalder nu de tyrkiske Stammer Tartarer og de mongolske Kalmuker eller dobbeltbetalende Tyrker, fordi de, efter i Begyndelsen af forrige Aarhundrede at være blevne tributpligtige til Rusland, vedbleve at erlægge Skat til de Sjunguriske Chaner, som de hidtil havde været undergivne.

Til de oprindelige Beboere af Altai henregnes ogsaa de saakaldte Kamenschtschiker eller Fjeldbønder (af Kamen, et Fjeld), der boe i Altais utilgjængeligste Trakter. Skjønt Russer af Herkomst, Tro og Sprog, maatte de dog tidligere, ligesom de oprindelige Beboere betale deres Jasak, eller en Tribut af Peltsværk og Skind, hvilken imidlertid nu er bleven afløst af en ubetydelig Obrok eller arvelig Afgift. De stamme fra russiske Secterer eller Flygtninge, der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, førend Bjergværkerne vare optagne og da Landskabet havde Navn af Bjelowodje (de hvide Vandes Land), indvandrede hertil fra de nordlige russiske Provindser, deels for at unddrage sig indgaaede Forpligtelser, og deels for at føre et frit Liv og navnlig Handel.

Deres første Nybygder anlagde de i utilgængelige Skovtrakter, og især var dette Tilfældet med Roskolnikerne, Sectererne af den gamle Tro, som byggede Eremitboliger dersteds, og som ofte i deres Fanatisme gik saavidt, at de gave sig selv frivillig Døden paa Baalet. Efter at Bjergværksdrivten var begyndt, og der var bleven anlagt en Linie af Fæstninger, mistede Landet sin Charakteer som frit Land, og det ovennævnte Navn indskrænkedes inden betydeligt indsnævrede Grændser, og omfatter nu kun det Landskab, der ligger hiinsides Bjergdistrictet mod den chinesiske Grændse.

De omhandlede Frifolks Stilling blev ved denne Udvidelse af det russiske Herredømme væsentlig forandret, og da de af Peltsjægerne (Promyschlenniks) hørte, at der mellem Fjeldene længere mod Sydvest fandtes en Egn, hvor der var Overflødighed paa Alt, lyttede de villigen til, og Roskolnikerne, der hørte til forskjellige Secter, blandt hvilke især Gjendøberne og Billedstormerne, vandrede først ud til de saa meget priste Egne. Deres Exempel fulgtes af mange Bønder, Haandværkere og andre Individer af den orthodoxe Tro, der saaledes mellem Fjeldene dannede flere Menigheder.Disse Udvandrere var det som bare Navn af Kamenschtschiker: de vare fordetmeste Jægere og Fiskere, men forsømte dog ikke ganske Agerbruget. De førte en livlig Tuskhandel med Chineserne, af hvem de for Peltsvæerk tilbyttede sig Sølv, Silke, uldne Varer, Thee osv. Med Kirgis-Kaisakerne

og de med disse nomadiserende Handelsmænd stode de ligeledes i Forbindelse. Paa Søn- og Høitidsdage pleiede samtlige Beboere af en Landsby at forsamle sig i et Huus til fælles Gudstjeneste; denne varede i flere Timer, i stille Bøn og uden Prædiken eller Oplæsning, samt uden nogensomhelst religieuse Ceremonier. Forenede ved fælles Skjebne, afsondrede fra Samfundet, hvilke de havde forladt for at undgaae Arbeide og Hoveri, dannede Kamenschtschikerne et Broderskab, der i sig indeholdt flere af den russiske Nationalcharakteers smukkeste Træk; de vare trofaste Kammerater, stedse redebonne til gjensidigen at yde hinanden Tjenester, og godgjørende imod de Fattige, som de hjalp paa alle Maader.

Deres communale Bestyrelse var fuldkommen demokratisk; de anerkjendte hverken Overordnede eller bestemte Forpligtelser, ihvorvel de indrømmede deres „bedste Mænd" en vis Autoritet. Ved enhver Sag af Vigtighed for den lille Republik, forsamlede Indvaanerne af de forskjellige Landsbyer sig til fælles Raadslagning, og toge Beslutning efter de „bedste Mænds" Udsagn. Begik Nogen en Forbrydelse, f. Ex. et Tyveri, saa forføiede „de bedste Mænd" sig, paa Anmeldelse fra Klageren, til den Anklagedes Huus, hvor de undersøgte Sagen, og i fornødent Fald tilkjendte Straf, der i Forhold til Forbrydelsen bestod i Stokkeprygl eller Pidsk.

Saaledes levede Kamentschschikerne indtil der henimod Slutningen af forrige Aarhundrede opkom store Uordener iblandt dem. Opbragte over en af dem flere Gange domfældt Forbryders slette Opførsel, dømte de ham til med sammenlænkede Fødder at udsættes paa en Tømmerflaade og priisgives Strømmen. Men trods denne og lignende Straffe mod andre Rolighedsforstyrrere formaaede man dog ikke at gjenoprette Roligheden; tre Aars Misvæxt fuldstændiggjorde de stakkels Menneskers Nød, og de forlode endelig deres Hjem, droge nærmere mod den chinesiske Grændse og anraabte Bogdochan om Beskyttelse. Denne viste dem imidlertid tilbage, og de havde nu ingen anden Udvei end at underkaste sig den russiskeRegjering, hvilket de ogsaa saa meget hellere gjorde frivilligt, deels fordi det var paatænkt at anlægge en Fæstning i deres Egn, hvorved de dog tilsidst vare blevne undertvungne, og deels fordi de i det Hele taget følte Skrupler ved at have udelukket sig fra Statskirken. I en almindelig Forsamling blev det derfor besluttet, at der skulde sendes en „klog Mand" til Barnaul, som skulde udvirke Benaadning og Tilladelse til at de mod en Afgivt maatte blive i deres Bygder. Udførelsen af denne Beslutning fandt imidlertid Modstand hos de Ældste og de „bedste Mænd", indtil i Aaret 1790, hvorpaa de Aaret efter erholdt den attraaede keiserlige Benaadning. Dengang angaves deres Antal at være henimod 300, og det skal nu udgjøre omtrent 600. De leve nu særdeles fredeligt og vindskibeligt, og beskjeftige sig med Agerbrug, Qvægdrift og Biavl, samt med Jagt og Fiskeri. Lige med de øvrige Folkestammer i disse Egne, betale de en aarlig Afgift, Obrok, der er fastsat til 8 Ass. Rublcr pr. Hoved. I deres Egn findes de rigeste Sølv- og Blyminer Syränowsk, Krukowsk, Riddersk o. s. v., og vidtløftige Strækninger af frugtbart men ubeboet Land vente endnu de flittige Hænder, der skulle opdyrke deres jomfruelige Jordbund, og bringe de i deres Indre skjulte Skatte for Dagen.

De saakaldte Dobbeltbetalere Dwojedanzy der udgjør et Antal af omtrent 13,000 Individer, beskjeftige sig ligesaavelsom Tartarerne, hvis Antal omtrent er 5000, hovedsagelig med Jagt. De Altaiske Kalmukker og Tartarer føre, ligesom mange Folkestammer under lignende Forholde, et høist simpelt og tarveligt Liv; deres Fornødenheder indskrænke sig til Besiddelsen af en Woilok-Jurte, en tilstrækkelig Mængde Heste- og Faarekjød, og Klæder gjorte af disse Dyrs Huder. De ere rige naar de eie nogle Smaahjorder, gode Jagtvaaben og fuldt op af Kumiss.

De siberiske Linie-Kosakker oprettedes i 1716 og Fæstninger og Vagtposter anlagdes samtidig dermed ved Irtysch. Paa forskjellig Maade og til forskjellige Tider forstærkedes hiin Hærafdeling stedse mere og mere, saaledes at den nu tæller over 24,000 Mand, til hvilke høre 23,000 Qvinder, der paa en Strækning af 2000 Werster, ligge i 85 Redouter og Forposter, af hvilke 13 Vagtposter og 22 Redouter, med 20,000 Individer af begge Kjøn ligge i Bjergværksdistrictet.Disse Kosakker holde en heel Mængde Heste, Qvæg og Faar, drive Agerbrug og Biavl, hvorhos de ogsaa beskjeftige sig med Jagt og Fiskeri. De dyrke ikke alene de almindelige Kornarter, men ogsaa chinesisk Hvede samt Meloner, Tobak o. s. v. De fiske Lax, hvilke de salte og som de tilligemed Caviar og deres øvrige Producter sælge til Kirgiserne og til de nærmestliggende Bjergværker. Ved deres Huse bemærker man er vis architektonisk Kunstfærdighed, navnlig i Udskjæringen paa Gavlene og over

Døre og Vinduer, hvorhos der i det Indre hersker den største Reenlighed. Næsten alle Kosakker kunne læse og skrive, og beflitte sig i mange Henseender, navnlig forsaavidt angaaer deres Qvinders Dragt, paa et anbesalende Ydre. Deres smukke Væxt og Udseende, deres ridderlige Væsen, samt mange andre gode Egenskaber, skylde de deres Nedstammen fra Saporogerne (Beboerne af Landet hiinsides Dnieper) og fra de donske Kosakker, hvilket ogsaa kan kjendes i deres Sprog.

Agerbruget drives overalt uden Benyttelse af Gjødning, thi Jorden er frugtbar nok og afgiver Tilstrækkeligt. Kornpriserne ere derfor ialmindelighed meget lave, imidlertid kan dog af og til Misvæxt indtræffe, og da der sjeldent i gode Aar er større Forraad end netop, saa kunne de Kornmagaziner, der paa Statens Regning stedse skulle indeholde Reserveforraad, med Nød og Neppe opfylde deres Bestemmelse.

Havedyrkningen omfatter alskens Grøntsager, Roer, Agurker, Meloner, Græskar, samt undtagelsesviis Kartofler og Tobak. Hos de egentlige Bønder og hos Boskolikerne hersker en endnu uovervunden Fordom mod begge de sidstnævnte Væxter, om hvilke de sige, at de ere forbandede og fremkomme af Judas's Legeme. Selv i det europæiske Rusland er det ikke ret mange Aar siden at Bønderne, paa Foranledning af Geistligheden, ansaae Kartoflerne for Djævleæg, og afskyede dem.

Hesteavlen og Qvægdrivten begunstiges overalt i det Altaiske med ypperlige Græsgange. Antallet af de derværende Heste anslaaes til 450,000, og Værdien af hver enkelt til idetmindste 50 Papiir-Rubler. De ere, som overalt i Siberien, særdeles stærke og udholdende og ypperlige Travere. De faae sjelden Havre, men nøies med Gras og Hø. Paa enkelte Steder holdes der saa mange Heste, atde ikke kunde vinterfodres med Hø, og man maa derfor lade dem skjøtte sig selv paa Steppen, hvor de leve kummerligt af det Græs, som de kunne skrabe frem under Sneen. Hestehandelen er livlig, og i Stæderne og i Fæstningerne holdes hyppigt Vaddeløb.

Af Hornqvæg findes der ikke saa stort et Antal, som af Heste, da det ikke, ligesom disse, kan overlades til sig selv om Vinteren. Racen er den almindelige russiske af Middelstørrelse Melkeproductionen og Handelen med Slagteqvæg afgiver betydelige Fordele. Værdien af en Ko anslaaes ialmindelighed til 25 Papiir-Rubler. Faar af den almindelige russiske Race holdes i stor Mængde af Bønderne, men sjeldnere af Byernes Beboere, medens man hos Kalmukkerne og Grændse-Kosakkerne finder de saakaldte kirgisiske Faar, høibenede og med Fedthaler. Deres Uld er grov og duer kun til at gjøre Filt af. Man lægger dem dog til med stor Fordeel, især fordi de give saamegen Talg, indtil 15 Pund af en Hale. De levere ogsaa meget velsmagende Kjød, hvormed der paa Grændsen drives en betydelig Handel. Af de russiske Faars Uld gjøres grovt Klæde, der bruges til Klæder, samt en Art mønstret Woilok; men man bruger dog de fleste Skind til Peltse, der udgjøre Befolkningens almindeligste Beklædning. Den hele russiske Faareavl i det Altaiske strække imidlertid ikke til, og der maa derfor indføres ikke alene en Mængde Faarekjød fra Kirgiserne og Kalmukkerne, men ogsaa mangfoldige færdigsyede Peltse andetstedsfra.

Geder holdes paa mange Steder, skjønt i ringe Mængde; de benyttes imidlertid kun sjeldent, uagtet deres Haarbedækning er af stor Værdi. Paa enkelte Steder indsees dog dette, hvorfor Haarene ogsaa i Fældetiden afkæmmes og anvendes til forskjellige strikkede Varer. Sviin findes kun i ringe Mængde, men da Flesk er meget eftersøgt og Børster jevnlig bruges i Guldvadskerierne, saa er man begyndt at lægge disse Dyr til i større Mængde. Om Sommeren slipper man dem ud i Skovene, hvor de da, især paa fugtige Steder, trives ypperligt.

Fjerkræ, navnlig Gjæs, Ænder og Høns, holdes overalt i stor Mængde. Bier udgjøre en af Altaibondens vigtigste Indtægtskilder. Hvor stort et Antal Bikuber, der findes i det hele altaiske District, kan ikke angives, men det maa være meget betydeligt, eftersom deralene paa Beboerne af Værksdistrictet i Aaret 1840 kom 90,800 Kuber, der aarligt leverede 2035 Pud Vox, 11,806 Pud Honning.

Indførelsen af denne vigtige Industrigreen skyldes en Tydsker, ved Navn Berens, der henimod Slutningen af forrige Aarhundrede var ansat som Læge ved Grændse-Kosakkerne, samt en Kosak-Oberst Avschenowskji. Da de havde fundet Egnen ved nogle Landsbyer i Nærheden af Fæstningen Ustkamenogorsk, passende for Biavl, og Beboerne tilbøielige til at befatte sig dermed, saa bevirkede de, at der fra Baschkererne i Egnen om Orenburg blev forskrevet nogle Stader, hvilke, 30 i Tallet, bleve fordeelte i den nævnte Egn, dog paa den Betingelse, at de

ikke skulde tilhøre Bønderne, men at disse blot skulde passe dem. Følgen var naturligviis den, at Bierne snart uddøde, uagtet de i det første Aar havde sværmet to a tre Gange. En Snees Aar senere greb man Sagen anderledes an; man lod atter Bistader komme fra det Orenburgske, men denne Gang solgte man dem til Bønderne, og det varede ikke mere end tre Aar førend Salget af Vox og Honning indbragte Eierne betydelig Fordeel. Overalt lagde man sig nu efter Biavl, og paa flere Steder dannede der sig desuden mange vilde Bisværme, der eftersporedes og som ligeledes indbragte god Fordeel. Vigtigheden af denne Avl er nu saa almindelig anerkjendt i disse Egne, at der i Kirkerne aarligt afholdes en Messe til Ære for dem, der først have bragt den i Opkomst.

Jagten er navnlig Fjeldboernes kjereste Syssel, og mange af dem drive den saa ivrigt, at de som Jægere tilbringe flere Aar i de fjerneste Skovtrakter. Der leve de fordetmeste ganske ene med deres Hund, bevæbnede med en Bøsse, et Jagtspyd og en Kniv; sjelden slaae to og to sig sammen, og endnu sjeldnere forene Flere sig i et Kammeratskab eller Artel. Deels med deres Vaaben, og deels paa anden Maade, ved Faldgruber, Snarer, Ulvegrave og deslige, nedlægge de da en saadan Mængde af Peltsdyr, at de som oftest vende hjem rigeligt belønnede for deres Møie. Ved denne Levemaade og ved deres naturlige Anlæg, nyde disse Folk, der kaldes Swjerowtchtschiki (ɔ: Dyrfængere), eller ogsaa Promyschleniki (ɔ: Fribyttere), et Jernhelbred og vise sig overaltuforfærdede og dristige. Det meste af det Peltsværk, der af disse Jægere erhverves, udføres til russiske Messer.

Fiskeri drives ikke i den Udstrækning, som Jagt, det er endnu ikke almindeligt bleven til en Erhvervsgreen, men afgiver kun det Fornødne til Beboernes Behov. I Floderne fanges Lax og Stør, de sidste af en udmærket Beskaffenhed og Størrelse, deels i Laxegaarde og Garn, og deels i Ruser, samt paa Kroge og Pilke. I Søerne findes Karudser, Gjedder og Aborrer. Karudserne, der fiskes baade om Sommeren og om Vinteren og fordetmeste med Garn, tørres i Luften, og blive derved ligesaa vigtige for disse Egne som Kabliauen for det nordlige europæiske Rusland.

Paa samme Maade behandles ogsaa Gjedder, Rødskaller og Muller; foruden de nævnte Maader at fange disse Fisk paa, stanger man dem ogsaa, især om Sommeren ved Blus, og fanger dem om Vinteren paa Kroge med Skaller til Ang. En egen Art Fiskeri, meest til Fornøielse, er Rødskallefiskeriet paa Atlaifloden. De Rødskaller, som her findes, ere overmaade vevre, og bide hverken paa Krog eller gaae i Ruser; de holde sig altid i Stimer (runi); henimod Slutningen af Sommeren jages de af Skrigskarven, en Art Pelikan, ind under den Masse af Drivtømmer, der paa mange Steder spærre Floden i en Længde af flere hundrede Favne. Før dette Tidspunkt udsøges et Sted, der er frit for Klipper eller andre Hindringer, og tvers over Floden spændes nu her et Garn, hvis øverste Kant rager, ved Hjælp af Stænger, nogle Fod op over Vandet. Mod Strømmen roe nu Fiskerne i flere Baade op mod disse Tvergarn under en idelig Skrigen og Hujen, medens Andre iland gaae i samme Retning og kaste Stene og Stokke ud i Vandet. Rødskallerne skræmmes ved denne Støi, og svømme med Strømmen i tre Hobe. En erfaren Fisker iagttager dem nøie fra Land af, og giver Fiskerne i Baadene Tegn om de skulde ro til, eller holde stille. Fiskene forfølges paa denne Maade, indtil Baadene ere komne de satte Garn paa en Snees Favne nær, da kaster man saa hurtigt som muligt nok et Garn under Baadene, ligeledes tvers over Floden, hæver ogsaa dettes Kant op over Vandet, og begynder nu endelig Fangsten med en Træknod. Skallerne søge at springe over Tvergarnene, mendet lykkes kun saa, og man kan i et enkelt Dræt trække en 250 Stykker.

Paa flere Steder i Fjeldegnene tørres de mindre Fiske i Ovnen, og laves til det saakaldte Porsa, ɔ: en Art grovt Meel, der gjemmes i Sække og opblødes i kogt Vand naar det skal bruges.

*

Vi vende atter tilbage til vore Reisende, der vare ankomne til Barnaul den 4. August. Denne By ligger paa en sandig Slette ved Barnaulkas Udløb i Ob; og paa Venstre af begge Floder; den bestaaer af mange brede i rette Vinkler hinanden skjærende Gader, med Huse fordetmeste af Træ, hvilke i det Hele taget kun ere smaa og vidt adskilte fra hinanden, hvorfor ogsaa Staden seer meget større ud, end den virkelig er med Hensyn til Folkemængden, der kun udgjør omtrent 10,000; Omegnen er ikke smuk, men Stedet er ikke destomindre af stor Interesse for den Reisende, deels paa Grund af de mange dannede og kundskabsrige Mænd, som navnlig

Bjergværksdrivten her har forenet, og deels paa Grund af de mange offentlige og private Samlinger, som her findes.

Chefen for det Altaiske Bjergværksvæsen Oberberghauptmand Froloff, der tillige var Civilgouverneur i Gouvernementet Tomsk, viste Humboldt og hans Reiseselskab den største Forekommenhed. Smeltehytten, en anseelig Bygning med tvende Fløie, af hvilke den ene indbefatter Sølvovnene og den anden Blyovnene, ligger paa Sydsiden af Byen ved en stor Hyttedam.

Sølvprocessen er her i en særegen Grad interessant, ikke alene fordi den gjennemføres med størst mulige Fuldkommenhed, men navnlig fordi Udscheidningen af Sølvet af de Altaiske Ertser er forbunden med visse eiendommetige og store Vanskeligheder. Dette Arbeide pleier ialmindelighed at være temmelig let og falder i tre Afdelinger, i Smeltningen af det raae Erts, i Blyets Udscheidning af den ved den foregaaende Udsmeltning tilbageblevne Steen, og i en lignende Udscheidning af det ved Ertssmeltningen vundne sølvholdige Bly. Ertserne til den Barnaulske Smeltehytte vindes deels i Gruberne i Slangebjerget og Omegn, og deels i længere fraliggende Gruber. De ere af stor Forskjellighed i Sammensætning ogBestanddele, eftersom de komme fra det ene eller det andet Sted, og det er igjen Grunden til, at de ved Udsmeltningen maae undergaae en forskjellig, efter deres Beskaffenhed lempet, ofte vidtløftig og vanskelig Behandling. Ved de Hindringer, som Udsmeltningen saaledes har at kæmpe med, er det forøvrigt temmelig rimeligt, at der ogsaa maa finde et Tab i Productionen Sted, uagtet Arbeidet drives saa omhyggeligt og fuldkomment som muligt, og dette Tab beløber sig ogsaa aarligt til omtrent 500 Pud eller 35,000 Mark Sølv; Ertserne ere derhos i det Hele taget ikke meget rige.

Blyprocessen er ikke underkastet nogensomhelst Vanskelighed, men synes endog at være lettere i Barnaul end andetsteds, eftersom Blyertserne ikke som sædvanligt bestaae af Blyglands, men kun indeholde Oxyd.

Hvad der næst efter Smeltehytterne i Barnaul tildrog sig de Reisendes Opmærksomhed, var det siberiske Museum. Denne, i sin Slags vistnok eneste Anstalt i Siberien, skylder især den ovennævnte Oberberghauptmand Froloff samt Statsraad **Dr**. Gebler, sin Opkomst. Det indeholder en Mængde Gjenstande af forskjellig Art, udelukkende siberiske og vedkommende Landets Frembringelser og dets Beboeres Skikke og Indretninger. Her findes saaledes udstoppede Pattedyr og Fugle, Insecter, Mineralier, Modeller til Gruber og Maskiner, siberiske Dragter, Huusgeraad og Redskaber, og endelig Oldsager fra de Tschudiske Kæmpehøie, der i stor Mængde findes ved Altai, samt mangfoldige Gjenstande af Sølv og Guld. Den ovennævnte Statsraad Gebler, Læge og Tydsk af Fødsel, eier en særdeles interessant naturhistorisk, navnlig entomologisk Samling, der indeholder ikke alene de i Altai forekommende Insectsorter, men ogsaa andre Landes, hvilke sidste han havde tiltusket sig. Ehrenberg var ikke lidet forbauset ved her at finde en stor Deel af de Insecter, som han havde samlet paa sin afrikanske Reise, hvilke Gebler paa den ommeldte Maade havde erholdt fra det Berlinske Museum.

Froloff besad en særdeles fuldstændig Samling af chinesiske Sager og Gjenstande.

Den oprindelige Reiseplan, der som meldt allerede var bleven udvidet til det Altaiske, fik ved det nærmere Bekjendtskab med disse Egne en endnu videre Udvidelse, og efter at de Reisende havde havtet særdeles behageligt Ophold af tre Dage i Barnaul, brøde de op for at besøge Slangebjerget, Gruberne i Riddersk og Krukowsk, og over Fæstningerne Ustkamenogorsk og Buchtharminsk at tage til Gruberne Syränowsk og til det chinesiske Baty. De forlode Barnaul om Aftenen den 4de August i større Selskab end de vare didkomne, idet nemlig General Litwinoff i Tomsk, en polsk Officier, og en ung Læge paa Generalgouverneurens Befaling sluttede sig til dem.

Veien til Slangebjerget er uden synderlig Interesse, følger deels Barnaulka og deels Ob og Alei, og gaaer mellem denne Flod og Tscharysch, ligeledes en af Obs Bifloder, over den saakaldte Piatawskejiske Steppe, hvilken kun frembød et sørgeligt Skue, da den slet ikke er dyrket, og Heden ganske havde afsvedet Græsset. Fra denne Steppe saae man først de over 100 Werster borte liggende Altaibjerge, og deres meest fremragende Toppe. Luften var reen og usædvanlig klar og Bjergene forekom derfor at ligge langt nærmere end de i Virkeligheden vare. Den 6te om Morgenen naaede man deres Forbjerge, navnlig ved den paa Grund af sine romantiske Omgivelser saa særdeles mærkelige Indsø Kolywan, 3 Werster fra Landsbyen Sauskina. Granitklipper af de besynderligste

Former, der pludseligt hæve sig op af Steppen, omgive den lille Sø, der er omtrent 6 Werster i Omfang. De staae isolerede, tilsyneladende uden mindste indbyrdes Forbindelse, grupperede i Rækker, som om de vare frembrudte af en Revne. De bestaae af horizontalt over hinanden liggende Fliser eller Heller fra tre Tommers til tre Fods Tykkelse, der oventil ofte hænge saa stærkt ud over, at det seer ud som om de hvert Øieblik skulde styrte ned. Derhos ere de af forskjellig Størrelse; de første, der hæve sig op af Steppen, ere som smaae enkeltstaaende Altere, og de derefter følgende, som Mure og gamle Borgruiner. Jo længere mod Øst, desto høiere blive de, indtil de slutte sig til Sinaja-Sopka, der ogsaa bestaaer af Granit. Midt imellem hine eiendommeligt formede Granitklipper laae den nævnte Landsby, 16 Werster fra Slangebjerget. Veien stiger nu stadigt, og fra en Høide overskuer man den Dal, hvori Flekken Slangebjerg ligger, samt det Bjerg af samme Navn, der indeholder Sølvertserne, og et andet kuppelformigt Fjeld, Karaulnaja Sopka, eller Vagtkuppen.

I den nævnte Flekke modtoges de Reisende, som overalt, medVelvillie, og gjorde navnlig et for dem interessant Bekjendtskab med Professor Bunge, der med Statsraad Ledebour tidligere havde bereist Altai, og som derfor var istand til at meddele de Reisende særdeles vigtige Oplysninger.

Fra denne Flekke, hvis russiske Navn er Smeïnogorsk, gjorde man i de tre følgende Dage Udflugter til Omegnen, paa hvilke der for Mineraloger af Faget, navnlig af Prof. Rose, indsamledes høist værdifulde Notitser om de der forekommende Ertsleier.

Slangebjerget har sit Navn af den Mængde Slanger, som forefandtes der, da man opdagede dets Ertsholdighed, og til hvis Udryddelse man maatte ansætte særegne Folk. Det udgjør en fuldkommen isoleret Fjeldryg, der strækker sig fra Vest mod Sydvest med et meget steilt Affald mod Øst, Syd og Sydvest, men forøvrigt med jevn Skraaning mod den Slette, paa hvilken Flekken ligger. Vagtkuppen ligger ligeoverfor i Nordost og er omtrent halvtredie Tusind Fod høit. Det har sit Navn deraf, at der paa det fandtes et Vagttaarn, dengang Egnen foruroligedes af Kalmukerne.

Slangebjerget bestaaer næsten aldeles ikke af Andet end Ertsleier, i hvilke der findes baade Sølv og Guld. Der er i det Hele inddrevet 4 Stoller, Ertserne bringes frem for Dagen og sorteres; saa blive pukkede, og Scheidningen foregaaer om Sommeren i det Frie og om Vinteren i særegne Bygninger. Paa en Jernbane, der er noget over en Werste lang, føres Ertsen til Smeltehytten nede i Flekken. Faa Miner have givet et saa stort Udbytte, som den her omtalte, og den har i længere Tid været istand til alene at svare det etatsmæssige Quantum Sølv for hele Altaidistrictet, men da den herved er bleven noget udtømt, er Productionen bleven nedsat en heel Deel. Det er ogsaa en Kjendsgjerning, at Ertsen aftager i Mægtighed, eftersom man trænger dybere ned, og der er al Rimelighed for, at de bedste og gedigneste Ertser, der fandtes øverst, allerede forlængst ere blevne optagne af Tschuderne, af hvis Grubedrivt man paa mangfoldige Steder, ogsaa her, har fundet Levninger. Det er en Mærkelighed, at man blandt de Redskaber og det Værktøi, som man blandt disse Oldtidslevninger har fundet, ikke træffer Noget af Jern, men kun af Kobber og Steen, ligesom man heller ikke i Kæmpehøiene har fundet Prydelser eller Vaaben af andre Metallerend af Guld og Kobber. Denne Mangel af Jernværktøi har ogsaa været Grunden til at Tschuderne ikke ere trængte længere ned, end til Okkeren. Foruden saadanne Grubelevninger fra Tschudernes Tid, har man ogsaa i Dalen fundet Levninger af et Værk, hvor der har været slemmet og pukket Guld.

Kolywansk ligger omtrent 30 Werster fra Slangebjerget; en Fjeldvei, over for Størstedelen nøgne Aase og Moseland, fører didhen. Her befinder sig et betydeligt Steensliberi, der drives ved Vand; det er langt større end det Katharinaburgske, og de Gjenstande, som herfra udgaae, ere af stor Skjønhed. De Steenarter, der her slibes, ere hovedsagelig Porphyr, forskjellige Arter af Porphyrconglomerat, Granit, Aventurin, men ikke Jaspis. Med Hensyn til Porphyren er det navnlig den skjønne røde Porphyr, som her slibes, og det er at bemærke, at den, foruden i Altai, saavidt bekjendt, nu kun forekommer i Elfdalens Porphyrværk i Sverig.

Ogsaa stribet Porphyr, der med Urette kaldes Jaspis, og som er istand til at modtage en overordentlig skjøn Politur, slibes her. Det brydes i Rhabarber-Bjerget, Rewennaja-Sopka, der kun høist uegentlig bærer dette Navn, eftersom der ikke er Spor til Rhabarber at opdage paa det. Af denne skjønne Steenart findes i de keiserlige Slotte

i St. Petersborg Kandelabrer, Søiler, og især en aflang Vase eller Kumme af 8½ Fods Gjennemsnit og 4½ Fods Dybde. Den Steenblok, hvoraf den er udsleben, veiede 28,000 Pund, og 400 Arbeidere vare i otte Dage beskjeftigede med at slæbe den fra Steenbruddet til Sliberiet i Kolywansk, en Strækning paa 10 Miil. Tre Aar medgit til at tilsauge Blokken og til at slibe Vasen, og den kostede, uden at regne Udgifterne med Transporten til St. Petersborg, henimod 13,000 Rbd.

Ved Riddersk og Krukowsk besaae de Reisende de derværende rige Sølvgruber. Disse Gruber ligge ovenfor Ulba, en Biflod til Irtysch. Veien didhen gaaer indtil Ulbadalen ad Steppen langs Altai, og fra denne Dal kommer man over en ikke høi, men dog temmelig uveisom Aas ned i Ulbadalen, oppe i hvilken de nævnte Gruber findes. Denne Dal er trindtom begrændset af høie Sneefjelde, der deels kaldes de Ulbinskiske, og deels de Ubinskiske Alper.Begge Grubers Optagelse er foranlediget ved de Tschudiske Levninger, man der forefandt; den Ridderske Grube udmærker sig især ved sit store Udbytte af Bly; den Krutowske ved sit Sølv. I ingen af dem fryser Vandet om Vinteren, uagtet Qviksølvet hvert Aar fryser udenfor.

Syränowsk, for Øieblikket den rigeste Sølvgrube i Altai, ligger neppe 10 Werster fra Riddersk, i ret Linie over de saakaldte Chotsunsiske Fjelde. Den Vei, som fører herover, kan imidlertid kun tilbagelægges tilfods eller i det høieste tilhest, og da vore Reisende skulde frem tilvogns, maatte de lægge Veien ad Ulbadalen til Ustkamenogorsk, derfra over Fjeldene til Buchtarminsk og saa langs med Buchtarma til Syränowsk. Ulbadalen er i høi Grad charakteristisk, navnlig ved de den indesluttende majestætiske og vilde Sneefjelde, blandt hvilke især Prøchodnoi Bjelok og Jeranowskoi Bjelok rage frem. I Midten af Dalen bestege de Reisende et lidet kugleformigt Bjerg Kruglaja-Sopko, eller det runde Bjerg, der var mærkeligt ved den særdeles rige og frodige Urtevæxt det havde. De her voxende Urter havde mere end Mandshøide, og en enkelt Art af dem, **Silivum cernuum**, som Ehrenberg maalte, var ni Fod lang.

Ved Landsbyen Tscheremschanka forlod man den paa Henreisen fulgte Vei, og vedblev at følge Ulbadalen i sydlig Retning. Vegetationen var overalt, hvor man kom frem, yppig; Landsbyen var stor, og Bønderne syntes at være meget velhavende. Bier holdtes overalt i Mængde. Reisen gik som sædvanligt hurtigt, og man naeede Ustkamenogorsk, ordret Indgangen til Fjeldene, i god Behold; denne Fæstning ligger omtrent 800 Fod over Havfladen i Steppekanten. Byen er uanseelig; den bestaaer af nogle faa Gader med Træhuse og har omtrent 2300 Indbyggere. Befæstningsværkerne ere ligeledes høist unnseelige, og bestaae kun i en stor fri Plads, paa hvilken der findes nogle Militairbygninger, som er omgivet med Volde og Grave. Fæstningens Commandant var en Oberst Liancourt, en gammel fransk Emigrant, der allerede havde tilbragt 40 Aar i Siberien. Ved en til Ære for den russiske General Littwinoff, der som meldt ledsagede Humboldt, foranstaltet Parade, havde man Leilighed til at beundre Kosakkernes Færdighed og Precission i Exercits og Evolutioner.Reisens næste Maal var Buchtarminsk. Veien didhen kunde tilbagelægges enten tillands over Fjeldene ad en meget møisommelig Vei, eller tilvands ad Irtysch. Henreisen besluttede man at gjøre af den førstnavnte Vei og Tilbagereisen af den sidstnævnte; men da man ikke kunde komme frem med de hidtil brugte Reisevogne, valgte man hine lange smalle til en liggende Stilling indrettede Vogne, som man allerede tidligere havde benyttet i Ural. Den 14. August begav man sig paa Veien.

Den Fjeldvei man tog, førte gjennem 5 Landsbyer, der ligesom alle de, der ligge paa Linien mellem Irtysch og Tombk, ere beboede af Grændsekosakker, og til Beskyttelse mod Kirgiserne, omgivne med Palisader, hvorfor de kaldes Redouter. De ere imidlertid nu af ringe Betydning, eftersom Anfald fra Kirgisernes Side i den seneste Tid ere saa godt som aldeles ophørte. Veien var, som man havde forudseet, meget møisommelig. Inden man naaede den første Station maatte man sætte 5 Gange over Ulba. Det gik bestandig op og ned, gjennem dybe Dale og over steile Fjelde; Egnen var overalt malerisk skjøn og storartet, men det vedholdende Regnveir gjorde desværre et stort Skaar i de Reisendes Nydelse af de romantiske Omgivelser. I Ulbinskoi dvælede man i nogle Timer; det er en lille Landsby med et ret velhavende Ydre. Ogsaa her fandtes Bier i Mængde, Honningen var velsmagende og anrettedes i en eiendommelig Forbindelse med Agurker. Hiinsides Landsbyen blev Veien endnu besværligere; den gik steilt opad, indtil man var paa en aaset Høislette, der var bevoxet med høit Græs, men skovløs. Anden og

tredie Station ligge begge paa denne Høislette, fra hvilken Veien derpaa atter sænkede sig dybt ned i trange Dale mellem steile Fjelde, indtil Alexandrowskoi, den sidste Station før Buchtarminsk. Herfra gik Veien gjennem Steppeland, tildeels langs Floden Buchtarma, der falder i Irtysch.

Buchtarminsk er ogsaa en lille Fæstning i Form af en retvinklet Triangel, hvis ene Side dannes af Flodens steile Bred, medens de to andre dannes af Skov og Gran, som ere sprængte i Graniten. Tæt ved Fæstningen ligger Byen, sam er omgivet af Palisader, den er høist ubetydelig og tæller kun 800 Indvaanere, menden er heller ikke gammel og har kun bestaaet siden Gruberne Syränowsk, til hvis Beskyttelse den er bleven anlagt, optoges.

I Nærheden ligge Kobbergruber og Jernmalmanviisninger, men ingen af dem være i Drivt, navnlig af Mangel paa Brændsel.

Langs Buchtarma, hen over en fortørret Steppe, samt over mindre Bjergaase, droge de Reisende videre til Syränowsk, der ligger i Maglenkadalen, omgivet af temmelig høie, steile og nøgne Fjelde. Gruberne ligge temmelig høit tilfjelds, og give hovedsageligt guldholdigt Sølv samt Bly. Ertsgehaltet er i Gjennemsnit 4-6 Solotnik Sølv pr. Pud og omtrent 10 pCt. Bly. Det aarlige Quantum Sølv, der udbringes, beløber sig til 400 Pud, og Arbeidsstyrken udgjør omtrent 700 Mand. Ertsen kan paa Grund af fuldkommen Mangel paa Brændsel, ikke udsmeltes paa Stedet, men maa føres til Barnaul og de øvrige Smeltehytter i Altai. Transporten skeer deels tillands og deels tilvands, med store Bekostninger og megen Møie; af den Grund havde man ogsaa i Dalen selv anlagt er Pukværk for de sværere Ertsers Skyld, og derved udvundet en betydelig Deel Guld. Fra denne Egn havde man atter Udsigt til de Cholsunsiske Fjelde, med deres Alpeformer; et af de høieste blandt dem, Stolbowucha, hævede sig i 17 enkelte Tinder, der alle vare sneedække. Et endnu høiere Fjeld Schtschebenucha, saaes endnu længere borte, og endnu østligere opdagede man Altais høiefte Top, Bjelucha, der hidtil ikke er bleven besteget; dette Fjeld skal være 11,000 Fod høit. Dets Top dannes af to spidse, med evig Snee bedækkede Horn, mellem hvilke man opdager en smal Fjeldkant. Fra Bjelucha udgaae de saakaldte Katungiske Fjelde, paa hvis Sydside de eneste bekjendte varme Kilder i Altai findes. De ligge ikke langt fra Berelflodens Kilder og udvælde i en Ur, og have en Temperatur fra 27 til 34° **R**. Vandet, der ifølge de anstillede chemiske Analyser kun indeholder $^1/_{1000}$ faste Bestanddele, men forøvrigt kulsurt Salt, med Extractivstoffer, er saavel uden Smag som Lugt. Deres Forekomst staaer utvivlsomt i Forbindelse med Jordskjælv, der ikke ere sjeldne i Altai, og som ofte spores ud i Sletten; Ridderskgruben er det vestligste Punkt, til hvilket Baikalbækkenets Rystelser synes at forplante sig. I Ural forekommer ingen varme Kilder, men Jordskjælv ere ogsaa der yderst sjeldne.Syränowsk ligger saa nær ved den mongolsk-chinesiske Grændse, at de Reisende umuligt kunde undlade at aflægge et Besøg i det nærmeste chinesiske Fort Baty eller Khonimailakhu ved Irtysch. De lode sig derfor anmelde ved en Kosak og begave sig derhen ad Beresowkadalen, gjennem Krasjonarsk, den sidste Kosakpost, og over Maryn, der falder i Irtysch, og her danner Grændsen mellem Mongoliet og Siberien. Granitklipper af samme Art og Form som ved Kolywansk og Vuchtarminsk saaes under Navn af de Marymske Fjelde, paa høire Bred af Irtysch. Synet af denne Art Klipper er af Humboldt selv charakteriseret paa følgende Maade: „Intetsteds i nogen Verdensdeel har jeg truffet Granitmasser, der saa tydeligt vidne om deres plutoniske Oprindelse, som de, der omgive Altais Bjergmassen. Graniten er isoleret som Porphyr eller Basalt, og ledsages ikke af Gneis og Glimmerskifer. Ved Altaibjergenes Fod hæver den sig i Steppen, under de mærkeligste Former. Stiger man herfra opad mod Fjeldene om Kolywansøen, saa overraskes man ved Skuet af disse Granitudbrud, der paa et Rum af flere Quadratmile træde frem af en fuldkommen jevn Grund. De have en forskjellig Høide fra 10 til 400 Fod. Hvor Masserne kun naae den førstnævnte ringe Høide, minde de om de smaae vulkanske Ophøininger, der findes paa de under Navnet Malpay bekjendte mexicanske Sletter. Granitens Former ere høist forskjellige og mangen Gang meget bizarre. Den viser sig snart som smalle Mure, Taarne, Polygoner, og snart som Tribuner, Stole og Gravmonumenter; andre fremtræde i Form af Klokker, fladtrykte Halvkugler eller Kegler, der udløbe i langstrakte og lave Mure. Det seer her ud som en Strøm, der er fremkommen ved de af en Revne udrundne flydende Bestanddele; i Nærheden af Buchtarminsk ligger en mærkelig kegleformig Granitmasse, der af Kirgiserne kaldes Biritau, af RusserneMochnataja Sopka; den ligner i det Store Cajus Cestius's Pyramide ved den protestantiske Kirkegaard i Rom. Midt i Steppen i nogen Afstand fra Ustkamenogorsk ligger et saadant

Granitbjerg, der ligner en med smaae Taarne besat Fæstning, det fører Navn af Klosterbjerget, Monastyrskaja Gora; disse taarnagtige Spidser skulde ifølge de Reisendes Beretninger, som have besøgt Stedet trindt om, indeslutte en Flade af et Par Wersters Omfang,der ligner en uhyre indre Borggaard. Talrige Kilder udvælde af Klippen, og forene sig til en lille Elv, hvis smalle Leie er den eneste Vei, ad hvilken man kan komme ind i denne indesluttede Dal."

Den venstre Irtyschbred beboes af nomadiserende Kirgiserhorder, der imidlertid ogsaa streife om paa høire Bred. Man kom forbi flere af deres „Kuler", saaledes som de i Fællesskab omdragende Samfund kaldes; i deres Nærhed var Jorden hist og her dyrket, og fordetmeste tilsaaet med Hirse, der overalt stod godt, fordi Kirgiserne anvende Vanding og til den Ende gjennemskjære deres Agre og Enge med Kanaler.

Baty, Reisens Maal, ligger ved Irtysch, eller rettere paa begge Sider af Irtysch; Besætningen laae i kirgisiske Jurter, der uregelmæssigt vare opstillede mellem hverandre. En saadan Jurte bestaaer af et cirkelrundt, lodretstaaende omtrent mandshøit Trægitter, paa hvilket der er befæstet Sparrer, som løbe sammen foroven og danne en afstumpet Kegle, der omtrent er ligesaa høi som selve Gitteret; indvendig støttes Taget ved Stænger, og foroven ere Sparrerne fæstede til et rundt Træbaand, hvorved der dannes en Aabning for Røgen. Det Hele er tæt beklædt med Filt; mod Øst er der en Aabning, for hvilken der hænger et pynteligt udsyet Filttæppe; høist sjeldent, og kun hos meget rige Kalmuker seer man Trædøre. I det Indre ere næsten alle Jurter eens; tilhøire for Indgangen findes et stort Læderkar, paa Kalmukisk Turssuk, næsten af Mandshøide, der ved en Stang er fastgjort til Jurten; det er fiirkantet, undertiden ogsaa aflangt og indknebet paa Midten; en Stang over en Favn lang er stukket deri, det øverste Rums Aabning er tildækket med en ugarvet Dyrehud, og paa det nederste Rum, der er mindre, er der anbragt et Hul med en Tap i. I dette Kar hældes det daglige Melkeforraad, ligemeget hvad det er for et Dyr der er blevet malket. Mælken bliver meget hurtig suur, fordi Karret aldrig bliver vadsket reent, og altid indeholder sammenløbet Mælk. Har nu en Jurtebeboer eller en Gjæst intet at bestille, saa gaaer han hen til Turssuken og rører i den med den omtalte Stang, indtil han er træt. Denne sammenløbne ostede Melk udgjør Kalmukernes Hovednæring, og den er ikke saa ildesmagende, som man skulde tro, naarden blot blev reenligere behandlet. Endvidere forefindes andre Kar til Opbevaring af sød Mælk, samt lignende til Malkningen; Alt fordetmeste af Læder, og stundom tæt omflettede med Vidier. De mindre Turssuks, navnlig de hvori det hjemmelavede Brændeviin gjemmes, har Skikkelsen af en Vom, med Halsen midt paa. Sengen staaer lidt længere henne; den bestaaer af Filte og Tæpper, som ere lagte over hinanden; selv hvor Familien tæller over en halvsnees Medlemmer er der sjelden mere end een Seng. Næsten ligeoverfor Indgangen ligge i to Rækker 4, 8 indtil 16 Lædersække lagviis over hverandre, hvori Eieren gjemmer sine Klæder, Filtestykker, Bomulds- og Silketøier. Disse Sække, der ere saaledes indrettede at de to og to kunne spændes paa en Kløvsaddel, ere hos de Rige gjorte af rødt Læder, og prydede med couleurt Saffian. Over dem er bredt et Tæppe; tilligemed Hjorder udgjøre de den vigtigste Deel af et Udstyr. Ovenover dem hænge Afgudsbilleder af forskjellig Art.

Tilvenstre for Indgangen hænge almindeligviis Mandens Redskaber, nemlig hans Gevær, Jagtflaske o. s. v. Nedenunder er der fordetmeste trukket et Toug, ved hvilket smaae Lam og Kid, hvis Mødre malkes to eller tre Gange daglig, ere bundne. Midt i Jurten staaer Arnen, der ofte kun bestaaer af nogle Stene, paa hvilke Kjedlen staaer. Kun de rigere Kalmuker og de der nomadisere i Nærheden af Russernes Boliger, eie en Jerntrefod, fra hvilken Kjedlen sjelden tages af. Over Ildstedet er der som oftest anbragt Rækker til at hænge alskens Sager til Tørring paa. Undertiden finder man ogsaa en lille aaben Hylde, til Oste som skulle røges; disse Oste trækkes senere paa en Snor og ophænges udenfor Jurten paa store Stænger for at tørres; en anden Maade at tørre dem paa bestaaer i at de udbredes paa Jurtetaget. I nogen Afstand fra Jurten er der bestandig nedrammet en Stang eller en Pæl, til hvilken Hestene ere bundne. — Disse ere de sædvanlige Indretninger i og ved en Jurte, og der finder i denne Henseende en saa stor Regelmæssighed Sted, at man f. Ex. aldrig finder den store Turssuk tilvenstre af Indgangen, eller Strikken med Lammene tilhøire.

I Vagtposten, paa venstre Irtyschbred, ligge Montoler, i den paa høire Bred Chinesere, men begge commanderes af chinesiskeOfficerer. Midt imellem begge Poster, paa en Øe i Irtysch, ligger en lille russisk Kosak-Piket, under Commando af en Ritmester, for hvilken Besætning der dog er opført nogle Huse. Hensigten med den er, at føre

Opsyn med det Fiskeri, som af Kosakkerne fra de omliggende Landsbyer drives paa den chinesiske Irtysch til Saissansøen, at bestemme den lave Afgift af Salt og Stør, som de derfor have at erlægge til den chinesiske Vagtpost, og for i det Hele taget, at vaage over den gode Forstaaelse mellem Russere og Chinesere. Om Vinteren, naar der ikke fiskes, trakker Piketen sig tilbage til nærmeste Landsby Krasnojarsk, og den chinesiske Besætning forlader da ogsaa Baty og tager Ophold i Tschugutschak ved Saissansøen. Efter Prof. Hansteens Beretning skal Forstaaelsen være saa god, at Chineserne, naar de om Høsten drage bort, give Russerne deres Vaaben i Forvaring, hvilke de da paa det venskabeligste atter erholde udleverede, naar de om Foraaret komme tilbage.

Da de Reisendes Ankomst, som ovenfor anført, var meldt iforveien, saa var der beredt et Par Jurter til deres Modtagelse, og da disse laae paa høire Flodbred, aflagde de strax et Besøg hos Chefen for de der liggende chinesiske Tropper. Han kom dem allerede udenfor sit Telt imøde med tvende Ledsagere. Det var en høi, smække, tilsyneladende endnu ung Mand, iført en blaae Overkjortel af Silke, der naaede til Anklerne, og med den bekjendte spidse, nedentil opkrampede Hue paa Hovedet, i hvilken der bagtil var stukket flere, hans Rang tilkjendegivende Paafuglefjer; hans Ledsagere vare klædte paa lignende Maade, men uden Paafuglefjer i Huen. Ved Tegn indbød han sine Gjæster til at træde indenfor i hans Jurte, i hvilken der ligeoverfor Indgangen, samt paa Siden fandtes flere med Tæpper og Puder tildækkede Kufferter og Kister, ligesom ogsaa Gulvet var belagt med et Tæppe. Den chinesiske Befalingsmand tog Plads ligeoverfor Indgangen, ved hans Side Humboldt, medens de Øvrige satte sig deels paa de andre Kufferter og Kister, og deels paa Gulvet. Man havde medbragt en Tolk fra Buchtarminsk, der dog kun talte Mongolsk, hvilket imidlertid den chinesiske Officeer forstod. Humboldts Spørgsmaal bleve nu af hans russiske Ledsagere forelagt Tolken paa Russisk, af denne oversatte paa Mongolsk for Chineseren, og paa samme Maade gik Svarene tilbage. Der blevbudt Thee uden Mælk eller Sukker, men man betakkede sig; Chineneseren spurgte i hvad Hensigt Humboldt var kommen til disse Egne, og han svarede, at han var kommen for at besee de Bjergværker, hvorom han vel havde hørt tale. Humboldt spurgte ham nu hvor han var fra, og han sagde, at han hørte hjemme i Peking, at han nylig var kommen hertil, at han havde gjort Reisen tilhest i 4 Maaneder, og at Commandoen over denne Post skiftede hvert tredie Aar.

Efter et kort Ophold fjernede vore Reisende sig, og lode sig sætte over til den anden Flodbred, for ogsaa at aflægge den derværende Officeer et Besøg. Han ventede dem i sin Jurte, foran hvis Indgang der befandt sig en heel Mængde, med ferst Kjød behængte Stænger, mellem hvilke man maatte søge sig en Vei. Han var klædt ligesom den anden Officeer, men var gammel og smudsig, og et lignende Anstrøg havde ogsaa hans Jurte og hans hele Omgivelse. Samtalen med ham var noget møisommeligere, thi der maatte føies et Mellemled til, og Tolkens Mongolske maatte oversættes paa Chinesisk, enten fordi han virkelig ikke forstod Mongolsk, eller fordi han ansaae det under sin Værdighed at tale directe med Tolken. Humboldt forærede ham et Stykke rødt Fløiel, som han modtog med Taknemmelighed; ogsaa han bød Thee, men man tog ikke derimod. Efter et lille Ophold førte han sine Gjæster hen til et Tempel, der stod i Nærheden af Floden.

Det var en lille fiirkantet Træbygning, hvis Indgang vendte ud imod Floden, indvendig var det næsten tomt, da der med Undtagelse af et Alter ligeoverfor Indgangen, og ovenover dette et Billede af en Buddistisk Afgud, ikke fandtes uogensomhelst Gjenstand derinde. Udenfor mellem Indgangen og Floden var der opført en Muur, lidt bredere end Templet, og paa denne Plads stod der et andet Alter af Skifersteen, oventil belagt med en stor Stenhelle, paa hvilken der endnu fandtes glødende Kul.

Da de Reisende, efter at have seet sig om paa denne Flodbred, atter vare komne tilbage til den Jurte, der var bleven dem indrømmet, aflagde den første chinesiske Officeer tilligemed to af hans Ledsagere dem en Contravisit. Humboldt bød dem velkommen og anmodede dem om at træde indenfor. Da Jurten imidlertid var ganskeblottet for Bohave, maatte man tage Plads paa den paa Jorden udbredte Matte, Humboldt i Midten, hans Reiseselskab tilvenstre, og de chinesiske Gjæster tilhøire. De mongolske Soldater stimlede til og saae nysgjerrigt ind i Jurten. Chineserne fremtoge deres Piber og begyndte at røge, efter at de havde opfordret de Andre til at gjøre det Samme.

De chinesiske Pibehoveder ere som bekjendt meget smaae, og efter saa Drag, snart udrøgte, de mane derfor i

etvæk stoppes og tændes, hvilket udførtes af Officerens Ledsagere med hans Pibe. Han smagte ogsaa paa den russiske Tobak, hvilken syntes at behage ham, men han lagde dog snart sin Pibe fra sig, da Humboldt og flere af de Andre ikke røgte. Humboldt overrakte nu den chinesiske Officeer et Stykke fiint blaat Klæde, hvilket han dog længe vægrede sig ved at modtage. Medens han nemlig ved Tolken lod udtrykke den Betænkelighed han havde ved at imodtage en saa stor Foræring, gav han ogsaa Humboldt det Samme at forstaae ved Tegn, og skjød Stykket fra sig, hvorpaa denne atter ved Tolken og ved Tegn lod ham sige, at han skulde tage imod det og skjød det hen til ham igjen. Efter at denne Frem- og Tilbageskyden var bleven gjentaget flere Gange, gav Officeren endelig efter, og som det syntes med Fornøielse. Han spurgte derpaa Tolken om, hvad han til Gjengjeld skulde forære Humboldt, og da Tolken i Tilfælde af et saadant Spørgsmaal, allerede var bleven underrettet om hvad han skulde svare, saa sagde han, at den kjæreste Gave vistnok vilde være nogle chinesiske Bøger, som man havde seet i Officerens Jurte. Disse Bøger bleve strax hentede; Officeren bød Humboldt dem, men denne tog dem først efter at en lignende Scene, som den med Klædet, havde gjentaget sig. Disse Bøger vare en historisk Roman i fire Dele, betitlet Sankuetschi, indeholdende Historien om de tre Riger, i hvilke China var deelt efter at Dynastiet Han havde ophørt at herske. Chineseren var glad ved at kunne give Humboldt denne Foræring, saa meget mere som denne lod ham sige, at han havde en Broder, der forstod Chinesisk, og til hvem han vilde give Bøgerne. Efter Anmodning skrev han sit Navn i en af dem med Blyant, og man erfarede da, at han hed Tschin-fu. Blyanten var noget Nyt for ham, han betragtede den med Fornøielse, og modtog den gjerne, da man tilbød ham den.Forskjellige Forfriskninger, som de Reisende havde medbragt, navnlig Madeira, Tvebakker og Sukker, hvilket Sidste Mongolerne særdeles gjerne tiltuske sig af Russerne, bleve derpaa frembaarne. Tschin-fu nippede til Vinen og tog kun et eneste Stykke Sukker, som han ikke engang spiste, men, tilligemed Blyanten og en Kardus Tobak lagde hen paa Klædet, hvorpaa han senere lod det Altsammen bære bort. Hans Ledsagere tømte derimod flere Glas Viin, stedse i eet Drag, lagde deres Piber bort, ligesaa snart de fik Øie paa Sukkeret, og puttede det ene Stykke efter det andet i Munden. Mellem de mongolske Soldater, som imidlertid havde trængt sig ind i Jurten og nysgjerrig betragtede den hele Anretning, blev der ogsaa uddeelt Sukker, som de med Begjærlighed rakte Hænderne ud efter.

Efter nogen Tid stod Tschin-fu op og anbefalede sig; han var aabenbart en beleven, dannet Mand, hvilket fremgik af hele hans Væsen. Vore Reisende dvælede endnu noget, og betragtede de mongolske Soldater, der i Mængde vare stimlede til, og som nysgjerrigt befølte og undersøgte de Reisende; uden imidlertid at tage det fortrydetigt op at man skød dem fra sig, naar de bleve for nærgaaende. Styrken i begge Vagtposter udgjorde omtrent 80 Mand, der ligesom deres Officerer vare klædte i lange Kitler af forskjellig Farve, hvilke over Hofterne sammenholdtes med et Belte, men Alle vare de pjaltede, smudsige og ubevæbnede. Allesammen vare derhos meget tynde og magre, og de kunde derfor ikke lade være at beundre en af Reiseselskabet, der var temmelig føer, samt at beføle og omspænde hans Mave. Af Vaaben saae man kun Buer og Pile, hvilke de udbøde til Salg og Bytte tilligemed andre Gjenstande, f. Ex. Tobakspiber, Porcellain, de Pinde, som de bruge til at spise med istedetfor Skeer o. s. v. Mellem deres Telte saae man nogle Kameler og en Hjord af Geder og Faar med Fedthaler at løbe om, og det var hele deres Qvægbesætning. Omegnen var øde og bakket; Flodbredderne vare sivrige, især paa den lille Ø hvor Kosakkerne laae.

Lignende chinesiske Vagtposter, som den ved Baty, findes paa den hele russiske Grændse; den nærmeste Post østenfor er Tschingistei, der ligger ved Buchtarma.

Hen paa Eftermiddagen forlode de Reisende Baty, og efter at de i nogen Afstand derfra havde paa et beqvemt Sted anstillet nogleastronomiske Iagttagelser, som de af Frygt for at vække Mistanke hos Chineserne, ikke havde villet gjøre medens de befandt sig mellem dem, fortsatte de deres Tilbagereise til Buchtarminsk, ad den samme Vei som de vare komne, og toge derpaa herfra paa Irtysch til Ustkamenogorsk. Med den stærke Strøm ned ad Floden, kan denne Tour tilbagelægges i een Dag, medens man opad, mod Strømmen, bruger 3—5 Dage og med Ladning endog 8—10 Dage.

For de Reisende var der til denne Fart indrettet tvende Fartøier, hvert bestaaende af tre Baade, som vare fastgjorte til hinanden og belagte med et Dæk, paa hvilket man havde reist et Filttelt. Ihvorvel man herved fik det baade

beqvemt og tørt i det vedholdende Regnveir, saa hindredes man dog derved særdeles meget i den frie Udsigt til Flodbredderne, ligesom det ogsaa, paa Grund af det ubehjælpelige Fartøi blev umuligt hyppigt at lande for i geologisk Henseende at undersøge Bredderne.

De Bjerge, der danne disse, havde i Begyndelsen de samme eruptionsmæssige Granitformer, hvorom ovenfor er talt; senere, og i en større Nærhed af Floden, som derved aldeles indsnevres, bestaaer de fordetmeste af Leerskifer. Et af dem fører Navnet Werschinin Bik, efter en Kosakofficeer, som, forfulgt af Kirgiserne, derfra styrtede sig i Floden. De ere alle mere eller mindre bevoxede med Naaleskov, og indeslutte græsrige Dale og Kløster.

I Nærheden af Ustkamenogorsk, hvorhen de Reisende ankom om Aftenen den 19. August, ophøre Fjeldformationerne ganske, og Flodbredderne blive flade.

*

Syvende Capitel.

De Reisende forlode Ustkamenogorsk den følgende Dags Aften, efter at de der havde modtaget længselsfuldt ventede Breve fra Hjemmet, hvilke vare daterede den 6. Juli, og som følgelig i en Tid af 6 Uger havde tilbagelagt en Strækning af mindst 6000 Werster, Afstanden i lige Linie fra Berlin. astronomiske Iagttagelser, som de af Frygt for at vække Mistanke hos Chineserne, ikke havde villet gjøre medens de befandt sig mellem dem, fortsatte de deres Tilbagereise til Buchtarminsk, ad den samme Vei som de vare komne, og toge derpaa herfra paa Irtysch til Ustkamenogorsk. Med den stærke Strøm ned ad Floden, kan denne Tour tilbagelægges i een Dag, medens man opad, mod Strømmen, bruger 3—5 Dage og med Ladning endog 8—10 Dage.

For de Reisende var der til denne Fart indrettet tvende Fartøier, hvert bestaaende af tre Baade, som vare fastgjorte til hinanden og belagte med et Dæk, paa hvilket man havde reist et Filttelt. Ihvorvel man herved fik det baade beqvemt og tørt i det vedholdende Regnveir, saa hindredes man dog derved særdeles meget i den frie Udsigt til Flodbredderne, ligesom det ogsaa, paa Grund af det ubehjælpelige Fartøi blev umuligt hyppigt at lande for i geologisk Henseende at undersøge Bredderne.

De Bjerge, der danne disse, havde i Begyndelsen de samme eruptionsmæssige Granitformer, hvorom ovenfor er talt; senere, og i en større Nærhed af Floden, som derved aldeles indsnevres, bestaaer de fordetmeste af Leerskifer. Et af dem fører Navnet Werschinin Bik, efter en Kosakofficeer, som, forfulgt af Kirgiserne, derfra styrtede sig i Floden. De ere alle mere eller mindre bevoxede med Naaleskov, og indeslutte græsrige Dale og Kløster.

I Nærheden af Ustkamenogorsk, hvorhen de Reisende ankom om Aftenen den 19. August, ophøre Fjeldformationerne ganske, og Flodbredderne blive flade.

*

Syvende Capitel.

De Reisende forlode Ustkamenogorsk den følgende Dags Aften, efter at de der havde modtaget længselsfuldt ventede Breve fra Hjemmet, hvilke vare daterede den 6. Juli, og som følgelig i en Tid af 6 Uger havde tilbagelagt en Strækning af mindst 6000 Werster, Afstanden i lige Linie fra Berlin.Reisens Maal var atter Sydural, og man tog Veien didhen tvers igjennem Steppen mod Vest. Den Strækning, der skulde tilbagelægges, danner Grændsen mellem Kirgiserhorderne og Rusland, og til Beskyttelse mod disses Anfald og Overgreb er der paa den anlagt en Linie af Kosakposter i 20—30 Wersters Mellemrum. De mindre af disse Poster kaldes Forposter og Redouter, de større Fæstninger. De ere alle regelmæssigt byggede og omgivne med Palisader; kun de saakaldte Fæstninger

indeholde, ligesom i Ustkamenogorsk en med Vold og Grave omgiven Plads, paa hvilken der findes Bygninger for Commandanten og for de øvrige Embedsmænd, samt Magaziner og hyppigt ogsaa en Kirke. Saa ubetydelige end disse Forsvarsmidler i og for sig ere, saa opfylde de dog deres Hensigt, og da Kirgiserne i det Hele taget ikke længere ere saa krigerske, saa forfalde ogsaa Posterne efterhaanden meer og meer. Enkelte Stammer af disse Horder have endog aldeles underkastet sig Russerne, og tilladt dem at nedsætte sig paa deres Territorium i Kas Karaly og Alexandrowsk. De Kosakker, der ligge i disse militaire Pladser, ere vel organiserede paa Feltfod, men have dog deres faste Boliger, der udmærke sig ved stor Reenlighed og Orden; de drive Agerbrug og Qvægavl, og beboe de mindre Pladser næsten ganske alene, medens der i de større ogsaa findes andre russiske Undersaatter.

Den Kosaklinie der strækker sig fra den chinesisk-mongolske Grændse til Omsk kaldes Irtyschlinien, den fra Omsk til den siberiske Grændse bærer Navn af den Ischinske Linie; og den der herfra gaaer langs med Floderne Tobol Ui og Ural til den sidstes Udløb i det Kaspiske Hav, kaldes den Orenburgske ellerUralske Linie, saa at der altsaa strækker sig en uafbrudt Række af militaire Poster ligefra den chinesiske Grændse til det Kaspiske Hav, en Længde af 3350 Werster. Regner man hertil den Militaircordon, der strækker sig fra Urals og til Wolgas Udløb, saa faaer man i det Hele taget en militairbesat Strækning af 3698 Werster eller 528 Mile, en Længde der er lige med Afstanden mellem Cadix og Moskwa i ret Linie.

Ifølge russisk Befaling gik Reisen for sig aldeles paa militair Viis; fra Station til Station blev man escorteret af enKosakafdeling, og Toget, der bevægede sig gjennem den af Solheden afsvedne Steppe, fik derved et livligt Anstrøg.

Man passerede Irtysch, og derefter Ulba og Schulba, i Nærheden af hvilken sidste der findes Levninger af de af Demidoff i Midten af forrige Aarhundrede optagne Kobbergruber.

Semipalatinsk var det første Sted af nogen Betydenhed, som de Reisende ankom til efter at de havde forladt Ustkamenogorsk. Det er en By, som er i betydelig Opkomst, navnlig paa Grund af den asiatiske Handel, som hovedsagelig drives herover, samt over Petropawlowsk, Troizk og Orenburg, den tæller nu over 7000 Indvaanere, har en Fæstning og en Bazar. Derfra gaae Karavaner til China, Kokam, ja selv til Kaschmir. Handelen paa China maa imidlertid ikke drives directe; de russiske Karavaner erholde kun Adgang under Navn af kirgisiske, og føres af Tartarer, der ere bosatte i Siberien, eller af Kirgisere. Fordetmeste bringe Russerne Qvæg eller Faar til China, hvilke de tiltuske sig hos Kirgiserne, og tilbagebringe Bomuldsvarer og Silketøier. Den øvrige Handel er mindre livlig; men der findes dog i Semipalatinsk Kjøbmand fra de andre ovenfor nævnte asiatiske Egne.

I Semipalatinsk besaae de Reisende forskjellige Privatsamlinger af mineralogisk, zoologisk og ethnographisk Indhold. Byens Commandant viste dem en levende Saiga Antilope, der hyppigt forekommer i de kirgisiske Stepper, og forærede dem Skindet af en Tiger, der var fældet i Siberien, hvorhos de ogsaa hos en Peltshandler tilkjøbte sig Skindet af en langhaaret nordisk Leopard.

„Der ligger,“ siger Humboldt, „noget særdeles Paafaldende i den samtidige Forekomst af visse Dyrarter, under meget forskjellige Klimater, og det er et af de mærkeligste Phænomener, naar det blot betragtes med Hensyn til Dyregeographien. Kongetigeren, den selvsamme Art der beboer Indiens og Ceylons tropiske Egne, besøger Altais Fjelde, Dsungariets Sletter og Siberiens sydlige Stepper i en nordlig Bredde, der svarer til Hamborgs eller Berlins. Noget Lignende viser sig ogsaa i Amerika, hvor Jaguaren trækker ned til den 42°, og Puma-Løven og Kolibren til den 53° sydlige Bredde, det er til Egnene ved Magelhansstrædet. Det sydlige Altai er om Sommeren paa en Gang Elsdyrets og Kongetigerens, Rensdyretsog Irbis-Pantherens Opholdssted, og en saadan Tilnærmelse af Nuverdnens store Dyr, samt af Former, der ialmindelighed ansees at være eiendommelige for de meest modsatte Klimater, er en af de bedst bestemte Kjendsgjerninger. Elsdyret vanker om i Dsungariets sumpige Egne; Rensdyret findes vildt ved Søen Telezki og rimeligviis ogsaa ved Arguts Bredder, og mellem disse Steder og det Punkt i Altai, hvor Kongetigeren indfinder sig, for at streife endnu længere nordpaa, er der ikke en større Afstand end 40—50 Mile. Skeletterne af disse forskjellige Dyrarter kunde altsaa meget godt i en senere Periode i fossil Tilstand findes indenfor samme Grændser, og kjendte man nu ikke den ovenomhandlede tilstrækkelig

constaterede Kjendsgjerning, saa kunde man let af deslige Fund drage den Slutning, at der i Fordelingen af Varmen og dens hurtige Vexlen var foregaaet en af hine store Omskiftelser, ved hvilke man forklarer sig Forekomsten af Knokler af tykhudede Dyr paa Siberiens Jismarker.“

I Nærheden af Semipalatinsk besøgte de Reisende en Jordegodseier, hvis Bekjendtskab de havde gjort. Hans Bolig laae tætved Irtysch, og nedad den temmelig høie Skrænt mod denne Flod havde han i europæisk Stiil anlagt en Have, i hvilken der var plantet en heel Deel europæiske Frugttræer, som imidlertid ligesaalidet her, som noget andet Sted i Siberien, vilde lade sig acclimatisere.

Uopholdeligt fortsattes Reisen til Omsk. Veien førte gjennem en eensformig Steppe, og den eneste Afvexling den frembød, afgave de i Irtysch beliggende, tildeels med Løvskov bevoxede Øer, der af Kosakkerne benyttes til Høbjergning, samt de Kirgiserhorder, man af og til mødte, med deres store Hjorder af Heste, Qvæg, Faar, Geder og Kameler. Talrigst fandtes i disse Hjorder Heste og Faar. Kirgiserne benytte ikke alene de første til at ride paa, men de spise ogsaa deres Kjød og lave af Hoppemælken en Art Brændeviin, deres Yndlingsdrik, Kumiss. Hornqvæget, af stor og stærk Race, sælge de fordetmeste til Russerne. Faarene ere alle med Fedthaler, og deres Kjød skal være særdeles velsmagende. Samtlige Huusdyr maae gaae ude om Vinteren; kun Kamelerne bringes under Tag.

I Nærheden af Jamyschewskoja og Koräkowskoi ligge tvende Saltsøer, der ere af største Vigtighed, eftersom de forsyne heleVestsiberien med Salt. De ligge begge i en bakket, sandig og fuldkommen træløs Steppe; de ere ikke meget dybe, og afsætte om Sommeren paa den muddrede Bund en Saltskorpe saa tyk som en Haand, der vel om Foraaret opløses af Sneevandet, men som i Mai atter begynder at danne sig. Saltskorpen er hvid, og bestaaer af løse, fra hinanden faldende Skiver af Kogsalt, som desaarsag er let at opskovle. Foruden disse Søer, af hvilke den sidstnævnte er den største, omtrent 20 Werster i Omfang, gives der i større Afstand fra Linien lignende, som imidlertid ikke benyttes, fordi de ere for langt fra Haanden. Den hele Jordbund ved Irtysch er saltholdig, og herom vidne ikke alene de mangfoldige Saltplanter, den frembringer, men ogsaa de mange Saltopløsninger, man overalt antræffer.

Den 25de August om Aftenen naaede man Omsk, efter at have tilbagelagt en Strækning af omtrent 850 Werster, i en Tid af 5 Dage.

Omsk, med 11,700 Indbyggere, er Sædet for den hele Irtyschlinies Bestyrelse, har en Fæstning og bliver ved Om, der her forener sig med Irtysch, deelt i tvende Dele. Et Ophold af to Dage blev benyttet til at besee Byens Mærkværdigheder, hvortil navnlig hører en ypperlig indrettet Kosakskole, Soldatskolen, den asiatiske Skole, et Lazareth og en Klædefabrik.

I Kosakskolen dannes Officerer, Underofficerer og Embedsmænd, der skulle ansættes i Kosaklinien. Den har 300 Elever og besidder en god Samling af Bøger, Landkort og Instrumenter. I den asiatiske Skole opdrages Tolke for Siberiens Grændse. Den har 2 Lærere og 25 Elever, af hvilke 20 oplæres i det tartariske og 5 i det mandchuriske og mongolske Sprog. I Klædefabriken forfærdiges stadigt Klæde til 8000 Kosakuniformer; den har 40 Væverstole og sysselsatter 140 Arbeidere.

Atter droge de Reisende, efter at have forladt Omsk den 28de August, gjennem et ensformigt øde Steppeland, der alt som de kom mod Vest, blev mere og mere riigt paa smaae Søer, nasten udelukkende med Brakvand. Denne Steppe fører Navn af den Ischimske Steppe, og er at betragte som en Fortsættelse af den Barabinskiske Steppe, der ligger paa høire Side af Irtysch.Petropawlowsk, den næste Hovedstation, og det fornemste Punkt paa den Ischimske Linie, passeredes den 29de August. Denne By forekom endnu betydeligere og større end Semipalatinsk. Den har 4100 Indbyggere, og driver en livlig Handel især med Bucharerne, der for Bomuldstøier, søde tørrede Aprikoser, og en Art smaae Rosiner uden Kjerner, der kaldes Kischmisch, tiltuske sig russisk Læder og Jern.

Reisens næste Maal var Troizk ved Ui, hvorhen man ankom den 1ste September. Denne Plads har 1600 Indbyggere, og er ligeledes en vigtig Handelsplads.

Over Steppeland og derefter gjennem store Birkeskove, ilede de Reisende fremad for at naae Bjergværket Miask, der ligger mellem Ilmenfjeldene, som ved deres mineralogiske Rigdom ere saa mærkelige. Ved Kundrawinsk saae man først disse Fjelde, der mindede om Granitformerne ved den Kolywanske Sø, men vare endnu høiere og mere pittoreske. Gjennem en bred Tverdal kom man ind i en Vest for Fjeldene liggende Længdedal, hvilken de fulgte nordefter gjennem Skov og frodige Enge til Værket Miask, som de naaede om Eftermiddagen den 2den September.

*

Ottende Capitel.

Miask, der ligger ved en Flod af samme Navn, tilhører Kronen, og bestaaer med Undtagelse af nogle Steenhuse og en Steenkirke, ligesom de øvrige Stæder og Flekker i Siberien, af smaae Træhuse. Den skylder de Kobbergruber, der fandtes i Omegnen og den Smeltehytte, som paa Grund heraf anlagdes, sin Oprindelse i forrige Aarhundrede, men al egentlig Bjergværksdrift er nu indstillet, efter at man er begyndt med at udvadske Guld af Sandet der i Egnen.

Modtagne paa det gjæstfrieste af den derværende Oberberghauptmand, i hvis velindrettede Huus, med en tilstødende stor Have, Petropawlowsk, den næste Hovedstation, og det fornemste Punkt paa den Ischimske Linie, passeredes den 29de August. Denne By forekom endnu betydeligere og større end Semipalatinsk. Den har 4100 Indbyggere, og driver en livlig Handel især med Bucharerne, der for Bomuldstøier, søde tørrede Aprikoser, og en Art smaae Rosiner uden Kjerner, der kaldes Kischmisch, tiltuske sig russisk Læder og Jern.

Reisens næste Maal var Troizk ved Ui, hvorhen man ankom den 1ste September. Denne Plads har 1600 Indbyggere, og er ligeledes en vigtig Handelsplads.

Over Steppeland og derefter gjennem store Birkeskove, ilede de Reisende fremad for at naae Bjergværket Miask, der ligger mellem Ilmenfjeldene, som ved deres mineralogiske Rigdom ere saa mærkelige. Ved Kundrawinsk saae man først disse Fjelde, der mindede om Granitformerne ved den Kolywanske Sø, men vare endnu høiere og mere pittoreske. Gjennem en bred Tverdal kom man ind i en Vest for Fjeldene liggende Længdedal, hvilken de fulgte nordefter gjennem Skov og frodige Enge til Værket Miask, som de naaede om Eftermiddagen den 2den September.

*

Ottende Capitel.

Miask, der ligger ved en Flod af samme Navn, tilhører Kronen, og bestaaer med Undtagelse af nogle Steenhuse og en Steenkirke, ligesom de øvrige Stæder og Flekker i Siberien, af smaae Træhuse. Den skylder de Kobbergruber, der fandtes i Omegnen og den Smeltehytte, som paa Grund heraf anlagdes, sin Oprindelse i forrige Aarhundrede, men al egentlig Bjergværksdrift er nu indstillet, efter at man er begyndt med at udvadske Guld af Sandet der i Egnen.

Modtagne paa det gjæstfrieste af den derværende Oberberghauptmand, i hvis velindrettede Huus, med en tilstødende stor Have,hvorfra der havdes en skjøn Udsigt over den nærmeste Egn og over Ilmenfjeldene, udhvilede de efter Reisens Besværligheder, og glædedes ikke alene ved atter at træffe sammen med Tvende af deres Ledsagere paa Udflugten i det nordlige Ural, men ogsaa ved i deres Selskab at optage tvende unge, paa Regjeringens Bekostning, udsendte Geologer, af hvilke den Ene, Helmersen, tidligere havde bereist Ural, og den Anden, Hoffmann, havde deeltaget i Kotzebues Verdensomseiling.

De følgende Dage benyttedes til Udflugter til Guldvadskerierne i Omegnen af Miask, til Ilmenfjeldene, til

Klingefabrikken i Slatoust og Jernværket Kyschtimsk.

Miaskerdalen, der er temmelig bred, begrændses af Ilmenfjeldene paa den ene Side og af Ural paa den anden. De førstnavnte Fjelde hæve sig temmelig steilt indtil en Høide af 800 Fod op over den i deres umiddelbare Nærhed flydende Elv Mias, der falder i Isset efter at have løbet gjennem Søen Argassi. Ural skraaner derimod langt betydeligere af mod den nævnte Elv, og danner derved Dalbredden, hvorhos den ogsaa efterhaanden hæver sig til en langt større Høide, nemlig indtil 2000 Fod. Ilmenfjeldene ligge kun en Miils Vei fra Miask, medens Ural ligger 5 Mile derfra, og Følgen heraf er ogsaa, at der fra denne Bjergkjæde kan tilflyde Mias flere og større Bielve end fra hiin. Dalbunden er aaset i Retning fra Nord til Syd; en af de høieste Aaser er Auschkul, henimod 1000 Fod. Mellem Aasene ligge lavt og sumpigt Land, og her findes Guldvadskerierne, en halv Snees i Tallet. De ere Alle paabegyndte i Aarene mellem 1824—1828, give et særdeles rigt Udbytte, og ved et enkelt af dem har man endog fundet gedigne Guldklumper, hvoriblandt en havde en Vægt af over 24 Pund.

Tidligere har der i denne Egn været drevet bjergværksmæssigt paa Guld, og de Reisende vare derfor meget begjerlige efter at undersøge en af de nedlagte Guldgruber, fordi de haabede der at kunne faae noget til Guldets naturlige Leiring at see; men uagtet de med megen Møie ad en særdeles besværlig Vei besøgte et saadant Sted, havde de dog ikke meget for deres Gang, eftersom Alt var saa sammenstyrtet, vandfyldt og overvoxet, at ingen ordentlig Undersøgelse var mulig.Foruden de ovennævnte Guldvadskerier, der ligge i Dalen, høre endnu 33 andre til Bjergdistrictet og paa henved et hundrede Steder var der desuden fundet righoldigt Guldsand, som endnu ikke var taget under Behandling.

Totaludbyttet ved de i Gang værende Guldvadskerier har siden deres Optagelse i Aaret 1823 og indtil Aaret 1829 udgjort omtrent 250 Pud reent Guld. Det middels Guldgehalt har været 1¼ Solotnik pr. 100 Pud, og Sølvgehaltet 7 pCt.

Ilmenfjeldene ere, som ovenfor antydet, især mærkværdige ved den overordentlige store Mængde af skjønne og mærkelige Mineralier, de indeholde. Den hele Fjeldtragt er skovgroet, navnlig med temmelig svære Fyrre- og Lærketræer. Denne yppige Slovvæxt i forholdsviis temmelig dyb Muldjord gjør en geologisk Undersøgelse vanskelig, og kun hvor der er skærpet er det muligt at erholde nogen Vished om Mineraliernes Forekomst. Zirkonchrystallerne, der høre til et af de her senest opdagede Mineralier, forekomme stundom i 1 Tommes Størrelse, men hyppigst mindre, de ere gule, og tildeels gjennemsigtige og stærkt glindsende.

Paa Udflugten til Slatoust og Kyschtinsk havde de Reisende Miaskerdalen i hele sin Længde at tilbagelægge, hvorefter de gjennem vidtløftige Skovstrækninger, og dernæst over en Bjergslette toge Veien vestefter mod Ural, der viste sin horizontale, skovbevoxede Kam, bag hvilken de høire og mere pittoreske Urengatoppe hævede sig.

Slatoust, der ligger særdeles romantisk, var tidligere et Jernværk med nogle Mars- og Smelteovne, men er nu Stedet for en udmærket Klingefabrik, der hovedsagelig er sat igang og drives af forskrevne tydske Arbeidere; det har henimod 4000 Indbyggere, fordetmeste Tydskere. Hver Mester har sit eget Værksted, hvori Klingerne smeddes, og kun Slibningen, Poleringen og Forgyldningen foregaaer i egne Bygninger. Han er forpligtet til at levere et vist Antal Klinger aarlig, og til at danne nogle russiske Lærlinge, har en aarlig Løn as 2500 Rubler, frit Huus og Have, og fri Forpleining naar han er syg, enten hjemme eller paa Hospitalet; de vare Alle tilfredse med deres Stilling, men beklagede at deres Børn ikke havde en saa god Lod ivente, eftersom de i Slatoust oplærte Mestere ikke faae mere end 1 Rubel om Dagen. Skaalet til Klingerneforarbeides i Slatoust selv af Ruejern; de underkastes en omhyggelig Prøvelse, og enhver Klinge, der har en Feil, bliver casseret og brudt itu. Derved tabes vel omtrent 20 pCt., men Fabriken vinder derved kun i Ry.

Det hele Antal af færdige Sabler, der aarligt svares, udgjør 30,000 Stykker, hver Klinge koster 6 Rubler, og hver færdig Sabel 18 til 20 Rubler.

Ifølge Professor Hansteen, der omtrent paa samme Tid besøgte Slatoust, forfærdiges der her alleslags Projectiler, Sabler og Kaarder. Kanonkuglerne, de store saavelsom de smaae, blive omhyggeligt filede, indtil ethvert Spor af Støbningen er forsvundet, og prøves derpaa saa nøie med en cirkelrund Jernskablon, at de overalt maae kunne

gaae derigjennem, uden at lade større end et Haarsbreds Mellemrum. Med slige nøiagtige Kugler behøver man i Kanonløbet kun et ringe Spillerum, og Skuddet bliver derfor sikkrere. Sablerne prøves med en lignende Nøiagtighed paa følgende Maade. Klingens Gjennemsnitsfigur er udfilet i tre Jernblikplader, af hvilke den første nøie man omslutte Klingen ved Heftet, den anden paa Midten, og den tredie et Par Tommer fra Spidsen. Dens Krumning bestemmes efter en spaltet Metalskede, saaledes at dens Ryg nøie maa passe langs med Skedens ene Kant og Eggen med den anden; Hensigten med denne strenge Prøve er, at enhver Sabel nøiagtig skal passe i Steden, eftersom de i Felten brugte Skeder ere af Metal. For Artillerister og Sappeurer forfærdiges tykkere Huggerter, paa Ryggen af hvilke der er indfilet Saugtænder, som paa en Stiksaug. De kunne altsaa saavel bruges til Forsvar i Haandgemæng, som til at oversauge og sønderskjære Træer med. Sees mindste Spor af Støbning paa Kuglen, eller af Hammerslag paa Huggevaabnet, der ikke kan bortfiles eller afslibes uden at Vaabnet kommer til at afvige om end nok saa ubetydeligt fra den bestemte Form, saa casseres det. Det er mangen Gang ikke muligt for den Uøvede at opdage Feilene ved slige casserede Vaaben, men Værksmesterens øvede og skarpe Blik seer dem strax, om de end ere af den Art, at de ikke i mindste Maade have Indflydelse paa Vaabnets Brug. Den russiske Regel er uden Undtagelse. En saadan pedantisk Nøiagtighed vilde i ethvert andet Land gjøre Vaabnene altfor kostbare, men da den russiskeLivegne kan leve af Løg, Brød og Vand, og af og til en Smule Brændeviin, saa udgjør hans Dagløn ikke mange Kopeker.

Fra Slatoust gjorde de Reisende en paa Grund af Regnveir lidet resultatriig Udflugt til Taganai, en Bjergryg, der Nord for Urenga løber parallel med Iremel og Jurma. Ligesom Ural i det Hele taget, saaledes er ogsaa de nævnte Fjelde, der naae en Høide af omtrent 4400 Fod over Havfladen, til Skovgrændsen, tæt bedækkede med Skov. Bjergformationen er ogsaa den almindelige i Ural, nemlig Glimmerskifer og øverst en Quartsmuur.

De Reisende bestege trods slet Veir og en møisommelig Fjeldvei over Moradser og Ur Taganai; og sandt dens af Quarts bestaaende Kam i sin hele Bredde indstyrtet paa tre Steder, hvorved Fjeldet faaer et særdeles eiendommeligt Udseende. Vest for de nævnte Høidedrag strække sig en heel Deel andre med Skov bevoxede, ved Længdedale adskilte, af enkelte Tverdale gjennemskaarne Bjergrygge med forskjellige Navne. De løbe Alle saa godt som parallelt, og de mellem dem liggende Dale ere frugtbare og vandrige. De fleste fra Bjergene nedstrømmende Elve flyde næsten Alle til Ai, denne Egns største Flod, der falder i Wolga. Ved Satkinskaja Pristan, der ligger ved Ai, er Udskibningsstedet for alle de Bjergværksproducter, som ad Wolga og Kanalen skulle føres til Petersborg.

Overgangsbjergene bestaae hovedsagelig af Sandsteen, Talkskifer samt Kalk. Man har ogsaa i disse Bjerge fundet Kobber- og Jernmalmanviisninger, men de ere ikke videre blevne benyttede.

Paa Tilbageveien fra Slatoust til Miask maatte vore Reisende ret døie alle de med vedvarende Regnveir paa aabne Vogne og ad slette Veie forbundne Møisommeligheder og Ulemper. Den Egn man kjørte igjennem, var som sædvanligt høist eensformig, og saa godt som en eneste umaalelig Skovstrækning. Flere Guldvadskerier og Kobberskærp besøgtes vel underveis, men i det bundløse Føre og den øsende Regn var det Udbytte, man fik ved at see paa disse maaskee ellers i mineralogisk Henseende interessante Steder lidet eller intet. Drivvaade og aldeles forkomne naaede vore Reisende endelig Kyschtinsk om Aftenen den 10de September, og fandt i Værkseierens smukke og hyggelige Bolig den gjestfrieste Modtagelse, saa at de ret kunde udhvile sig efter Reisens Besværligheder. Huset laae ved Breddenaf en Indsø, hiinsides hvilken skovgroede steile Skrænter hævede sig. Paa denne Sø fandtes en heel Deel svømmende Øer, der formeligt vare bevoxede med store Træer. Ligeoverfor Huset, paa den anden Side af Søen, var der bygget et Lysthuus i Form af et Tempel; en smuk Vei førte derhen, og man havde derfra Udsigt over den hele med Skov og atter Skov bevoxede Omegn. Værkets Hyttebygninger og endeel Arbeiderhuse ligge i Nærheden af Eierens Bolig. Den tætte Skovegn samt de mange i den værende Søer og Sumpe, gjør Klimatet særdeles fugtigt og koldt.

Værkets Eier, Hr. Sotoff, forærede Humboldt en usædvanlig skjøn Topas-Chrystal, der var 1 Tomme lang, 3 Tommer bred og 2 Tommer tyk, blaaeagtig, og brudt i Mursinsk.

I Nærheden af Kyschtinsk besaaes Guldvadskeriet Barsowskoi, der navnlig udmærker sig ved den hyppige

Forekomst af en Chrystalform af forskjellig Størrelse, og som oftest saphirblaae eller lyseblaae, stundom ogfaa farveløs, som kaldes Kound og som hyppigst findes indsprængt i et hvidt, hidtil ikke bekjendt Mineral, der af Prof. Rose blev benævnet Barsowit.

Efter et Par Dages Ophold i Kyschtinsk og efter at have taget Farvel med deres russiske Reisefæller, som her forlode dem for at drage videre ind i Ural, fortsatte de Reisen stedse i Regnveir og med største Møisommelighed, navnlig paa Grund af opblødte Veie og Elveflom, Tilbagereisen til Miask, som de endelig naaede om Aftenen den 12te September.

*

Niende Capitel.

I flere Dage vare de Reisende nu beskjeftigede med at ordne og indpakke de indsamlede Gjenstande, hvilke, ligesom de tidligere Samlinger fra Katharinaburg og Slangebjerget, bleve afsendte til Petersborg. Den lagte Reiseplan, over det i mineralogisk Henseende mærkelige Auschkulfjeld, at besøge Kobbergruberne ved Polökowskoi, af en Indsø, hiinsides hvilken skovgroede steile Skrænter hævede sig. Paa denne Sø fandtes en heel Deel svømmende Øer, der formeligt vare bevoxede med store Træer. Ligeoverfor Huset, paa den anden Side af Søen, var der bygget et Lysthuus i Form af et Tempel; en smuk Vei førte derhen, og man havde derfra Udsigt over den hele med Skov og atter Skov bevoxede Omegn. Værkets Hyttebygninger og endeel Arbeiderhuse ligge i Nærheden af Eierens Bolig. Den tætte Skovegn samt de mange i den værende Søer og Sumpe, gjør Klimatet særdeles fugtigt og koldt.

Værkets Eier, Hr. Sotoff, forærede Humboldt en usædvanlig skjøn Topas-Chrystal, der var 1 Tomme lang, 3 Tommer bred og 2 Tommer tyk, blaaeagtig, og brudt i Mursinsk.

I Nærheden af Kyschtinsk besaaes Guldvadskeriet Barsowskoi, der navnlig udmærker sig ved den hyppige Forekomst af en Chrystalform af forskjellig Størrelse, og som oftest saphirblaae eller lyseblaae, stundom ogfaa farveløs, som kaldes Kound og som hyppigst findes indsprængt i et hvidt, hidtil ikke bekjendt Mineral, der af Prof. Rose blev benævnet Barsowit.

Efter et Par Dages Ophold i Kyschtinsk og efter at have taget Farvel med deres russiske Reisefæller, som her forlode dem for at drage videre ind i Ural, fortsatte de Reisen stedse i Regnveir og med største Møisommelighed, navnlig paa Grund af opblødte Veie og Elveflom, Tilbagereisen til Miask, som de endelig naaede om Aftenen den 12te September.

*

Niende Capitel.

I flere Dage vare de Reisende nu beskjeftigede med at ordne og indpakke de indsamlede Gjenstande, hvilke, ligesom de tidligere Samlinger fra Katharinaburg og Slangebjerget, bleve afsendte til Petersborg. Den lagte Reiseplan, over det i mineralogisk Henseende mærkelige Auschkulfjeld, at besøge Kobbergruberne ved Polökowskoi,maatte tildeels opgives paa Grund af Regnveiret, der overalt havde foraarsaget en saadan Elveflom, at Passagen de fleste Steder var umulig undtagen paa Hovedveien til Orenburg.

Imidlertid foretog Prof. Rose, efter iforveien at være afreist til de nævnte Gruber, alene en Udflugt til det nogle Werster nordligere beliggende Auschkulfjeld.

Dette Fjeld er kegleformet, meget steilt, og ligger ved en lille Sø af samme Navn. Det er omtrent 1860 Fod høit over Havfladen og nedentil bevoxet med Skov, der dog kun er tynd, samt med Græs af Mandshøide; det var desværre atter Regnveir, og der havdes saaledes fra Toppen af Fjeldet vel ikke nogen viid, men dog en meget

eiendommelig Udsigt. Man saae den nedenfor liggende Sø, de i dens Nærhed værende Guldvadskerier, og trintomkring en bakket med smaae Birkeskove bevoxet Egn, samt overalt en Mængde fossende Elve.

I Nærheden af Fjeldet laae en Bashkirlandsby, men den var nu ganske øde og forladt, eftersom Bashkirerne sædvanligviis nomadisere om Sommeren, og kun om Vinteren beboe deres Landsbyer. Regnveiret hindrede enhver Undersøgelse af Egnen, og af de i den værende Guldvadskerier, og Regnveiret hindrede fremdeles de Reisende fra det paatænkte Besøg i de ovennævnte Kobbergruber; saa hurtigt som muligt og uden Ophold var man nu blot betænkt paa over Orsk at naae Orenburg.

Altsom man kom længere sydpaa i Uraldalen langs Uralfloden, udvidede hiin sig stedse mere og mere, og antog efterhaanden en mere bestemt Steppecharacteer, medens de den begrændsende Bjerge, paa den ene Side Ilmen og paa den anden Side Ural efterhaanden skræntede mere og mere af, og gik tilsidst ganske over i Sletten.

I Kredsstaden Werch-Uralsk, hvorhen de Reisende ankom om Aftenen den 17de September, begynder den Orenburgske Kosaklinie, der strække sig til det Kaspiske Hav, og som forøvrigt er indrettet aldeles paa samme Maade som de tidligere siberiske Linier. Langs denne Linie fortsattes nu Reisen, stedse i Regnveir, hvorved enhver geognostisk Undersøgelse underveis umuliggjordes. Orsk er Hovedfæstningen paa den ovennævnte Linie, den har omtrent 2200Indbyggere og ligger ved Or, der falder i Ural. Omegnen er bekjendt ved sine Jaspisbrud, hvor betydelige Blokke brydes, hvilke slibes og poleres i Katharinaburg. Den her forekommende Jaspis er deels guulgrøn, uden Striber og Pletter, deels bruunrød og deels broget, hvorhos den ogsaa viser sig indsat med Aarer af hvidt Quarts og Pistazit, samt indsprængt med Jernkischrystaller.

Fra Orsk og til Orenburg lod man sig escortere af Kosakker, fordi denne Strækning er den usikkreste paa den hele Linie, og hyppigt udsat for Overfald af Kirgiserne, der overskride Ural og røve Mennesker og Qvæg. Hine sælges til Khiwa som Slaver til at forrette Kanalarbeide og deslige, hvortil Russeren, der er en dugtig Arbeider, gjerne søges, og det er engang bleven paastaaet, at over 6000 Russere vansmægtede i Khiwensisk Slaveri. Dette har imidlertid neppe nogensinde forholdt sig rigtigt; thi da der i 1840 afsluttedes et Forbund med Chanen af Khiwa, og det deri fastsattes, at alle fangne Russere skulde udleveres, var Antallet paa de Frigivne ikke mere end 745, og ifølge deres Udsagn vare ikkun 18 blevne tilbage. I den senere Tid er imidlertid hine Overfald blevne sjeldnere, og det er at vente, at der ved den bedre Forstaaelse, der i det Hele taget er indtraadt mellem Russerne og deres Naboer i disse Egne, tilsidst ganske ville ophøre. For saa hurtigt som muligt paa den hele Linie at erholde Underretning om Kirgisernes Overfald, var der mellem Redouterne og Fæstningerne, paa visse ophøiede Punkter Vagttaarne af Træ, fra hvilke der holdtes Udkig, og hvorfra de nærmeste Fæstninger eller Redouter underrettedes om Forekomsten af noget usædvanligt i Steppen, deels ved Budsending og deels ved antændte Blus. I Forbindelse med Kosakkerne forrette ogsaa Bashkirerne, der istedetfor den tidligere Tribut nu maa stille 15,000 Mand, Felttjenesten paa den Orenburgske Linie.

Blandt de Kosakker, der escorterede de Reisende, befandt sig ogsaa en ung Polak ved Navn Johan Witkiewicz, der i nyere Tid i flere Henseender har tildraget sig den offentlige Opmærksomhed. Som Elev i en Militairskole i Polen blev han tilligemed flere af sine Kammerater af politiske Aarsager, endnu i Keiser Alexanders Tid og neppe 14 Aar gammel, forviist til Orsk og dømt til at tjene sin Livstid som simpel Kosak. I Orsk benyttede han sin Fritidtil at lægge sig efter de orientalske Sprog, navnlig den tyrkisk-kirgisiske Dialect, det Arabiske og det Persiske, og bragte det snart særdeles vidt. Da han ved Keiser Nicolais Thronbestigelse blev skuffet i sit Haab om Frigivelse, fattede han den Plan ved første givne Leilighed, at forsøge paa at undvige gjennem de kirgisiske Stepper, og paa denne Maade bane sig en Vei til Europa. Men hidtil havde ingen gunstig Leilighed tilbudt sig. Greben af Medlidenhed med hans og hans Kammeraters beklagelsesværdige Skjebne, foresatte Humboldt sig personlig at tale deres Sag hos Keiseren, og han var ogsaa heldig nok til at faae udvirket, at Witkiewicz tilligemed tvende Andre frigaves. Witkiewicz blev derefter først ansat ved Militaireommissionen i Orenburg, og senere som Captain afsendt over Bokhara til Kabul, hvor han blev ansat ved det russiske Gesandtskab i Persien, og hvor den berømte engelske Reisende Alexander Burnes traf sammen med ham. Senere blev han over Tiflis kaldt tilbage til Rusland, da de diplomatiske Forhandlinger med Persien ikte førte til noget Resultat; men han var

neppe kommen til Petersborg førend han i Begyndelsen af Aaret 1840, sandsynligviis paa Grund af krænket Æresfølelse, berøvede sig selv Livet.

Den 21de September naaede de Reisende Orenburg i god Behold, og uden nogensomhelst Eventyr, uagtet den Escorte, der paa en af de sidste Stationer var bleven dem medgivet, og som bestod af Baschkirer med Buer og Spyd, var rendt fra dem i Nattens Mørke. Veien gik stedse jevnt nedad, Bjergene trak sig mere og mere tilbage, og bleve lavere og lavere. Egnen havde, beseet fra et høiere Punkt, Lighed med et oprørt, pludselig stivnet Hav, men frembød foruden dette eiendommelige Udseende, intet mærkeligt.

Orenburg har flere Gange skiftet Sted; den har sit Navn efter Floden Or, da den først anlagdes hvor Orsk nu ligger; senere flyttedes den til det Sted, hvor Krasnojarsk, et af Liniens Hovedpunkter nu ligger, og da man endelig fandt det nærværende Punkt meest hensigtsmæssigt for Handelen og for Anlæget af en Hovedvaabenplads, saa blev Byen anlagt der. Den er nu Gouvernementets Hovedstad, den fornemste Fæstning paa Linien, og Hovedpladsen for den asiatiske Karavanhandel. Den har omtrent 7400 Indbyggere, er af et betydeligt Omfang, og har lange, brede, men ikke brolagteGader med enkeltstaaende Huse, af hvilke flere ere af Steen, særdeles smukke og anseelige. Den ligger paa Urals høire Bred, i en tør, øde Steppe, gjennem hvilken Ural flyder, i et dybt, hovedsagelig af Sandsteen indesluttet Leie. Ved denne Egnens monotone og sørgelige Charakteer er det saameget mere behageligt overraskende paa en Øe i Floden at see en herlig Park med Sølvpopler og Pile, og med smukke Haveanlæg. Et Par Werster Syd for Byen ligger den, for den betydelige asiatiske Handels Skyld opførte Bazar, en stor Bygning, omgivet af en Steenmuur, der er 100 Favne i Fiirkant forsynet med tvende Indgange, en for de europæiske og en for de asiatiske Kjøbmænd.

General Essen, Gouvernementets Generalgonverneur, der var de Reisende skildret som en særdeles kundskabsrig og velvillig Mand, var fraværende paa en Inspectionsreise. Om Grunden til hans Fraværelse fortæller forøvrigt Hansteen, der kom lidt senere til Orenburg end Humboldt følgende: „Alexander v. Humboldt havde nogle Uger før os bereist Linien fra Omsk til Orenburg. Fra Omsk havde man sendt en Generalsperson iforveien, for at bestille Qvarteer, Befordring og Escorte for ham. Af den Stads, som paa denne Maade gjordes af ham, sluttede Bønderne langs Linien at han maatte være Keiserens Svigerfader, da de vidste at Humboldt var fra Preussen, og at Keiserinden var en preussisk Prindsesse. Kort før sin Ankomst til Orenburg havde han skrevet et Brev til Grev Essen, hvori han bad ham om at han vilde lade fange eller skyde nogle sjeldne Dyr, der fandtes i Omegnen af Orenburg, og hvilke han agtede at lade udstoppe til det zoologiske Museum i Berlin. Da Humboldt skrev en næsten ulæselig Haand, kunde Essen ikke læse Brevet, og forgjæves gik det fra Haand til Haand mellem de Orenburgske Officerer, indtil det endelig lykkedes en Ingenieurofficeer saa nogenlunde at dechiffrere det. Da nu Essen fik at vide hvad der stod i Brevet, blev han overordentlig vred over en saadan Anmodning, og udbrød i følgende Ord: „Jeg kan ikke begribe hvorledes Kongen af Preussen kan have givet en Mand, der befatter sig med slige lumpne Ting, en saa høi Rang." Han ansaae det derfor pludseligt for nødvendigt at foretage en Inspectionsreise til Ufa. Paa Veien didhen mødte han Humboldt, de to Herrer stege ud afderes Vogne, complimenterede hinanden paa Landeveien, og fortsatte derpaa deres Reise, den Ene mod Syd, den Anden mod Nord. Paa denne Viis undgik Essen klogeligt at give Humboldt noget Beviis paa, hvor kundskabsrig en Mand han var."

De Reisende gjorde derimod i General Gens et særdeles interessant Bekjendtskab. Som Chef for den asiatiske Grændsecommission havde han havt Leilighed til at indhente mangfoldige og vigtige Efterretninger om de mellemasiatiske Stater, saavel af geographisk som af politisk Indhold, ligesom han ogsaa havde specielt Kjendskab til Karavanernes Handelsvei o. desl. Med de kirgisiske Steppers Naturproducter var han ogsaa fuldkommen bekjendt, og nogle af de der forekommende Huusdyr, navnlig langhaarede Geder og Hingste kunde han i sine Stalde vise vore Reisende. Disse Hingste, der høre til den turkmeniske Race, og bekjendte under Navn af Argamak, ere fortrinlige og især udmærkede ved deres Hurtighed. De ere istand til at tilbagelægge 100 Werster om Dagen, ja i tre Dage endog 400 Werster; de agtes særdeles høit i Khiwa, og betales der med 100 Khiwa-Ducater eller omtrent 350 Sølvrubler, hvorimod den almindelige Priis andetsteds er 100 a 150 Sølvrubler.

Den daværende Chef for de Orenburgske Kosakker var Oberst Subkowski, en særdeles kjek Officeer, og navnlig bekjendt fra den i Aaret 1825 imellem Khiwanerne og Russerne stedfundne Affaire. For at udvide Handelsforbindelserne med det indre Asien, havde nemlig endeel Kjøbmænd afsendt en Karavane directe fra Orenburg til Bokhara og ladet den escortere af 500 Mand, der commanderedes af Subkowski. Paa Steppen blev denne Karavane angreben af en halv Snees Tusinde Khiwanere, men uagtet Russerne i flere Dage forsvarede sig med største Tapperhed og tilføiede Angriberne stor Skade, saa bleve de dog efter at have lidt et stort Tab paa Varer, nødsagede til at trække sig tilbage til Orenburg.

Blandt de Privatsamlinger, som man i Orenburg besaae, udmærkede sig i fortrinlig Grad den, som tilhørte Captain Karelin, og som indbefattede mangfoldige og interessante Gjenstande af alle tre Naturriger. Karelin havde i længere Tid, efter først at have været i Tjenesten, privatiseret i Orenburg, men var derefter atterbleven benyttet af det Offentlige, navnlig til at anlægge Fæstningen Nowo-Alexandrowsk ved det Kaspiske Hav.

Med Chanen for de saakaldte indre Kirgisere, ɔ: de Kirgisere, der nomadisere indenfor de russiske Grændser, mellem Ural og Wolga, stod han i nøie Forbindelse, og havde endog været hans Lærer i Mathematik.

Blandt de mineralogiske Gjenstande i hans Samling var der ogsaa nogle saakaldte Aërolither, der vare fundne ved Sterlitamak paa en meget varm Dag efter et Hagelveir. Ifølge en af Prof. Rose foretagen chemisk Analyse viste de saakaldte Aërolither intetsomhelst Spor til meteorisk Oprindelse, men bestode af ufuldkomne Chrystaller, indvendigt trevlede, og med et mørkebrunt glandsløst Ydre.

En ung Kosakunderofficeer ved Navn Karin, der med stort Held havde lagt sig efter Botanik, vakte Humboldts Interesse i en saadan Grad, at han efter sin Tilbagekomst til Petersborg fik udvirket, at der paa Statens Bekostning skulde sørges for hans fortsatte videnskabelige Uddannelse. Karin kom ifølge heraf til Petersborg, hvor han først studerede Botanik i den botaniske Have, hvorpaa han blev forfremmet til Officeer og paa offentlig Bekostning sendt paa en videnskabelig Reise til Udlandet.

Ved Ilezk, 68 Werster Syd for Orenburg, besaae de Reisende det derværende nu nedlagte Saltværk, der i et Par Aar havde beskjeftiget en heel Deel Arbeidere, blandt hvilke mange Forviste. Saltstokken, hvoraf Saltet blev udvundet, strækker sig i stor Dybde og i en betydelig Længde og Bredde hen under et mere eller mindre mægtigt meget vandrigt Sandlag, der ligger i Steppen ved Foden af tvende Gibsbjerge. Værket, som i Begyndelsen lovede god Fordeel, da Steensaltet var tilstede i uudtømmelig Mængde og kunde brydes uden synderlig Møie, nedlagdes forøvrigt, fordi de til dets fortsatte Drivt fornødne Pengemidler udebleve.

Da General Gens ønskede at give Humboldt Leilighed til nærmere at lære Kirgiserne i den tilgrændsende Steppe at kjende, havde han ladet udgaae en Opfordring til de nærmeste Sultaner om med deres Undersaatter at indfinde sig ved Orenburg, for at foranstalte Væddekampe og Lege. Ifølge denne Opfordring havde ogsaa en heel Mængde Kirgisere indfundet sig; nogle Werster fraOrenburg havde de opslaaet deres Jurter, og kom nu for personligt at afhente Gens og Humboldt. De Reisende fulgte strax med og havde allerede underveis Anledning til at beundre Kirgisernes Ridekunster; thi ikke alene omkredsede de talrige medfølgende kirgisiske Ryttere Vognene i alle Retninger og i strakt Carriere i siddende Stilling, men som de bedste Kunstberidere saae man dem mangen Gang jage afsted i de farligste Stillinger, ofte endog staaende paa Hovedet paa Sadlen.

Ankomne til Stedet hvor Kirgiserne vare forsamlede, bleve de Reisende først førte ind i en af Sultanernes Jurter, hvor de modtoges af hans Hustruer, der stode opstillede i en Række ligeoverfor Indgangen. De vare Alle utilslørede og flere af dem vare i deres Art ret kjønne, med friske røde Kinder. Efter en kort Velkomsthilsen, der bestod i at de Reisende rakte hver af dem Haanden, begyndte strax Væddekampene. Først fremstillede sig de Kirgisere, der skulde foretage Væddeløb tilhest; de trak langsomt forbi Gjesterne, og travede afsted til et flere Werster borte liggende Punkt, hvorfra de saa skulde komme sprængende mod Tilskuerne. Imidlertid udførtes de andre Lege; i en af Tilskuere dannet Kreds, traadte tvende Kirgisere ind, der efter at have aflagt deres Yderklædning, slyngede deres Læderbelter om hinandens Ryg, og søgte derpaa at faae hinanden kastet overende; Seierherren forblev paa Pladsen indtil han fandt sin Overmand. Dette var almindeligviis Tilfældet i den anden Kamp, men der var dog En, som kastede fem Modstandere efter hinanden til Jorden, inden han selv blev

overvunden. De øvrige Kirgisere interesserede sig for disse Styrkeprøver i en saa høi Grad, at de stedse mere og mere trængte sig omkring dem, der brødes, hvorved Kredsen efterhaanden blev snevrere og snevrere, saa at Opsynsmændene med Pidskeslag af og til maatte faae den udvidet, en Excution, der imidlertid aldrig vakte ondt Blod, men stedse gik for sig i alt Venskab. Sultanernes Hustruer vare ogsaa komne ud af deres Jurter og saae paa Legene.

Efter at Brydningen havde varet en Stund, blev der sat en stor Jerngryde frem, der var halvt fyldt med kogt Velling. Gens kastede en Sølvrubel deri og lod nu Kirgiserne opfordre til at tage den op med Munden. Det var naturligviis umuligt at drage Aandei Vellingen og det var derhos meget vanskeligt at faae Tag i Rublen mod Grydens glatte Bund eller Sider; Forsøget mislykkedes derfor som oftest, da det ikke var tilladt at prøve mere end eengang derpaa. Tilsmurt med Velling lige til Skuldrene, gik den Ene efter den Anden derfra under en almindelig Skoggerlatter. Det var i høi Grad moersomt at see de forskjellige Anstrængelser der gjordes, indtil En endelig var saa heldig at faae Rublen skudt op til Kanten, saa at han kunde tage den med Tænderne. En Anden fik øieblikkeligt fat i en ny Rubel, der blev kastet i Gryden og Legen fortsattes en halv Snees Gange med Rubler, som Gjesterne offrede.

Nu traadte tvende Spillemænd ind i Kredsen; de satte sig med korslagte Been ligeoverfor hinanden, og begyndte at spille deels hver for sig, og deels sammen, paa et Instrument, der saa omtrent havde Klarinettoner. Den ene var en gammel Mand, den anden et ungt Menneske; begge syntes ret at gjøre sig Umage for at holde Tonerne rigtig længe og dertil at skjære de forfærdeligste Ansigter, i hvilken Kunst især den Gamle var Mester. I deres hele Spil var der ikke Spor til Melodi, men de vare selv saa overmaade indtagne deri, at det næsten ikke var muligt at faae dem til at høre op. Da de endelig holdt op, traadte en af Qvinderne tilsløret ind i Kredsen, satte sig ned og begyndte at synge, idet hun udstødte nogle langtrukne Moltoner. Efter hende istemte tvende unge Piger en Duet; de satte sig ned ved Siden af hinanden, og løstede deres Slør, saaledes at de vel kunde see hinanden, men ikke sees af Tilskuerne, undtagen fra Siden, hvilket de ikke lode til at være misfornøiede med. Deres Sang, der heller ikke var synderlig harmonisk, blev afbrudt ved Efterretningen om, at Rytterne kom ansættende, og strax pidskede Opsynsmændene Tilskuerne tilside, for at Gjæsterne og Qvinderne kunde have fri Udsigt. En Dreng vandt Prisen, der bestod i en sølvbroderet Kaftan; de der kom nærmest efter ham, fik imidlertid ogsaa mindre Gaver.

Efter Væddeløbet tilhest blev der endnu foretaget et Væddeløb tilfods. De Løbende havde en Strækning af 1½ Werster at tilbagelægge, og Prisen, der bestod i en Sølvrubel, blev vunden af en ung Kirgiser; de andre fik mindre Foræringer. Den Vindende havde tilbagelagt den angivne Strækning, lidt mere end en danskFjerdingvei, i den korte Tid af 3 Minutter, hvilket de Reisende nøiagtig kunde bestemme, idet de ganske tydeligt kunde see, naar Løbet begyndte, og der ikke kunde existere nogen Tvivl om Afstanden der blev bestemt efter Werstpælene paa Landeveien.

Hermed endte disse Lege, og de Reisende begave sig hjem, for at træffe Anstalter til deres Afreise den næste Dag.

*

Tiende Capitel.

Orenburg skulde, ifølge den oprindelige Plan, have været Reisens Maal, men da Veiret i den sidste Tid havde forandret sig, og var blevet særdeles smukt og stadigt, besluttede Humboldt endnu at besøge Astrakan og det Kaspiske Hav.

Steppen mellem Urals og Wolgas nedre Løb er forstørstedelen en jevn Flade med mager, sandig Leerbund, der er uskikket til Agerbrug, og kun forsynet med enkelte græsrige Enge. Midt igjennem den strækker sig en Række af Sandhøie, hvilke af Steppens tidligere Beboere, Kalmukkerne, kaldtes Naryn, ɔ: det smalle Sand, men som af Russerne kaldes Rynpeski, ɔ: Sand-Rynen. Den strækker sig lige til det Kaspiske Hav med en Bredde af 40 til 50

Werster, og gaaer derpaa i en mindre Bredde langs Havet til Wolga, og saa i nordvestlig Retning til Krumningen ved Karizyn. Denne Sandryg bestaaer af utallige smaae, 2 til 5 Favne høie Sandbakker, der ligge klyngeviis ved Siden af hinanden, og som ere skilte ved brede, dallignende Fordybninger. Sandet er mere eller mindre løst, ofte imidlertid kun paa Overfladen, medens Sandbakkerne indvendigt ere tætte og faste, saa at de i Stepperne saa hyppige Storme kun lidet forandre deres Form; paa enkelte Steder er det imidlertid formeligt Flyvesand. Sandbakkerne ere nøgne, eller kun undtagelsesviis bevoxede med Marehalm, men i Fordybningerne er der som oftest Græs, vilde Olietræer og Sølvpopler, der fordetmeste dog kun ere smaae, og sjelden naae nogen egentlig Træhøide. Vand findes overalt i Fjerdingvei, i den korte Tid af 3 Minutter, hvilket de Reisende nøiagtig kunde bestemme, idet de ganske tydeligt kunde see, naar Løbet begyndte, og der ikke kunde existere nogen Tvivl om Afstanden der blev bestemt efter Werstpælene paa Landeveien.

Hermed endte disse Lege, og de Reisende begave sig hjem, for at træffe Anstalter til deres Afreise den næste Dag.

*

Tiende Capitel.

Orenburg skulde, ifølge den oprindelige Plan, have været Reisens Maal, men da Veiret i den sidste Tid havde forandret sig, og var blevet særdeles smukt og stadigt, besluttede Humboldt endnu at besøge Astrakan og det Kaspiske Hav.

Steppen mellem Urals og Wolgas nedre Løb er forstørstedelen en jevn Flade med mager, sandig Leerbund, der er uskikket til Agerbrug, og kun forsynet med enkelte græsrige Enge. Midt igjennem den strækker sig en Række af Sandhøie, hvilke af Steppens tidligere Beboere, Kalmukkerne, kaldtes Naryn, ɔ: det smalle Sand, men som af Russerne kaldes Rynpeski, ɔ: Sand-Rynen. Den strækker sig lige til det Kaspiske Hav med en Bredde af 40 til 50 Werster, og gaaer derpaa i en mindre Bredde langs Havet til Wolga, og saa i nordvestlig Retning til Krumningen ved Karizyn. Denne Sandryg bestaaer af utallige smaae, 2 til 5 Favne høie Sandbakker, der ligge klyngeviis ved Siden af hinanden, og som ere skilte ved brede, dallignende Fordybninger. Sandet er mere eller mindre løst, ofte imidlertid kun paa Overfladen, medens Sandbakkerne indvendigt ere tætte og faste, saa at de i Stepperne saa hyppige Storme kun lidet forandre deres Form; paa enkelte Steder er det imidlertid formeligt Flyvesand. Sandbakkerne ere nøgne, eller kun undtagelsesviis bevoxede med Marehalm, men i Fordybningerne er der som oftest Græs, vilde Olietræer og Sølvpopler, der fordetmeste dog kun ere smaae, og sjelden naae nogen egentlig Træhøide. Vand findes overalt idisse Fordybninger, om det end just ikke altid er drikkeligt. Rynpeskierne ere for Steppens Nomader af største Vigtighed, thi mellem dem finde de Foder for deres Qvæg, og sikkert Ly og Læ om Vinteren.

Paa alle Kanter ere disse Sandbakker omgivne af Saltsøer og Saltpytter, der til alle Aarets Tider indeholde en overordenlig Rigdom af incresteret Salt. Om Sommeren er deres Vand udrikkeligt, men ved Foraarstid, naar Sneen er tøet, indeholde de drikkeligt Ferskvand. I den varme Aarstid udtørres Saltpytterne ganske og afsætte da kun en tynd Saltskorpe; Søerne derimod, som da kun ere et Par Fod dybe, beholde stedse et mere eller mindre tykt Saltlag paa Bunden. Foruden de egentlige Saltsøer, findes ogsaa en heel Mængde saakaldte Bittersøer, der have en overveiende Tilsætning af Bittersalt og som i Størrelse staae tilbage for hine.

En af de vigtigste Saltsøer er Eltonsøen, der ligger under 49° N. B. omtrent 100 Werster fra Wolga. Den er 47 Werster i Omfang og en overordentlig Mængde Salt udvindes af den. Endvidere er ogsaa Bogdosøen og den Inderskiske Sø, hver af 40 Wersters Omfang, at mærke. Blandt Saltpytterne gives der nogle, saavel Syd som Nord for Rynpeskierne, der ved høi Vandstand have et Omfang af 120 Werster, men som ved Sommertid tildeels ere udtørrede. Hertil kan man ogsaa regne de to ved hinanden liggende Søer Kamysch og Samara, der have en langagtig Form fra Nord mod Syd, og egentlig bestaae af en Mængde ved Kanaler forbundne mindre Damme, med sivbegroede Bredder, og temmelig fiskerige, især paa Gjedder og Karper. I disse Søer falde tvende

Steppefloder, den vestlige og den østlige Useen, der ere omtrent 20 Favne brede, med 2 til 6 Favne høie Leerbredder, samt med tilgrændsende England, der er bevoxet med det samme Slags Græs og Krat, der findes i Dalsøerne mellem Rynpeskierne, og som er det eneste af den Slags paa den ellers aldeles træløse Steppe.

Om Foraaret naar Sneen smelter, stige disse Floder langt over deres Bredder, og naar Vandet atter synker, frembringer den oversvømmede Egn det frodigste Græs. De ovennævnte Søer, der optage disse Floder, have intet Afløb. Alt det optagne Vandfordunster, og de fremvise i det Smaa det samme Phænomen, som det Kaspiske Hav i det Store.

Hvor steenløs end Steppen ialmindelighed er, saa findes der dog hist og her enkelte Ophøininger af fast Steen, fordetmeste Gips med Lag af Sandsteen, Mergel, Kalksteen og Leer, og som efter de saa Levninger af organiske Væsner, der hidtil i dem ere blevne fundne, vel synes at være nyere, men dog ikke samtidige Formationer. Deslige Gipsbjerge findes paa Nordvest- og Nordostsiden af den Inderskiske Sø, og naae en Høide af 170 Fod over denne. Man har i dem fundet Levninger af Musling- og Østersskaller samt Belemniter (Skallerne af en aldeles uddød Gruppe af Dyr, der er bleven kaldt Belemnosepier).

Paa andre Steder findes lignende Bjerge, i hvilke der ogsaa, foruden Gips, forekommer Allun og Steensalt. Steppens mærkeligste Bjerg er imidlertid det saakaldte Bogdo-Ola, det guddommelige Bjerg, saa kaldet af Kalmukkerne, der ansee det for helligt og paa det foretage Offringer. Det ligger nord i Steppen ved en Saltsø, og har Form af en tresidet Pyramide. Dets tvende Sider ere steile, men den tredie falder skraat af, med en Indsænkning paa Midten. Toppen er 621 Fod over det Kaspiske Hav: Bjergets Østside har mange Kløfter og Vandrevner, og ligeoverfor denne Side ligger en isoleret Klippemasse med mange Indsænkninger og Fordybninger. Bjergets Hovedmasse er Sandsteen, med Lag af rødt Leer, samt Steensalt.

Som ovenmeldt offre Kalmukkerne paa dette Bjerg til deres Afguder. Offrene bestaae i Smaamynter og andre Gjenstande, som de henlægge i visse af Bjergets Kløfter. Bjergets Top dannes af en saddelformet Leerryg, paa hvis Sider der findes tvende af Regnen udhulede Kløfter, med Sandsteens Vægge; det er især i disse at Offrene henlægges, ligesom der ogsaa her afholdes aarlige Fester tildeels om Natten ved Lampeblus; paa Toppen selv vover ingen Kalmuk at træde, og spørger man ham hvorfor, saa svarer han, at det vilde være en Dødssynd, thi han traadte da paa sin Gud.

Ikke langt fra Bogdo-Ola paa den anden Side af Saltsøen mod Nord, ligger et mindre Bjerg, der kaldes det lille Bogdo-Ola. Om Oprindelsen til begge disse Bjerge fortælles følgende Sagn:Engang valfartede tvende fromme Mænd til det hellige Bjerg i China, for der at holde Bøn. De havde lykkeligt udrettet dette og tænkte nu paa at vende tilbage. Med taknemmeligt Sind besluttede de at bringe lidt af den hellige Jord med sig til deres Hjem. De fyldte desaarsag hver en Pose med Jord fra Bjerget, toge den paa Ryggen og vandrede hjemad. Men førend det blev dem forundt at skue deres Hjemstavn, segnede den Ene under den Byrde, som han i Fromhed og Trofasthed hidtil havde baaret frem. Han sank om og opgav Aanden, men neppe berørte Posens hellige Indhold Jorden, før der fremstod et Bjerg og det var lille Bogdo. Den anden Pilegrims Kræfter floge bedre til; han bar sin Pose to Werster videre frem, men saa kunde heller ikke han mere, han lagde den fra sig, og strax fremstod nok et Bjerg, det var store Bogdo. Smertefuld og mødig, knurrede Pilegrimen derover, men øieblikkelig angergiven over denne mod hans hellige Gjerning stridende Synd, styrtede han sig ned fra Bjerget paa Østsiden, der farvedes rød af hans Blod, og de røde Blomster, der i Mængde voxe paa denne Side af Bjerget, ere for Kalmukkerne endnu Vidner om det engang udgydte Blod. Derfor have de en hellig Sky for Bjergets Top, og bestige den aldrig. Det høieste Punkt som de vove sig til, er Slangebjerget, en Høide paa Bjergets Østskrant. Det har sit Navn af den Mængde Slanger, som findes i dets Kløster. Her er Stedet for de talrige Valfarter, der foretages, ikke alene af de omboende Kalmukker, men ogsaa af fjernere Egnes Beboere. De Pengeoffre, der bringes Bjergaanden, nedlægges her paa skjulte Steder, og Aanden betragtes ikke alene som Bjergets Beboer, men og som Ophavsmand til den Larm, der stundom lader sig høre i Bjergets Indre.

Den Saltsø, der ligger ved Bogdo, kaldes af Russerne Baskunschaz, og af Kalmukkerne Bogdoin-Dobassu, ɔ; Hundehoved, hvilket Navn skal hidrøre fra en Hund, der omkom i Søen, men som paa Grund af det falte Vand

lange holdt sig uforraadnet deri, og kom tilsyne, især ved Storm. Den er af et betydeligt Omfang, men intetsteds dyb; Vandet er klart og modtager eftersom det er stille, Storm eller Regn, en forskjellig Farve. Dets Brusen er i Storm forskjellig navnlig fra Ferskvandets under lignende Omstændigheder. Bunden er fast og hvid. Saltskorpen, der danner den, er afforskjellig Mægtighed, tyndere ved Land, og tykkere jo længere man kommer ud. Om Sommeren fordunster Vandet ganske og Søen frembyder da det eiendommelige Udseende af en stor Iisflade, der glimter og blinker vidunderligt skjønt, især i Solskin. Saltfladen er, paa Grund af de fremstaaende Chrystaller, vanskeligt at passere tilfods, men den kan derimod baade med Lethed rides og kjøres, ihvorvel Hesten jevnlig glider ud som paa Iis. Inde ved Land, hvor Skorpen er tynd, gaaer Hest og Vogn igjennem, men ikke dybt da den saltholdige Bund er temmelig fast. I Midten af Søen skal der være nogle dybe Steder, der om Sommeren ere ligesom forede med en Saltcruste, der ikke skal findes om Foraaret, naar Sneevandet fylder Søen. Hvor dybe de ere, veed man ikke, og spørger man en Russer derom, saa har han intet andet Svar end: **otschen gluboko** (meget dybe, meget dybe), fremsagt med en særegen Betoning.

Saltproductionen, der tidligere var i de omboende Kalmukkers Besiddelse, er nu udelukkende overlaget af Regjeringen, der har ansat Salinebetjente og stillet det Hele under en ordentlig Administration.

Beboerne af denne Steppe vare tidligere Kalmukker, men da de i 1770 unddroge sig det russiske Herredømme, og udvandrede til Songariet, forblev den i nogen Tid ubeboet, indtil nomadiserende Kirgisere toge Ophold paa den og underkastede sig det russiske Herredømme, foranledigede dertil ved Stammetvistigheder. Disse Kirgisere er det, der føre Navn af den indre Kirgiserhorde.

Den staaer under en Chan og nomadiserer i fire Afdelinger, navnlig ved Kysterne af det sorte Hav, paa Grændserne af Gouvernementet Saratow, i den Egn der hedder Kamysch-Samarsch, samt ved den Orenburgske Grændse. Det er umuligt at angive deres Antal nøiagtigt, thi som alle Nomader ere de ikke vante til borgerlig Orden, og gjøre sig navnlig stor Umage for at undgaae at blive opskrevne; men naar man lægger Antallet af Kibitkerne til Grund og antager at der idetmindste lever tre Mennesker i hver saadan, saa kan man tilnærmelsesviis ansætte deres Antal til 50,000, eftersom der findes over 16,000 Kibitker. Deres vigtigste Næringsgreen er Qvægdrift, og de besidde omtrent 90,000 Kameler, 150,000 Stykker Hornqvæg, 400,000 Heste og 2,000,000 Faar.De deles i 20 forskjellige Stammer, der styres af Sultaner eller Chodschi, som besidde Arveret og særegne Forrettigheder. Chanen har den høieste dømmende og udøvende Myndighed, og har et Divan eller Raad, der bestaaer af 12 af de meest ansette Sultaner, der afsige Dom saavel i Sager mellem Kirgiserne indbyrdes som i saadanne, der anhængiggjøres af Personer udenfor Horden.

Hver enkelt Stamme styres som sagt af sin Sultan, eller af Starchinas, ɔ: Ædste, der udnævnes af Chanen. Sultanens Udnævnelse bekræftes af den Orenburgske Grændsecommission, men Udnævnelsen af Starchinas, hvis Antal er ubestemt, tilkommer Chanen alene. Sultanerne ere forpligtede til i Stammerne at overholde Orden, bringe Chanens Befalinger til Udførelse, stille det forlangte Antal Folk, afgive de fornødne Meldinger, afvente Chanens Kjendelse, føre Opsyn med de Ældste, samt afsige Dom i mindre vigtige Sager. De der ere utilfredse med Sultanens Dom, kunne appellere til Chanen. Enhver Sultan har sin Skriver, hvis Udnævnelse bekræftes af Grændsecommissionen, men hvis Lønning, 500 Rubler, udredes af Chanen. De Ældste ere Sultanen undergivne, og deres Jurisdiction strækker sig kun over nogle Kibitker. Det paaligger dem at afgjøre Stridigheder, udføre Sultanernes Befalinger, og gjennem disse at forelægge Chanen alle vigtige religieuse og civilprosessuelle Sager til Afgjørelse. Chanen afholder alle Udgifter til de ved Horden ansatte Autoriteter. To Gange om Aaret sammenkalder Chanen efter den muhamedanske Lov almindelige Folkemøder. Det første „Sekatt“ om Foraaret, det andet „Suggum“ om Efteraaret. Sekatt er et arabisk Ord, der indbefatter Alt, hvad man giver de Fattige, eller hvad man anvender i velgjørende Øiemed. Det betyder ogsaa Renselse paa Grund af, at enhver Muhamedan er forpligtet til under Ramazanfesten at give de Fattige af sine rede Penge 1 af 40, eller Pengestykkets Værdi, og til Guds Ære at gjøre de øvrige 39 rene. Hos Kirgiserne bestaae „Sekatt“ deri, at Enhver, der eier fra 40—120 Faar, giver til Chanen eet, fra 120—300 Faar to, og saa fremdeles. „Suggum“ bestaaer i frivillige Gaver af Folket til Chanens og hans Families Bord, samt i endeel andre Udredsler, som f. Ex. til Underhold for de Kirgisere, der indfinde sig hos Chanen for at klage, og til Foder for deres Heste, tilForæringer til dem, der ved deres gode

Opførsel fortjene saadanne, til Understøttelse af Trængende, til Belønninger for Sultaner og Andre, der af Chanen ere blevne benyttede i offentligt Hverv osv.

Alle disse Anliggender og Indsamlinger udføres af de Ældste, der underholdes af Chanen. Sultanerne faae derimod Intet af disse Indsamlinger, men for dem bestaae særegne „Suggumer“, ved hvilke der bringes dem Gaver af de meest ansette Folk i deres Jurisdiction.

Chanen foretager aldrig en fuldstændig Indsamling; de Uformuende ere stedse fritagne for enhver Ydelse, men dog kun ved hans Naade.

Af Forbrydelser falde kun tre udenfor Chanens Forum: Salg af Russere som Fanger, Mord og Røveri. Sager af den Slags undersøges kun af ham, og saasnart som Factum er constateret, overgives Forbryderen samt Sagens videre Forfølgelse og Paakjendelse til den Orenburgske Grændsecommission.

I Kirgisernes Sæder og Levemaade synes forøvrigt europæisk Civilisation efterhaanden at indfinde sig, og hertil bidrager ikke lidet de aarlige Markeder, som paa flere Steder holdes, og som besøges af en Mængde Handlende, der med deres Varer uformærket bibringe dem Smag for Andet, end hvad de fra gammel Tid have været vante til, ligesom ogsaa deres Overordnede ved at opgive det nomadiserende Liv, og ved at tage fast Bolig i virkelige Huse, naturligviis ogsaa bidrage til at fremkalde en Forandring i den almindelige Leveviis.

Medens Kirgiserne allerede nu ved deres Qvægdrift ere Russerne til Nytte, ville de sikkert blive det i endnu høiere Grad, naar de efterhaanden sætte sig fast i hine sandige og ufrugtbare Sletter, af hvilke intet andet Folk, end de var istand til at drage Fordeel.

Tartarer og Kalmukker maae ikke lade deres Hjorder græsse paa det Gebeet, der er Kirgiserne anviist, ikke engang mod Erstatning, eftersom det ifølge Chanens Forsikkring ikke afgiver meer end det Nødvendige til Kirgiserne selv.

Kirgisernes Levemaade er meget simpel, Faarekjød og Oxekjød, sjeldnere Kameelkjød og Hestekjød, paa Grund af dets Kostbarhed, er deres sædvanlige Spise. Det afskjæres i Smaastykker og opkoges i Vand, hvilken Ret kaldes: Bisch-barmak (ɔ: fem Fingre, fordiden med Fingrene tages ud af Fadet); dog have de ogsaa røget Kjød, navnlig Hesteskinker og Pølser. Brød kjende de aldeles ikke, og af Meelspiser nyde de i det høieste Vandgrød af Gryn som de kjøbe af Beboerne ved Wolga. I ingen Kibitke mangler den saakaldte Krut, en Slags haard Ost af en høist ubehagelig Smag. Deres Drikke bestaaer i Vand, sød Mælk, Kumiss og Airan.

De ere af en stærk Legemsbeskaffenhed og opnaae ialmindelighed en meget høi Alder. Aareladning anvende de hyppigt; mod Rheumatisme bruge de Huden af et nyslagtet Dyr, et Faar f. Ex., og omvikle dermed den angrebne Deel af Legemet. Er Ondet meget udbredt, saa slagtes en Ko, og den Syge vikles heelt ind i den varme Hud. Desuden have de Folk, der ved alskens Kunster og Besværgelser søge at helbrede Sygdommen. De almindeligste Sygdomme ere: Fnat, mod hvilket de imidlertid Intet anvende; Øienbetændelse, især om Foraaret, fremkaldt ved den solbeskinnede Snee; Børnekopper og Mavesygdomme. Af de sidstnævnte lide saavel Voxne som Børn; de bestaae i en uhyre Opsvulmen af Maven, foraarsaget ved det slette Vand, samt ved det ikke sjeldent fordærvede og slette Kjød.

Kirgiserne stikkes ofte af Taranteller, hvorved især heftige Brystsmerter bevirkes uden at Stikket dog er dødeligt, eftersom det ikke er den giftige Tarantel, der forekommer i Steppen. Mod et Tarantelstik grave de sig ned i en Brønd, lige til Halsen.

Kirgiserne ere i det Hele taget lettroende, meget snaksomme og nysgjerrige. Ialmindelighed ere de gjæstfrie, men de stole dog altid saa smaat paa at faae Lige for Lige; Havesyge er et Hovedtræk i deres Charakteer og foranlediger ikke sjeldent Stridigheder, der omfatte hele Familier, saa at de leve fast i evig Feide, thi Selvtægt (Baranta) er hos dem ikke alene taalt, men den der udmærker sig ved heldige Overfald og Plyndringer, bliver endog agtet høit af de Andre. Frygtelig er deres Blodhævn, hvis Nogen i en Feide mister sit Liv; de ere imidlertid i det Hele taget ikke tappre, men snarere feige, dumdristige Røvere, der søge at beseire deres Fjender ved List eller Overrumpling, men tage Flugten, saasnart som de møde kjek Modstand. Derfor udføre de fordetmeste deres

Overfald om Natten. De ere ypperlige Ryttere og lære let og hurtigt Alt, hvortil derhører mechanisk Færdighed. Mændene tilbringe deres Liv med at dovne og aflægge Besøg, thi Qvinderne maae forrette alt Arbeide. De maae sørge for Huusholdningen, nedtage Jurten, naar der skal brydes op, og atter sætte den op; kort, de ere i Eet og Alt Mændenes Slavinder.

Landstrimlen Øst for Wolga beboes af Tartarer og Kalmukker, som ikke have deeltaget i den store Flugt i 1770, samt af andre Folkestammer, der ere indvandrede fra Egnene Vest for Wolga.

Strækningen mellem Uralfloden og den lille Useen er indrømmet de uralske Kosakker, og det af den Grund, at Kirgiserne derved skulde forhindres fra at forlade Steppen, og nærme sig Ural. De skulde ogsaa virkelig engang have forsøgt paa noget saadant, men da de fandt bevæbnet Modstand, og de selv ikke havde Vaaben at kjæmpe med, vendte de om igjen og forholdt sig siden rolige.

Gjennem Steppen fører et Par ordentlige Landeveie, men da det var nødvendigt iforveien at underrette Kirgisernes Chan om den forehavende Reise, navnlig for at der ikke skulde være Mangel paa Heste, og der hertil ikke havdes tilstrækkelig Tid, saa maatte vore Reisende, skjøndt høist ugjerne, og ad en lang Omvei uden om Steppen mod Nordvest til Wolga, og derpaa langs denne Flod over Saratow og Sarepta, lægge Touren til Astrakan. For imidlertid ogsaa at faae noget af den uralske Kosaklinie at see, besluttede man først at tage langs Uralfloden til Uralsk, og derpaa over Busuluk at følge hiin Vei.

*

Ellevte Capitel.

Om Morgenen den 26de September forlod man altsaa Orenburg. Floden Samara passeredes paa en Færge; dens Bredder vare bevoxede med Løvskov, bestaaende af Eg og Bøg; den røde Sandsteen, som hyppigst forekommer i Egnen af Orenburg viste sig ogsaa her. hører mechanisk Færdighed. Mændene tilbringe deres Liv med at dovne og aflægge Besøg, thi Qvinderne maae forrette alt Arbeide. De maae sørge for Huusholdningen, nedtage Jurten, naar der skal brydes op, og atter sætte den op; kort, de ere i Eet og Alt Mændenes Slavinder.

Landstrimlen Øst for Wolga beboes af Tartarer og Kalmukker, som ikke have deeltaget i den store Flugt i 1770, samt af andre Folkestammer, der ere indvandrede fra Egnene Vest for Wolga.

Strækningen mellem Uralfloden og den lille Useen er indrømmet de uralske Kosakker, og det af den Grund, at Kirgiserne derved skulde forhindres fra at forlade Steppen, og nærme sig Ural. De skulde ogsaa virkelig engang have forsøgt paa noget saadant, men da de fandt bevæbnet Modstand, og de selv ikke havde Vaaben at kjæmpe med, vendte de om igjen og forholdt sig siden rolige.

Gjennem Steppen fører et Par ordentlige Landeveie, men da det var nødvendigt iforveien at underrette Kirgisernes Chan om den forehavende Reise, navnlig for at der ikke skulde være Mangel paa Heste, og der hertil ikke havdes tilstrækkelig Tid, saa maatte vore Reisende, skjøndt høist ugjerne, og ad en lang Omvei uden om Steppen mod Nordvest til Wolga, og derpaa langs denne Flod over Saratow og Sarepta, lægge Touren til Astrakan. For imidlertid ogsaa at faae noget af den uralske Kosaklinie at see, besluttede man først at tage langs Uralfloden til Uralsk, og derpaa over Busuluk at følge hiin Vei.

*

Ellevte Capitel.

Om Morgenen den 26de September forlod man altsaa Orenburg. Floden Samara passeredes paa en Færge; dens Bredder vare bevoxede med Løvskov, bestaaende af Eg og Bøg; den røde Sandsteen, som hyppigst forekommer i Egnen af Orenburg viste sig ogsaa her.Veien var i Begyndelsen temmelig bakket, men fra Stationen Nischne-

Osernaja blev den jevnere, og fulgte Ural, hvis Bredder imidlertid vedblev at være steile. Paa de lavere liggende Strækninger, saavel som paa Øerne i Floden voxede især Poppel, Esp og Piil. Den næste Dags Aften vare de Reisende i Uralsk, efter at de i 36 Timer havde tilbagelagt ikke mindre end 304 Werster.

Uralsk er en af det sydlige Ruslands smukkeste Byer. Den meget anseelige Hovedgade er paa begge Sider bebygget med store, tildeels pragtfulde Steenhuse, der vidne om Indbyggernes Velstand. Flere Ildebrande, og især en i Aaret 1821, have meget bidraget til Byens Forskjønnelse, den tæller omtrent 11,000 Indbyggere. Et her meget almindeligt Slags Utøi, der volder stor Skade, er Tarakanen, en Art Møl, samt den store Vandrotte, som til forskjellige Tider i uhyre Mængde kommer fra Steppen og næsten formeligt besætter Byen.

Uralsk er Hovedpunktet i den uralske Kosaklinie. Tidligere førte de Navn af de Jäïkske Kosakker, men efter Opstanden i Aaret 1774 under Pugatscheff, der navnlig i Uralsk, som dengang heed Jaïk, havde sine fleste Tilhængere, forandredes Navnet, for at tilintetgjøre ethvert Minde om denne Begivenhed.

I det 16de Aarhundrede grundedes den uralske Kosaklinie af en Haandfuld Kosakker, der nedsatte sig i Egnene ved det nærværende Uralsk, og dannede en Formuur mod de paa denne Kant hyppige røverske Anfald af asiatiske Folkestammer. Paa Grund af Egnens Beskaffenhed kunde de ikke beskjeftige sig med Agerbrug, men deres Hovednæring maatte blive Fiskeri, Qvægdrift og Hesteavl.

Det Liv, de saaledes vare nødsagede til at føre, de idelige Kampe, de maatte bestaae, og den Aarvaagenhed, de stadigt maatte anvende, for ikke at falde i Fjendens Haand og bortslæbes i Slaveri, udviklede hos dem de ypperligste Egenskaber. Kjendskab til Steppen og til Fiskerierne, Klogskab, Aandsnærværelse, Taalmodighed, Afholdenhed, Lydighed, Aarvaagenhed, Religieusitet, Haardførhed, vare blandt dem de meest fremragende. Saasnart det Kaspiske Hav lægger til med Iis, drage Uralerne i Slæder afsted paa Fiskefangst, ofte 50 til 100 Werster ud fra Gurjew, forsynede med fornødent Forraad for sig og deres Heste. Her overfaldes de ikke sjeldent afStorm, Isen brister, og paa Iisflagerne føres de Fiskende tilhavs. Naar nu Hestefodret er sluppen op, slagter Kosakken Hesten, overtrækker Slæden med dens Hud, og venter med Tillid til Forsynet at Vinden skal vende sig og drive ham igjen tilland. Det er en stor Sjeldenhed at Nogen omkommer ved saadanne Leiligheder.

Da disse Kosakker bestandigt levede i Kamp paa Stepperne og paa Fiskerierne, saa tiltog deres Antal kun lidet ad naturlig Vei, men meest ved Indvandringer, især af Folk af den gamle Tro. Da de i lang Tid havde deres egen Befalingsmand, styredes efter egne Love, og levede i en lidet besøgt Afkrog, saa forbleve de længe fremmede for de Reformer i Rusland, hvormed Peter den Store gjorde en Begyndelse, og det er først i den senere Tid at der ved Oprettelse af en Kosak-Drengeskole i Uralsk er bleven lagt Grunden til en nyttig Dannelse.

Der er nu i det Hele taget 15,000 uralske Kosakker, af hvilke 5500 ere tjenstdygtige, og berettigede til at drive Fiskeri, og forpligtede til at gjøre Krigstjeneste og til at stille sig efter Opfordring. Henimod 3000 Mand ere sædvanligviis stadigt i activ Tjeneste; saasnart der er Nød paafærde, maae de stille i det Hele 10 Regimenter, hvert paa 500 Mand, i hvilket Tilfælde der da af de tjenstdygtige indrullerede Kosakker kun bliver omtrent 500 Mand tilbage til Bevogtning af Linien. Af de 3000 Mand, der under almindelige Forhold ere i activ Tjeneste, forrette 1500 Linjetjenesten, og Resten garnisonerer i Moldau, Astrakan, Petersborg o. s. v.

Endeel af Kosakkerne ere udelukkende beskjeftigede med Fiskeri. Dette udgjør deres fornemste Erhvervsgreen, og det er ogsaa saa fordeelagtigt, at der skal gives Kosakker, som derved have tilvundet sig en Formue af over 40,000 Rubler. En saadan Rigmands Hustru bærer, naar hun er i fuld Stads, en Slags Hue paa Hovedet i Form af en Hjelm, der er tæt besat med ægte Perler, saa store som Kaffebønner af 1000 Rublers Værdi.

De Fisk, der fanges i Ural, ere fornemmelig Huusblasstøren, (Bjelugi), den store Stør (Ossetra), de saakaldte Sewruger, og Sterletten, hvilke alle til visse Tider af Aaret i Legetiden gaae i store Stimer op ad Strømmen fra det Kaspiske Hav. Fangsten foregaaer tre Gange om Aaret i Januar, i Mai og i October,desuden fiskes der ogsaa i Bifloderne og i Søerne i December, med Garn under Isen, hvilket kan gjelde som et fjerde Hovedfiske, men det er ikke af den Betydenhed, som de andre tre, og hvad der fiskes er ogsaa kun til Huusbrug. Den store Stør sælges deels frisk, men dog meest saltet til de Handlende, der i Fisketiderne indfinde sig i Uralsk. De største

Huusblasstør, veie indtil 1000 russiske Pund, ere 7—8 Fod lange og saa tykke som en Mand om Livet, en saadan Stør kan være et Par hundrede Rubler værd. De største Stør veie indtil 200 Pund og ere indtil en Favn lange. Sterletten er langt mindre, lidt over en halv Alen lang, med guulagtigt Kjød, feed, og meget velsmagende. Ved Sommerfiskeriet er Sewrugen bedst, i Vinterfiskeriet derimod Støren.

Den Mængde Salt der bruges til at nedsalte disse Fisk, vindes med Lethed i Saltsøerne i Steppen, og det aarlige Forbrug beløber sig til 200,000 Pud. Den aarlige Udførsel af Fiskefangsten anstaaes til 400,000 Pud Fisk, og 60,000 Pud Caviar, tilsammen til en Værdi af 3,480,000 Rubler. I faa Dage er man istand til at fange for henved en halv Million Rubler Fisk.

Umiddelbart efter at Fiskeriet er endt, udtages nogle af de største Fisk, der ved en Deputation af tre Kosakofficerer sendes Keiseren til Foræring. I den ved denne Leilighed stedfindende Audients faaer Deputationens Ordfører en Sølvpokal, indvendig forgyldt, og fyldt med Ducater. I Uralsk havde Prof. Hansteen boet hos en Mand, der havde tre slige Pocaler, som han til forskjellige Tider i ovennævnte Hverv havde faaet til Foræring. Det Eneste, der efter hans Udsagn havde generet ham ved disse Audientser, var, at han i Overensstemmelse med Hofetiketten havde maattet aftage sit lange tykke Skjæg, hvorved han hvergang paa Hjemveien havde faaet Tandpine, hvilken han ikke var bleven qvit førend hans Skjæg atter var voxet frem.

Da vore Reisende ankom til Uralsk, var der endnu fem Dage til at Høstfiskeriet skulde begynde, men deres Vært, Hetmannen Borodin, viste dem den Opmærksomhed at foranstalte et Fiskeri i det Smaa, for at de dog kunde faae en Idee om, hvordan det gik til. De begave sig derfor om Aftenen Kl. 10 hen til den Fiskelaas (Utschuz) lidt ovenfor Byen, som stænger for hele Floden, og hindrer Fiskenei at gaae videre op ad Floden. Her steg man i en Baad og roede langs med Laasen i nogen Frastand, medens to Kosakker, hver med sin Baadshage, kastede sig i Vandet og svømmede, den Ene under, den Anden over Vandet, tæt ved Laasen, og søgte med deres Hager at drage de Fisk op som de traf paa. Et Par andre Kosakker fulgte efter i en Baad, for at hjælpe de Svømmende med at bjerge Fiskene. De omtalte Laase, der stænge for Fisken, bestaae af simpelthen nedrammede Pæle, mellem hvilke der enten er Fletværk eller stundom ogsaa Garn, saa at de under Vandet danne et fortløbende Gjerde. Fisken fanges ialmindelighed paa den angivne Maade naar Floden er aaben ved Dykkere og ved en Art Harpunering, men stundom ogsaa ved Garn og paa Krog, hvorhos den ogsaa af og til stanges ved Blus. Reglerne for Fiskerierne iagttages meget strengt, saaledes som de have været fra gammel Tid, og det falder sjeldent Nogen ind i denne Henseende at unddrage sig enten Vedtægt eller Bestemmelse.

Det er saaledes en fast Regel ved Sewrugefiskeriet, der finder Sted i Maimaaned, at alle Husblasstør og Stør, der maatte blive fangne, atter sættes ud igjen, fordi der kan ventes langt mere for disse Slags Fisk, naar de i frossen Tilstand forsendes om Vinteren. Handler nogen Fisker herimod, saa bliver han ikke alene straffet med Prygl, men den Fisk, han har fanget, bliver ham frataget, og han udelukkes fra Fiskeriet.

Til at føre Opsyn ved Fiskerierne vælges en Ataman, der tilforordnes nogle Starchinas og en Jessaul (Adjutant); de fiskende Kosakker slaae sig fem og fem sammen i Compagniskab. Ingen andre Kosakker, end de til Fiskeriet indskrevne, maa fiske, og enhver berettiget Deeltager erholder sin behørigt udfærdigede Fiskeseddel, hvilken ogsaa tildeles Tilsynsmædenes Koner, de Geistlige, nogle Embedsmænd og Flere, der med god Fordeel sælge deres Tilladelse til udtjente Kosakker.

Det største og vigtigste Fiskeri er som antydet Januarfiskeriet paa Isen, ved hvilket de store og kostbare Fisk fanges. Den Dag, det skal begynde, mønstrer den valgte Ataman sit Mandskab, og seer navnlig nøie paa at Enhver er forsynet med Gevær, til Forsvar mod Kirgisernes Overfald. Et Par Kanonskud forkynde derpa Opbruddet, og nu ile Alle i deres Slæder afsted til Fiskepladsen, hvorEnhver seer til at faae det fordeelagtige Sted, som han iforveien har udseet sig. Førend der ved Bøsseskud er givet Signal, man Isen ikke ophugges og Fiskeriet ikke begynde.

Ural deles ialmindelighed i tvende Halvparter, saaledes at der paa den ene Side drives udelukkende Vinterfiskeri, og paa den anden Vaar- og Høstfiskeri. Hiint strækker sig i en Længde af omtrent 400 Werster nedenfor Uralsk, og fra dets Endepunkt og til Havet drives kun Garnfiskeri. Det store Fiskeri varer i 9 Dage, og begynder 55

Werster nedenfor Staden, med bestemt Maal for hver Dag. Det foregaaer med Krumhager gjennem Huller huggede i Isen; Ingen maa have mere end et Hul paa engang, men han kan skifte saa tidt han vil, og saaledes gjennemfiskes den hele Strækning. Floden har overalt temmelig grundt Vande; Krumhagen holdes lidt fra Bunden, Fisken, der søger lavt Vand, svømmer hen over den, trykker den ned, og saasnart Fiskeren mærker det, trækker han til, og hiver den op indtil han kan hugge en Haandhage i den, og faae den op paa Isen. Naar Fisken er stor, hugger man Vaager i Isen, istedetfor de ellers brugelige runde Huller. Da Krumhagerne føres omkring i alle Retninger under Isen, for at faae fat paa Fisken, saa hænder det ikke sjeldent, at to Fiskere hugge i en og samme Fisk, og i saa Tilfælde dele de den, hvilket ogsaa skeer naar en Fisk er saa stor, at den der har fat i den, ikke selv uden Hjælp kan faae den halet op. En Fisker kan, naar han er heldig, fange en halv Snees Fisk om Dagen, men mangen En kan ogsaa staae i flere Dage ude uden at mærke Spor til Fisk. Ialmindelighed love Fiskerne, førend de drage ud, at de ville skjenke Kirken den første Fisk de fange. En gængs Overtro er det, at Fiskeriet ikke bliver heldigt for den Fisker, der med sin Hage strax faaer fat i en Frø, selv om Hagen øieblikkelig kastes bort, og Stedet forlades.

Det næste store Fiskeri er Sewrugefiskeriet, hvilket som meldt finder Sted i Maimaaned, og drives væsentligst fra Endepunktet for Januarfiskeriet indtil Gurjew ved det Kaspiske Hav, men finder ogsaa Sted paa den ovenomtalte Halvpart af Floden høiere oppe. Floden afdeles ligesom ved hiint, men da den nu er fri for Iis, betegnes Afdelingerne ved Touge, der spændes tvert over den. Dette Fiskeri varer meget længere, og Floden gjennemfiskes et Par Gange.Der fiskes med en Art Drivgarn med Kalv 20—30 Favne langt, formeden behængt med Steen, for at kunne synke, og for ikke at drive for hurtigt med Strømmen. Fiskerne befinde fig i smaae, af Træstammer udhulede Eger, og lade sig drive med Strømmen. Den ene Ende af Garnet, der er sat ud tvers over Floden, holdes flot ved et Drivtræ, i den anden Ende er der et Toug, hvori Fiskeren holder, medens han med Garnet drives frem i skraa Retning. Sewrugerne, der svømme mod Strømmen, forvikle sig navnlig i det tættere Net, der danner Kalven, og naar Fiskeren mærker, at der paa denne Maade er fanget en god Dræt, tager han sit Garn op. Jo mere plumret Vandet bliver, jo lettere gaaer Fisken i Garnet, og naar Fiskeriet ret er kommet igang, skræmmes Fisken ved den derved stedfindende Hujen og Larmen, saa at den bliver staaende, og de forreste Fiskere neppe kunne hale deres Garn op, saa fulde ere de. Mellem Vaar- og Høstfiskeriet drage Kosakkerne ud for at handle, og at indkjøbe Korn, og besørge derefter deres Høbjergning. I de sidste Dage af September, eller i Begyndelsen af October, foretages det tredie store Fiskeri, ligeledes i Nedreural. Ved det fanges alle Slags Fisk, baade store og smaae, og navnlig med Kastenodt.

Kjøbmandene indfinde sig, især under de to første Fiskerier, og kjøbe Fisken om Vinteren uaabnet paa Stedet. En Husblasstør paa 1000 Pund (25 Pud) kan indeholde indtil 200 Pund (5 Pud) Rogn eller Caviar. Paa Grund af det meget seige Sliim, som denne Slags Caviar indeholder, ansees den for den sletteste, hvorimod den egentlige Størs Rogn afgiver den saa meget søgte velsmagende Caviar, hvoraf der ofte indeholdes indtil 40 Pund i de største. Rognen renses og saltes lidt, ialmindelighed med 1 Pund Salt til 1 Pud Caviar.

Sewrugerne, der fiskes i Mai, skjæres op, saltes eller tørres, og forsendes saaledes, men bedærves ofte. Rognen er, velbehandlet, næsten ligesaa god og søgt som Størens.

Caviaren tilberedes paa tre forskjellige Maader; den simpleste bestaaer af den sletteste, mindst rensede Rogn, der kun saltes lidet og æltes med Fødderne. Den anden Sort renses bedre, og saltes meget stærkt i Truge, omrøres derpaa flittigt og heldes saa ud paa Viddiefletninger eller tætte Garn, for at den kan dryppe af og blive tæt,hvorpaa den pakkes i Fade. Den tredie, bedste og meest rensede Sort, der har et fuldkomment kornet Udseende, tilberedes paa følgende Maade. Stærk Saltlage bliver heldt over udsøgt Rogn i Lærredssække, halvt fyldte dermed. Disse ophænges paa Tverstænger, og naar Lagen er løbet igjennem, udklemmes Sækkene dygtigt, hvorpaa man lader Rognen tørres i en ti til tolv Timer, og pakker den saa i Fade. Dette er den Caviar, der som Delicatesse kommer i Handelen, men den har i Lækkerhed dog intet at betyde mod den Størrogn, der ikke er mere end otte Dage gammel, og som er bleven behandlet saa forsigtigt, at intet af de enkelte Æg, der ere saa store som en Ært, er revet eller trykket istykker. De fleste Dele af Støren benyttes; navnlig udtages af den de Rygsener, der, tørrede kaldes Wesiga og tjene til Spise, samt Svømmeblæren, hvoraf der forfærdiges Husblas, hvilket skeer

af Kosakkerne selv, eftersom Fiskeblæren ialmindelighed strax bliver dem overladt af Kjøbmændene. Det fineste Husblas er forøvrigt det der kommer af Sewrugen, og det har stundom en Værdi af 40 Rubler pr. Pud.

*

Tolvte Capitel.

Reisen fra Uralsk til Astrakan fortsattes den 28de September. For at kunne naae Hovedlandeveien udenom Steppen, ad hvilken man, som ovenmeldt, havde besluttet at tage, maatte man i nordostlig Retning tilbage til Busuluk, der ligger ved en Flod af samme Navn, der falder i Samara. Ad en fortræffelig Vei naaede man snart denne lille By, der har henved 5000 Indvaanere, og man befandt sig nu paa den store Chaussee mellem Orenburg og Moskwa. Omtrent 150 Wester, indtil Moika, gik Veien langs Samara over en tildeels steppeartet noget bølgeformig Slette. Skov af Naaletræer var intetsteds at see, men derimod fandtes hist og her i Læ Skovstrækninger af Løvtræer, navnlig Eeg; Landeveiens Sider vare beplantede med unge Birke, men de stode kun kummerligt, eftersom de stærke Storme i disse Egne hindrede dem i Væxten. hvorpaa den pakkes i Fade. Den tredie, bedste og meest rensede Sort, der har et fuldkomment kornet Udseende, tilberedes paa følgende Maade. Stærk Saltlage bliver heldt over udsøgt Rogn i Lærredssække, halvt fyldte dermed. Disse ophænges paa Tverstænger, og naar Lagen er løbet igjennem, udklemmes Sækkene dygtigt, hvorpaa man lader Rognen tørres i en ti til tolv Timer, og pakker den saa i Fade. Dette er den Caviar, der som Delicatesse kommer i Handelen, men den har i Lækkerhed dog intet at betyde mod den Størrogn, der ikke er mere end otte Dage gammel, og som er bleven behandlet saa forsigtigt, at intet af de enkelte Æg, der ere saa store som en Ært, er revet eller trykket istykker. De fleste Dele af Støren benyttes; navnlig udtages af den de Rygsener, der, tørrede kaldes Wesiga og tjene til Spise, samt Svømmeblæren, hvoraf der forfærdiges Husblas, hvilket skeer af Kosakkerne selv, eftersom Fiskeblæren ialmindelighed strax bliver dem overladt af Kjøbmændene. Det fineste Husblas er forøvrigt det der kommer af Sewrugen, og det har stundom en Værdi af 40 Rubler pr. Pud.

*

Tolvte Capitel.

Reisen fra Uralsk til Astrakan fortsattes den 28de September. For at kunne naae Hovedlandeveien udenom Steppen, ad hvilken man, som ovenmeldt, havde besluttet at tage, maatte man i nordostlig Retning tilbage til Busuluk, der ligger ved en Flod af samme Navn, der falder i Samara. Ad en fortræffelig Vei naaede man snart denne lille By, der har henved 5000 Indvaanere, og man befandt sig nu paa den store Chaussee mellem Orenburg og Moskwa. Omtrent 150 Wester, indtil Moika, gik Veien langs Samara over en tildeels steppeartet noget bølgeformig Slette. Skov af Naaletræer var intetsteds at see, men derimod fandtes hist og her i Læ Skovstrækninger af Løvtræer, navnlig Eeg; Landeveiens Sider vare beplantede med unge Birke, men de stode kun kummerligt, eftersom de stærke Storme i disse Egne hindrede dem i Væxten.Egnen mellem Floderne Tok, der falder i Samara, og Sok, der flyder nordligere, er især mærkelig ved de derværende Asphalt- og Svovlkilder. Af sidstnævnte Slags saae de Reisende den første ved Flekken Alexejewsk, der ligger ved Kinels Udløb i Samara. Kilden udvælder af en Høi og samler sig i et Steenbækken, hvorfra den flyder ud i Floden. Vandet har en stærk Lugt af Svovlbrinte, men er fuldkommen klart. Det afsætter et stærkt hvidt Bundfald, en Blanding af Svovl og kulsuur Kalkjord, og giver Flodvandet, som det forener sig med, paa en længere Strækning en mat og melkeagtig Farve. De fleste Svovlkilder ligge forøvrigt ved øvre Sok, i Nærheden af Byen Sergiewsk, 80 Werster Nordost for Alexejewsk; de benyttes efterhaanden mere og mere som Kuuranstalter. Erdman, der besøgte Stedet i 1811, skildrer det paa følgende Maade:

„Den, der begav sig hid i den Tanke at finde Noget, der lignede et tydsk Badested, vilde ved første Blik see sig overrasket paa en ubehagelig Maade, thi han vilde kun træffe en temporair Koloni, der fører et Nomadeliv. Paa

en bakket, græsbevoxet Slette, der tidligere har hørt til den nærliggende Kalmuksteppe, ligge Badegjæsternes Boliger spredte omkring uden Orden. De bestaae deels af Hytter, sammenflettede af Grene, deels af kalmusiske og kirgisiske Filtjurter, og deels af Telte, fordi Enhver der vil opholde sig her, maa føre sin Bolig med sig, og selv vælge sig den beqvemmeste Plads dertil. Velhavende Adelsmænd, der ikke boe for langt borte, sende deres Bønder iforveien, for at lade en Plads indhegne, grave Brønd og Kjelder, bygge Hytter og opslaae Telte, og indfinde sig derpaa med Tjenerskab og Besætning af Heste og Qvæg; thi vil man have frisk Melk, maa man selv bringe Køer med, og vil man have fersk Kjød, maa man have Faar og Beder med sig. Badekar og altslags Kjøkkentøi maa man ligeledes føre med sig. Mindre velhavende Folk, eller Badegjæster, der komme langveis fra, maae lade sig nøie med Løvhytter, der opføres af de omboende Bønder, eller vel endog med Jordhytter. De medbragte Heste, Qvæg og Faar græsse frit mellem hverandre. Saaledes danner sig en Koloni, hvis Medlemmer, deels af Nødvendighed og deels af Selskabelighedsdrift, slutte sig sammen, uden Hensyn til Stand eller Vane, og synes kun atudgjøre een Familie. Den, der har bragt et Badekar, eller en Kjedel til at varme Vandet i, med sig, overlader Benyttelsen deraf til den, der ingen har; den, der har en Ko, giver Andre af dens Melk; den, der har Faar, glemmer ikke at forære ferst Kjød bort, naar han slagter, og den, der har medbragt egne Heste, laaner dem villig ud til at kjøre Badevand med. Har man faaet sin Bolig istand, saa tænker man snart paa at more sig ved Spil, og Toure tilfods, tilvogns eller tilhest, ja selv med Læsning, da der ogsaa gives dem, der have taget Bøger med sig, hvilke da stadigt gaae i Laan. Kort, Privateiendom bliver her til Fælleseiendom, og saaledes faaer det i sig ensformige Liv sine særegne Behageligheder. Hvor interessante ere ikke de Contraster, der frembyde sig! Her træder en Dame, klædt efter nyeste Parisermode, med italiensk Straahat og ægte Shawl ud af en kirgisisk Filthytte, for, ledsaget af sin Kammerjomfru, at besøge en Veninde, der ligger syg i en Løvhytte. Her sidde Officerer og Godseiere sammen om et Mahogni-Spillebord i en ussel Bondehytte; her staaer en elegant engelsk Kareth foran det lave Gjerde, bag hvilket den paa Feltmaneer ophængte Kjedel koger, og ved Siden af, paa en Arne af Graasteen, dampe Kasserollerne, hvori Middagsmaden bliver kogt; hist vandrer en fornem Embedsmand i Negligé afsted til den Jordhytte, hvor han skal have sit Svovlbad, og efter ham følge hans Tjenere med hans Klæder og hans Toiletsager.“

Efter nyere Reisendes Udsagn er Kulturen imidlertid ogsaa her steget, thi der findes ikke alene flere Træhuse, men ogsaa nogle paa Regjeringens Bekostning opførte Steenhuse, i hvilke Kuurgjæster kunne modtages.

Stedet har 5 Svovlkilder, der alle samles i et kunstigt Reservoir; Vandet er farveløst, med hvidt Bundfald, og lugter som raadne Æg.

I samme Egn findes ogsaa en Asphaltkilde, der udvælder af et med Birketræer stærkt bevoxet Bjerg. Asphalten samler sig paa Vandets Overflade i en grydeformet Fordybning, der er anbragt omkring Kilden, og fornyes, naar man skummer den bort, efter flere Dages Forløb. Den er meget tyk, flydende og tjæreagtig, men i Forbindelse med den findes ogsaa en meget reen Naphta, der flyderpaa Vandet under Asphalten. Kilden fryser aldrig til, og Vandet smager og lugter meget stærkt af Asphalt. De omboende Tschuwascher og Tartarer bruge det til at gurgle sig med, mod Halsbetændelse. De bruge ogsaa Asphalten i mange indvortes og udvortes Sygdomstilfælde, da de deels lave en Salve deraf med Smør, og deels en Mixtur sammen med Melk. Den herværende Asphalt er meget seig, men gjennemtrænger desuagtet i kort Tid tommetykke Brædder.

Endvidere er der ogsaa Saltkilder i denne Egn, og en saadan i Ussalka, ligeoverfor Stauropol, er saa mægtig, at der i længere Tid af den har været udkogt Salt.

De i denne Egn hyppigst forekommende Steenarter ere Kalksteen, Gips og Mergel. I Kalkstenen indeholdes ofte megen Svovl, og navnlig er dette Tilfældet i det saakaldte Svovlbjerg (Sernaja Gora) der er 776 Fod høit, ved Wolotschka, en af Wolgas Biarme. Svovlet forekommer heri gedigent, leieviis og i Forbindelse med bladet Gips. Det gedigne Svovl er næsten ganske reent, halvt gjennemsigtigt, tæt, eller chrystalliseret; det findes deels indsprængt i mindre Partier, og deels i Klumper paa flere Punds Vægt, meest høit oppe i Bjerget.

I tidligere Dage har der her været virket Svovl, og Udbyttet skal ikke have været ubetydeligt, ligesom ogsaa Tilvirkningen, paa Grund af den der i Egnen værende Overflødighed paa Brændsel, har været let og lidet

bekostelig; men al Drivt er nu ophørt. Det lader imidlertid til, at Regjeringens Opmærksomhed atter er bleven henvendt paa denne Gjenstand, saameget mere, som en til at undersøge Stepperne udsendt Expedition nylig har fremhævet det særdeles Fordeelagtige ved atter at optage det nedlagte Arbeide.

Samara, den næste By efter Flekken Alexejewsk, ligger ved Floden af samme Navn ved dens Udløb i Wolga. Byen er anlagt paa en jevn Skrænt, og man har fra denne en herlig Udsigt over den majestætiske Wolga med dens høire steile Bredder. Den bestaaer kun af Træhuse, men er temmelig betydelig, da den har over 19,000 Indvaanere og driver en vigtig Handel.

Om Vinteren er her Samlingsstedet for de Kasimofskiske Handelstartarer, der her indfinde sig med de Lammeskind, som de havetiltusket sig hos Kirgiserne og Kalmukkerne ved Ural. Disse Skind sorteres her, garves hos de i Byen værende christne Kalmukker, og sammensyes i Peltse eller Tuluper, der forsendes til Moskwa og andre Steder. Den største Deel af de fine Lammeskindspeltse, der sælges i Rusland, komme herfra, ligesom ogsaa Peltse, der bestaae ene og alene af Lammepoteskind, som af de kalmukkiske Qvinder sammensyes i Strimler, og sælges meget billigt.

I 15—20 Wersters Afstand fra Samara træffer man en med overordentlig yppigt Græs bevoxet Steppe med Muldjord, hvor de samariske Kosakker have deres Qvægfolde (Chutori).

Egnen mellem Samara og Wolsk er Steppe, og kun lidet bakket; Veien er her kun lidet fremtrædende og vildsom, hvorfor vore Reisende kun kjørte om Dagen, og overnattede i deres Vogne i en Landsby. Beboerne ere de saakaldte Tschuwascher, der ligesom Russerne ere græske Christne, og som heller ikke ere meget forskjellige fra den almindelige russiske Bonde, navnlig hvad Mændenes Dragt angaaer, hvorimod Qvinderne i flere Henseender ere anderledes klædte.

Ved Landsbyen Batrak passeredes Wolga, hvis venstre Bred man hidtil havde fulgt. Høire Bred er som sagt høi og steil, og har megen Lighed med de Afstyrtninger, hvormed Juradannelsen ophører.

Fra Batrak fortsattes Reisen paa høire Wolgabred. Den Egn, man kom igjennem, var øde og aldeles udyrket. Til Landsbyer saae man intet Spor, og ved Stationerne var der ialmindelighed kun en enkelt Hytte, hvor Skydshestene ventede. Det Eensformige var trykkende, og kun Udsigten fra den høie Bred over den majestætiske Wolga, og den hiinsides liggende umaalelige, lave Slette formaaede at frembringe nogen, stjøndt kun liden Afvexling i Landskabets Charakteer. Skovstrækninger findes ikke, thi Vinden afpidsker Træerne, og kun i Læ mellem Bakkerne kunne de nogenlunde trives, ihvorvel de dog kun sjeldent blive til Andet, end Krat.

Den 2den October naaede de Reisende Wolsk, en større By, med omtrent 14,000 Indvaanere, beliggende i en kjedelformig Dal ved Wolga, og omgivet af høiere Bakker, end man hidtil havde truffet paa. Her modtoges Humboldt af Fyrst Gallizin, Gouvernementets Gouverneur, efter hvis Opfordring Reisen derpaa fortsattes paavenstre Wolgabred til Saratow, hovedsagelig for at lære de tydske Kolonier paa denne Side af Floden at kjende.

*

Trettende Capitel.

De tydske Kolonier begynde ligeoverfor Wolsk, ved Kolonien Schafhausen, og strække sig paa venstre Wolgabred til den russiske Landsby Krasnøi Jar, der ligger noget ovenfor Overfartsstedet til Saratow, samt desuden langs store og lille Karaman, et Par Floder, der falde i Wolga lidt før man kommer til den nævnte Landsby. De ligge kun faa Werster fjernede fra hinanden, og vore Reisende passerede paa deres Vei følgende 19: Schafhausen, Baratajewka, Basel, Zürich, Solothurn, Paninskoi, Lucern, Unterwalden, Susannenthal, Baskakowka, Orlowskoi, Obermonjou, Katharinenstadt, Kuno, Philippsfeld, Niedermonjou, Sworanewka, Podstepnoi og Krasnoi Jar.

Folketallet i disse Kolonier udgjør omtrent 200,000, hvis Forfædre i forrige Aarhundrede ere indvandrede fra Tydskland, og som have beholdt tydske Sæder og tydsk Sprog. Det er paa en eiendommelig Maade overraskende for den Reisende i disse Kolonier at see en ganske anden Bygningsmaade, bemærke ganske andre huuslige Indretninger og høre et ganske andet Sprog end hidtil.

Disse Kolonier ere en af Keiserinde Katharina den 2dens meest storartede og meest velgjørende Foranstaltninger; thi hendes Hensigt dermed var, at anspore de i hine Tider saa urolige Beboere af disse Egne til at efterligne de rolige, flittige, vindskibelige og lydige Tydskere. Herligt ere disse Kolonier lykkedes, og de afbetale nu ved Pligtopfyldelse en stor Deel af deres Gjeld til Rusland; thi det var fordetmeste forarmede tydske Familier, der her fandt godt Udkomme, og af hvis Efterkommere mange nu ere særdeles velhavende. Almindelig Velstand kan vel ikke siges at være tilstede, thi forskyldt eller uforskyldt Uheld skaber her, som overalt, Velstand og Fattigdom; venstre Wolgabred til Saratow, hovedsagelig for at lære de tydske Kolonier paa denne Side af Floden at kjende.

*

Trettende Capitel.

De tydske Kolonier begynde ligeoverfor Wolsk, ved Kolonien Schafhausen, og strække sig paa venstre Wolgabred til den russiske Landsby Krasnøi Jar, der ligger noget ovenfor Overfartsstedet til Saratow, samt desuden langs store og lille Karaman, et Par Floder, der falde i Wolga lidt før man kommer til den nævnte Landsby. De ligge kun faa Werster fjernede fra hinanden, og vore Reisende passerede paa deres Vei følgende 19: Schafhausen, Baratajewka, Basel, Zürich, Solothurn, Paninskoi, Lucern, Unterwalden, Susannenthal, Baskakowka, Orlowskoi, Obermonjou, Katharinenstadt, Kuno, Philippsfeld, Niedermonjou, Sworanewka, Podstepnoi og Krasnoi Jar.

Folketallet i disse Kolonier udgjør omtrent 200,000, hvis Forfædre i forrige Aarhundrede ere indvandrede fra Tydskland, og som have beholdt tydske Sæder og tydsk Sprog. Det er paa en eiendommelig Maade overraskende for den Reisende i disse Kolonier at see en ganske anden Bygningsmaade, bemærke ganske andre huuslige Indretninger og høre et ganske andet Sprog end hidtil.

Disse Kolonier ere en af Keiserinde Katharina den 2dens meest storartede og meest velgjørende Foranstaltninger; thi hendes Hensigt dermed var, at anspore de i hine Tider saa urolige Beboere af disse Egne til at efterligne de rolige, flittige, vindskibelige og lydige Tydskere. Herligt ere disse Kolonier lykkedes, og de afbetale nu ved Pligtopfyldelse en stor Deel af deres Gjeld til Rusland; thi det var fordetmeste forarmede tydske Familier, der her fandt godt Udkomme, og af hvis Efterkommere mange nu ere særdeles velhavende. Almindelig Velstand kan vel ikke siges at være tilstede, thi forskyldt eller uforskyldt Uheld skaber her, som overalt, Velstand og Fattigdom;men man har dog her et tydeligt Beviis paa, hvad tydsk Vindskibelighed formaaer. Gouvernementet Saratow, i hvilket Kolonierne ligge, har dem særdeles meget at takke, thi henimod de to Trediedele af dets Udførsel er et Product af de tydske Kolonister.

Af dem ere de derværende Bomuldsfabriker anlagte, der saavel i Gouvernementsstaden som i Kolonierne beskjeftige saa mange Hænder; ved dem forbedredes Smedehaandværket og de bedste Smedier findes i Kolonierne; de væve Lærred og uldne Varer, de drive Agerbrug og dyrke Tobak, de ere Møllebyggere og forsyne Wolgaegnene med Meel.

De ere fordetmeste smukke, sunde og kraftige Folk; Ægteskaberne ere velsignede med mange Børn, der trives godt. Deres Formerelse er forøvrigt uforholdsmæssig stor efter Størrelsen af den dem anviste Strækning, og det er snart nødvendigt at overdrage dem mere Land i Wolgasteppen, thi ved det forøgede Folkeantal har en Kolonist nu neppe Fjerdeparten af den Jord, der ved den første Kolonisation blev anviist den Enkelte. Da der ifølge Bestemmelsen foretages en aarlig Udlodning af Jordegodset efter Folkemængden, og mangen en Familie allerede er forhaanden i fjerde Generation, saa viser hiint Misforhold sig mere og mere iøinefaldende. Af denne

Omstændighed afhænger ogsaa deres forskjellige Velstand, thi foruden af Huusfaderens Dristighed og Hustruens Sparsommelighed, ere deres Kaar ogsaa betingede af deres Børneflok. Jo flere arbeidsdygtige Børn en Familiefader har, desto mere kan han faae fra Haanden og udrettet, eftersom alt det Land, der kan benyttes, er fælles i enhver Koloni, og Fordelingen, som meldt, skeer aarligt efter Mandtal, saa at en Fader, der har 4 Børn, faaer 5 Lodder, medens En, der kun har 1 Søn, blot faaer 2 Lodder. Rigtignok har den første Familie ogsaa flere Afgivter, men disse staae dog ikke i noget Forhold til det mulige Erhverv. Er en Mand sygelig, eller uden Børn, saa kan han ikke alene ikke erhverve Noget, men kommer ogsaa stedse mere og mere tilbage, da Enhver er henviist til egen og anstrengt Virksomhed. Store Familier forpagte hyppigt tilgrændsende Jordegods af Russerne, dyrke det, og have paa denne Maade en Extrafordeel, naar de have overflødige Arbeidskræfter.Kolonisternes Boliger ere overalt af eens Bygningsmaade, kun udmærke enkelte sig ved deres Pyntelighed og Størrelse fra de andre.

Et bestemt Areal er hver Kolonist indrømmet til Byggeplads for Huus og Stalde, samt til Gaard og til Have. Hvert Huus indeholder ialmindelighed tvende Stuer, et Kjøkken og en lille Forstue. Den ene Stue tjener til Soveværelse, i den anden opholder man sig om Dagen, og er der mange Børn, saa maa den ogsaa være deres Soveværelse. Ikke sjeldent beboes disse smaae Leiligheder af flere Familer i Fælledsskab, af Faderen med sin Kone og af to til tre Sønner med deres Koner og Børn. I slige Tilfælde er der truffet følgende Indretning: i den ene Stue staae langs Væggene de forskjellige dobbelte Senge, vel opredte med Fjerdyner og forsynede med pene couleurte Omhæng, til at trække tæt sammen. I den anden Stue sove de Ugifte og Børnene, Drengene paa den ene Side, og Pigerne paa den anden. Om Morgenen er der almindelig Forstyrrelse, Sengklæderne ryddes tilside, og Værelset bliver atter Dagligstue.

Større og mere velhavende Familier have udvidet deres Boliger efter deres Tarv; foruden de omtalte Værelser, have de et tredie, og ovenikjøbet en saakaldet Sal, ja der gives endog enkelte Huse, som foruden Salen indeholde fire Værelser. Enhver Bolig er forsynet med de fornødne Stalde og med en rummelig Gaard; bag til er der ialmindelighed en lille Have, der begrændses af en anden Kolonists, saa at Vanningshusene løbe ud til to forskjellige Stræder, der ere brede og formedelst den beskrevne Indretning synes regelmæssigt besatte med Huse.

Det var en stor Feil af de første Kolonister, at de anlagde Kolonierne saa nær ved hverandre, thi de ovennævnte 19 Landsbyer befinde sig alle paa en Strækning af 20 Werster, og derved maatte der nødvendigviis i Tiden opstaae Mangel paa Jord, som med Lethed kunde overfares.

I den første Tid var kun den ene Fjerdepart af Kolonisterne underordnet Kronen, men da der senere forekom mangfoldige Misbrug fra de Privatmænds Side, der havde Myndighed over de tre andre Fjerdeparter, saa inddroges de tilsidst alle under Kronen. Samtlige Kolonier kunne nu deles i fire Grupper, af hvilke den eneligger paa Wolgas venstre Bred ovenfor Saratow med 41 Kolonier inddeelte i 4 Districter; den anden ligger nedenfor Saratow med 15 Kolonier, ligeledes paa venstre Wolgabred; den tredie og største ligger ligeoverfor den anden, paa høire Wolgabred og har 43 Kolonier, og den fjerde og sidste Gruppe ligger Nord for Saratow med 3 Kolonier.

Kaster man et Tilbageblik paa de Egnes Tilstand i hvilke disse Kolonier anlagdes, saa bliver det ret iøinefaldende af hvilken stor Betydning og Vigtighed de have været. Saratow var dengang neppe en Tiendedeel, af hvad den nu er; den var en uanseelig Flække og kun den Omstændighed, at den var Sædet for en Wojwode gav den nogen Anseelse. Kamyschin og Zarizin vare endnu ubetydeligere; Wolsk og Attkarsk, som allerede dengang bestode, vare smaae med Jordvolde og Pallisader omgivne Byer, der hverken dreve Handel eller Industri, men som kun tjente til Værn mod de omflakkende og plyndrende asiatiske Folkestammer, mod hvilke ogsaa de paa Wolgas Engside eller venstre Bred bosatte Kolonister maatte bestaae mangen haard Kamp, der kostede mangt et Liv.

Venstre Flodbred var et øde Vildnis, hvor kun menneskeskye Dyr, Antilopen og den vilde Hest opholdt sig. Ogsaa paa høire Bred laae store Strækninger udyrkede sydefter, og Røverpak gjorde Landeveiene usikkre. Kolonisternes Flid og Vindskibelighed frembragte en Forandring i alt dette; Landet opdyrkedes, Sikkerhed indtraadte, Handelen, navnlig Kornhandelen, tiltog stedse mere og mere, og alle de ved Wolga liggende Stæder

fremblomstrede. Engsiden mangler tildeels godt Vand og er ganske blottet for Skov, men har derimod godt Agerland; Bakkesiden, høire Flodbred, har Vand i Overflødighed, og derfor ogsaa betydelig Mølledrivt, tilstrækkelig Skov og gode Græsgange, men nogen Mangel paa Agerland.

Regeringens Omkostninger ved Kolonisationen beløb sig til lidt over 5 Millioner Rubler, der bleve Kolonisterne debiterede som Gjeld, som de efterhaanden skulde afbetale. Af denne Gjeld er i Aarenes Løb eftergivet lidt over 1 Million, hvorimod Resten nu er saa godtsom ganske afbetalt, uden at Regeringen har været nødsaget til at vise sig som nogen haard eller ubarmhjertig Creditor.Man maa forøvrigt ikke antage at de Indvandrede strax fandt det gode Udkomme, eller i det Hele taget vare synderlig vel tilfredse med at have stiftet Opholdssted. De oven antydede Træk af den Egns Physiognomi, som de kom til, give allerede dette at forstaae. Det var en streng Skole, som de havde at gjennemgaae; ubemidlede, i et fremmed, tildeels ubekjendt Land, ukyndige i Agerbruget, og fordetmeste kun drevne i Haandværk, som her ikke søgtes, maatte de kæmpe med allehaande Savn og Besværligheder. Dertil kom, at Mange ikke havde den rette Villie til selv at hjelpe sig frem, men hensløsede det erholdte Forskud og lagde sig saa paa den lade Side, hvoraf fulgte Armod og Elendighed. De Gamle, hedder det endnu, kunde fortælle mange Ting om de første flittige og driftige Kolonisters Ubekjendtskab med de simpleste Landbrugs Forretninger, og hvor vanskeligt det faldt dem at finde sig i deres nye Stilling, og at vænne sig til Klimatet og til Levemaaden i de nye Egne. Faa vare Landmænd af Faget, og disse maatte da være de Andres Læremestere, de Fleste havde aldrig før seet en Plov, eller vidste, hvorledes de skulde spænde en Hest for, og det var ganske almindeligt, at en Kolonist, der var kjørt ud for at hente Noget, og tilfældigviis havde spændt fra, maatte staae og vente indtil der kom En, som forstod Tingen og som for Penge eller gode Ord vilde hjelpe ham med at faae spændt for igjen. Det oprindelige Antal Indvandrere udgjorde omtrent 20,000 Individer af begge Kjøn.

Engsiden deles i den høiere og den lavere; paa denne dyrkes Hvede, Rug, Havre, Byg, Spelt, Hirse, Kartofler, Hør og Tobak; paa him meest Hvede og Tobak. Paa Bakkesiden dyrkes Korn, næsten slet ikke Tobak.

I gode Aar høstes i samtlige Kolonier 350,000 Tschetwert Sommerhvede, 300,000 Tschetwert Vinterrug, 1500 Tschetwert Sommerrug, 20,000 Tschetwert Hirse, 250,000 Tschetwert Havre, 70,000 Tschetwert Byg, 1000 Tschetwert Ærter, 200 Tschertwert Linser, 5000 Tschetwert Hørfrø, 3000 Tschetwert Hamp, 200,000 Tschetwert Kartofler og 250,000 Pud Tobak. I nyeste Tid har Productionen endog overgaaet disse Quantiteter, og man høstede saaledes i 1851 216,681 Tschetwert Vintersæd, og 1,082,727 Tschetwert Sommersæd, og 378,239 Pud Tobak. De almindeligeHavevæxter dyrkes, men kun til eget Behov, og paa enkelte Steder er der gjort heldige Forsøg til Anlæg af Morbærplantager, for Silkeavlens Skyld. Der gjødsles kun lidet, og de eneste Marker der faae Gjødning ere Tobaksmarkerne; Kornmarkerne trænge kun til Regn, og falder den i rette Tid, saa er man vis paa en god Høst.

Hvor Kolonisterne ere begrændsede, have de indført Sædskifte: men hvor Steppen tilvinker dem, og hvor de have frit Raaderum, hvilket er Tilfældet med de nye Kolonier, bryde de sig kun lidet om Alverdens agronomiske Theorier. Deres Agerdyrkningsredskaber ere de i Tydskland sædvanligt brugelige; til at bryde Steppen, betjene de sig af det almindelige spidse Plovjern; men ellers bruges den runde Plov. En god Høst giver 10—14 Fold; en slet, kun 3—4 Fold. Fuldstændig Misvæxt finder aldrig Sted, og selv i Aarene 1815 og 1833, da deels Græshoppesværme og deels vedvarende Tørke skadede Hæsten, fik man dog Udsæden.

Qvæg- og Hesteavl er vel temmelig betydelig; men Racerne ere ikke gode. Det hele Qvæghold bestaaer omtrent i 80,000 Heste, 200,000 Stykker Hornqvæg, 80,000 Sviin, 100,000 russiske Faar. Desuden findes der 8 Skæferier med 1500 Tillægsfaar af Merinoracen, men Ulden skal ikke være videre god og sælges for 3 Rubler, pr. Pud. Vinterfodringen varer i Reglen 6 Maaneder, og bestaaer i Hø og Halm. Staldene til de spanske Faar ere af Træ; for Qvæget bygges undertiden Stalde af Graasteen eller af opklinet Leer. I Kolonierne findes 620 Væverstole, som aarligt levere 450,000 Alen simpelt Klæde og Bomuldstøi, deels til eget Brug, og deels til Salg. Endvidere gives der 191 Vand- og 195 Vindmøller, der aarligt svarer Communerne 25,000 Rubler i Forpagtningsafgift; ogsaa have de Kolonier der ligge ved Wolga betydelige Indtægter af Fiskeriet. Tobaksdyrkningen yder heller

ikke ringe Fordeel, saameget mere som det især er Qvinderne og Børnene, der sysle med den, imedens Mændene ere beskjeftigede paa anden Maade. Den dyrkes, som sagt næsten udelukkende paa Engsiden, og navnlig i tvende Sorter, den saakaldte tydske eller virginske, eller den saakaldte russiske eller Bondetobak. Den Jord, der er bestemt for Tobak, høstpløies og gjødes. Plantningen foretages af den heleFamilie efter Snor paa en meget regelmæssig Maade. De unge Planter vandes kun naar de sættes, og overlades forøvrigt til sig selv.

Tobakslandet luges stadigt af Qvinder og Børn, indtil Planten er saa stor at den qvæler Ukrudtet. Knopperne og Blomsterne afbrydes, for at Bladene kunne blive desto større, og naar de nederste af disse blive gule, saa brydes ogsaa disse af og hænges op til Tørring i særegne Tørrehuse. Hen paa Høsten tager man dem ind, sorterer dem, presser dem, lader dem svede, og binder dem sammen i Bundter til Salg.

Ialmindelighed opkjøbes Tobakken enten af enkelte Kolonister, der sælge den i Saratow, eller af russiske Kjøbmænd, fra forskjellige Steder.

Koloniens vigtigste Brændsel bestaaer i Gjødslen af Heste og Qvæg, der deels anvendes som den er, og deels undergaaer en Tilberedning; thi kun paa Bakkesiden findes der nogen Skov, medens der paa Engsiden slet ikke findes Træer, og kun hist og her en Smule Vidiekrat.

Om Sommeren, medens Qvæget græsser i Steppen, samler man Gjødslen, som her hurtigen gjennemtørres, kjører den hjem og stakker den op under Tag, hvorefter den om Vintren bruges som den er. Vintergjødselen tilberedes derimod fordetmeste; man blander den nemlig om Foraaret, naar Qvæget slippes ud, med det tilovers blevne Hø og Halm, helder Vand over det og lader Hestene ælte det sammen, hvorpaa man afsætter den æltede Masse i Former og behandler den i det Hele taget som Tørv hos os.

Kolonisterne ere deels Catholiker, og deels Lutheraner. Sproget er overalt kun Tydsk, og Levemaaden er kun lidet afvigende fra den tydske. Vore Reisende kunde ikke noksom udtrykke hvor behageligt, ja hvor rørende det var dem, saa langt fra deres Hjem kun at høre deres Modersmaal, og overalt kun at skue fædrelandske Sædvaner og Skikke. Det var dem derhos en sand Glæde at erfare, hvor veltilfredse de tydske Udvandrere befandt sig under den „liberale“ russiske Regering, der meente dem det saa saare vel.

I taknemmeligt Minde om Keiserinde Katharine den 2den, der bar lagt Grunden til deres nærværende Velstand, have de ogsaa iKolonien Katharinenstadt, paa et Sted, hvor der tidligere stod en evangelisk Kirke, ladet hendes Statue af Bronze opreise, hvilken høitideligt afdækkedes i 1852 paa Keiser Nicolais Fødselsdag den 6te Juli. Den nævnte Koloni er den fornemste, og der findes her, foruden Agerbrugere, ogsaa en heel Deel Haandværkere.

I Saratow som de Reisende naaede i Fyrst Gallitzens Selskab lode de sig af denne deres gjæstfrie og yderst forekommende Vært overtale til at blive en Dag over, deels for at besee Stadens Mærkværdigheder saasom et Gymnasium, et Galehuus o. s. v., og deels for at være tilstede ved et glimrende Middagsmaaltid. Saratow har en lignende Beliggenhed som Wolsk; men den kjedelformige Dal er langt større, og danner en betydelig Slette ved Wolga. De Nord for Byen liggende Bjerge bestaae af Sandsteen; nogle paa et skraat Leerlag liggende Sandsteenslag vare skredne ud kort før Humboldts Ankomst, og havde taget endeel Huse med sig, og beskadiget flere.

Saratow, der deles i den gamle og den nye Stad, har lige Gader, flere store Pladser, og en Mængde tildeels smagfulde Steenbygninger. Den anlagdes i 1591 paa Czar Feodor Ivanowitschs Befaling. Da de i Omegnen nomadiserende Horder ikke tillode nogen Landsby eller Flekke at fremblomstre, saa anlagde man, for at holde dem i Ave, flere Byer ved Wolga.

I over 100 Aar var Saratow en Træfæstning med Taarne og Porte, og paa Høiden mod Nord stod et Vagttaarn, hvorfra der holdtes skarpt Udkig, og signaliseredes, naar der viiste sig Nomader i det Fjerne. Kosakkerne plyndrede og røvede ogsaa i hine Tider, og længe var Stenka Rasin disse Egnes Skræk. Han plyndrede Astrakan, og i 1671 gjorde han det samme med Saratow, der havde maattet overgive sig til ham, ved hvilken Leilighed Wojewoden Kusma Lapuchin tilligemed sin Livvagt maatte springe over Klingen. Dengang havde Saratow ikke meer end tre Trækirker, og hele dens Gjennemsnit udgjorde ikke meer, end 300 Favne. I 1700 skette det første

Skridt til Udvidelse, idet endeel jorddyrkende Soldater didsendtes; i 1774 blev Byen plyndret af Pugatscheff, men siden 1781, da den blev Sædet for en Statholder har den stadigen været i Opkomst, og ihvorvel den aldeles afbrændte i 1812, og senere er bleven hjemsøgt af betydelige Ildebrande, saa har den nu omtrent74,000 Indbyggere, og tæller 16 Kirker, af hvilke de 12 ere græsk-catholske. Forskjellige Fabriker navnlig Reberbaner, Strømpevæverier, Tobaksfabriker, et stort Klokkestøberi, Teglbrænderier, Sæbesyderier, Voxblegerier, Bryggerier o. s. v. findes her. Byens Activhandel beløber sig omtrent til 6 Millioner Rubler aarlig, og dens Passivhandel til omtrent 8½ Million.

Den 5te October om Morgenen forlode de Reisende Saratow, og fortsatte nu Veien paa høire Wolgabred gjennem de derværende tydske Kolonier, i nogen Afstand fra Wolga, hen over en jevn Høislette. Til de paa denne Vei værende tydske Kolonier saae man ikke meget, thi de passeredes tildeels om Natten, men det, man saae og hørte, vakte paa denne Side af Wolga ligesaa glade Følelser, som tidligere paa den anden Side. Alt saae reenligt og net ud, og der fandtes overalt Tegn til Velstand.

Fra Kredsstaden Kamyschin, havde man besluttet at lægge Veien omkring den 127 Werster Sydost i Steppen beliggende mærkelige Saltsø Elton. Man haabede at kunne gjøre denne Omvei uden alt for stor Sinkelse, da der efter Fyrst Gallitzens Befaling skulde tilsiges Heste paa alle Stationerne, hvor der ellers til Salttransport og anden ikke embedsmæssig Befordring kun fandtes Stude. Det Bud der skulde bringe denne Ordre forud til Kamyschin, havde imidlertid forfeilet vedkommende Embedsmand, og Hestene vare altsaa ikke bestilte, da de Reisende naaede frem. Uagtet det blev dem lovet at de fornødne Foranstaltninger strax skulde blive trufne, og at Opholdet i alle Tilfælde ikke skulde vare længere, end et halvt Døgn, besluttede Humboldt dog at opgive den paatænkte Udflugt; man reiste altsaa strax videre og kom gjennem en høist uinteressant eensformig øde Egn, efter en uafbrudt Kjørsel til Dubowka tæt ved Wolga, den 7de October om Morgenen. Denne Flekke er af Vigtighed formedelst sin livlige Handel, da den nemlig er Transitstedet for alle de Varer, der fra Wolgaegnene gaae til Don, der her ligger i en Afstand af omtrent 60 Werster fra Wolga. Det har oftere været paatænkt at forene disse tvende Floder med en Kanal, for paa denne Maade at lette Transporten af de Varer, der fra det indre Rusland, saavelsom ogsaa fra Asien fra gammel Tid af have benyttet Handelsveien ad Don til det Asowske- og Sorte-Hav; men TerrainetsBeskaffenhed har hidtil lagt Hindringer iveien for Udførelsen af denne Plan, idet man nemlig ved de foretagne Nivellements og Maalinger har fundet, at Wolga ligger 100 Fod lavere end Don, saa at Kanalen altsaa ikke kunde anlægges uden betydelige Sluseværker, hvilket igjen vilde medføre saa betydelige Omkostninger, at Kanalen ikke vilde svare Regning. Det Punkt, der efter de anstillede Undersøgelser, har viist sig at være det hensigtsmæssigste for Kanalanlæget er forøvrigt paa det Sted, hvor Kamyschenka, der ved Kamyschin falder i Wolga, befinder sig i en Afstand af ikkun 5 Werster fra Ilawla en Biflod til Don.

I Dubowka erfarede de Reisende, at man alligevel, trods deres Beslutning at opgive Udflugten til Eltonsøen, havde bestilt Heste paa de vedkommende Stationer, og paa Grund heraf vilde Humboldt ikke undlade at foretage den, hvorfor man ogsaa strax begav sig afsted. I smukt klart Veir satte man over Wolga og begav sig ind over den paa Østsiden værende Steppe.

Eltonsøen ligger omtrent 100 Werster fra Dubowka. Veien førte over en næsten aldeles jevn, kun hist og her lidt bølgeformig Slette, der begrændsedes af Synskredsen, som paa et Hav, og som var saa godt som aldeles tom og øde. I den sildige Aarstid var nu næsten al Vegetation henvisnet. I det Fjerne saae man af og til Saiga-Antilopen deels enkeltviis og deels i Flok, og paa og ved Veien rullede Pillebillen (**Ateuchus sacer**) sine Smaakugler, hvori den havde lagt sine Æg. Langt større end Insectet selv skjule disse Kugler det næsten aldeles, og kun ved nøiere Undersøgelse bemærker man dets Anstrengelser, for med Bagbenene at skyde Kuglen frem og vælle den ned i sin underjordiske Bolig. Det var den samme Art Bille, som Ehrenberg paa sin Reise i Afrika havde fundet, og som ogsaa der havde været et af de faa levende Væsner i det sørgelige Øde.

Hist og her ved Veien findes smaae Brønde, der ere gravede, og vedligeholdes paa Regeringens Bekostning for at de med Salttransporten beskjeftigede Folk, der kunne vande deres Dyr. Ud paa Natten kom man til Eltonsøen og havde stor Møie med at finde Herberge, da der ingen Anstalter var gjort til Modtagelsen.

Indtil Begyndelsen af forrige Aarhundrede var denne Saltsø i de der i Egnen nomadiserende Kalmukers udelukkende Besiddelse. Dekaldte den Altan-Nor, ɔ: den gyldne Sø, enten af det gyldne Skjær, som især den nedgaaende Sol gav dens Overflade eller maaskee ogsaa fordi den ved sit Salt var en Kilde til Rigdom. Handelsdrivende Russere søgte imidlertid snart directe til Stedet, og da Regeringen ogsaa var bleven opmærksom paa dets Vigtighed, anlagdes der omtrent i 1750 Forskandsninger, som skulde værne mod Kalmukerners Angreb, og Salttilvirkningen sattes under en egen Bestyrelse. Den hører nu til Gouvernementet Saratow og er ubetinget inddraget under den russiske Regerings Ressort.

Søen ligger i en fuldkommen flad Slette, er oval af Form, 20 Werster lang fra B. til Ø., 16 Werster fra N. til S., og har i det Hele et Omfang af 47 Werster.

Bredderne tæt ude ved Søen have et tyndt Lag af Leer eller Mutdjord, og derunder Sand. Indenfor er Egnen enten stærk sumpig eller sandig; Saltplanter voxe overalt. Flere Bække, alle med salt eller bittert Vand og som fordetmeste udtørre om Sommeren, flyde ud i Søen, hvis Bækken i en endnu ikke udfunden Dybde indeholder fast Salt, der opløses navnlig ved Vaartid, saa at Bunden stedse er belagt med et Lag af mættet Salt. Søens Saltlag dannes paa følgende Maade. Ved Fordampningen om Sommeren afsondre sig stadigt af det concentrerede Fluidum Saltchrystaller, der forene sig i smaae Grupper, som senere ved en mere og mere tiltagende specifisk Tyngde synke tilbunds, hvilket hyppigt gjentager sig, saa at der efterhaanden danner sig et nyt Saltlag. Dette afleirede Salt falder i det Rødlige, er løst, indeholder en Mængde Chlortalcium og kan paa Grund af sin bittre Smag, ikke spises. Efterhaanden bliver det fastere og fastere, og afleirer sig paa Søens ældre Lag. Om Vaaren det paafølgende Aar gjennemtrænges dette Saltlag af Sneevandet, det forhaandenværende Chlortalcium frigjøres og den bittre Smag forsvinder. Det tilbageblevne faste og rensede Kogsalt fortætter sig efterhaanden til en steenlignende Masse og kaldes gammelt Salt. Dets Farve falder i det Blaa, dets Smag er salt, det er tungt og grovkornet. Ovenpaa dette Lag lægger sig nu en sort Muddermasse, der skiller det fra den nye Masse, som danner sig i Aarets Løb, paa den ovennævnte Maade deels af den gamle Masse, og deels af det saltholdige Vand fra Bækkene.Ved de anstillede Undersøgelser for at udforske Dybden af disse Saltlag, har det viist sig, at man efter at have arbeidet sig igjennem 100 Lag, traf i en Dybde af 2 Favne paa en saa fast Saltmasse at det Jernværktøi man brugte, brækkedes itu. Man maatte derhos opgive Arbeidet fordi Hullet gjennem de nederste Lags Sidevægge stedse fyldte sig med Saltlage, og den stinkende Luft dernede neppe i 10 Minutter tilstedede Arbeidet. Det er imidlertid udenfor al Tvivl at Eltonsøen er uudtømmelig paa Kogsalt.

Arbeiderne drives som meldt udelukkende for Kronens Regning ved dertil leiede Bønder fra Gouvernementerne Pensa og Saratow. Disses Antal betinges ved den Quantitet Salt, der skal tilveiebringes; 125 Arbeidere ere tilstrækkelige for i en Sommer at skaffe en Million Pud (40 Millioner Pund) Salt tilveie. I Begyndelsen af April indfinde de sig ved Søen, opføre Jordhytter til at boe i, istandsætte de fladbundede Pramme i hvilke det brudte Salt føres til Land, anlægge Trædæmninger, til at tørre Saltet paa, opmuddre de Kanaler, der lette Transporten fra Søen, og forsyne sig endelig med det fornødne Værktøi, saasom Brøkjern, Brækpiker, Skovler og Stænger med Jernspidse.

Efter at disse Forarbeider ere foretagne, hvilket ialmindelighed varer til Midten af Mai, tager vedkommende Opsynsmænd ud paa Søen med Arbeiderne og bestemme de Steder hvor Saltet skal brydes. Ialmindelighed er dette paa Vestsiden af Søen, nogle Werster fra Land, og Stederne betegnes ved nedrammede Pæle, ved hvilke Arbeiderne binde deres Pramme, som hver har to Mand ombord. Disse gaae nu ud i Vandet, der overalt er meget grundt, sjelden over 2 Fod; den Ene bryder Saltet løst med sin Brækstang, medens den Anden gaaer lige efter ham, og kaster de løsbrudte Stykker op i Baaden, efter at de større ere blevne slaaede istykker og afskyllede. De fyldte Baade stages eller trækkes af de vadende Arbeidere ind i Kanalerne, hvor Saltet aflades paa Trædæmningen; naar det der er bleven tørt, kjøres det til Saltoplagene ved Søen selv, eller ved Wolga. Arbeidet varer til ud i September, og i gunstigt Veir, kunne et Par Arbeidere bryde og losse indtil 600 Pud Salt om Dagen. Det gunstigste Veirlig for Saltbrydningen er klart og stille Veir, og da gaaer Arbeidet uhindret og rask fraHaanden; naar det stormer, maa det derimod ofte ganske standses, thi uagtet Søens ringe Dybde, sætter Vandet dog stærkt op paa Vindsiden, medens Søbunden kommer til at ligge ganske bar, paa den Kant, som Vinden

blæser fra, saa at det bliver umuligt paa hvilkensomhelst af Siderne at bjerge Saltet. Vedholdende Varme standser ogsaa Arbeidet, thi Saltlagen bliver da saa skarp og ædsende, at den forvolder Arbeiderne baade Smerte og Ulempe, ihvorvel de under Arbeidet ere beskyttede deels ved Læderbeenklæder, og deels ved Skoe flettede af Bast med Træsaaler. For Arbeidernes Forpleining i Sygdomstilfælde er der sørget, idet der baade er ansat en Læge og oprettet et Hospital. Særegne Betjente have Tilsyn med Veiningen af Saltet, thi Arbeidslønnen er ansat til 3 Kopeker pr. Pud.

Et Reserveoplag af Salt, hvilket ligeledes staaer under embedsmæssigt Tilsyn, findes stedse ved Søen, for det Tilfælde at Udsalgsstederne ved Wolga skulde blive udtømte. Til dette Oplags Beskyttelse ligger der en Commando af 10 Invalider og en Underofficeer, og for at forebygge ulovlig Saltbrydning i Søen, er der stationeret en Kosakcommando paa 48 Mand, og et halvt Compagni Artilleri og 1 Kanon. De Militaire overvintre tilligemed en Salinebetjent ved Elton, men Arbeiderne og alle de øvrige Betjente forlade Søen i October.

Efter at vore Reisende den 8de October havde beseet Bygningerne for de Militaire og Salinebetjentene, samt Kirken og Hospitalet, der alle ligge tæt ved Søen, og derhos havde overværet Saltbrydningen ude paa Søen og undersøgt Tørrestederne, foretoge de en Tour langs Bredderne af Søen og overraskedes i høi Grad ved at finde dem bedækkede med en utallig Mængde af Insecter, der saa at sige vare saltede, idet de nemlig af Stormen vare blevne kastede i Vandet og fra det igjen op paa Land, hvor de nu laae fuldkommen vel conserverede. Ehrenberg gjorde her en næsten fuldstændig Indsamling af Egnens entomologiske Fauna. Ogsaa Fugle fandtes paa denne Maade, og det skal ikke være sjeldent, at de naar de have sat sig i Vandet, ikke kunne hæve sig i Veiret igjen, fordi deres Vinger og Fjer ere blevne gjennemtrukne af den stærke Saltlage.

Efter saaledes at have beseet Alt hvad der ved Eltonsøen varseeværdigt, kjørte man atter tilbage ad den samme Vei, som man fra Dubowka var kommen, og uden andet Uheld, end at der gik Ild i et af Hjulene paa den Vogn, hvori Humboldt kjørte, hvilket imidlertid ikke havde videre Følger, da man heldigviis var i Nærheden af en Brønd, da Ilden mærkedes, naaede man hiin Flekke, fra hvilken Reisen uopholdelig atter fortsattes, stedse langs Wolgas høire Bred til Fæstningen Zarizyn. Anlagt af Ivan II. kort efter Astrakans Erobring, blev den af Peter den Store bestemt til at være en af disse Egnes Hovedfæstninger, navnlig mod de røverske Kirgisere, mod hvis Angreb desuden den Zarizynske Linie, der strakte sig til Don, og af hvilken der endnu sees Levninger, blev anlagt. Czar Peter var personlig tilstede i Fæstningen, for at gjøre sig bekjendt med Terrainet, og til Minde om dette sit Besøg efterlod han den Hat og Stok han bar, hvilke endnu den Dag idag opbevares paa Stadens Raadhuus.

*

Fjortende Capitel.

Nedenfor Zarizyn forlader Wolga sin hidtil havte sydvestlige Retning, og idet den næsten under en Retvinkel vender sig mod det Caspiske Hav, indtræder den i den Steppe, hvis vestlige Rand den har fulgt fra Kamyschin af, medens Høidedraget paa dens høiere Bred fortsætter sig mod Syd, og danner Vestranden af den Steppe, der nu udbreder sig paa begge Sider af Wolga. I sin Bøining optager den endnu Sarpa, der kommer fra Sydvest og flyder langs med Foden af det omtalte Høidedrag; hvorefter den tilbagelægger sit over 50 Mile lange Løb til det Caspiske Hav, uden at optage nogen Biflod.

Jo sørgeligere det Billede i det Hele taget er, der om Efteraaret frembyder sig i Steppen, hvor Tulipaner og Iris, Vaarens skjønne Prydelser forlængst ere henvisnede, hvor ethvert Græsstraa er hentørret og afsvedet i Sommerens Solhede, og hvor kun graae seeværdigt, kjørte man atter tilbage ad den samme Vei, som man fra Dubowka var kommen, og uden andet Uheld, end at der gik Ild i et af Hjulene paa den Vogn, hvori Humboldt kjørte, hvilket imidlertid ikke havde videre Følger, da man heldigviis var i Nærheden af en Brønd, da Ilden mærkedes, naaede man hiin Flekke, fra hvilken Reisen uopholdelig atter fortsattes, stedse langs Wolgas høire Bred til Fæstningen Zarizyn. Anlagt af Ivan II. kort efter Astrakans Erobring, blev den af Peter den Store bestemt

til at være en af disse Egnes Hovedfæstninger, navnlig mod de røverske Kirgisere, mod hvis Angreb desuden den Zarizynske Linie, der strakte sig til Don, og af hvilken der endnu sees Levninger, blev anlagt. Czar Peter var personlig tilstede i Fæstningen, for at gjøre sig bekjendt med Terrainet, og til Minde om dette sit Besøg efterlod han den Hat og Stok han bar, hvilke endnu den Dag idag opbevares paa Stadens Raadhuus.

*

Fjortende Capitel.

Nedenfor Zarizyn forlader Wolga sin hidtil havte sydvestlige Retning, og idet den næsten under en Retvinkel vender sig mod det Caspiske Hav, indtræder den i den Steppe, hvis vestlige Rand den har fulgt fra Kamyschin af, medens Høidedraget paa dens høiere Bred fortsætter sig mod Syd, og danner Vestranden af den Steppe, der nu udbreder sig paa begge Sider af Wolga. I sin Bøining optager den endnu Sarpa, der kommer fra Sydvest og flyder langs med Foden af det omtalte Høidedrag; hvorefter den tilbagelægger sit over 50 Mile lange Løb til det Caspiske Hav, uden at optage nogen Biflod.

Jo sørgeligere det Billede i det Hele taget er, der om Efteraaret frembyder sig i Steppen, hvor Tulipaner og Iris, Vaarens skjønne Prydelser forlængst ere henvisnede, hvor ethvert Græsstraa er hentørret og afsvedet i Sommerens Solhede, og hvor kun graaeArtemisier i sørgelig Ensformighed bedække Jordbunden, destomere overraskende er Indtrædelsen i Steppen, thi her ligger endnu paa denne Side af Sarpa ved Høidedragets Fod, den sidste tydske Koloni, det venlige Sarepta, anlangt af de mæhriske Brødre eller Herrnhutere. Stedet frembyder i og for sig intet Eiendommeligt eller Forskjelligt fra lignende Anlæg i Tydskland, men her, paa Steppen, og efter at man i lang Tid kun har havt en uendelig nøgen Slette for Øie, og passeret usle russiske Landsbyer uden Busk eller Træ, maa det nødvendigviis gjøre et høist behageligt Indtryk at see Sareptas nette og velvedligeholdte Huse med tilliggende Haver, de brede poppelbeplantede Gader, samt Torvet med Springvandet og den smukke Kirke.

Sarepta anlagdes i 1765 ifølge Opfordring fra Keiserinde Katharine II. til nogle mæhriske Brødremenigheder og meddeeltes særegne Forrettigheder. Denne Kolonies Tilstand var i Begyndelsen særdeles blomstrende navnlig ved den udbredte Handel som Kolonisterne, der beskjeftigede sig med at fabrikere mangehaande for disse Egne fremmede eller sjeldne Varer, dreve med de omboende Folkeslag. De vare saaledes deels udmærkede Vævere, deels Destillateurer o. s. v. og saalænge de i disse Henseender vare de eneste, var deres Stilling overordentlig god. I den senere Tid er Koloniens Velstand imidlertid noget aftaget, især efter at der baade i Saratow og Astrakan har nedsat sig Fabrikanter, som de i Sarepta værende, ihvorvel disse endnu vedblivende have Oplag af deres Varer i de nævnte Byer. Foruden med de ovenomtalte Industrigrene, ernære Kolonisterne sig ogsaa ved Qvægavl, samt ved lidt Agerbrug. Havedyrkningen er derimod drevet temmelig vidt, og man seer her, foruden de almindelige Haveurter ogsaa Frugt og Tobak. Grunden til at Agerbruget ikke videre kan fremmes, ligger deels i Jordbundens Saltholdighed og deels i den lange og vedholdende Tørke, der tilintetgjør al Vegetation. Allerede i Slutningen af Mai indtræder den stærke Solhede, der som oftest stiger til 30° R., og som i Forbindelse med en stadig Østenvind og en fuldstændig Regnmangel i flere Maaneder, hurtigt afsvider den grønne Steppe, og forvandler den til en sørgelig nøgen Ørken.

Hvad der, foruden Brødrenes og Søstrenes Bedehuus, deres Apothek, Arbeidslocaler og Vareoplag, meest interesserede vore Reisende iSarepta, var især nogle Privatsamlinger af forskjelligt Indhold, og iblandt dem først og fremmest, den der tilhørte en af Menighedsforstanderne, Hr. Zwick, som langere Tid havde boet som Missionair blandt Kalmukerne, og som senest i 1823 havde foretaget en Reise til dem i den Hensigt at uddele Bibler, eftersom hans geistlige Virksomhetd ikke turde strække sig videre, da det var bleven befalet at ingen Kalmuk maatte optages i nogen anden christelig Troesbekjendelse end i den græsk-catholske.

Fra hiint Ophold og fra denne Reise havde han medbragt en heel Deel interessante Gjenstande, vedrørende Kalmukerne og andre Steppebeboere. Han havde saaledes en fuldstændig Samling af deres Afgudsbilleder, af de Redskaber, der bruges ved deres religieuse Ceremonier, deres skrevne Bønner, samt en heel Deel andre

mærkelige Ting. Afgudsbillederne vare støbte af Kobber, forgyldte, og fordetmeste smaae, sjelden over en halv Alen. Bønnerne vare alle skrevne i det thibetanske Sprog, hvilket Præsterne benytte ved Gudstjenesten, omendskjøndt det ialmindelighed er aldeles uforstaaeligt for Kalmukerne, og meget ofte endog for Præsterne selv. De blive imidlertid hverken oplæste eller fremsagte ved Gudstjenesten, men de er sædvanligviis skrevne paa lange Strimler Bomuldstøi, der bindes paa høie Stænger for at de ret kunne flagre i Vinden, eftersom Kalmukerne troe at en Bøn paa denne Maade virker nok saa godt, som naar den bliver fremsagt. De fleste af de anførte Gjenstande vare saa meget sjeldnere, som de ikke lade sig tiltuske eller kjøbe hos Kalmukerne, men ene og alene kunne erholdes i Foræring; Bønnerne kunne derimod let overkommes, da de hyppigt findes henlagte i de Kapeller eller Zazas, som i Stepperne opføres for de Lamaer eller Overpræster, som i levende Live have udmærket fig ved Hellighed. Disse Zazas er kun smaae, fiirkantede og opmurede af Teglsteen med Kalk, hvori man har blandet den opbrændte Lamas Aske. I nogen Afstand fra Grunden, have de en lille Aabning, gjennem hvilken man til Nød kan krybe ind.

Foruden disse kalmukiske Sjeldenheder, indeholdt den omtalte Samling ogsaa en Mængde orientalske Mynter, af hvilke en stor Deel vare fundne mellem Ruinerne af tartariske Stæder paa venstre Bred af Achtuba. De vigtigste af disse Ruiner laae ligeoverforSarepta, ved Landsbyen Zarewka, samt længere Syd, ved Stedet Selitrennoi Gorodok (Salpeterbyen, fordi man her tidligere paa Ruinerne havde anlagt en Salpeterhytte), ligeoverfor Jenotajewsk, hvorfor man ogsaa har anseet snart hine og snart disse for Levninger af Serai eller Sarai den gyldne Hordes Chaners Hofleir. Ruinerne ved Zarewka bestode hovedsagelig i endeel Gravhvælvinger, over hvilke der var opkastet en mægtig Jordhøi, omgivet med et Fundament af Sandsteen 150 Favne i Omkreds. Ved Selitrennoi Gorodok fandtes Levninger af en temmelig betydelig muret Bygning, hvis Yderside var prydet deels med farvede Arbeider af glaceret Leer, og deels med gothisk Stuccatur. De være udbredte over et meget stort Rum, og man kunde heraf slutte sig til Hofleirens store Udstrækning. I den senere Tid ere imidlertid disse Ruiner saagodtsom aldeles forsvundne, da de Teglsteen der fandtes i dem, deels ere blevne benyttede af Omegnens Beboere, og deels i hele Skibsladninger ere blevne førte ned ad Wolga til Astrakan. Alle de Bygninger af hvilke man saaledes tidligere har fundet Ruiner, antages forøvrigt ikke at have været Vaaningshuse, men deels muhamedanske Bedehuse, og deels Kapeller over hellige Gravsteder, eftersom en nomadisk Stamme, som den gyldne Horde, rimeligviis ligesaa lidet har kunnet beqvemme sig til at boe i Huse som de kalmukiske Chaner og Fyrster have ladet sig bevæge dertil, uagtet man for deres Skyld har anlagt Fæstningen Jenotajewsk og har anviist dem faste Bopæle. I Gravruinerne har man tidligere fundet mange Kostbarheder af forskjellig Art, saasom Smykker, Hesteprydelser af Sølv og Guld, sølvbeslagne Liigkister o. s. v. Mynter ere ogsaa fundne, og findes endnu i stor Mængde; de ere deels af Kobber og deels af Sølv, og fordetmeste fra det 14de Aarhundrede.

Zwicks Samling var ogsaa særdeles mærkelig i botanisk og zoologisk Henseende, saa at de Reisende erholdt et fuldstændigt Overblik over disse Steppeegnes Fauna og Flora. Samlingens entomologiske Deel tiltrak sig især deres Opmærksomhed, og de saae her forskjellige sjeldne og ukjendte Insectarter, navnlig blandt Edderkopperne og Scorpionerne. Mellem de førstnævnte var der især en Art, som af Kalmukerne frygtes meget for dens giftige Bid, og som de kalde den sorte Enke (**Belbessün charra**).Efter en Dags særdeles behagelig Ophold i Sarepta fortsattes Reisen atter gjennem den øde, eensformige Steppe langs høire Wolgabred.

Jenotajewsk, der er Sædet for den kalmukiste Overbestyrelse i disse Egne, naaedes efter et Par Døgns uafbrudte Kjørsel. Den har som sædvanligt i russiske Byer, Træhuse, men disse staae her undtagelsesviis tæt sammenbyggede. Indvaanerantallet udgjør omtrent 1400, og da Byen, som sagt har kalmukiske Autoriteter, der bestaae af valgte Kalmuker under en russisk Embedsmands Præsidium, og som afgjøre Retssager, samt ere Hordens Organ hos Regjeringen, saa fandtes her en heel Mængde Kalmuker forsamlede.

Hiinsides Jenotajewsk bliver Egnen mere og mere sandet, og Wolgabredderne, der hidtil have været temmelig høie, blive lave. Floden afsætter den ene Arm efter den anden, og flyder stedse som en majestætisk Strøm, langsomt fremad. I det dybe Sand gik Reisen ikke hurtigt. Man kom underveis forbi flere kalmukiske Kibitker, og hyppigt mødte man Skarer af Kalmuker med deres Heste, Qvæg og Faar. Tæt ved Veien passerede man et enkeltstaaende kun af nogle faa Kibitker omgivet Kalmuktempel. Det var en lille langagtig firkantet Træbygning,

paa hvis ene smalle Side Døren befandt sig, medens Vinduerne vare paa den brede Side; foran Indgangen stod en af de ovenfor omtalte lange Stænger til at fæste de skrevne Bønner paa. De vaiende Tøistrimler og den larmende Musik, der lød ud fra Bygningen, underrettede de Reisende om at der netop holdtes Gudstjeneste. Nysgjerrige efter at lære den nærmere at kjende, gjorde de Holdt og begave sig uhindrede af de tilstedeværende Kalmuker, ind i Templet. Ligeoverfor Indgangen var Alteret, et Bord med en terrasseformig Opsats, paa hvilken de messingforgyldte Gudebilleder stode opstillede; andre med grelle Farver malede Gudebilleder hængte paa Væggene tilhøire og tilvenstre. Paa Bordet ved Siden af Opsatsen stod en Mængde smaa Skaale, hvori fandtes Frugter, Vand, tørret Kjød, Ost, og alskens andre Offergaver. Mellem Døren og Alteret, sadde i to Rækker 6 Præster paa Gulvet med korslagte Been; Lamaen eller Ypperstepræsten øverst, og derefter Gehlungs eller de underordnede Præster; de spillede paa forskjellige Instrumenter, og frembragte denlarmende Musik, som man udenfor havde hørt. Lamaen ringede med en Klokke, den ligeoverfor ham siddende Ghelung slog et Par Bækklener sammen, saa at det skingrede dygtigt, den tredie og den fjerde Præst blæste paa en Slags Trompet, den femte slog paa Pauke, og den sjette tracterede en stor Slange, en Art Serpent. Man kan vel tænke sig, at denne Musik ikke var synderlig velklingende, og det var ordentlig en sand Lise naar den af og til afbrødes af noget der skulde ligne en Sang, men hvori der imidlertid heller ikke fandtes Spor til Melodi eller Harmoni. Efter at begge Dele, Musiken og Sangen, havde varet en Stund, reiste Lamaen sig, hvorpaa der blev stille. Ligesom de Øvrige havde han hidtil ikke taget mindste Notits af de Reisende, men nu traadte han hen til dem og hilste dem. Han var en meget venlig Mand, noget tilaars. En af Reiseselskabet tiltalte ham paa Russisk, hvilket han forstod, og forestillede Humboldt for ham. Lamaen svarede med det Spørgsmaal, om han maatte byde dem Thee, hvilket imidlertid Humboldt høfligt frabad sig, idet han strax derpaa med sine Ledsagere forlod Templet.

*

Femtende Capitel.

Det er allerede tidligere omtalt, at den høire Wolgabred bærer Navn af Bakke- eller Bjergsiden, medens den venstre kaldes Engsiden. Hiin heed ogsaa tidligere den krimske Side, fordi den stod under de krimske Chaners Herredømme, og denne kaldtes den nogaiske Side, fordi den beboedes af Nogaiere, og tjente til Græsgange for den tidligere saakaldte gyldne Hordes mangfoldige „Ulusser“. Bjergsiden kaldes nu ogsaa ligefrem Wolgasteppen; og Engsiden den transwolgaiske Steppe. Denne Folkebenævnelse giver af sig selv et Begreb om, hvad Lavlandet egentlig er. Hvor man end vender Øiet, saa møder det virkeligt ogsaa kun en bredløs, flad, sørgelig, eensformig og nøgen Steppe. Øde Strækninger, Saltpytter, Flyvesand og larmende Musik, som man udenfor havde hørt. Lamaen ringede med en Klokke, den ligeoverfor ham siddende Ghelung slog et Par Bækklener sammen, saa at det skingrede dygtigt, den tredie og den fjerde Præst blæste paa en Slags Trompet, den femte slog paa Pauke, og den sjette tracterede en stor Slange, en Art Serpent. Man kan vel tænke sig, at denne Musik ikke var synderlig velklingende, og det var ordentlig en sand Lise naar den af og til afbrødes af noget der skulde ligne en Sang, men hvori der imidlertid heller ikke fandtes Spor til Melodi eller Harmoni. Efter at begge Dele, Musiken og Sangen, havde varet en Stund, reiste Lamaen sig, hvorpaa der blev stille. Ligesom de Øvrige havde han hidtil ikke taget mindste Notits af de Reisende, men nu traadte han hen til dem og hilste dem. Han var en meget venlig Mand, noget tilaars. En af Reiseselskabet tiltalte ham paa Russisk, hvilket han forstod, og forestillede Humboldt for ham. Lamaen svarede med det Spørgsmaal, om han maatte byde dem Thee, hvilket imidlertid Humboldt høfligt frabad sig, idet han strax derpaa med sine Ledsagere forlod Templet.

*

Femtende Capitel.

Det er allerede tidligere omtalt, at den høire Wolgabred bærer Navn af Bakke- eller Bjergsiden, medens den

venstre kaldes Engsiden. Hiin heed ogsaa tidligere den krimske Side, fordi den stod under de krimske Chaners Herredømme, og denne kaldtes den nogaiske Side, fordi den beboedes af Nogaiere, og tjente til Græsgange for den tidligere saakaldte gyldne Hordes mangfoldige „Ulusser". Bjergsiden kaldes nu ogsaa ligefrem Wolgasteppen; og Engsiden den transwolgaiske Steppe. Denne Folkebenævnelse giver af sig selv et Begreb om, hvad Lavlandet egentlig er. Hvor man end vender Øiet, saa møder det virkeligt ogsaa kun en bredløs, flad, sørgelig, eensformig og nøgen Steppe. Øde Strækninger, Saltpytter, Flyvesand ogMangel paa rindende Vand, det er de meest betegnende Kjendemærker for det Wolgaland, der omfatter den hele nordlige Deel af det Caspiske Havs Kyststrøg, og som aabenbart fra Arilds Tid kun har været bestemt til Opholdsted for nomadiserende Folkestammer.

Hine Udtryk maae imidlertid forekomme paradoxe for den der ikke personligt kjender Landet, og som overhovedet ikke gjerne befatter sig med Landkort. Hvorledes kan man kalde det af den prægtige Wolga og dens mange Bifloder gjennemstrømmede Land, en tør Egn uden Vand? Og hvorledes kan man kalde den vidtløftige Strækning med de mange faste og stadigt beboede Punkter, en kun for Nomader bestemt Ørken? Wolga begynder allerede fra Zarizyn af at forgrene sig; mellem denne By og Dubowka afsætter den sin Hovedarm Achtuba, og falder derpaa gjennem 67 Mundinger ud i Havet.

Tallet paa de Bække og smaae Vandløb, der paa Kryds og Tvers gjennemskjære Wolgas Lavland mellem dens høire Bred og dens Arms venstre Bred, beløber sig til henimod 200; Wolgaflommen er saa stærk, at alle dens Arme forene sig i en eneste Strøm, der har en Bredde af 30 til 40 Werster. Alt dette er vistnok sandt; men hvad findes der saa her, foruden denne kæmpemæssige Vandmasse? Hvad frembyder Strækningen fra Sarpa og Kuma, eller paa Engsiden til Useen, og endnu videre til tæt ved Havkysten? En nøgen, tør Steppe, paa hvilken det tarvelige Græs aldeles afsvides i Sommermaanederne. Vinteren er her ialmindelighed kort, Kulden er ikke videre stærk, Sneen løs, og Slædeføret er kun af kort Varighed. Allerede i Begyndelsen af Marts bliver Wolga ved Astrakan fri for Iis; med Juni indtræder en utaalelig Hede, Thermometret stiger til 30 og stundom indtil 40° R.; Nætterne ere trykkende, og naar det ikke blæser, viser Thermometret ofte indtil 25°. Aarets bedste Tid er Slutningen af September, October og selv November.

Wolga deler sig egentlig i de mange smaae Arme først i selve Mundingen — tidligere danner den en Mængde Øer — og de Arme af hvilke disse omsluttes, kaldes til Forskjel for den ægte Wolga „Wolaschka". Hyppigt udsende derhos disse Arme smaae Bække, en Art Kanaler, der gjennemskjære Landet i alle Retninger, og derpaaatter forene sig med Hovedstrømmen; disse smaae naturlige Kanaler kaldes „Jeril", eller med det tartariske Ord „Usek." Stundom trænger en saadan Jerik ind i det faste Land og baner sig en Vei i Steppen; stundom fyldes den stærkt med Vand, udvider sit Leie og bliver til en virkelig Flod, men undertiden skeer ogsaa det Modsatte, Jeriken udtørres og bliver til en „Ilmen", der med Tiden ganske overgroes med Siv.

Wolgas Bredder i dens nedre Løb ere ialmindelighed lave og ujevne; en Mængde Træstammer og Stubber forraadne langs Bredderne under Vandet, eller bedækkes efterhaanden med Sand; foruden de saakaldte „Karscher", er Flodsengen oversaaet med store Stene, Revler og Sandbanker, der ved Strømningerne imidlertid stedse skifte Sted. Ovenfor Astrakan har Wolga en Dybde af 15 Favne i Farvandet, ligeoverfor Samianowska-Staniza, stiger Dybden til 20 Favne. Ikke langt herfra afsætter Wolga en ny Arm Busan, som senere optager Achtuba, der har deelt sig i tvende Arme, samt en Mængde Smaabække og Jeriker og falder saa ud i det saakaldte „lille blaae Hav", en forhenværende Bugt.

Hos Beboerne af Wolgalavlandet betyder Ordet „**morzo**" (lille Hav) enten en Havbugt, eller ogsaa en Steppesø, der kun ved sit større Omfang er forskjellig fra en „Ilmen", der ogsaa betyder en Steppesø. Det blaae Hav har ifølge Folketraditionen været en Bugt af det Caspiske Hav og meget rigt paa Saltvand. I Tidernes Løb blev det stedse mere og mere grundt, ud mod Havet tilgroedes det efterhaanden med Siv, og tilsidst sivede Wolga igjennem og fyldte det med Ferskvand. Derefter blev det overalt saa grundt, at selv smaae Fartøier ikke kunde flyde over det, og nu er der intetsteds mere end et Par Fod Vand. Vandet har nu et Udløb, og er fuldkomment fersk, naar ikke tilfældigviis en Mærjan eller Søvind sætter Havvandet ind; dette Sidste skeer imidlertid ikke med

det blaae Hav alene, men med Mundingen af alle de Floder, der falde i det Caspiske Hav. Ialmindelighed ere det Caspiske Havs Kyster meget rige paa Ferskvand; fra den vestlige Wolgamunding til den yderste østlige, en Strækning paa omtrent 150 Werster, er Vandet overalt fersk, og det er paa Grund af de mange Flodtilløb altid tilstede i Overflødighed.Efter Busan afsætter Wolga endnu tvende store Arme, nemlig Rytschu og Baldu, hvilken sidste Aar for Aar bliver bredere og bredere, fordi den stærke Strøm tager Landet bort paa venstre Bred. Dette skeer forøvrigt allevegne; Wolga tager paa eet Sted hele „Jarer“, fremspringende Land, med sig, men sætter atter Land til paa et andet Sted, ligesom den ogsaa hist og her danner Sandbanker og store Øer, graver sig et nyt Leie, baner sig nye Veie, men bliver derved stadigen mindre og mindre dyb. I Flomtiden er Wolgas Løb meget rivende, fire Knob i Timen, og i de smalle Vandløb henimod syv.

Hiinsides Astrakan begynder Wolga stærkt at dele sig. Efter at den har forgrenet sig i nogle Flodsenge, bliver en af dem, Bachtemis, den vigtigste, medens Wolga selv faaer Navn af gamle Wolga, som om den var saa affældig, at den ikke mere kunde bære fuldtbeladte Fartøier. Derpaa forener den sig atter med Bachtemis ved en bred Flodseng, der kaldes Urostob og falder i Marakuscha, og danner en Mængde smaae, men høie Øer som paa Grund af deres Form kaldes „Bugor“ (Høie). Hiinsides Marakuscha løbe brede, men lidet dybe Udstrømninger fra Wolgaarmene, saaledes som ofte er Tilfældet ved Flodmundinger. Enden af gamle Wolga — om man kan udtrykke sig saa — er det saakaldte Baklany-Løb.

Hiinsides den Linie, udover hvilken alle disse Løbs Spildevand ikke strækker sig, vandes de vidtløftige, sandige og saltholdige Strækninger aldeles ikke, intetsteds kan Vandreren i nogen Skov eller i nogen Lund finde Skygge og Kjøling mod Solens brændende Straaler. Ved Wolgas nedre Løb gives der intetsteds Skov i dette Ords egentlige Betydning; sandige Græsgange og forkrøblet Krat er Alt, hvad Egnen frembyder. Paa de enkelte Steder, hvor Havevæxter kunne trives, finder man vel Viinranker og finere Frugtsorter, men disse smaae Oaser ere Undtagelser fra Egnens almindelige Charakteristisk. Der gives rigtignok Folk, som ogsaa her vilde bevise, at Arbeide formaaede Alt, men de glemte at enhver Sandhed er visse Betingelser undergiven; de pløiede Jorden op og saaede Agern deri, og meente nu, at der ogsaa vilde voxe Egeskove frem, men i Sand og Saltbund voxer intet Egetræ. Skade var det, at disse Anstaltmagere ikke alene bortkastede Tid og Arbeide, men ogsaa forsømte hvad manvedsageligen burde have givet Agt paa; der gives nemlig i Wolgasteppen endeel vilde Kornvæxter, der kun ere lidet bekjendte, medens fremmede og udenlandske Planter ikke noksom kuune udbasunes. Man gjør sig al mulig Umage for at opelske deslige Væxter, men man bryder sig aldeles ikke om dem, der ere indenlandske, og som rigtigt dyrkede, i disse Egne fuldkomment kunde erstatte baade Rug og Byg og Kartofler.

Agerbrug, som en selvstændig og væsentlig Næringsgreen, finder ikke Sted i Wolgalavlandet. Det drives kun paa Øerne i Wolga, ligeved dens Bredder, ved Sarpa og ved Useen; men det er i det Hele taget ikke af stor Betydenhed; Egnene kunne ikke brødføde sig selv og maae have Tilførsel.

Paa Wolgastepperne er der altsaa hverken Vand, Træ eller Agerbrug, og dog have de fra Arilds Tid af været nomadiserende Folkestammers Hjem. Det Spørgsmaal paatrænger sig derfor ganske naturligt; hvorledes leve disse Mennesker? Hvoraf ernære de sig? Hvilke Sysler staae i Samklang med deres tilvante Livsforholde?

Trods sin sandede og saltholdige Jordbund, er den omhandlede Steppe dog riig paa Planter, der afgive godt Foder for de Dyr, som dertil ere vante. Nomadernes udelukkende Syssel er derfor Qvægdrift. Sand- og Saltegnene have derhos i visse Henseender deres Værdi; Saltet mildner det grove Steppefoder, og gjør det magre Græs mere nærende for Qvæget, og Sandet yder ved sine Flyvesands Høie Qvæget Ly og Læ mod Storm og Sneefog, og er desuden et sikkert Tegn paa underjordisk Vandforraad.

Da der som sagt er Mangel paa rindende Vand, faae Nomaderne det Vand de bruge til deres Qvæg af kunstige Brønde, der deels have bestaaet fra ældgammel Tid, og deels, jevnligt graves. Disse Brønde, eller som den simple Mand rigtigere kalder dem, „Skærp“, er intet andet end Huller, der udgraves indtil man træffer en Vandaare, der tilstrækkeligt fylder Hullet; steensættes Hullet eller udfores det med Træ, saa faaer det Navn af „Brønd“. Hvor Qvæget vandes, træffer man ofte en halv Snees stige Brønde paa en Plet, da en enkelt ikke vilde være stor nok til en heel Hjord.

Vandet er stundom bittert, stundom lidt salt, men som oftest uden Smag og flaut. Nomaden drikker forøvrigt selv aldrig detteVand, der blot benyttes af Qvæget, som fra Fødslen er saa vant dertil, at det i ingen Henseende har Skade deraf; det drikkes aldrig lige ud af Brønden, men denne maa først godt renses og øses læns, for at der kan komme frisk Vand, hvilket da med Læderbøtter fyldes op i Vandingsrenderne.

Disse Qvæghyrder leve i Boliger af en eiendommelig Art, hvilke i daglig Tale kaldes „Kosch" eller Kibitke, men urigtigt Jurte, da er det en ganske anden Slags Boliger. De forfærdiges af Vidier, der sammenflettes i Gitterform, saa at man efter Behag kan slaae dem sammen og brede dem ud. Flere slige sammenføiede Fletninger danne en rund gjennemsigtig Væg, paa hvilken der lægges en Kuppel, der ligeledes er sammenflettet; i Væggen er en Aabning, hvori der hænges en Dør. En saadan Bolig behænges nu fra øverst til nederst med smalle Filtstykker, de egentlig saakaldte Koschmen; den er temmelig billig, koster omtrent 50 Sølvrubler, og er i alle Henseender hensigtsmæssig, da den beskytter baade mod Varme og Kulde, mod Regn, Sneefog og Storm. I 10 Minutter tan den tages ned, lægges sammen og pakkes paa Ryggen af et Lastdyr, og lige saa hurtigt kan den sættes op igjen. Paa denne Maade ere alle Kibitker indrettede fra Caucasus og til Chun-luns Udløbere, fra Urals Kilder og til Oxns's, samt til Wolgas Lavlande; men længere hiinsides Wolga træffer man Kibitker, der ere saa smaae, at de ikke kunne lægges sammen, men sættes paa Vogne som de ere, og flyttes saaledes fra Sted til Sted. De Stammer der betjene sig af den Slags, ere imidlertid ikke talrige.

Disse Nomaders Næring bestaaer hovedsageligt i Frembringelserne af deres Qvægavl; men da Kjød i disse Egne er meget dyrt, sælge de fordetmeste Slagteqvæget levende, og spise selv yderst sjeldent Kjød. Derimod er Melk af Hopper, Køer og Faar tillavet paa alle Maader, deres Hovednæring; derhos samle de forskjellige Arter Kornvæxter og Rødder, som voxe vildt i Stepperne og ved Havbugterne, og forsyne sig for Vinteren med Meel, som de fra Foraaret og til Høsten ikke videre behøve. Til deres daglige Næring hører ogfaa den sunde og styrkende saakaldte Teglthee, der saa almindeligt bruges ligefra det sorte Hav og til det østlige Ocean, ikke alene af Nomaderne, men ogsaa af Russerne.Qvægdrift og Qvæghandel ere saaledes disse Folkestammers væsentligste Næringsgreen; men da det falder af sig selv, at ikke Alle kunne befatte sig dermed, saa beskjeftige de, der hverken ere Hyrder eller Handlende sig som Dagleiere, navnlig ved Fiskerierne. Det Caspiske Hav og Wolgas Lavlande frembyde i denne Henseende umaadelige Rigdomme, og uhyre Masser af Fisk komme aarligt herfra paa Markedet. Fiskefangsten er naturligviis ikke fri; Rettigheden dertil eies af den, ud for hvis Grund der fiskes, men denne Rettighed kan bortleies eller bortforpagtes. Da nu store Udgifter ere forbundne med Fiskerierne, saa overtages de af visse Entrepreneurer, som dertil leie Folk, og en saadan leiet Fisker tør aldrig raade over den Fisk, han fanger, men maa afleverer den til den, i hvis Tjeneste han staaer. Derhos gjælde kun de Fisk fuldt, der holde Maalet; ere de kun nogle Linier kortere, gjælde de blot for Halvfisk; ere de endnu mindre gjælde de kun for Trediedeelsfisk, og ere de meget uanseelige; kaldes de „Brak" (Vragfisk) og gjelde slet ikke for noget, omendskjøndt de bringes tiltorvs. Denne Indretning er ikke ny, men det kan historisk paavises, at den idetmindste skriver sig fra det 17de Aarhundrede. Havfiskeriet er møisommeligt for de simple Fiskere, og dertil kommer, at det ikke videre lønner sig. Naar Folk, der søge Arbeide, kunne blive fri for Havfiskeriet, saa gaae de til Watagerne (Fiskehusene) ved Wolga, eller forhyre sig som Matroser paa de Fartøier, der fare paa det Caspiske Hav, eller tage endelig Arbeide ved Saltsøerne.

Den nærværende Befolkning i disse Egne er mangeartet. Foruden Russerne boe ogsaa her Tartarer af forskjellige Stammer, Turkmaner, Karakalpaker, Kirgisere og Kalmuker. I Astrakan boede tidligere Hinduer; men nu findes der ingen. Med Landbruget sysler næsten udelukkende blot Russerne; de udgjøre Landbefolkningen og bestaae af Livegne og Kosakker. Enhver Bonde udsøger sig en Plet Jord, og tilsaaer den, dog ikke saaledes som i Mellemrusland i hele, sammenhængende Marker, men strøgviis, saa at der mellem de enkelte dyrkede Dele ofte ligge hele Strækninger af udyrket, udyrkbart, eller allerede udpidsket Jord. Hvor Vandet bliver staaende i flere Maaneder, hvilket ofte skeer, der kan man ligesaa lidt pløie og saae, som hvor der er Sand. Vanding er ikke ubekjendt, og den anvendes ofte af Tartarerne i det Smaae til Havevæxter; men hele Marker bliveikke vandede, deels paa Grund af de locale Forhold, og deels fordi det er for bekosteligt.

Landets Træmangel erstattes nogenlunde af den store Mængde Siv, som forefindes, og som baade Nomaderne og

den faste Befolkning bruge som Brændsel, og som endog med Fordeel kan anvendes i Teglbrænderierne. Af Sivet gjør man derhos flettede Arbeider, Gjerder, Qvægfolde eller saakaldte „Lobaser“, og „Turlusekker“, ɔ: smaae Hytter. Den gammelrussiske Dragt træffer man nu intetsteds her, men det er ikke mere end en Snees Aar siden at den gik af Brug. Pigerne, henhørende til den ægte indfødte Stamme, bare til Stads og ved festlige Leiligheder en Art Krands paa Hovedet, den saakaldte „Kokoschnik“, nedenfor hvilken der var fæstet et med Ædelstene besat Baand, som hængte ned over Panden; en sid Klædning med lange Ærmer og røde Opslag var aldeles nødvendig. Pigernes Hverdagsdragt bestod i en hvid Særk med lange Ærmer, et couleurt Skjørt og derover en Japanetschka, en Art Kaabe ligeledes couleurt, der naaede til Knæerne og havde lange Ærmer; om Halsen bare de Halsbaand af Rav og Perler, og paa Hænderne og om Armen havde de en Art Plader, Armbaand og Ringe; Hovedtøiet hjemme var en Kalpak, et Bind af hvidt eller couleurt Bomuldstøi, og naar Pigen skulde ud i Stads, omviklede hun sit Hoved med et lyserødt Silketørklæde. Fodtøiet var ogsaa dengang anderledes end nu; de unge Piger brugte couleurte Tøfler med høie Hæle, de ældre Fruentimmer havde Tøfler uden Hæle, og naar de gik ud, bandt de tynde Træsaaler under dem.

Wolgelavlandets Centralpunkt er Astrakan, der i Folkesproget hedder Rasbaluc-gorod.

Denne Stad er hovedsagelig Opholdstedet for de russiske Armeniere. Allerede fra gammel Tid fandtes der saadanne i Rusland; de omtales i Documenter fra det 15de Aarhundrede og findes bosatte i Moskwa i det 16de Aarhundrede. Czar Alexei Michailowitsch tilstod dem mange Forrettigheder, fornemmelig i den Hensigt ved deres Hjelp at aabne Handelsforbindelser med det indre Asien, samt, for at de i Wolgalavlandene, skulde fremhjelpe Silkeavl og Havedyrkning.

I Aaret 1744 bekræftedes deres Privilegier, og det bestemtessaalades blandt andet, at de skulde have uhindret Adgang til Rusland paa Handelens Vegne, Tilladelse til at drage hjem, naar de vilde, fri Religionsøvelse, egen Jurisdiction under egne Øvrighedspersoner, Skattefrihed og Indquarteringsfrihed, Ret til Fabrikanlæg o. desl., uden Erlæggelse af Afgift o. s. v. De skulde derhos i Astrakan optages blandt de midlertidige Undersaatters Tal, og være forpligtede til at boe i særegne „Slobodes“ eller Forstæder, samt til at svare en passende Told af deres Varer.

Paa Grund af alle disse Friheder og Forrettigheder der indrømmedes dem, kom der mange Armeniere fra Tyrkiet, Persien og Georgien, og bosatte sig i Astrakan. Nogle Aar senere oprettedes en særegen Domstol, under Navn af den asiatiske, der havde at paakjende Sager mellem Armenierne, og hvis Medlemmer ene og alene underholdtes af disse; men da der blandt dem ikke fandtes nogen egentlig Rettergangsorden, eftersom Alt kun beroede paa traditionelle Vedtægter, saa blev hiin Domstol senere ophævet, og de armeniske Sager underlagte de almindelige Domstoles Kjendelse.

Den første Tælling i 1795 udviste 290 Armeniere af Mandkjønnet, der i det Hele kun betalte 80 Assignatrubler hver i Afgifter. I Aaret 1827 blev det Spørgsmaal fremsat, om det var Ret at meddele Fremmede evigtvarende Forrettigheder fremfor Russere? Og i denne Anledning bestemtes, at de Armeniere, der allerede i 1795 havde været bosiddende i Astrakan, fremdeles skulde nyde de tilstaaede Forrettigheder, hvorimod det med 6 Maaneders Frist skulde staae alle Andre frit for at indtræde i russisk undersaatlig Forhold eller at ansees som ikke handelsdrivende Fremmede. Senere er de, hvad Skatter og Afgifter angaaer, stillede, enten tildeels eller i det Hele taget, paa lige Fod med andre Russere, og der gives saaledes tre forskjellige Klasser af Armeniere i Astrakan, nemlig aldeles Afgivtsfri, tildeels Beskattede, og Fuldtbeskattede, hvilke tilsammen tælle omtrent 2500 Mandfolk.

De fra Persien og Georgien kommende Armeniere høre til den gregorianske Troesbekjendelse, og deres Antal beløber sig til noget over 5000 Individer af begge Kjøn. De, der ere komne fra Tyrkiet, udgjør neppe 200 Individer, og bekjende sig til den romersk-catholske Tro.Armeniernes Physiognomi er bekjendt; de ligne meget Hebræerne; Ansigtsformen er langagtig, Haaret sort med et blaat Skjer, Hudfarven temmelig mørk, Næsen lige, men noget høi. Qvinderne kunne med Føie kaldes smukke; Armeniernes Øine ere store, sorte og livlige, og hos Qvinderne overordentlig fyrige. I Astrakan fortaltes mange Historier om hvorledes Armenierinderne bemale

deres Øine, og dette stemmer ogsaa overeens med, hvad der i en Beskrivelse fra det forrige Aarhundrede af alle de i Rusland boende Folkeslag siges: „Armenierinderne kjøbe et kostbart, meget fiint sort Pulver, for dermed at sværte deres Øine indvendigt, og dette Pulver bestaaer efter anstillede chemiske Forsøg i fiint revet Spiesglands.“ Endnu i vore Dage sminke Armenierinderne sig, hvad enten de ere unge eller gamle, baade med Rødt og Hvidt og sværte deres Øienbryn; det sidste skeer ganske simpelt med brændte Mandler, eller med Vægen af et Talglys; den røde Sminke bestaaer i en Ponceaufarve af Plantestoffer.

Armenieren er af Middelstørrelse; nogen Fyldighed, men ikke Fedme gjelder for et ikke ubetydeligt Fortrin. Legemlig Styrke er kun svagt udviklet, og nogen Færdighed eller Smidighed til Legemsøvelser er ei at bemærke. Deres hele Liv frembyder heller ikke Noget, der skulde kunne foranledige dem til at udvikle deres Muskelkræfter.

De tale ialmindelighed Armenisk, ihvorvel de ogsaa kunne tale flydende og correct Russisk, om end med en fremmed Accent; mærkelige ere følgende Benævnelser i deres eget Sprog: Rusland Rusastun. Kalmukerne Skwiutazi, en Muhamedaner Tadschik, KaukasusKoffkas, det sorte Hav Sjawzoff, det Caspiske Hav Kasviszoff, Wolga Idyl, Tiflis Typkis, Georgien Wraztun, Grækenland Chunaztun, Persien Parskastun.

Som Følge af den sig overalt udviklende Civilisation, er den største Deel af de astrakanske Armeniere — saaledes som nogle i Wolgaegnene boende, under de armeniske Handelsmænds Indflydelse staaende Stammer udtrykke sig — blevne til „Pranzuser“, der følge Parisermoderne og leve aldeles paa Europæisk; Mange holde dog endnu deres Nationaldragt i Hævd og Ære, og der gives neppe nogen Familie i hvilken der ikke findes enkelte Medlemmer der ere klædte paa gammeldags Viis, ligesom der heller ikke gives nogetHuus, i hvilket der ikke findes et Værelse, meubleret paa Armenisk, med Tepper og Hynder, om end alle de andre Værelser ere indrettede aldeles paa Europæisk.

Armenierinderne holde mere af Kaffe end af Thee, og i Dameselskaber, felv om Aftenen, maa der nødvendigviis serveres med Kaffe. Mændenes Yndlingsdrik er ugjæret Viin; de drikke hverken Rødviin, Rhinskviin eller Champagne, thi disse Vine ere overordentlig dyre og derfor naturligviis ogsaa baade skadelige og ildesmagende. Den ugjærede Viin derimod, der i Astrakan er at faae for Spotpriis, forener i sig alt, hvad der forlanges, den er billig, berusende og følgelig sund.

I Armeniernes Kjøkken findes ingen russiske Potter; de foretrække Kasseroller og Kobberkar. Deres Yndlingsret er den saakaldte „Kabab“, der tillades paa forskjellig Maade: Schisch-Kabab er saaledes Bedekjød i Stykker stegte paa Spid; Ljuli-Kabab eller Schich–lyk, er smaahakket Bedekjød der ristes over Ilden; Kasan-Kabab, Bedekjød afkogt i en Art Sauce med Løg og Frugter; endvidere „Dalma“, hakket Bedekjød, afkogt i skarp Sauce med Vindrueblade og serveret med Valle; undertiden afkoges den ogsaa med Æbler, Qvæder eller smaae Græskar. De Viindrueblade, der bruges til denne Ret om Vinteren, blive tidligere nedfaltede, og udvandede naar de skulle benyttes. Den i hele Orienten, fra Ægypten til China, fra Kasan til Calcutta, saa almindelige Ret Pillau, findes ogsaa hos Armenierne, men altid tillavet med lidt Safran, hvilket de i det Hele taget bruge til al deres Mad. De holde overhovedet meget af skarpe Sager; Løg, spansk Peber, Nelliker, Cardemomme o. s. v. forekommer i Overflødighed næsten i alle deres Retter. I Fasten ansees alt Kjød, ja endog Fisk og Krebs, at være forbuden Spise.

Som ovenfor sagt, gaaer den armeniske Nationaldragt mere og mere af Brug og Armenierne i Astrakan klæde sig efter europæisk Snit med streng Iagttagelse af Moderne. Herrerne synes dog ikke at kunne blive ret fortrolige med Kjolen, og Damerne vise sig endnu ikke overalt i Hat og Mantille. Endeel af de Ældre holde dog, som antydet, Nationaldragten i Agt og Ære, og ville ikke aflægge den. Denne Dragt, der for en 30 Aar siden var almindelig, bestod af følgende Dele: for ugifte Piger: en Schabik, en Særkaf couleurt, fordetmeste rødt Linned eller Silke, med lange, for Haanden vide Ærmer, udsyet med Snorer. I Brystet er den stærkt udskaaret, med en Split næsten til Midien. Endvidere Pochan eller Isar, lange Beenklæder til Anklerne, der forneden ere kantede med Sølvborter, snevrere end de persiske Qvinders, og enten af Silke, Linned eller simpelt rødt Bomuldstøi. Fodbeklædningen bestod i Aburschumi Silkestrømper med guldbroderede Strømpebaand, paa hvilke som oftest

Eierindens fulde Navn var indsyet, samt Maschik, eller Tøfler af couleurt Saffian, med meget høie Hæle. Kjortelen Archaluk var den almindelige asiatiske korte Yderklædning af Silke, enten eensfarvet eller broget, men stedse udsyet i alskens Figurer; den stod aaben i Brystet lige til Beltet; først her blev den sammenholdt med et sølvvirket Livbaand, en Snor, en Naal eller Knap. „Kapaen“, der var en anden Art Overkjortel af det bedste Stof med lange, vide Ærmer var heller ikke lukket i Brystet, men stod aaben, saavidt naturligviis, som den armeniske Piges Blufærdighed og Uskyldighed kunde tillade. „Dolomaen“ var den yderste Klædning, der lignede Japanetschkaen og kastedes ialmindelighed over Skuldrene; den var lang og de lange Ærmer der bleve snevrere ned mod Haanden, flagrede i Vinden. Pigernes Hovedpynt var eiendommelig, de flettede deres eget Haar i fem, sex Fletninger, fæstede ligesaa mange forlorne til og bandt Sløiser og Silkebaand i Enderne. Fletningerne hængte ned ad Ryggen, og jo længere de vare, desto skjønnere ansaaes Pigebarnet at være. I Ørerne bare de kostbare og efter asiatisk Skik uhyre store Ørenringe (**cyrga**).

De saakaldte „Woski“, ɔ: Guldmynter og Medailler af fremmed Præg, prydede de smukke Armenierinders fyldige Hals og Skuldre; tillige brugte de Armbaand „Kalbach“, og mange Ringe paa Fingrene. Om Hovedet viklede de et sort Atlaskes Tørklæde, hvis tvende lange og spidse Ender ogsaa hængte ned bagtil. Sløret „Tschadia“ bar rimeligviis kun de ældre Piger; det bestod i et stort Stykke hvidt Bomuldstøi, hvori de indhyllede sig fra Top til Taa uden dog at tildække Ansigtet; da de ikke forstode at bære dette Klædningsstykke smukt, saa saae det altid smagløst ud især bagfra.

Om Vinteren bare de en Peltsdoloma, og viklede et persiskShawl om Hovedet foruden det ovennævnte Silketørklæde. De gifte Koners Dragt var omtrent den samme; kun vare Schabik og Pachan altid blaae, og besatte med tykke Snore. Istedetfor en Archaluk bare de om Sommeren et kort Silkeliv uden Ærmer, med sølv- eller forgyldte Hegter, der kun hegtedes om Livet; ofte sattes heri desuden en stor Guld- eller Sølvnaal, hvori var indfattet Ædelstene. De gik ikke med Armbaand, Ørenringe eller forlorne Fletninger; men det var aldeles nødvendigt at de til deres Hovedpynt havde en „Tschawlik“, en falsk Tour, hvis Haar faldt glat ned over Kinderne ved Siden af Ørerne, for at det naturlige Haar ved Tindingerne kunde see rigere og mørkere ud. Ved Tindingen var der desuden befæstet en egen Prydelse, i Form af en Halvmaane, af Guld, besat med kostbare Stene, og fire Tommer lang. Et Par slige Smykker heed Dschinansir, og ved hver Tinding var enDschinanchu fæstet: under Hagen bandt man fra det ene Øre til det andet et bredt Perlesmykke kaldet „Uschuntschi“ (Skjæg), og over Hagen en Silsilæ af Guld og kostbare Stene, der var smallere end hiint. Om Halsen havde de Schinschil, Guldkjæder af forskjellig Art, men især sammensatte af Medailloner af støbt Guld af venetiansk eller af armenisk Arbeide efter venetiansk Mønster. Midt paa disse Medailloner var en Gutdplade, besat med Perler og kostbare Stene loddet til. Paa Hovedet bare og bære tildeels endnu de gifte Koner et lille Tørklæde af Sirts eller Silke, og derover enLetschik, et stort hvidt Tørklæde af Silke eller Musselin, der bagtil fæstes sammen med Naale, hvorhos det iagttages, at det ikke er Snipperne, men den brede Side der falder ned; over Letschiken bandtes endnu et Pandebaand.

Paa orientalsk Viis have ogsaa Armenierne stedse travlt med deres Rosenkrandse, og den erstatter dem baade Bøger og Aviser; dette gjælder dog kun de Ældre, thi de Unge, som heller ikke læse, fordrive Tiden med at spille Kort. Musik er ogsaa en af deres Yndlingsbeskjeftigelser; i Selskaber bliver der altid sunget og musiceret. Den, der er vant til europæisk Musik, kan imidlertid ikke ret godt finde sig i denne Musik, de synge ialmindelighed gjennem Næsen, og deres Melodier ere forfærdeligt vilde. De oprindeligearmeniske Instrumenter gaae mere og mere af Brug, og kun faa ere bibeholdte, f. Ex. Tschunzuren, en Art Balalaika med fem Metalstrenge, og Nazaraen, en Art Pauke, en Leerpotte hvorover der er spændt et Trommeskind. Af dette sidstnævnte Instrument har man ialmindelighed et Par, som en forsoren Armenier altid hamrer løs paa af alle Kræfter.

Deres Dandse ere deels de franske Quadriller, samt Polka, og deels egne Nationaldandse, navnlig Chirkuokoff og Gasmi. Den første er i Maneer som Kosakdandsen, og dandses af To, enten to Mandfolk eller to Fruentimmer med hinanden: den sidstnævnte Dands dandses enten af lutter Mandfolk eller lutter Fruentimmer, eller og af to og to af hvert Kjøn. De Dandsende bevæge sig i temmelig langsomme Trin fra et Sted til et andet, omtrent som i de russiske Nationaldandse og beskrive derhos alskens Figurer med Hænderne; snart løfte de dem gracieust

iveiret, snart sætte de dem mod Hofterne og snart brede de Armene ud mod Siderne.

I det Hele taget nærme de astrakanske Armenier sig Russerne mere og mere, og ligesom det allerede er paaviist, at de i flere Henseender have opgivet deres Nationalpræg, saasom i Dragt, Bohave, Levemaade o. s. v., saaledes er det en Kjendsgjerning, at de kun have beholdt faa Vedtægter tilbage, som ikke ere russificerede, og det endog saadanne, der falde paa det religieuse Gebeet. Frieriet skeer hos dem, som næsten overalt i Rusland ved Friersker. Brudeskue er sjeldent, fordi Alle ere indbyrdes kjendte. Trolovelsen finder Sted i Brudens Huus, uden Gjestebud. Bryllupet holdes ialmindelighed om Natten, sjeldent om Dagen. Ved Vielsen paahefter Præsten med det kirkelige Korssegl i Vox, Brudgom og Brud hver en Silkesnor, hvilken under særegne Bønner efter to Gange 24 Timers Forløb aftages dem ligeledes af Præsten, og indtil dette skeer forblive Søstre og Veninder Dag og Nat hos den unge Kone.

Nu tildags drive de omhandlede Armeniere slet ingen Handel paa Udlandet, og befatte sig heller ikke med Silkeavl eller Agerbrug. Flere af dem eie uhyre Capitaler, med hvilke de aagre, og som de udlaane paa Pant i rørligt og urørligt Gods; de, der ikke ere rige, drive deels indenlandsk Handel med Kalmukkerne og Kirgiserne af den indre Horde, deels beskjeftige de sig med Commissionshandel tilforskjellige Stæder, og deels med alskens Handel i Astrakan selv, samt med Salg af Varer fra Moskwa, Petersborg og Nischnei-Nowgorod. Nogle have ogsaa Farverier, Lysestøberier, Sæbesyderier og Garverier, og de Uformuende høkre og skakre som de kunne bedst.

De astrakanske Armenieres almindelige Charakteer er Fredsommelighed og Høflighed, ofte Tjenstagtighed, men undertiden ogsaa Hovmod og Opblæsthed; et livligt og belevent Væsen og stor Snuhed i Pengesager, er fælles for dem Alle. De have vel Modtagelighed for ydre Dannelse, men ingensomhelst Tilbøielighed til Kunster eller Videnskaber. En egen Art af Kronbønder i Wolgalavlandene danne Jurte-Tartarerne; de kalde sig selv Nogaiere og ansee sig for Efterkommere af den gyldne Hordes Nogaiere, Astrakans første Begrundere. Ordet „Jurte“ betyder en Bolig, og Benævnelsen Jurte-Tartarer betegner de Tartarer, der have faste Boliger. Deres Antal er ikke meget betydeligt, omtrent 10,000, der deels boe i Astrakans sydvestlige Forstad Zarowo eller Tiek, og deels i 14 Landsbyer i dens Omegn. Til Solænka, en af disse, høre desuden omtrent 100 Kibitker med henved 1200 Beboere, der om Sommeren drage om i de saakaldte „Matschager“, ɔ: det sumpige, tæt sivbegroede nordvestlige Kyststrøg af det Caspiske Hav. Med Undtagelse af disse sidste have de allesammen allerede fra gammel Tid af været bosiddende i deres Landsbyer. Beboerne af Tulugan maae imidlertid om Foraaret forlade deres Landsby og drage til de kundrowiske Tartarers Jorder, fordi deres Boliger sættes ganske under Vand ved Wolgas Foraarsflom. I Modsætning til de nomadiserende kaldes ogsaa de bosatte Tartarer Aultartarer.

Da den gyldne Horde ikke mere var, hvad den havde været, og dens forskjellige Stammer spredte sig over Steppen, nomadiserede Jurte-Tartarernes Forfædre, Nogaierne, om Sommeren ved Uralfloden, der i deres Sprog kaldtes Ajak, russisk Jaik, og gik kun sjeldent over Emba (Dschem, Jem eller Sez). Her fandtes en anden Nogaierstammes faste Leir, der hed Saraitschik. Jurte-Tartarernes Forfædre vare hverken denne eller Chanen af Kasan undergivne, ihvorvel de stundom bleve tvungne til at betale dem Tribut. Om Vinteren droge de til Wolga, hvor de paa Engsiden byggedesmaae Fæstninger, thi enhver Stamme havde i disse Tider sin faste Vinterleir og sin Sommerleir, der skiftede Sted.

De tartariske Ord „Sarai“ og „Orda“, der svarer til de russiske „gorod“ og „gorodok“, og til de kalmukkiske Ord „Urga“ og „Kuræ“ (hvoraf Kosakkerne have dannet deres „Kurer“) betyde egentlig Hovedleiren, hvor Stammens Anfører og hans Følge boe. Vinterleiren var som sagt fast, og derhos befæstet mod pludselige Overfald, eftersom den indeholdt alle Stammens Rigdomme, og saaledes let kunde friste en eller anden røversk Stamme. Befæstningsværkerne bestode i Palisader, Volde, Grave, Porte, Mure af Leer og senere af brændte Steen, og der byggedes ogsaa i en saadan Sarai et Karavanserai og en Moskee af Muursteen; det er ovenfor omtalt, hvorledes der indtil de senere Tider paa et Par Steder ved Wolga har existeret Ruiner af deslige faste Leire, og at man der navnlig har fundet endeel tartariske Mynter og andre Kostbarheder.

Foruden de der omtalte Steder har der ogsaa paa andre Punkter været deslige nogaiiske Sarais, og det

allervigtigste i denne Henseende har Astrakan selv været, som de indfødte Tartarer kalde Haider-Chan og endnu hyppigere Hadschi-Tarchan. En Hadschi af Familien Ali, ved Navn Tarchan, skal først have befæstet dette Punkt, der paa Grund af sin fordeelagtige Beliggenhed efterhaanden fik flere og flere Beboere. Paa flere Steder i det nærværende Astrakan paavises Levninger fra Tartarernes Tid, og de mange Hjerneskaller og Menneskebeen, som paa et bestemt Punkt komme tilsyne, angives at hidrøre fra deres „Masarker“ eller Begravelsespladser.

Tidligere deelte Jurte-Tartarerne sig i Ullusser eller Tabuner, der stode under de Ældste, hvilke Russerne kaldte Tabunaner. Hver saadan Ulluss havde sit eget særegne Navn, og benævntes desuden efter sin Tabunan. Der var i det Hele ni Tabunaner, af hvilke syv førte Titlen Aga, og to kaldtes Mursa.

Hver Familie — og ialmindelighed bestod en Ulusse af een Familie, undertiden af to — havde sit eget Tamga, der tjente som Stempel, Segl og Vaaben; men de brugtes dog ikke til at mærke Qvæget med; thi hertil havdes andre Tegn, som indbrændtes.

I hine Tider, da Ulusseinddelingen var i fuld Kraft, bestod der ogsaa en Adskillelse mellem Ulussefolk og Emeschfolk. Hine varedem, der indbyrdes dannede en Tuban, disse derimod de, der personligt stode i Tabunernes Tjeneste, og hvilke hos Kirgiserne kaldtes i den transuralske Steppe „Tulengü“ og hos Kalmukerne „Kötötschiner“.

Disse Jurte-Tartarers Jordegods ligger i forskjellige Afdelinger, deels ved Wolga selv og deels ved dens Arme. Det udgjør i det høieste 80,000 Desjætiner Jord, hvoraf kun den ene Trediepart er skikket til Dyrkning og Høbjergning, medens de øvrige to Tredjeparter ere fuldkommen øde og ufrugtbare. Skjønt deres Eiendomme paa mange Steder støde til Wolga, saa have de dog ingen Deel i Fiskerierne, men tjene i det høieste kun som Dagleiere derved.

Nogle af dem beskjeftige sig udelukkende med Qvægavl; men de der boe Astrakan nærmest lægge hovedsagelig Vind paa Havevæsnet og dyrke alleslags Grøntsager, navnlig Meloner og Græskar. Derhos befatte de sig ogsaa med Qvægdrift og tinge sig ud som Daglønnere, fordetmeste i Egenskab af Musurer (Matroser) ombord paa de Fartøier der seile paa det Caspiske Hav. De ere idet Hele taget velstaaende og kun Faae af dem befinde sig i Nød og Armod. I Omegnen af Astrakan indtil Saratow ligge de saakaldte astrakanske Kosakker, en særegen Hærafdeling, til hvilken Grunden lagdes for omtrent 100 Aar siden ved Oprettelsen af et Regiment paa 500 Mand, bestaaende deels af christnede Kalmuker, deels af Strelizerbørn, donske Kosakker, og Tartarer.

Disse Kosakker indtage nu en Strækning af henimod 800 Werster langs Wolga og ligge fordeelte i 13 Stanizer (ɔ: Landsbyer paa 100—200 Huse) og 6 forskjellige Commandoer, der indbefatter sex Cavalleriregimenter og et Artilleriregiment med tilsammen 7700 Mand. Alle de til denne Hærafdeling hørende Menige, samt Under- og Overofficerer ere anviste Jord til Dyrkning og Underhold, i det Hele 150,000 Desjætiner fruglbart Land. Den hele Befolkning, der findes paa denne Kosaklinie, udgjør Qvinder og Børn iberegnet, omtrent 16000 Individer. Kosakkerne drive Agerbrug og Qvægavl; de have Andeel i Wolgafiskerierne, men befatte sig ikkun dermed personligt, forsaavidt Fangst til eget Brug angaaer. I de store Fiskerier bortforpagte de deres Anpart, og Forpagtningssummen, der udgjør omtrent 16,000 Sølvrubler aarlig, tilflyder Kosakcorpsets almindelige Kasse.Alle Kosakkerne havde tidligere den Rettighed selv og af deres egen Midte at vælge deres Overordnede og at indskrænke dette Valg paa bestemt Tid. De holdt sig, som naturligt, herved i en stor Uafhængighed af Regeringen, og havde let ved at vise Opsætsighed, hvorfor ogsaa denne Rettighed blev dem berøvet, saasnart det nogenlunde kunde skee. Kun i enkelte Kosakstammer tages endnu de overordnede Officerer ud af Kosakkernes egen Midte, men overalt er det Keiseren der udnævner dem, og stedse paa Livstid. Denne Foranstaltning er ikke alene politisk begrundet, men ogsaa militairt, thi man har lagt Mærke til at Kosakken ikke egner sig til høiere Militairposter, og at han i det Hele taget fægter tapprere under fremmede Befalingsmænd end under sine egne.

Det er saaledes ikke alene forbi med enhver demokratisk Besættelsesmaade af Embedsposterne, men der er ogsaa ved keiserlige Patenter bleven oprettet en Arveadel blandt Kosakkerne, der tidligere vare Alle hinandens Ligemænd. Ansete Familer som f. Ex. Familierne Platoff, Grekoff, Krassnoff, Kutznetzow, o. f. v. have vel allerede i lang Tid existeret iblandt dem, men den nye Adel gjør ogsaa Fordringer paa den russiske Adels

Rettigheder. Da nu allerede i forrige Aarhundrede det tidligere bestaaende Fællesskab i Jordegods er hævet, saa begyndte denne Kosakadel i de donske Egne at stavnsbinde Livegne paa sine Godser, og de derved fremkomne Stridigheder angaaende Fællesjorderne have ledet til en Inddeling i 5 Districter, af hvilke det ene udelukkende var for Adelen, som fik Ret til at have Livegne.

Kosakkerne ere frie for Kopskat og for den dermed forbundne Recrutering, hvorhos de have Ret til at brænde Brændeviin, brygge Øl, jage, fiske, og fabrikere Salt til eget Behov. Regeringsmonopolerne gjelde overhovedet ikke for dem saavidt det kommer an paa eget Brug. Deres Forpligtelse bestaae i at gjøre Krigstjeneste med Hest og Vaaben; Løn og Forpleining for Mand og Hest, faae de kun i Tilfælde af Opbud, men derimod forsynes de stedse med Munition.

Kosakafdelingerne ere inddeelte i Regimenter, Batailloner og Batterier, og disse almindeligviis i 6 Sottner (ordret hundrede), smaae Escadroner eller Infanteri- og Artillericompagnier paa 120 til 150 Mand.Opbud skeer i forskjellig Hensigt og i større eller mindre Udstrækning, deels til Grændsetjeneste, deels til Polititjeneste i det Indre, deels til Donautjeneste, og deels til Krigstjeneste i Felten.

De deles i Tjenestepligts Henseende i 3 Klasser, en yngre, en ældre og en Reserveklasse; men den der antager at Kosakken ialmindelighed er krigersk, og fremfor alt tilbøielig til at færdes som Soldat, tager storligen feil. De Tider ere forlængst forbi, da han som yderste Grændsevagt bestandig maatte være paafærde mod Overfald, og Angreb, og med Undtagelse af den uralske og kaukasiske Linie, hvor der er endeel at tage vare, og hvor Kosakken holdes i en temmelig slap, men dog alligevel efter hans Begreber alt for streng Tjeneste, er han allevegne omgiven af fredelige Beboere, allevegne vant til et roligt Landliv og derfor allevegne stemt til Fredsommelighed og Ro. For nu at gjøre sig sin Tjenestepligt saa magelig og let som mulig, benytter han sig i udstrakt Grad af sin Ret til at stille for sig.

Naar nemlig en Stanitze opfordres til at stille et vist Antal Kosakker, saa komme samtlige Tjenestepligtige sammen. Skal nu f. Ex. en Trediedeel opbydes, saa gruppere de, der ikke have Lyst til at tjene, eller som ville fortjene noget som Stillingsmænd, sig Tre og Tre. Fritagelse for Tjeneste skeer da fuldkomment efter høieste Bud. Den ene siger: jeg giver den, der gaaer i mit Sted, saa og saameget, næste Mand byder mere, og saa fremdeles; den af de Tre, der til Slutningen staaer tilbage med det laveste Bud, maa afsted, men faaer saa ogsaa hvad de to Andre have budt. Da imidlertid denne Fremgangsmaade let foranlediger Misbrug, saa sees den ikke gjerne af Regeringen, ja dens offentlige Anvendelse skal i nyere Tid være bleven aldeles forbuden. Det hedder nu kun til de indkaldte Kosakker, idet den keiserlige Befaling fremvises, at Keiseren har befalet saa og saamange Regimenter skulle stilles, og at de til den Tid skulle være slagfærdige og dermed er den Sag afgjort. Regimenterne møde, men hvordan de ere blevne fuldtallige kommer ikke Regeringen ved. Den gamle Methode var forøvrigt meget indbringende, navnlig naar kun Faa skulde udtages, i hvilket Tilfælde ofte en halv Snees forenede sig om Budet, og naar det gjaldt Gardetjenesten i Petersborg, thi til denne antages kun de smukkeste ogbedst voxne Karle, og en saadan havde ofte flere Tusinde Rubler for at gaae i Tjeneste. Det er charakteristisk, at Pengene ikke bleve udbetalte, naar den der stillede sig var en Drukkenboldt, eller paa anden Maade en daarlig Karl, som ikke antoges at ville sørge for sin Familie, medens han var borte, men Pengene bleve da overleverede til denne.

Det falder af sig selv, at den beskrevne Maade at gjøre Militairtjeneste paa, i væsentlig Grad har bidraget til at demoralisere Kosakken som Soldat, og naar nu hertil kommer, at han allersjeldnest tiener som saadan, men oftest som Politisoldat eller Toldsoldat, er det naturligt, at han aldrig er meget at stole paa. Den Klage, som man derhos stadigen fører, over hans Lyst til at gjøre lange Fingre, og til at marodere hvor han blot kan komme afsted dermed, er grundet deels i hans militaire Demoralisation, og deels i et vist traditionelt Ubekjendtskab med ordentlig, folkeretlig Krigsførelse, thi ifølge hans Begreber er Krig og Plyndring eensbetydende. Kalmukerne, hvilke, som vi tidligere have havt Anledning til at antyde, nomadisere paa Wolgastepperne, ere i det 16de Aarhundrede komne fra Altaiegnene; de gik over Tobol, Jemba, Ural og tilsidst ogsaa over Wolga. De kalde, sig selv Eluth, og dannede tidligere med nogle andre mongolske Stammer, en sluttet Horde, „Derbun-Oiruth“, et

Forbund af fire Stammer.

Af dem, der saaledes havde taget Ophold i Wolgaegnene, vendte for omtrent et Aarhundrede siden Nogle tilbage til Altai, Andre droge vestligere ind i Rusland, og atter Andre bleve Christne og stiftede Levemaade. Hvad der derefter blev tilbage, udgjorde en broget Blanding af alle Stammer, og denne blev endnu større, da Wolgakalmukerne efter den store Udvandring i 1772, ikke mere fordeeltes stammeviis, men districtviis blandt de forskjellige Overhoveder. De udgjøre saaledes nu, 9 Districter, eller „Ulusser“, der ere sammensatte af alle de oprindelige fire Stammer.

En stor Deel af dem er Kroneiendom, og staaer under Overhoveder, som ere udnævnte af Regeringen, og underordnede Domainebestyrelsen i Astrakan. Andre Ulusser eies af saakaldte Noioner, ɔ: Adelige der nedstamme fra Kalmuker, og enkelte smaae Ulusser henregnes til og bestyres under de større. En egen Gruppe dannede saakaldte Matschager-Kalmuker, der holde sig ved det Caspiske Havs Nordvestkyst, og som nyde særegne Begunstigelser, især paa Grund af Trang og Armod, og som stadigen have Tilvæxt fra alle de andre Ulusser.

Fra gammel Tid bestod hos Kalmukerne den Skik, at samle frivillige Gaver, der kaldtes Alban, eller Nutugia-gharud, og som anvendtes i almene Øiemed. Senere forvandlede Stammernes Overhoveder disse Gaver til en Skat og anvendte denne vilkaarligt, i private og ikke i almene Øiemed. Regeringen afskaffede imidlertid for nogle Aar siden denne vilkaarlige Beskatning, og bestemte lidt over 3 Sølvrubler som den Sum, der skulde tilflyde Høvdingerne, hvad enten de nu vare udnævnte af Kronen, eller private, af hvert stattepligtigt Individ aarlig.

Den interessanteste men tillige den allervanskeligste Side ved Undersøgelsen angaaende et Nomadefolk som Kalmukerne, er Udforskningen af Nomadepladsen, og af det System, der følges ved Landstrækningernes Fordeling mellem Nomaderne. Man hører og læser saa ofte at disse Folk opslaae deres Telte idag her og imorgen der, at de vanke om paa Steppen uden Regel og Orden, og at de idag ikke vide hvor Skjebnen fører dem hen imorgen. Men i slige Talemaader er der ikke et sandt Ord.

Hvad kan Mennesket sætte mere Priis paa, end den Jordbund, der bærer og nærer ham? Antages det nu, at vi have at gjøre med halvvilde Nomader, og ikke med ganske vilde Folk, saa er det ikke let rimeligt, at de skulde ringeagte det Land, der er bleven dem anviist til Ophold og til Græsgange, i den Grad at de ikke brøde sig om hvorledes de behandlede det. Yttringer, som f. Ex. at man ikke kan vide hvilke Stammer der ad Aare komme til at nomadisere paa de og de Steder, fortjene ingensomhelst Opmærksomhed. Vil man blot see det Sande, faa er det her heller ingen vanskelig Sag, og der aabenbarer sig da hos ethvert Nomadefolk en streng Consequents og et regelmæssigt System.

Om Vinteren forblive Nomaderne fordetmeste roligt paa een Plet; de opreise deres Telte eller Boliger, omgive dem med en Indhegning, der optager deres Hjorder, og yder lidt Læ mod Storm og Uveir. Smaakvæget holdes tæt ved Teltene, Kibitkerne eller Jurterne, oggives enten Foder af Hø, eller slippes ud i Nærheden; Hornqvæg og Faar ere altid indenfor Indhegningen om Natten, kun Hestene gaae ude baade Dag og Nat.

Hvor der imidlertid er Græs nok, og hvor man ikke har Snee og Iisslag at frygte, der holde Nomaderne sig ikke stille ved Vintertide, men flytte fra Sted til andet.

Har nu en Nomadefamilie havt fast Vinterquarteer, saa bryder den op, saasnart Sneen er forsvunden og Foraaret er kommet. Den pakker sine Boliger og andre Sager paa Kameler, og i Mangel Heras, paa Oxer og Heste, samler sine Hjorde, og vandrer afsted, ad de Veie, som gammel Vane eller nedarvet Skik foreskriver dem.

Naar i det høieste en Strækning af to Werster er tilbagelagt, saa gjør den tartariske Aul, eller den kalmukiske Choton, (der begge betegne et indbyrdes beslægtet, eller ved andre Interesser forenet Samfund) Holdt. Mændene undersøge først om Græsgangene ere gode, og om Brøndene have tilstrækkeligt Vand, og naar Alt er befundet at være i Orden, saa skride de til deres Arbeide, nemlig at sætte Hjorderne ud paa Græs, og navnlig at skaffe Heste, Hornqvæg og Faar de bedste Steder. Qvinderne ere imidlertid beskjeftigede med at opslaae Boligerne, ordne Alt

indvendigt, lave Mad, og overhovedet at besørge Alt, hvad der hører til Huusholdningen; paa bestemt Tid malke de derpaa Hopperne, Køerne og Faarene, medens Mændene bringe Brøndene i Orden og vande Qvæget. Forøvrigt sysle Qvinderne med Alt, hvad der vedkommer Nomadelivet; de sye Klæder, forfærdige Skoetøi, valke Filt, lappe Teltene og sørge for allehaande fremtidige Forraad.

Efter otte Dages Forløb eller saa omtrent efter Omstændighederne, naar der ikke er mere Græs for Qvæget, bryder Chotonen eller Aulen op, flytter en 5 a 7 Werster videre frem og gjør atter Holdt. Paa denne regelmæssige Maade svinde Dage, Uger og Maaneder.

Henimod Slutningen af Sommeren er det yderste Punkt af den Vei, som de stadigt følge Aar ud og Aar ind, naaet, og de vende derpaa, i August eller stundom først i September om igjen, enten ad den samme Vei de kom, eller ad en anden, saa at de beskrive en ny Bue. Ved Efteraarets Slutning naae de atter deresVinterplads og medbringe rigeligt Vinterfoder, som de under deres Vandring have indsamlet.

Under disse Vandringer gjennemkrydses den Vei, som en Nomadefamilie tager, ofte af andre Grupper, men aldrig vil det falde nogen Nomade ind, at standse ved en anden Gruppes nedarvede Holdested, og det af forskjellige Grunde. For det Første indtager enhver Nomadegruppe frem for alle Andre den Localitet der tilkommer den, ifølge den første Besiddelsestagelses Ret, og ifølge den ved lang Benyttelse hævdede Brugsret; dernæst afædes Græsgangene aldeles trindt om de Steder, der lovligt tilkomme den, saa at de ikke ere til nogen Nytte for andre Grupper, og endelig er det saa aldeles uovereensstemmende med Nomadens simple patriarkalske Sæder, at bemægtige sig en Rettighed der ved Hævd og Sædvæne fra Arilds Tid tilkommer en Anden, at det end ikke i fjerneste Maade kan falde ham ind at tænke derpaa.

Ifølge disse gamle Vedtægter og Rettigheder er den hele Steppe omhyggeligen deelt mellem Ulusserne, og hver enkelt Familie i disse har atter sin bestemte Græsningsplads anviist. Den der har lært Nomadernes Liv, deres Sædvaner, Stederne for deres Nomadiseren o. s. v. at kjende, kan derfor ogsaa altid med Bestemthed ikke alene vide hvor en Ulusse, men ogsaa hvor en Familie, eller en ved større Antal af Medlemmer udmærket Green af en Familie til bestemt Tid nomadiserer. Som naturligt have disse Regler for Nomadelivet ogsaa deres Undtagelser, der ere betingede af mere eller mindre væsentlige Omstændigheder. Kalmukerne der tillige med nogle andre Stammer, nomadisere paa begge Sider af Wolga til Kuma- og Jegorlykfloden, iagttage nøie hine almindelige Regler. De fleste af deres Ulusser have deres Vinterquarteer ved Kumafloden og nogle ved Wolga eller ved visse Steppefloder.

Der gives blandt disse Kalmuker tre Stænder, som ere anerkjendte af den russiske Regering og som ere indbyrdes forskjellige ved de dem tilkommende forskjellige Rettigheder. Noionerne, der ere lige berettigede med Adelen, danne den første Stand; den anden bestaaer af Saissangerne, der efter det Trin, som de i Bestyrelsen indtage, nyde personlige eller arvelige Rettigheder, som Æresborgere.I tredie Stand indbefattes endelig de simple Kalmuker, der have de samme Rettigheder som Bønderne paa andre Steder. Men der gives ogsaa en fjerde Stand, Geistligheden. Kalmukerne ere som bekjendte Buddhister. Deres Geistlige maae ifølge Buddhalæren ikke indlade sig i Ægteskab. De kalmukiske Templer hedde Kuruler. Geistligheden deles i tre Grader: Ghelunger eller Magier af første Rang, Ghezuler eller Magiere af anden Rang, og Manschiker eller Lærens Disciple. Noionerne, Saissangerne, og de Geistlige opføres enkeltviis, men de simple Kalmuker familie- eller kibitkeviis paa Mandtalslisterne, og man kan i Gjennemsnit temmelig nøiagtigt anslaae en Kibitke til tre mandlige og tre qvindelige Individer.

Kalmukerne afrage deres Hovedhaar heelt rundt, to a tre Fingre bredt fra Panden til Nakken, det tilbageblevne Haar skille de i Midten, og klippe det ligesom Kosakkerne. Hage og Kinder rage de ligeledes, kuv Mundskjæget bliver staaende, men snoes aldrig. Gamle Folk lade deres Hovedhaar voxe, og flette det i en Pidsk. Næsten enhver Kalmuk bærer i venstre Øreflip en Ring, og ligeledes en, paa en af Fingrene.

Deres Hovedbedækning bestaaer af en med Faareskind kantet Hue, med fiirkantet Plade og i hvilken der hænger en rød Qvast. Qvinderne bære lignende Huer som oftest af blankt, eller med Sølv og Guld indvirket Silketøi og kantede med kostbart Peltsværk. Deres Haar skille de i Midten og flette det i to lange Fletninger, som de Gifte

kaste over Skuldrene fortil, de Ugifte bagtil og som de pynte med lange Haarpunge af sort Plyds; ere deres Fletninger ikke lange, saa forlænge de dem med Hestehaarsfletninger.

Saavel Mænd som Qvinder bære istedetfor Skjorte eller Særk, korte Trøier der naae til Beltet og aabne i Brystet, samt meget vide Beenklæder. Over hiin Trøie bære Mændene en kort Overklædning af blaat Nanking med et Bælte om, hvorhos de bruge Peltse, om Høsten og i fugtigt Veir af Hesteskind og om Vinteren af Faareskind eller andet Peltsværk, hvilke de efter som de have Raad til, forsyne med et mere eller mindre kostbart Ydertøi. Qvinderne bære en Overklædning af Sirts eller Silke, med et Silkebælte om, eller ogsaa bære de vide Overkjortler med opstaaende Krave, over hvilken den lange hvide Trøiekrave bliver slaaet ud, og disse Overkjortlerere enten af Nanking, Sirts, Silke eller Fløiel og blive sædvanligviis besatte med Snorer eller Silkebaand. Qvinderne sminke sig gjerne og bære Ringe, de Gifte paa Ringfingeren, de Ugifte paa Lillefingeren. Lommetørklædet hører absolut med, naar en Kalmuk, Mand eller Qvinde skal være i Stads.

De ere lidenskabelige Tobaksrøgere, og en kort, hjemmegjort Pibe er saavel Mændenes som Qvindernes uadskillelige Ledsagere overalt. Deres Spiser ere de samme, som de dem omgivende muhamedanske Stammers. Da Nydelsen af Brændeviin ikke er forbuden i deres Lære, hengive de sig i høi Grad dertil, og tillave det selv paa simpleste Maade af Hoppemelk eller anden Melk. Det kaldes „**Arsá**“ og bruges kun om Sommeren, thi om Vinteren drikke de helst Kornbrændeviin. Hestekjød spises af Alle, undtagen af Geistligheden, men det maa, ligesaa lidt som stærke Drikke, offres til Afguderne.

Svinekjød holde de meget af, men de faae det kun sjeldent, eftersom deres Nomadeliv ikke tillader dem at holde mange Sviin. De spise alskens Vildt, helst Vildsviin, og de synes i det Hele taget ikke at være kræsne paa Kjød, da de ikke forsmaae en selvdød Hest, naar det blot godtgjøres at den ikke er død af den siberiske Pest, hvilken de kalmukiske Lager, ifølge Buddhalæren ikke vove at behandle.

Til de foranstaaende af forskjellige Kilder øste Beretninger om Wolgas Lavland og dets Beboeres Leveviis, Sædvaner o. s. v., kunne følgende Skildringer af et Besøg hos en kalmukisk Fyrstinde, af et kalmukisk Afgudstempel, og af et kalmukisk Hestevæddeløb passende slutte sig, som indeholdende yderligere Bidrag til den omhandlede Folkestammes Charakteristik.

De førstnævnte tvende Skildringer skyldes den tydske Maler Kiesewetter; og den sidstnævnte en russisk Reisende.

Det omhandlede Besøg aflagdes hos Derbæternes Stamme, der indbefattede 10 til 12000 Telte, Kibitker eller Familier, der nomadisere paa Steppen i større eller mindre Afdelinger. Fyrstens Hovedleir bestod af tre Afdelinger; den første indbefattede Fyrstens Telte, Dommerens eller den høiere Adels, og i nogen Frastand den lavere Adels, og endeel af Almuens. I en „Stemmelængdes“ Afstand — Kalmukernes Maade at beregne en Distance paa, eller omtrent 100Favne borte — befandt sig de Geistliges Leir, samt Gudetempltet. Den tredie Afdeling, i tre Stemmelængders Afstand, indbefattede Bazaren eller Stedet for Kjøb og Salg.

„Ved min Ankomst til Hofleiren,“ fortæller Kiesewetter, „befandt den regerende Fyrste sig ved en fjern Afdeling af sin Horde, og jeg henvendte mig derfor til hans Minister, Overdommeren, der i Fyrstens Fraværelse førte Regeringen. Jeg fandt ham i Dommerteltet, der tillige var hans og hans Families Bolig. Han sad i Baggrunden ligeoverfor Indgangen paa en af flere, over hinanden lagte Filttæpper dannet Forhøining, under en Art Thronhimmel af rødt persisk Silketøi. Paa Sidevæggene hængte Trækander, Læderflasker med Melkebrændeviin, Kameelmaver, fyldte med Ost og flere Stykker Kjød af et nyslagtet Faar, i hvis Hud Ministrens Søn havde svøbt sig. Flere Dommere, der netop vare tilstede, sadde paa smaa Filttepper, og dannede deels i raadslaaende, og deels i dybsindigt tause Grupper, en heel Kreds af de fornemste Kalmuker rundt om en Kjedel med Theesuppe, der paa Gløder af tørret Gjødsel og Qvas, tillavedes midt i Teltet af flintskaaret Teglthee, Melk, Faarefedt og Salt. Gjennem den Røg og Os, der fyldte det indre Rum skimtede jeg af og til nogle af Grupperne. Dagskjeret, der alt imellem trængte ind igennem det runde Røghul i Taget, kastede et magisk, blaaligt Lys over Dommerne; men ofte blev det røde Gjenskin af Ilden under Kjedlen overveiende, saa at de Tilstedeværende afvexlende viste sig i rødt eller blaat Skjer, i klart eller dæmpet Lys, eller forsvandt i et mildt Farvespil bag Dampen.

Ministeren havde en hvid Faarepelts, og blaae Beenklæder med røde Striber, og smøgede gemytligt af en kort Pibe. Hans fyldige, blussende Ansigt, der beskyggedes af en laaden Peltshue, og hans venlige chinesiske Øine syntes at antyde, at han for Øieblikket ikke havde at kæmpe med nogen politisk Opposition. Ved Siden af ham paa Gulvet stod et Sandhuus af Leer og et Blækhuus af Træ; der laae ogsaa Lovbogen. Ministerens Frue i en blaae med rødt udsyet Klædning og en guul Kosakhue, samt en Qvinde med et Pattebarn paa Armen, holdt sig bag Thronhimlens Forhæng.

Ved min Indtrædelse var jeg gaaet to Skridt tilvenstre og havde der sat mig ned paa Gulvet med Benene korslagte under mig taus,og uden at hilse, thi saaledes fordre Skik og Brug det. En Kalmuk, der skulde tjene mig som Tolk, maatte ligge ved Siden af mig som en Kameel, paa Knæ med Hælene op under sig, fordi han ikke var fornem nok til at sidde paa den anden Maade. Man maa ikke tale strax, naar man træder ind i et Telt; kun den der har en Ulykke at melde, gjør herfra en Undtagelse. Endelig, efter nogen Tids Taushed, gav Ministeren min Tolk et Tegn til at Samtalen kunde begynde.

Den første Brug, som jeg gjorde af min Yttringsfrihed var, at jeg bad om Tilladelse til af og til at maatte lagge mig ned paa Gulvet, fordi jeg var nær ved at qvæles af Røgen, naar jeg sad opreist. Jeg fortalte derpaa om min Vandring fra Preussernes Land, om min Hjemstavn Berlin, hvor den preussiske Hordes Hofleir er, samt om mine mangeaarige Streiferier og Tog mellem forskjellige vilde og civiliserede Folkestammer. Jeg fremviste flere Malerier, som jeg hos forskjellige Folkeslag havde malet; blandt andre, tartariske Mænd med ragede Hoveder og lange Skjæg, og deres Qvinder med rødtfarvet Haar og Fingerspidser; russiske Bønder i couleurte Blouser, og en Pilegrim i et Kloster, der vare ifærd med at spise Suppe tilsat med Hampeolie; kydske Nonner med lange sorte Slør, og overgivne Bønderpiger, der kappes om at give en af Bryllupsgjæsterne et Kys, for den Foræring han har bragt; en pyntet til Skue udstillet Dalekarlebrud med sine Brudepiger, samt en tartarisk Brud, der tæt tilsløret og hemmelighedsfuldt føres til Brudekammeret.

„Deslige Charakteerbilleder — sagde jeg — vilde jeg ogsaa gjerne tegne hos Kalmukerne, og dertil udbeder jeg mig Ministerens og den høie Forsamlings Beskyttelse og Bistand. Naar jeg faaer endt mine Arbeider her vil jeg fortsætte min Vandring til Jordens øvrige Folkeslag, og endelig forene al Verdens Billeder i een Samling. Mangfoldige ere Skikkene allevegne; hvor de ere forblevne barnlige, der bidrage de endnu til Menneskenes Lykke; allergalest ere de hos dem, der tro sig allerklogest. I min Samling skulle Folkeslagene faae Leilighed til gjensidigt at lære hverandre at kjende; have de først gjort Bekjendtskab med hverandre, saa lære de ogsaa at elske hinanden, og naar de ret forstaae hinanden, saa lære de vel, til deres eget Gavn, endelig ogsaa sig selv at kjende.“Efter at jeg havde endt min Tale rykkede Raadsherrerne tættere sammen om Ministeren, idet Nogle sadde med korslagte Been, og Andre, der vare af lavere Rang, knælede som Kameler; kun de allerfornemste havde Lov til, efter Behag at lægge sig paa Ryggen eller paa Maven. Ministerens Hustru trængte sig ogsaa frem, for at understøtte min Bøn, hvilket jeg tydeligt kunde slutte af Udtrykket i hendes Ansigt, paa hvilket der netop faldt en klar Lysstraale. Forsamlingens Beslutning var imidlertid ikke ubetinget til min Fordeel. Et Foretagende som mit, var hidtil ikke forekommet her, og der fandtes intet Lovbud derom. Ministeren vovede derfor ikke at afgjøre Sagen, men foretrak at afsende et Iilbud til Fyrsten, for at indhente hans Bestemmelse, og indrømmede mig foreløbigt en Bolig hos hans Familie i Nærheden.

Iilbudet blev strax afsendt med fornøden Instruction, og jeg begav mig til den mig anviste Bolig; jeg havde imidlertid neppe naaet den, før jeg lagde Mærke til, at Ministerens Hustru ilede til Fyrstindens Telt, og strax derefter fik jeg Ordre til at sende hende nogle af mine Malerier. Efter en halv Times Forløb, fik jeg dem tilbage igjen, og saae umiddelbart derefter, en af Fyrstindens Tjenere paa en ædel Veddeløber at sprænge afsted i strakt Carriere hen over Sletten, samme Vei, som Ministerens Iilbud havde taget, aabenbart i den Hensigt, at komme ham i Forkjøbet. Jeg tvivlede nu aldeles ikke paa at mit Forehavende vilde lykkes, thi er man først saa heldig at faae det smukke Kjøn paa sin Side, saa er det ingen Sag at naae sit Maal.

Huusmoderen i den Familie, under hvis gjæstfrie Tag jeg skulde afvente min Skjæbne, fik strax travlt med at skaffe mig noget at spise. Hun tog et Lam ud af Hjorden, slagtede det i Teltet og lavede det til; imedens dette stod

paa, var min hele Person Gjenstand for den nøiagligste Undersøgelse, baade af Store og Smaae.

Den blev imidlertid afbrudt ved et Bud fra Fyrstinde-Moderen, der netop var kommen hjem fra en Ridetour, og nu ønskede at see Malerierne, der i en særdeles Grad havde behaget hendes ophøiede Datter, Fyrstinden. Jeg skyndte mig med at opfylde hendes Ønske, og havde kort efter, den Fornøielse at modtage et Tegn paa hendes Naade, hun sendte mig nemlig en Læderflaske med Melkebrændeviin,dog med den Besked, at jeg ikke maatte glemme at lade hende faae Flasken tilbage, naar jeg havde tømt den.

Næste Dag vendte de tvende Iilbud, bestøvede og paa skumdækte Heste tilbage, og jeg saae strax derpaa en lille Karavane at drage hen over Steppen. En Mand i en sølvbroderet Kaftan ledede en Kameel, der var belæsset med Bundter af rødmalede Stænger, Dækkener af Kameelhaar, Snore og andre til et Telt henhørende Gjenstande. Paa en tohjulet Karre befandt sig det fornødne Kjøkkentøi, der bestod i en Jerngryde, en Trefod og nogle Trækander. Bagefter Karren gik en Mand hvis Beenklæder vare blaae forneden og røde foroven, og som slæbte paa et fedt Faar. Karavanen leirede sig paa en Plads mellem Gudetemplet og Leiren, og inden faa Minutter var der reist et stadseligt Telt, som skulde tjene mig til Bolig. Fra Ministeren erholdt jeg nemlig Underretning om, at Fyrsten havde indvilliget i min Begjering, og saalænge mit Ophold varede, anviist mig en egen Bolig med alt Fornødent til Underhold. En Tolk og to Tjenere skulde staae til min Raadighed, og hver tredie Dag skulde jeg af Fyrstens Hjord have et fedt Faar, hvoraf Skindet imidlertid skulde tilfalde det fyrstelige Skatkammer.

Min Husstand var fuldkommen ordnet, da jeg tog min Bolig i Besiddelse. Midt i denne brændte en dygtig Ild under Gryden, og Tjenerne vare beskjeftigede med at flaae Faaret.

Medens Maaltidet blev tillavet indfandt sig flere Gjæster; det var fornemmelig Saadanne, i hvis Huusholdning der den Dag ikke blev kogt Mad, og som desaarsag havde speidet efter et rygende Nabotelt, og opdaget mit. Udenfor Teltet havde derhos Nabolagets Hunde, hidlokkede ved Duften af den fyrstelige Gave, samlet sig, og stak uafladeligt Snuderne ind under Teltdækkenerne ind gjennem Teltets Gitterværk. Tolken, der tillige var min Ceremonimester og Huushovmester, uddeelte uden Persons Anseelse Kjødet mellem de Tilstedeværende, saa at der kun blev meget lidet tilovers til næste Dag og vi snart vare nødte til selv at see os om efter et rygende Telt.

Mit første Arbeide bestod i at lave mig et Staffeli af røde Teltstænger og Snore, samt at ordne mine Farver, der ved flere Dages Ridt, vare komne i en forfærdelig Uorden. Derpaa lod jegFyrstinden bede om at give mig Audients, og om at vise mig den Naade at sidde for mig, for at jeg kunde male hendes Billede. Mit Ønske skulde imidlertid ikke gaae i Opfyldelse førend om et Par Dage, fordi Fyrstinden, hvilket en snaksom Hoffrøken i al Hemmelighed betroede min Afsending, først vilde pynte rigtigt op i sit Telt, og lade sig sye en ny Dragt.

Imidlertid havde jeg intet Andet at gjøre, end at indrette mig i mit Atelier, fordi det efter min Ceremoniemesters Mening ikke gik an, at male Nogen, førend jeg var bleven færdig med Fyrstindens Billede. Overhovedet, yttrede han, gjorde jeg bedst i, blandt Kalmukerne at iagttage en vis Rangfølge i mine Arbeider, og efter Fyrstinden at male Lamaen og Præsteskabet, derpaa Ministeren og Raadsherrerne, den høie og den lave Adel, og tilsidst Almuen. Efter denne Anordning, vilde jeg have været temmelig overlæsset med Arbeide, og ikke havt færre end en 100,000 Personer at male. For imidlertid ikke at fornærme Nogen, udkastede jeg en Plan til et Billede med Fyrstinden i Spidsen for sit vandrende Folk, der i Baggrunden tabte sig i Støv og Taage; den som da savnede sit Portrait, kunde jeg jo let gjøre begribeligt, at han befandt sig i en altfor stor Frastand, til at han allerede nu kunde være synlig.

Jeg var ikke ganske færdig med dette mit Udkast, da der traadte en Mand ind, og meldte os at en af Naboerne var død. Mine Folk fik nu travlt med at hænge Alt, haad der stod paa Gulvet op paa Væggene, og en af dem gik ud for at trække de smaae Teltpæle til hvilke Teltsnorene vare befæstede, op af Jorden. Derpaa stillede de sig i lige Afstand fra hinanden op mod Væggene inde i Teltet, løftede hele Bygningen nogle Tommer op, og bare den afsted. Jeg havde grebet mit Staffeli og min Malerkasse og fulgte med, uden at kjende Grunden til denne besynderlige Vandring, og uden at vide, hvor Atelieret med Maleren i vilde blive af. Gjennem den aabne Indgang bemærkede jeg at mine Naboers Telte ligeledes vare i Bevægelse, og frembøde Skuet af en vandrende Landsby.

Kalmukernes Telthytter ere meget sindrigt construerede; Træværket til dem bestaaer af flere hundrede i hinanden gribende Stokke, og danne et bevægeligt Hele, der kun med Strikker befæstes til smaae i Jorden nedrammede Pæle, der imidlertid hverken bidrage tilHyttens Form eller til at holde den sammen, saa at den bliver fuldkommen uafhængig af den Tomt, hvorpaa den staaer.

Vi bevægede os paa denne Maade nogle hnndrede Skridt fremad, gjorde saa Holdt og begyndte atter at indrette os, paa samme Fod som tidligere. Hensigten med det Hele havde kun været at komme lidt længere bort fra den døde Mand, som var bleven begravet i sin Hytte nnder nogle Stene.

Ved Begravelserne er sædvanligen en Præst tilstede, der under forskjellige Bønner og Ceremonier indvier Liget med hellige Tegn, for at Sjelen ikke til Straf for en uafsonet Forbrydelse skal efter Døden vedblive at være forenet med Legemet. Undertiden gjør man ogsaa en Flænge i Huden paa Liget, for at gjøre det let for Sjelen at slippe ud. Naar man er overbeviist om at Sjelen har forladt Legemet, bringes dette til Ro, ved Hjelp af et af de fem mongolske Elementer, Træ, Ild, Jord, Jern og Vand, og bliver enten nedgravet i Jorden, nedsænket i Vand, opbrændt eller tildækket med Stene; Valget af Begravelsesmaaden beroer paa den Afdødes Fødselsaar.

Kalmukernes Aar benævnes efter 12 Dyr, saasom: Muus, Hornqvæg, Tiger, Hare, Drage, Slange, Hest, Faar, Oxe, Høne, Hund, Sviin. Disse Benævnelser mangfoldiggjøres ved Tilføiende af et af de nævnte Elementer, saa at 60 Aar danne en Cyklus, hvori der ovenikjøbet afvexles i en mandlig og qvindelig Række. En Cyklus begynder nemlig med et mandligt Træ-Museaar; det følgende Aar bliver et qvindeligt Træ-Qvægaar: derefter kommer et mandligt Ild-Tigeraar, qvindligt Ild-Hareaar, o. s. v. Havde jeg fundet min Død blandt Kalmukerne, saa vilde mit Liig være blevet nedsænket i Vand, fordi mit Fødselsaar var et mandligt Vand-Hesteaar.

Ved min Ceremonimesters Hjelp var jeg velbevandret i Alt, hvad der angik kalmukisk Hofetikette, da jeg blev tilsagt at møde hos Fyrstinden. Med den Tillidsfuldhed, som Bevidstheden om at have vundet hendes Høiheds Naade indgav mig, jeg gik derhen med mine Folk. I Egenskab af Ceremonimester, aabnede denne Toget, iført en guul Kameelhaars Kaftan, besat med Sølvtresser, og vide blaae Beenklæder; paa hans fiirkantede Hue var der befæstet en rød Silkelap, hvori en paa Papiir skreven Bøn var indsyet som Talisman. Hans Læderbelte var rundt om besat med Sølvknapper, ogved det hængte en kort Kniv i et Læderfutteral og en Lædertobakspung. I venstre Haand bar han mit Staffeli, og med den høire hævede han i regelmæssige Mellemrum en lille Tobakspibe op til Munden. I nogen Afstand tom jeg selv, i Egenskab af kalmukisk Hofmaler, og bag efter mig gik de to Tjenere med Pensler, Palette og Malerkasse. Foran Fyrstindens Telt, der kun ved sin Størrelse udmærkede sig fremfor de øvrige, vaiede et lille hvidt Flag paa en rødmalet Stang. Da vi vare komne Teltet paa ti Skridt nær, gik mine Tjenere hver til sin Side af Indgangen, hvis Forhæng pludseligt blev draget tilside, og jeg traadte nu langsomt, med nedslaaede Øine ind igjennem Aabningen. Indenfor, tre Skridt tilvenstre fra Indgangen, var der bredt et lille Tæppe, paa hvilket jeg knælende nedlod mig.

Ved min Indtrædelse i Teltet havde jeg ikke kunnet lade være at synde mod Etiketten, idet jeg vovede et Øieblik at see op, ved hvilken Leilighed jeg bemærkede, at Fyrstinden sad midt imellem alle sine Hofdamer, ubevægelig og med nedslaaede Øine. Min Tolk var traadt ind bag efter mig, og havde taget Plads midt i Teltet blandt Tjenerskabet, der var beskjeftiget med at vedligeholde et Møgtørvebaal, som stulde opvarme Teltet.

I længere Tid herskede dyb Taushed. Fiin Levemaade blandt Kalmukerne byder, at man træder stille og lydløst ind i et Selskab, for ikke at forstyrre Samtalen eller Forretningerne; først efter at man har været tilstede i nogen Tid, og tilfulde har opfattet hvad der tales om, tør man blande sig i Samtalen. Denne Skik, der ligesom saa mangen anden er saare priselig i sin Oprindelse, er her efterhaanden bleven til en besværlig tom Ceremoni. Da endelig det Øieblik var kommen, at jeg, uden at være uhøflig, kunde see mig om, bemærkede jeg, at Fyrstinden allerede betragtede mig. Hun sad ligeoverfor Indgangen med korslagte Been, paa en lav Divan under en Thronhimmel med rødt Silketøi, der var prydet med brogede Baand. Over en sid Klædning bar hun en kort Kaftan af gult med Sølv og Guld indvirket Silketøi, hvilken sammenholdtes med et Sølvbælte. En rød fiirkantet Hovedbedækning, prydet med røde Fuglefjer, dannede en Art Krone, under hvilken hendes glindsende sorte Haar, tildeels indhyllet i sorte Fløielspunge, faldt ned paabegge Sider af Ansigtet, og endte i Fletninger med en

Tilsætning af Hestehaar. Foran Divanen stod Thronfølgeren, en Dreng omtrent paa fire Aar, klædt i en violet Silkekaftan, og ved Siden knælede to Hofdamer, i lange, blaae Klædninger, der over Brystet vare broderede med rødt Uldgarn. Tilhøire af Fyrstinden stod et Alter med Huusguder af Metal, klædte i forskjelligfarvede Dragter, og foran det befandt sig endeel smaae udskaarne Borde, paa hvikte der stode Offerskaaler af Sølv med Mad- og Drikkeoffre. Paa den anden Side vare Transportkister stillede ovenover hverandre og tildækkede med persiske Tæpper; lignende Tæpper laae ogsaa paa Gulvet. Den douce Musik af en Spilledaase, der lod til at være skjult under Fyrstindens Divan, lød over til mig.

Da Tausheden og Stilheden var forbi, tog Fyrstinden en Brodeerramme for sig paa Skjødet, og Hofdamerne gave sig ifærd med at opvikle Uldgarnet til hendes Arbeide. Jeg havde opstillet mit Staffeli foran mig og begyndte med et Udkast til Gruppen i Teltet, hvorpaa jeg først udførte Fyrstindens Billede. Under Arbeidet faldt det mig imidlertid meget besværligt at blive liggende paa Knæ, saaledes som Etiketten fordrede det, og jeg lod derfor allerærbødigst anholde om at maatte udstrække mine Been, hvilket ogsaa naadigst blev mig tilladt. Efter nogen Tids Forløb blev der serveret med Theesuppe i høie Trækander. En Tjener skjenkede Suppen i smaae Træskaaler, og bød den bestandig løbende paa Knæerne, omkring, efter at Huusguderne først havde faaet deres Part.

Fyrstinden havde knyttet en Samtale med mig om mit Fædreland og dets Herskerfamilie; men det gik kun langsomt, da den gode Tone fordrede, at der mellem Spørgsmaal og Svar hengik rum Tid; thi man maa her tænke sig vel om, for at man kan give kloge Svar, og for at Samtalen ikke skal blive til Pjat. Tolken taug nogle Minutter, inden han oversatte Fyrstindens Ord for mig, lige saa længe maatte jeg tøve med mit Svar, hvilket atter efter en lang Pause blev oversat for Fyrstinden. Under vor betænksomme Samtale var Spilledaasen udløbet, Tonerne fulgte langsommere og langsommere paa hinanden og truede med aldeles at forstumme, da jeg hørte, hvorlunde den atter blev trukket op. Jeg spurgte Tolken, om Nogen var skjult under Fyrstindens Divan, og ventede naturligviis at faaeet directe Svar paa Russisk; men han antog det for et officielt Spørgsmaal, og forelagde Fyrstinden det, hvorved den alvorlige Etikette for nogen Tid blev afbrudt, da hendes Høihed og Hofdamerne forgjeves gjorde sig Umage for at tilbageholde deres Munterhed. Fyrstinden havde tilbyttet sig Spilledaasen hos en armenisk Kjøbmand, og havde staaet i den Formening, at denne Opfindelse endnu ikke var kjendt af en preussisk Mand; men da hun saae, at hun heri havde taget Feil, fik den Hoffrøken, der dirigerede Musiken, Tilladelse til at krybe frem under Divanen.

Malerkunsten er forøvrigt ikke ganske ubekjendt hos Kalmukerne; Præsterne afbilde deres Afguder og Helgener, som de tilbede i tusindviis, med Vandfarver paa Papiir; men at tage En af, saa det lignede, det var hidtil ikke lykkedes. Fyrstindens Portrait vakte derfor almindelig Forbauselse; hun bad om at maatte beholde det, og meente, at jeg nok kunde male et andet, og allevegne fra kom Kalmukerne for at beskue Billedet af deres Herskerinde. Lamaen og Præsterne, Ministeren, Raadsherrerne og Enhver blandt Adel eller Almue, som jeg senere malede, følte sig i høi Grad smigret derved, og meente at jeg var den største Kunstner blandt Kalmukerne.

Efter at jeg var bleven færdig med Fyrstindens Billede i hendes Stadsdragt, aflagde jeg ogsaa et Besøg hos Lamaen. Han var overmaade glad derved, og følte sig meget smigret ved, at ogsaa hans Billede skulde forevises den store ubekjendte Verden, og ordnede selv med stor Omhu sine Omgivelser. Da han endelig sad for mig, bevægede han uafladeligt Læderne og fremmumlede Bønner, thi han vilde saa gjerne at jeg skulde male ham bedende. Høi Alder og hyppig Brug af Opium havde furet hans Ansigt, saa at det havde et vist Udtryk af Fromhed og Resignation. Han sad ligeoverfor mig i Teltets Baggrund, med korslagte Been paa en Silkedivan under en med Gudebilleder og andre saadanne Figurer bemalet Thronhimmel. Over en rød Messesærk med gule Ærmer, bar han det Geistligheden betegnende Silkebind, fra høire Skulder over Bryst og Ryg, og hans ragede Hoved var bedækket med en Peltshue, paa hvilket der sad en rød Klædeslap, hvori en paa Papiir skreven Bøn var indsyet.

Ved Siden af ham stod et Alter, med hans Huusguder, dervare stadseligt pyntede i Silke og Guldpapiir, og foran det stod, ligesom hos Fyrstinden, Offerskaale med Mad og Drikke. Ved Siden af Altret hængte nogle af de ovenomtalte Helgenbilleder, der vare ret net udførte paa chinesisk Viis.

Da jeg viste Lamaen nogle af mine Malerier, yttrede han, at jeg i mit Hjem vel maatte høre til Præstestanden. Jeg sagde ham i den Anledning, at Malerne rigtignok stedse havde staaet Præsterne bi, men at de dog udgjorde en egen Classe af Indviede, der for Menneskene synligtgjorde de oprindeligt usynlige Guder og Helgener.

Da jeg var færdig med Lamaens Billede yttrede jeg det Ønske, ogsaa at maatte male Gudetemplet, i hvilken Anledning tyende tilstedeværende Præster tvang mig til at knæle for Lamaen, for at erholde den til Tempelgangen fornødne Indvielse. Han vædede min Pande med undergjørende Safranvand, berørte mit Hoved nogle Gange med sin hellige gule Præstekrave, og førte mig under Klokkeklang og Paukelyd ud af Teltet.

Gudetemplets Omfang udgjorde omtrent 70 Fod, med en Høide af 15 Fod. Dets Træværk bestod af flere hundrede i hinanden kunstigt gribende rødmalede Stokke, der oventil løb sammen i en stor Træring, som dannede Røghullet. Den nedre Deel, der bestod af korsviis over hinanden fæstede Stokke, dannede et sammenhængende rundt Gitterværk af 6 Fods Høide, der let lod sig skyde sammen naar det skulde flyttes. Taget dannedes som almindeligt af længere Stokke, der med Læderremme vare fastgjorte til det Øverste af Gitterværket, og som endte i Huller i Træringen. Dette Gitter, der ikke er uligt et Fuglebuur, var ligesom alle de andre Kibitker, beklædt med tykke Kameelhaars Tæpper.

Efter de forskjellige Fester ere de kalmukiske Templer forskjelligt udpyntede; paa den Tid, da jeg aflagde mit Besøg, blev Foraarsfesten høitideligholdt. Allerede ved Solopgang lød den støiende Tempelmusik, der forkyndte de religieuse Ceremoniers Begyndelse. Præsterne havde forsamlet sig paa en Plads foran deres Telte, og droge i ordnede Rækker til Templet.

To Basunbærere med blottede Hoveder, aabnede Toget. Paa deres Skuldre hvilede den tykke Ende af den forsølvede Metalbasun, der var 7 Fod lang, og hvis rystende Toner kunde høres langt udi den uendelige Steppe. Selve Basunblæserne, klædte i Rødt, gik bagefter ved Basunens anden Ende, holdt i Mundstykket, og frembragte af og til, med stor Anstrængelse, nogle Toner.

En Gruppe af Skalmeiblæsere syntes at have deres egen Anfører. Denne brød sig aldeles ikke om, naar Basunblæserne kunde antages at have trukket Veiret tilstrækkeligt, for at kunne frembringe en ny Tone, men behandlede sit Instrument, der havde 6 Huller og gav 6 Toner, med stor Frihed, og angav efter Behag for sine Musici den Tone, de skulde istemme. De havde ogsaa deres Øine ufravendt fæstede paa ham, og naar han paa sit Instrument hævede Fingeren fra et Hul til et andet, saa gjorde de strax ligedan, for at opnaae samme Resultat. Nogle Paukeslagere, der holdt deres Instrumenter paa Stokke iveiret, hamrede løs paa dem med Faareknokler; af og til lod sig ogsaa en Conchatrompet høre, og enhver Pause, der tilfældigviis fremkom, blev udfyldt med skingrende chinesiske Bækkener, saa at der uafladeligt hørtes en musikalsk Hurlumhei.

Efter Musikeorpset fulgte Geistligheden i sine tre Classer med Lamaen i Spidsen. Den første Classe, Gholungerne, var fordetmeste iført skarlagenrøde Gevandter, og Nogle af dem bare en Art Krone paa Hovedet, paa hvilken var klæbet Billeder af forskjellige onde Guddomme. Paa Spidsen af hver Krone befandt sig en paa Papiir skreven Bøn, der var saaledes befæstet, at det som en Vimpel flagrede i Luften, hvorved de onde Guder formildedes. Den næste Classe, Ghezulerne, vare mindre kostbart klædte; Nogle af dem bare grønne sølvbroderede Kraver, eller korte Kapper, og Andre havde det røde Præstebind om sig. Tredie Classe, Disciplene eller Mandschierne, gik fordetmeste i Faarepeltse, men ogsaa paa deres fiirkantede gule Huer befandt sig bevægelige Bønner, for at aflede Gudernes Vrede fra deres Hoveder.

En af Præsterne havde til denne Høitid laant mig en hvid, med brede blaae Baand besat Faarepelts, samt et rødt ni Fod langt Præstebind, og med en Bøn paa Huen og min Malerkasse under Armen, turde jeg da frit følge Toget. Vi vandrede flere Gange langsomt omkring Templet, og holdt derpaa i bøiet Stilling vort Indtog gjennem dets lave Dør. Den høiere Geistlighed satte sig itvende Rækker ned paa de i Midten af Templet udbredte Tæpper; Musikanterne og Disciplene opstillede sig langs Væggene.

I Baggrunden ligeoverfor Indgangen stod Alteret, der var bedækket med et hvidt Silketæppe, udsyet med couleurt Broderi og indvirket med Guld. Paa en Thronhimmel ovenover det var Billedet af den himmelske Drage, der

styrer Torden og Lynild, at see. Paa Alteret stode forskjellige Afgudsbilleder, i malade Trænischer. Dschagdschamuni, den øverste Guddom, forestilledes i Skikkelse af en Qvinde, med meget store Øren. Ved Siden af stod Erlik Kan, en ond Gud, der i største Forbittrelse syntes at trampe paa en qvindelig Kalmuksjel, der laae udstrakt under hans Fødder. I den høire Haand holdt han en Tordenkile, som han slyngede ned mod Synderinden, og i venstre havde han en Klokke, der skulde forkynde hendes onde Gjerninger. Hans Hovedbedækning forestillede en Flamme, ud af hvilken der allevegne tittede Præstehoveder, og Beltet var dannet af de forskjelligste Ildgjerningsmænds Hoveder, trukne paa en Snor. Foran ham stod en bedende Gudinde med 8 Hænder og 24 Hoveder, der fyntes at ville formilde hans Vrede. Gudebillederne ere hule og fyldte med Asken og Benene af Ypperstepræster, som efter deres Død høitideligt ere blevne brændte.

Foran Alteret stod det sædvanlig udskaarne lave Bord, med Offergaverne. Disse ere hellige og maae kun, forsaavidt som de bestaae i Mad og Drikke, hvilket er almindeligst, nydes i særegne Sygdomstilfælde. To Sølvvaser, der stode paa dette Bord, vare fyldte med undergjørende Vand og prydede med Paafuglefjer i Form af Blomsterkoste.

Paa en i Jorden nedrammet Pæl foran Offerbordet stod Dætschiskaalene, hvori de daglige Offre, som Præsterne efter nogen Tids Forløb turde nyde, henlagdes.

To Halvballoner af Silketøi, der hængte paa hver sin Side af Alteret paa røde Stænger, tjente til at beskytte Guderne mod Regn og Solskin, naar de ved høitidelige Leiligheder fremvistes for Folket. Almuesmanden har ikke Adgang til Templet, men tør kun, krybende paa Hænder og Fødder, nærme sig til det, for at bringe sine Offergaver, i den Hensigt at formaae Præsterne at indlægge et godt Ord for ham hos Guderne.Paa begge Sider af Alteret, paa en Grund af rødt Silke, hængte malede Gude- og Helgenbilleder, i Rammer af couleurt Silkerøi, og forsynede med Forhæng. De gode Guder ere almindeligviis i rige Præstedragter, omgivne af Lys og Ild, fordi de beboe Himmellegemerne. Efter de kalmukiske Præsters Mening bestaaer Solen af Ild og Glas, og Maanen af Vand og Glas, men i hver af dem er der en Gud med straalende Ansigt. Stjernerne ere lysende Glaskugler, af hvilke de største ere tretusinde halve Armlængder i Gjennemsnit.

De onde Guder ere stedse fremstillede som frygtelige Uhyrer, og blive allermest dyrkede og tilbedte, thi de gode Guder kunne uforanderligt blot ville det Gode, men de onde Guder kunne dog formildes, og derfor er det nødvendigt at tilbede dem ivrigt.

Ved høire Side af Døren stod en Bønne-Maskine, dannet af en større og en mindre Trævaltse, der i en kunstigt udskaaret og ziirligt malet Kasse vare befæstede til en Spindel, og ved en Snor kunde dreies frem og tilbage. Den sættes navnlig i Bevægelse naar det er Uveir, Storm og deslige, der vidner om Gudernes Vrede. Valtsernes hule Rum ere fyldte med Bønner, skrevne paa Papiirstrimler, tæt sammenrullede, og stilede til hver enkelt Gud. Den øverste mindre Valtse indeholder Bønner til Guder af første Rang, og Indholdet af den større, er bestemt for Guderne af anden og tredie Rang. I Farens Øieblik sættes Bønnerne i Virksomhed, thi deres Bevægelse i Maskinen er efter Præsternes Mening ligesaa hensigtsmæssig, som Læbernes Bevægelse ved Bønnernes Fremsigelse. Foran Templet vaiede paa en rød Stang et Flag, paa hvilket der ligeledes var skrevet en Bøn. Det bad, naar det bevægedes af Vinden; jo stærkere det stormede, desto ivrigere og flittigere bad det, saa at det paa en vis Maade bliver overladt til de kalmukiske Guder selv, efter Behag at lade sig tilbede.

Efter at vi havde indrettet vort Sæde, som vi skulde blive paa den hele Dag, saa beqvemt som muligt, herskede der i nogle Minutter en dyb Stilhed i Templet. Derpaa tog Ypperstepræsten nogle af de Korn, som en Ghelung leverede ham, kastede dem iveiret, og hældte noget Safranvand i en lille Skaal, hvilket han bragte Guderne som Offer. Dernæst istemte en Bassanger en monotonSang, idet han, saa huult som det vel var ham muligt, frembrummede et Vers. Ved andet Vers gik han en Tone høiere, og sang paa denne Maade sin hele Scala igjennem, Vers for Vers. De andre Sangere stemte i med, saasnart som Omfanget af deres Stemme tillod det, indtil endelig alle Tilstedeværende kunde synge med. Efter nogen Tids Forløb saae Bassisterne sig imidlertid nødsagede til at høre op, fordi de ikke kunde gaae høiere, og nu maatte Disciplene til at fortsætte den høiere Scala. Endelig blev det saa fiint, at kun tre af de mindste Drenge kunde tage Tonen; de lagde Hovedet bagover,

satte en stjæv Mund op, trak Øienbrynene sammen, saa Panden lagde sig i Folder, og kvinkelerede; snart maatte imidlertid ogsaa to af disse give sig tabt, og nu qviddrede kun En endnu en Stund, saa fiint, som en lille Fugl. I dette Øieblik opstod en lydelig Mumlen; Præsterne havde grebet deres Rosenkrandse, der bestaae af 108 Smaakugler, og fremsagde hurtigt Buddhisternes helligste Bøn: „**om ma ni pad mä chom**“. Disse Ord have vel egentlig ingen Betydning, idetmindste kjende de kalmukiske Præster ikke nogen saadan, men de ere istand til at bringe den Bedendes Læber i en hurtigere Bevægelse, end nogensomhelst anden Bøn.

Rosenkrandsen havde tre Gange gjort sit Kredsløb mellem Fingrene, og antydet det 324de „**om ma ni pad mä chom**“, da to Mænd traadte ind i Templet med et Kar „Kumis“. Hver af de Tilstedeværende var forsynet med en Træskaal, som de havde havt gjemt i Brystet eller i et Klæde; heller ikke jeg havde glemt min, da jeg vidste, at en ægte Kalmuk ikke fjerner sig hundrede Skridt fra sin Bolig, uden at have sin Skaal med sig, for at han øieblikkelig kan deeltage i et Maaltid hvor et saadant tilfældigviis maatte frembyde sig.

Efter at vi havde offret til Guderne og selv drukket os en Slurk, bleve Skaalene gjorte rene. Mandschierne slikkede dem strax med Tungen, men de fornemmere Præster vidskede dem af med Tommelfingeren, og slikkede derpaa denne.

Jeg havde med mit Malerapparat taget Plads ved Siden af Bønne-Maskinen, fordi jeg derfra bedst kunde oversee det Indre af Templet, og udkaste en Skizze deraf. Præsterne beskjeftigede sig uafladeligt med Beden og Syngen, under mangehaande Fagter ogCeremonier; snart aftaltes Bønnerne paa Rosenkrandsen, og snart fremmumledes de efter Klokkeklang og Paukeslag; enkelte Gudebilleder bleve tilhyllede, og andre igjen afdækkede. Af Folket, nær og fjern fra, kom Enkelte langsomt krybende paa Hænder og Fødder til, rakte smaae russiske eller persiske Sølvmynter som Offergaver ind af Tempeldøren, og trak sig atter baglænds tilbage, dog ikke førend de af en af Præsterne havde faaet et Slag paa Hovedet med en sammenfoldet Præstekrave.

Præsterne havde vel fremsagt flere tusinde Bønner og Sange, og jeg havde allerede henkastet en stor Deel af Templet paa Lærredet, da der blev bragt et stort Fad med Kjødsuppe ind, hvorved vort Arbeide for en Tid blev afbrudt. Efter Suppen fik vi hver sit Stykke kogt Faarekjød, som vi spiste med Fingrene. Brød kjende Kalmukerne saa godt som slet ikke til, thi deres Nomadeliv tillader dem ikke Agerbrug. Kun en Art Kringler, som de undertiden tilkjøbe sig paa Markederne, nydes ved høitidelige Leiligheder til Thee.

Henimod Aften, da vi begyndte at blive trætte af at bede og at arbeide, blev der baaret flere Trækander ind med Theesuppe i. Efter at den var fortæret, tilkom Guderne endnu blot en Takkebøn, hvorpaa vi vilde have været færdige, ifald der ikke uheldigviis havde reist sig en stærk Storm. Nogle Præster gik ud, for med Touge at gjøre Templet rigtigt fast til de Pæle, der vare nedrammede i nogen Afstand fra det.

Ligesom Capitainen paa et af Storm truet Fartøi, saaledes uddeelte Lamaen her de fornødne Ordrer. Der blev opstillet andre Gudebilleder paa Alteret, rundt omkring paa Væggene blev der ophængt Helgenbilleder, andre bleve tilhyllede, og en Mand blev sat til Bønne-Maskinen. Enhver gjorde sin Pligt. Alligevel tog Stormen saaledes til, at jeg begyndte at blive bange for at den skulde tage hele Templet med sig; jeg skyndte mig derfor med at lukke min Malerkasse, og at indpakke min Skizze, forat jeg ikke skulde komme til at miste den, naar Originalen gik fløiten. Et heftigt Vindstød knækkede to af Sparrerne, og syntes at ville bane sig Indgang i Templet, men i dette Øieblik commanderede Lamaen Afsløringen af det fornemste Gudebillede, hvorpaa det lykkedes et Par af Præsterne at surre de knækkede Sparrer, og faae dem fastgjorte. Kort derefteropdagede jeg, at Flaget, der stod udenfor, og som hidtil med sin bedende Tunge havde vaiet dygtigt, nu havde viklet sig om Stangen, og var derved bleven stumt. Da jeg gjorde Maskinmesteren opmærksom herpaa, fik han travlt med atter at klare Flaget, medens jeg imidlertid holdt Bønnemaskinen igang. Vi gjorde Alt hvad Mennesket formaaer for at faae en Storm til at lægge sig, og det blev ogsaa stille igjen.“

*

En halv Snees Mile fra Astrakan paa Wolgas Engside, ligger en kalmukisk Landsby Tjumenowka, der tilhører Chanen for den Chutossoffske Ulusse, Fyrst Sered-Tschab Tjumenoff, og hans Brødre.

Hans længere Ophold i Udlandet, under det franske Felttog, og hans hyppige Samqvem med Russerne, havde skaffet ham megen Indsigt i, og Kuudskab til Landhuusholdningen i det civiliserede Europa, og overbeviist ham om Nødvendigheden af at indføre det Gode og det Gavnlige derved hos de ham undergivne Kalmuker. I Erkjendelsen af sin Pligt, gjorde han sig derfor megen Umage for at forbedre sine egne Besiddelser, og med Regeringens Understøttelse at bringe sine halvvilde Undergivne til en saa høi Grad af Civilisation som muligt. Man finder derfor allerede i hans Landsby et smukt lille Huus, en Have og flere europæiske landoeconomiske Indretninger, samt en fuldkommen europæisk Levemaade, medens der i hans Ulusse hersker Stadighed, Arbeidsomhed og Tilfredshed, — Egenskaber, der udmærke den fremfor alle de andre Ulusser.

Blandt de forskjellige Grene af Landvæsenet, er det imidlertid især Hesteavlen, som Fyrst Tjumenoff skjænker sin Opmærksomhed, saa at han derved allerede har vakt Keiserens Interesse, og af ham erholdt en Foræring af tre Hingster af arabiskt og engelsk Race, til Forædling af sit Stutteri.

En Gang om Aaret lader han ligeledes afholde Hestevæddeløb, som Gouvernementets fornemmere Embedsmænd og deres Damer, samt hans undergivne Kalmuker indbydes til at overvære. Det er et saadant Væddeløb, der beskrives af en russisk Reisende.

Fyrsten havde ved denne Leilighed indbudt et stort og etfornemt Selskab og gav om Aftenen før Løbet en Soupé i sit Huus; næste Morgen førte han sine Gjæster til den for Væddeløbet bestemte Plads, efter at han med dem underveis havde besøgt et kalmukisk Churul (Tempel) for at holde Gudstjeneste.

Tempelindretningen var den samme som den ovenfor beskrevne og Tjenesten foregik paa samme Maade. Ligeoverfor Indgangen stod Alteret med smaae forgyldte Gudebilleder, forestillende Burchaner ɔ: Huusguder; foran Alteret var Offerbordet med Offergaver, samt en Vase med Arschan eller Vievand.

De Geistlige af de forskjellige Classer, i deres gule Dragter med røde Okrimtsch eller Præstebind over Skuldrene, og med sorte Fløiels Huer paa Hovedet, paa hvilke fem Burchaner vare afbildede, og fra hvilke der hængte lange opløste Pidske af sort Silke, sad i tvende Rækker ti og ti ligeoverfor hinanden.

Tjenesten, der holdtes i det tungusiske Sprog, bestod i Bønner, Sang og Musik. Instrumenterne i det geistlige Kapel vare de sædvanlige kalmukiske, nemlig et stort Kobberbækken (Zang), smaae Pauker (Keïtschergeh), smaae Klokker (Choncho), en Art Oboe (Büschkuhr), smaae og store Trompeter (Gandama, og Biuræ), samt store Muslingeskaller (Dung), og Musiken var ligeledes den almindelige kalmukiske uden videre Melodi og Harmoni, vildt larmende og øresønderrivende.

Templet var opført paa samme Maade, som ovenfor beskrevet, og herfra gives der kun blandt Kalmukerne en eneste Undtagelse, idet der nemlig i Nærheden af Astrakan findes en Tempelbygning af Steen i chinesisk Stiil, med Buegange paa begge Sider, samt Taarne, fra hvilke Gudstjenesten, der kaldes Sal-el-elga, forkundes ved nogle af de ovenfor anførte Blæseinstrumenter.

Væddeløbet fandt Sted paa en i Nærheden af Wolga indrettet Bane. En Mængde Kalmuker og Russer fra Nabolauget havde indfundet sig ved dette hidtil fjeldne, og derfor længselsfuldt ventede Skuespil.

Banen havde et Omfang af 4 Werster 20 Sasher, der svarer til 3½ Fjerdingvei dansk, hvilken Strækning skulde tilbagelægges otte Gange, tilsammen altsaa 6½ danst Miil. Klokken 10, 48Minutter blev Signalet givet, og 50 med tarveligt Steppefoder opfødte Væddeløbere, redne af halvvilde Kalmukdrenge, satte afsted.

1ste

Omløb

tilbagelagdes

i 8½

Minut

2det

—

—

i 9

—

3die

—

—

i 8¾

—

4de

—

—

i 8½

—

5te

—

—

i 8

—

6te

—

—

i 7¾

—

7de

—

—

i 7¾

—

8de

—

—

i 7¾

—

Den hele ovenangivne Længde 6½ dansk Miil tilbagelagdes altsaa i 65 Minutter.

De Vindende vare sex, nemlig:

Nr. 1 en bruun Vallak 8 Aar gammel, Præmie: To Kameler, tre Heste og en Chalat af Klæde;

Nr. 2 en brunn Vallak, 5 Aar gammel, Præmie: To Kameler, og to Heste.

Nr. 3, en graaskimlet Vallak, 5 Aar, Præmie: En Kameel og to Heste.

Nr. 4, en rødskimlet Vallak, 7 Aar, Præmie: To Heste.

Nr. 5, en bruun Hoppe, 8 Aar, Præmie: En Hest.

Nr. 6, en graaskimlet Vallak, 10 Aar, Præmie: En Ko.

Saa lydige og villige de dresserede kalmukiske Heste ere, saa vilde og ubændige ere de i de frie Tabuner (Hjorder), saa at flere Mennesker behøves, for at holde en med en Arkan indfanget Hest fast, eller kaste den overende, da man ikke paa anden Maade kan komme paa Ryggen af den. Kalmukernes Færdighed i denne Henseende er beundringsværdig; en 14 Aars Dreng, kaster sig, naar han seer Snit dertil, hurtigt paa Ryggen af Hesten, og jager afsted paa den. Vild, stædig, slaaer den rasende ud til alle Sider, smider sig overende, og gjør sig al mulig Umage for at blive af med sin koldblodige Rytter. Men fast og urokkelig bliver denne siddende, holder sig i Manken, og jager afsted over Stok og Steen. Undertiden hænder det vel at Knegten ikke holder Pinen ud, falder af, eller og at han, som groet fast til Heften, ganske forsvinder afTilskuernes Synskreds, og i saa Tilfælde jager en anden øvet Rytter, med en opsadlet Hest efter ham, faaer fat i ham og bringer ham igjen tilbage.

En kalmukisk Hest er ikke smuk, den er meget mere klosset end en kirgisisk; dens Hovedværd bestaaer kun i dens Lethed, dens stærke Legemsbeskaffenhed, og dens ualmindelige Hurtighed. Ligesom alle Steppeheste, lade de sig bedre ride, end kjøre med, og tilbagelægge uden at standse indtil 100 Werster, eller 18 danske Mile, og dog er deres almindelige Næring kun det Foder, som de finde paa Jorden, ved Veien og paa Marken.

Et, for de her omhandlede nomadiserende Folkeslag ligesaa nødvendigt Dyr som Hesten, er Kamelen, og det turde derfor være af Interesse derom at meddele nogle Notitser. Dette Dyr er navnlig Kalmukernes fredsommelige og arbeidsomme Ledsager paa alle deres Steppevandringer. De astrakanske Stepper begunstige Kameelavlen i fortrinlig Grad, paa Grund af de der voxende mangfoldige Saltplanter og andre grovere Væxter, der fornemmelig ere skikkede til Kameelfoder. Kamelerne her have deels een, og deels tvende Pukler, og ere fordetmeste mørkegule, sjelden lyse. Den er saa blid og lydig at en 12aarig Pige kan styre den, og uden Møie faae den til at knæle, hvilket er nødvendigt, naar den skal læsses, og det er ikke sjeldent at den bærer Byrder paa 1600 Punds Vægt, og derover. Paa Vandringerne i Steppen, naar der flyttes fra Sted til Sted, er dette Dyr aldeles uundværligt for Nomaderne, thi det er i Ordets egentlige Forstand „Ørknens Skib" bærer sin Herres Kibitke og alt hans Løsøre paa sin Ryg, og vandrer uafbrudt ofte en halv Snees Mile om Dagen. Ved Flytningerne rides sædvanligviis Kamelerne af unge festligt klædte Piger, og de afgive i den lange Nomaderække, i Spidsen for

hvilken der drager en Rytter med Opbrudslandsen, et af de smukkeste, meest tiltrækkende Momenter. Ikke mindre malerisk er Situationen, naar der skal gjøres Holdt. Kamelerne knæle i tvende Rækker, Pigerne stige af, skynde sig med at aftage Byrderne, og i et Nu ere Kibitkerne reiste; saasnart dette er gjort, stige de tilhest, og begive sig ud i Omegnen for at skaffe Brændsel tilveie. Nu vise de sig, som øvede behændige Ryttersker;piilsnart fare Hestene afsted, men Pigerne sidde som støbte til dem, bøie sig saa ned, og tage let og behændigt deres henkastede Hue op, den ene Gang efter den anden.

*

Sextende Capitel.

Vi vende nu tilbage til vore Reisende, som vi forlode paa Veien til Astrakan.

I Nærheden af denne Stad blev Egnen stedse livligere og livligere. Man kom forbi flere paa begge Sider af Veien beliggende større Gaarde og Viinhaver, i hvilke de fortrinlige astrakanske Druer bleve dyrkede, og kom derpaa til en tartarisk Landsby, der ligesom en Forstad til Astrakan, ligger langs Flodbredden, indtil endelig Staden laae udbredt hiinsides den mægtige Strøm, skjønt næsten dækket af de for den liggende Fartøiers Master, høit op over hvilke den hvide Domkirke hævede sig.

Ved Overfartsstedet laae efter General-Gouverneur Ossipoffs Befaling, en Dampbaad, der skulde føre dem over, og under Salut, samt modtagne af en stor Forsamling, som de usædvanlige Foranstaltninger havde hidkaldt, stege de Reisende i Land i Astrakan og bleve strax i fiirspændige Vogne, som ligeledes stode parate, bragte til den dem anviiste Bolig i et Huus der tilhørte en riig Kjøbmand ved Navn Federoff, hvis Formue ansloges til 3 Millioner Rubler. Den Etage der var bleven indrettet for dem, bestod af endeel prægtige og velvedligeholdte Værelser tilgaden, samt af endeel mindre tilgaarden, der imidlertid vare ligesaa usle og forfaldne, som hine vare stadselige.

Astrakan er ikke folkerig; den har nu neppe 45,000 Indvaanere, men skal for et Aarhundrede siden have havt henimod 70,000. I de sidste Sekler har den i det Hele taget været forskjellige Skjebnens Omskiftelser undergiven. Efter at den en Tidlang havde hørt til det af Batu Chan grundede Rige Kaptschak, blev den i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede Hovedstaden i et uafhængigt Rige af samme Navn; halvandet Aarhundrede senere begyndte den piilsnart fare Hestene afsted, men Pigerne sidde som støbte til dem, bøie sig saa ned, og tage let og behændigt deres henkastede Hue op, den ene Gang efter den anden.

*

Sextende Capitel.

Vi vende nu tilbage til vore Reisende, som vi forlode paa Veien til Astrakan.

I Nærheden af denne Stad blev Egnen stedse livligere og livligere. Man kom forbi flere paa begge Sider af Veien beliggende større Gaarde og Viinhaver, i hvilke de fortrinlige astrakanske Druer bleve dyrkede, og kom derpaa til en tartarisk Landsby, der ligesom en Forstad til Astrakan, ligger langs Flodbredden, indtil endelig Staden laae udbredt hiinsides den mægtige Strøm, skjønt næsten dækket af de for den liggende Fartøiers Master, høit op over hvilke den hvide Domkirke hævede sig.

Ved Overfartsstedet laae efter General-Gouverneur Ossipoffs Befaling, en Dampbaad, der skulde føre dem over, og under Salut, samt modtagne af en stor Forsamling, som de usædvanlige Foranstaltninger havde hidkaldt, stege de Reisende i Land i Astrakan og bleve strax i fiirspændige Vogne, som ligeledes stode parate, bragte til den dem anviiste Bolig i et Huus der tilhørte en riig Kjøbmand ved Navn Federoff, hvis Formue ansloges til 3 Millioner Rubler. Den Etage der var bleven indrettet for dem, bestod af endeel prægtige og velvedligeholdte Værelser tilgaden, samt af endeel mindre tilgaarden, der imidlertid vare ligesaa usle og forfaldne, som hine vare stadselige.

Astrakan er ikke folkerig; den har nu neppe 45,000 Indvaanere, men skal for et Aarhundrede siden have havt henimod 70,000. I de sidste Sekler har den i det Hele taget været forskjellige Skjebnens Omskiftelser undergiven. Efter at den en Tidlang havde hørt til det af Batu Chan grundede Rige Kaptschak, blev den i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede Hovedstaden i et uafhængigt Rige af samme Navn; halvandet Aarhundrede senere begyndte denforbittrede Kamp mellem Russere og Tartarer, der skulde befrie Czarernes Land fra Undertrykkernes Aag. I 1554 bemægtigede Ivan den Skrækkelige, deels ved Forræderie og deels ved Magt sig det Caspiske Havs Chanat, og var den Første af alle Storfyrster, der antog Titel af Konge af Astrakan og Kasan. Denne for det russiske Rige saa vigtige Erobring, blev indlemmet i de russiske Besiddelser, og bevirkede at de tilgrændsende Folkeslag enten underkastede sig, eller bortvandrede. Fra den Tid af hørte Astrakan til Rusland, men tabte efterhaanden den Velstand og Betydning, som under den gyldne Hordes Herredømme havde gjort den saa berømt.

Femten Aar efter Erobringen foretoge Tyrkerne i Forbindelse med de krimske Tartarer, en Expedition mod Astrakan, men den mislykkedes, idet den tyrkiske Armee for størstedelen omkom i Stepperne. I 1670 var Astrakan Scenen for en kort, men blodig Revolution, idet den tidligere omtalte Oprører Stenka Razin bemægtigede sig Byen, lod en Mængde Mennesker nedsable og vakte en Tidlang alvorlig Frygt hos Rusland. I 1692 og 93 blev Staden hjemsøgt af Pesten, der bortrev 16,000 Mennesker; i 1705 blev den udsuget af Strelizerne, i 1719 plyndret af Perserne, og i 1767 saagodt som aldeles lagt i Aske. For Tiden er det tartariske Riges gamle Hovedstad kun den fornemste By i et Gouvernement, der vel har et Fladerum af 4000 Qvadratmile, men ikke mere end 390,000 Indvaanere, hvoriblandt 200,000 Nomader.

Uagtet Astrakans forholdsviis ringe Befolkning, vil man dog neppe finde nogen By, hvori der lever en saa blandet Folkemængde, som Handelsinteresser have bragt sammen, fra de fjerneste Egne af Europa og Asien. Foruden Russere, der udgjøre den mindste Halvpart af Indvaanerne, Kosakker og andre bosatte Europæere, findes her saaledes: Armeniere, Tartarer, Georgiere, Bucharer, Chivensere, Truchmenere, Persere, Hinduer, Kirgisere og Kalmuker; og følgelig saavel Christne, som Muhamedanere, Brama- og Buddhabekjendere. Ogsaa Jøder leve her, men ikke mange, da de ikke ret godt kunne bestaae ved Siden af Armenierne, der med dem have en saa stor Charakteerlighed.

Vore Reisende havde strax, Dagen efter deres Ankomst, Leilighed til at gjøre Bekjendtskab med denne brogede Blanding, da en heelDeel Personer gjorde Humboldt deres Opvartning, forestillede den ene efter den anden af General-Gouverneuren. Først kom Stadens Borgemester og Kjøbmandslaugets Oldermænd, der efter russisk Skik, bevidnede deres Ærbødighed, dog ikke som sædvanligt ved Salt og Brød, men ved Gaver af Frugter, saasom Viindruer, Blommer, Pærer og Æbler, samt Kager og Salt. Derpaa kom de Adelige, Garnisonens Officerer, og saa Deputerede fra Armeniere, Persere, Hinduer, Tartarer o. s. v.

Armenierne ere som ovenmeldt de talrigste blandt Astrakans asiatiske Beboere. Ved Humboldts Nærværelse bare de endnu for størstedelen deres Nationaldragt, men denne have de som sagt, idet Hele taget senere ombyttet med Klæder af europæisk Snit. Perserne vare næsten Alle høie og smækkre Folk, med smalle Ansigter og sort Skjæg. De bare to Kaftaner over hinanden, der fortil vare aabne og sammenholdtes med et Belte; den underste var af blomstret Sirts, og den yderste af eensfarvet Tøi, almindeligviis blaat Klæde: Ærmerne vare lange, de underste tætsluttende, de yderste opsplittede, og som oftest løst nedhængende; deres Fodtøi bestod af brogede uldne Sokker og Lædertøfler, og paa Hovedet havde de høie Peltshuer. Hinduerne som dengang kun i ringe Tal vare tilstede og af hvilke Ingen nu findes bosatte i Astrakan, vare ligeledes høie og magre Folk i lange hvide Kaftaner og med hvide Turbaner; Tartarerne var ikke forskjellige fra de øvrige i Rusland boende. De udgjøre hovedsageligt Befolkningen, thi Kosakkerne fra Stanitzerne paa Veien til Astrakan, samt Kalmukerne og Kirgiserne fra Steppen, sees vel hyppigt paa Gaderne, men komme kun midlertidigt til Byen, ligesom de øvrige ovennævnte Asiatere.

Astrakan ligger paa Nordsiden af en Øe i Wolga og har sin største Udstrækning fra Øst til Vest. Den deles i Fæstningen (Kreml) den hvide By (beloi Gorod) og Forstæderne eller Sloboderne. De to førstnævnte ligge saa

høit, at de ikke ere udsatte for at oversvømmes af Wolga, hvilket derimod ikke er Tilfældet med Sloboderne. Kreml, der tidligere tilligemed den hvide By var omgivet med en Muur, er egentlig kun en rummelig Plads, paa hvilken Domkirken, et Kloster, Garnisonens Kaserner, og endeel Steenbygninger ligge; ogsaa i Byen findes endeel Huse as sidstnævnte Slags, men de flesteBygninger ere af Træ, og intetsteds ere Gaderne brolagte. I Sloboderne findes kun lutter Træhuse. En af disse Forstæder, den gammelarmeniske, skilles fra Kreml ved en 1200 Favne lang Kanal, der forener Wolga med dens nordostlige Løb Kutum, og som er til største Fordeel ved Ud- og Indskibning af Varer, hvorfor den ogsaa, uagtet den egentlig er anlagt af Regeringen, vedligeholdes og istandsættes af Private. Der er langs med den plantet Piletræer, men de føre paa Grund af den saltholdige Jordbund og Vinterstormene, kun et kummerligt Liv.

En af de mærkeligste Bygninger i Astrakan er den store Domkirke Uspenskoi Sobor. Den blev bygget i Aaret 1696 af Metropolitan Samson, paa egen Bekostning, og er som de fleste russiske Kirker, en fiirkantet Bygning, med fem, med Kors forsynede Kupler, en større i Midten, og fire mindre paa Hjørnerne; Udførelsen er dog her skeet efter en større Maalestok, end sædvanligt i Rusland. Indvendigt er den rigt, men ikke smagfuldt decoreret, og paa Grund af de tykke Mure, og de mægtige Piller, der bære Hovedkuplen, er den ved sine forholdsmæssigt smaae, og for høit værende Vinduer, temmelig mørk. Den eier mange Kostbarheder, blandt andre et meget rigt forgyldt Mariebillede, en 98 Pund tung Døbefont af Sølv, og en heel Mængde guldbroderede, med Perler besatte tildeels ældgamle Messesærker, og Erkebiskopshuer. Foruden denne Domkirke findes i Astrakan 19 græske og 4 armeniske Kirker, hvilke sidste staae under en særegen Biskop. Af tartariske Gudehuse eller Mescheds gives der 16, de fleste af Træ og kun faa af Steen.

En af de interessanteste Bygninger i Astrakan er forøvrigt en lille afsides liggende Kirke, som man mener fra Ivan den 4des Tid. Dens aldeles mauriske Architectur, er oversaaet med en Mængde for en Kunstner særdeles interessante Enkeltheder, men den er desværre allerede forlængst forladt og benyttes som Varemagasin.

Astrakans Lazareth ligger paa en særegen Øe, 75 Werster fra Wolgas Munding. Førend det anlagdes her, havde man allerede paa forskjellige Steder, oprettet et saadant, men stedse været nødt til at forlade det paa Grund af slet Beliggenhed, indtil endelig hiint Sted blev fundet hensigtsmæssigt, i hvilken Henseende det fortælles, at der er bleven fundet et gammelt Document, som viiste at Peter denStore under sit Ophold i Astrakan, netop havde bestemt den omhandlede Øe, der efter flere uheldige Forsøg valgtes, til Plads for et Lazareth.

Brolægning er som sagt en ukjendt Ting i Astrakan; Gaderne ere sandede, ligesom hele dens Omegn. Om Sommeren ere de den hele Dag igjennem næsten øde, paa Grund af den stærke Solhede, der ofte stiger indtil 30° R. og derover, men man kan ikke let tænke sig et livligere og mere malerisk Syn, end det der frembyder sig, naar henimod Aften den hele By vaagner af sin Døs, de tomme Gader fyldes, og Enhver iler ud for at nyde den friske kjølige Aftenluft. I alle Døre vrimler det af Nysgjerrige, Forretningerne begynde, Boutikerne fyldes med Kjøbere, i Gaderne, paa Broerne og paa Quaierne bølger en blandet Menneskemasse af alle Racer, og med de forskjelligste Tungemaal mellem hinanden; paa Kanalen færdes Kaiker ladede med Frugt, Droschker, Calecher og Ryttere kappes med hinanden i Hurtighed og Pyntelighed, kort den hele By erholder et festligt Præg, der forbauser den Reisende og drager ham med sig. Han finder paa en Maade her samlet, hvad han hidtil kun enkeltviis har seet og følt.

Ved Siden af en tartarisk Bolig, ligger en stor Bygning, som Tiden har sværtet og hvis Spidsbuer, og halvt udslettede Figurer, minde om Middelalderen. En europaisk Boutik udfolder sin Rigdom af Varer ligeoverfor et Karavanserai; den prægtige Domkirke dækker med sin Skygge en lille Moskee med dens Springvand; paa en maurisk Balcon sees en Gruppe europæiske Damer, der minde om Paris, medens en hvid Skygge glider hemmelighedsfuldt hen under et gammelt Palais Buegange. Enhver Modsætning er her forenet, og gaaer man fra det ene Qvarteer til det andet, saa har man allevegne fra samlet en Mængde af de meest forskjelligartede Jagttagelser og Erindringer. Russerne ere ogsaa stolte af Astrakan, som en By, der har en ganske anden Alder at opvise, end deres fleste andre Byer, og hvor man ikke plages af den gamle Eensformighed og systematiske Regelmæssighed, som man ellers møder allevegne i Riget.

Paa Stadens høieste Punkt har man boret efter Vand, men uagtet man borede til en Dybde af over 250 Alen, fik man dogikke Vand; derimod traf man paa Kulbrinte, der brændte i flere Uger, og spredte et stærkt Lys.

Det astrakanske Clima er tørt og meget varmt. I over tre Maaneder af Aaret falder Thermometret sjelden under 28° R. om Dagen. Denne Hede der gjøres endnu føleligere ved den sandige Jordbund, sløver Aand og Legeme, og forklarer tilstrækkeligt Beboernes overordentlige Ladhed og Uvirksomhed. Som Følge af Luftens Tørhed faaer imidlertid Atmosphæren ogsaa en Reenhed, der vilde vække en Malers Beundring; samtlige Gjenstande erholde en varm Tone og en Skarphed i Linierne, der minder om Italien. En stor Plage saavel for de Indfødte som for de Fremmede, er den Mængde Myg og andre Insecter, der paa mange Tider af Aaret fylde Luften. Alle Forholdsregler imod dem udrette intet; forgjeves omgiver man sig om Natten med Flor, forgjeves beqvemmer man sig om Dagen til et fuldlomment Mørke, deres Angreb lade sig ikke afparere, og der er intet andet for, end taalmodig at finde sig i Ondet.

Ingen Stad i det østlige Europa har spillet en saa vigtig Rolle i Handelsforholdene med Asien, som Astrakan i sin Tid. Beliggende ved Mundingen af den største seilbare europæiske Flod, stod den i Forbindelse med det Indre af Rusland, ved det Caspiske Hav med Turkmenien og Persiens nordlige Egne, samt ved Don med Sydrusland og Kyststrækningerne ved det Asowske og Sorte Hav. Med slige Kilder til Rigdom, maatte Astrakan naturligt blive en af Hovedpladsene for den indiske Handel i Middelalderen, førend endnu Søveien til Ostindien var funden. Henimod Midten af det 13de Aarhundrede, efter at Riget Kaptschah var grundet, udviklede sig den indiske Handel paa det Caspiske Hav, hvilken forøvrigt ikke synes at have været ganske fremmed for Petschenegrene, Tartarernes Forgængene paa Krim. Astrakan paa den ene Side, og Soldaia ved det Sorte Hav paa den anden Side, blev Tartarernes tvende store Hovedpladse, og ved Karavaner der droge langs Wolga og Kuban, tiltuskede de sig Asiens og Europas Producter. Fra Soldaia gik de indiske Varer til Constantinopel, hvorfra de enten forsendtes til Provindserne, eller hvor de opkjøbtes af Kjøbmænd fra alle Europas Egne. Senere, henimod 1280, da Genueserne kom i Besiddelse af de krimske Kystpunkter, mistede Soldaia sin Betydning, og Kaffablev den meest blomstrende Handelstad i disse Egne. Handelsforholdene med Indien fik paa denne Tid forøget Vigtighed, navnlig da Genueserne efter at Riget Kaptschak var bleven opløst under Hadschi Dewlet Girei, bleve Herrer i Tana ved Don. Den hele Handel med Kryderier, Apothekervarer, Silketøier og andre orientalske Producter kom snart i Hænderne paa disse driftige og uforfærdede italienske Kjøbmænd, hvis Forbindelser udstrakte sig over det Caspiske Hav, og den persiske Havbugt til Indien.

Men snart brød en ny Storm løs, frygteligere end nogen af de tidligere, der havde rystet Orienten. I Aaret 1453 indtog Muhamed den 2den Constantinopel, og 20 Aar senere faldt samtlige genuesiske Colonier i Tyrkernes Hænder. Forgjeves søgte Venetianerne at tilrive sig Handelen paa Levanten, deres Bestræbelser forbleve frugtesløse, og Forbudet mod fri Skibsfart gjennem Dardanellerne blev definitivt udtalt, og spærrede det Sorte Hav. De gamle Forbindelsesveie mellem Asien og Europa bleve saaledes lukkede og i flere Aar maatte Europa saa godt som aldeles savne Orientens kostbare Producter; da de imidlertid søgtes begjerligt, og betaltes dyrt, fandt Kjøbmændene en anden Vei og Smyrna blev nu Stedet for Mellemhandelen. Men denne Stads Beliggenhed erstattede ingenlunde Tabet ved en lang og kostbar Transport tillands, og Handelen med Indien havde indtil den Tid, da Vasco da Gama fandt Søveien, ikke stort at betyde.

Smyrna hævdede imidlertid sit Monopol paa den orientalske Handel i 250 Aar, og indtil Midten af det 17de Aarhundrede var Persien Mellemstedet for de indiske Producter, som didbragtes ad den persiske Havbugt, samt over Afghanistan og Beludschistan. Disse Producter bleve deels forbrugte i Landet selv, og Resten gik deels over Bagdad og Erzerum til Smyrna, og deels over det Caspiske Hav og Georgien ind i Rusland.

Paa Grund af denne store Handelsomvæltning, mistede alle de sydlige russiske Provindser deres Betydning for Trafiken mellem Asien og Europa. Da de store Mellemstationer Kaffa og Tana vare tilintetgjorte, bleve alle de Forbindelsesveie som førte derhen, forladte. De store Karavaner ved Wolga og Kuban forsvandt, Seiladsen paa det Caspiske Hav holdt saa godt som aldeles op, og Astrakan blevudelukkende indskrænket til Localhandelen og Samqvem med de tilstødende Lande.

Hundrede Aar efter Constantinopels Indtagelse, plantede Ivan den Skrækkelige sit Banner ved det Caspiske Havs Kyster, og den gyldne Hordes gamle Hovedstad kom under moscovitisk Herredømme. Fra den Tid af have Historieskriverne kun Ulykke paa Ulykke, Feil paa Feil at berette, og i de sidste tvende Sekler ere Astrakans Aarbøger, der ellers vare saa rige paa Beretninger om Fremblomstren og Velstand, næsten aldeles stumme. Det lader dog til at Astrakan, under Ivan den 4de og hans Efterfølgere, fremdeles leverede persiske og endeel mellemasiatiske Producter.

Et engelsk Compagni forsøgte endog over det Caspiske Hav at knytte en Forbindelse med Persien og Turkmenien, men dets Bestræbelser mislykkedes aldeles, og senere berøvede hollandske og engelske Handelsforetagender i den persiske Havbugt Astrakan ethvert Haab om atter at knytte sine gamle Forbindelser. Fra dette Øieblik af blev Seiladsen paa det Caspiske Hav aldeles opgiven, og de faa asiatiske Producter, som Rusland ikke kunde undvære, kom til det ad en ligesaa farlig som kostbar Vei tillands. Da henimod Midten af det 17de Aarhundrede Alexis Michaelowitsch besteg Thronen, var Søveien til Persien næsten bleven til et Problem.

Denne Fyrste tilkommer imidlertid Æren for at Rusland atter gjorde Forsøg paa at sætte sig i Forbindelse med Persien over det Caspiske Hav. I Aaret 1660 blev der under Ledning af hollandske Sømænd i Astrakan udrustet en Expedition, der skulde befare det Caspiske Hav, men Kosakopstanden under Stenka Razin forpurrede den. Atter faldt Sagerne tilbage i den gamle Tilstand, og førend under Peter den Store, forekom Intet, der indvirkede paa disse Egnes Handelshistorie; men under ham blev den asiatiske Handel ikke glemt. Han henvendte hele sin Opmærksomhed, og hele sin Aands Energi paa Orienten. Besjelet af den Idee, at lede den indiske Handel gjennem sine Stater, drog han selv til Astrakan, undersøgte Wolgas Mundinger, betegnede Pladsen for en Quarantaineanstalt, og lod det Caspiske Havs Kyster opmaale af Hollændere, indtil de politiske Forhold kunde tillade ham med Vaabenmagt at grundlægge Kolonier paa det persiske Kystland. Russernes Seierstoghiinsides Kaukasus havde imidlertid endnu ingen commercielle Følger; thi Centralasien bibeholdt sine Forbindelser med Europa over Smyrna og ad det indiske Hav, og efter Czar Peters Død opgav ogsaa Rusland alle sine Fordringer paa det Caspiske Havs Sydkyst, hvor det for fuldt Alvor havde tænkt paa at begrunde sit Herredømme.

Ruslands Udvidelse i Syd til Kuban og Terek, og i Øst til Ural, bar dog nogen Frugt. Ved Veisikkerheden til Georgien tiltog den persiske Handel noget; med de persiske og indiske Kjøbmænd, saae Astrakan atter Karavaner fra Chiwa og Buchara, det Caspiske Havs østlige og vestlige Kyster bleve atter besøgte af Skibe, og de talrige Nomadehorder paa Stepperne langs Wolga og Kuma bidroge ikke lidet til en livlig Tuskhandel mellem Rusland og de transkaukasiske Lande. Under Katharina den 2den viste Russerne sig anden Gang ved det Caspiske Hav, hiinsides Kaukasus, men først under Alexander fik de fast Fod der. I Besiddelse af den store Landstrækning, der paa den ene Side berører det Caspiske og paa den anden det Sorte Hav, havde Rusland nu alle mulige Midler til sin Raadighed for til sin Fordeel at udvikle Tuskhandelen mellem Europa og de fleste vestasiatiske Lande. Ad det Caspiske Hav og Wolga kunde det tilføre sine indre Provindser alle persiske Producter; og det kunde drage den hele Transithandel fra de tydske Messestæder og fra Donau til sig. I Begyndelsen syntes ogsaa den russiske Regering at ville begunstige disse store Handelsforhold, men det varede ikke længe inden den opgav disse liberale Anskuelser, og slog ind paa Indskrænkningernes og Prohibitivsystemets Vei. I Begyndelsen af Alexander den 1stes Regering bestode endnu de gamle Handelsforbindelser med Persien, og i Masanderan opkjøbte Russerne fortrinlige Bomuldstøier til billige Priser. Kjøbmændene betalte dengang i Ducater, den eneste courante Mynt paa alle Markeder, men i 1812 og 13 blev det forbuden at udføre Ducater, og Perserne for hvem Sølvpenge ikke havde nogen Værdi, leverede ikke mere Varer. De engelske Kjøbmænd, rede til at benytte enhver Fordeel, besøgte strax Markedet i Masanderan, og bragte de billige persiske Bomuldstøier til Europa. I Begyndelsen betalte ogsaa de med Ducater; men snart tuskede de med saadanne Varer, der vare søgte i Persien. Opskræmmet af sin Ligegyldighed ved den engelske Handels Tillagen,hævede den russiske Regering atter Ducatforbudet, men for seent, Ondet var skeet. Denne følelige Lære bar imidlertid ingen Frugter. For at begunstige et eneste Manufactur i Moskwa, blev alt fremmed i Transithandel gjennem Rusland gaaende persisk Fløiel belagt med en saa høi Told, at det kom et Forbud nær, og fra det Øieblik optraadte denne i Mellemhandelen med Persien særdeles betydelige Varesort aldeles ikke mere.

I 1821 syntes den russiske Regering at komme til en bedre Erkjendelse, og tilstod de europæiske Varer fri Indførsel i de georgiske Havne, og fra dette Øieblik udviklede en overordentlig livlig Transithandel sig, mellem Tyrkiet, Persien og de store tydske Messestæder over Radziwilow, Odessa, Redut Kaleh og Tiflis. Denne nye Forbindelseslinie, der vakte glimrende Forhaabninger, var imidlertid kun af kort Varighed; ti Aar senere tilintetgjorde Rusland alle disse herlige Handelselementer, det spærrede de transkaukasiske Provindser for europæiske Producter, og fremkaldte derved i sin Nærhed den mægtige Handelskoloni i Trapezunt, der snart, tit Stade for Handelspladsene ved den persiske Havbugt, blev Persiens Hovedhavn, og Lossepladsen for en Mængde engelske Varer; da nu Veien over Trapezunt engang var aabnet, saa mistede ogsaa Rusland den Handel med Droguerier og Farvestoffer, som det hidtil trods alle Hindringer var vedblevet at være i Besiddelse af.

Men omendskjønt Persiens og Tyrkiets Handlende forlode deres Handelsveie, for andetsteds at finde Afsætning og Hjelpekilder, saa vedblev dog Rusland stedse at udvide sit Prohibitivsystem. Ja det udstedte endog Forbud mod de simple Pottemagervarer, der fra Chiwa og Bochara i store Masser forsendtes til Astrakan og opkjøbtes af Kalmuker og Tartarer. Under Herredømmet af disse ulykkelige Forholdsregler, mistede endelig denne, sine Karavaner og sine Handelsfartøier berøvede Stad, ethvert Minde om sin forhenværende Storhed, og dens Velstands Bygning styrtede sammen, under Centralbestyrelsens prohibitive Systems ubarmhjertige Slag, og der findes nu neppe en halv Snees Kjøbmænd af første Rang, og ikke mere, end i det høieste 8 Handelsskibe i Fart. Rusland vil dog aldrig bringe det dertil, at Muhamedanerne i den sydlige Deel af Riget tage russiske Varer, istedetfor asiatiske, der i en saa høi Grad stemme med deresSædvaner og Levemaade. Fremblomstringen af den engelske Handel i Vestasien er en Kjendsgjerning, og Rusland kan ikke mere standse den. Kunde end i mange Henseender de russiske Varer concurrere med de engelske, saa vilde dog Rigets Prohibitivsystem og Transithandelens Tilintetgjørelse i og for sig være tilstrækkelig til at berøve Landet al Udførsel paa det Caspiske Hav, thi Asiens Beboere søge altid fortrinsviis de Handelsforholde, der yde dem et deres Fornødenheder tilsvarende Æquivalent.

Af det Anførte vil det være noksom klart, hvilken uhyre Feil Rusland har begaaet, ved at tilintetgjøre Transithandelen, og ved at paanøde de transkaukasiske Provindser sine egne Producter. Det er umuligt for Rusland, med sit nærværende Toldsystem at concurrere med nogensomhelst anden Stat, der enten driver nogen directe Handel, eller begunstiger Mellemhandelen, hvilket f. Ex. er Tilfældet med Tyrkiet, og en Virksomhed, der kunde lade russiske Undersaatter tilflyde umaadelige Fordele, og aabne Regeringen en uberegnelig Indflydelse paa asiatiske Tilstande, bliver paa Grund af en falsk Handelspolitik, aldeles upaaagtet og ubenyttet. Det er bekjendt hvilke store Forhaabninger Peter den Store knyttede til det Sorte og det Caspiske Hav, samt til de transkaukasiske Lande, og det ligger nu klart for Dagen, hvor lidet disse Forhaabninger, idetmindste i visse Retninger, ere blevne opfyldte. Man kunde nu opkaste det Spørgsmaal, om det dog alligevel ikke var muligt for Rusland, atter at bringe den indiske Handel ind paa dens gamle Vei, men dette Spørgsmaal maa vel ubetinget besvares benægtende, naar der tages Hensyn til Skibsfartens umaadelige Fremskridt, den paa Euphrat etablerede Dampbaadsfart, samt de forholdsviis lavere Fragter, og det maa derfor ansees for aldeles afgjort, at Rusland ikke har fjerneste Udsigt til atter at kunne drage den indiske Handel over sine Enemærker. Rusland grændser til China, og har i lang Tid havt sikkre og regelmæssige Handelsforbindelser med det himmelske Rige, og dog sælge Englænderne med Fordeel i Odessa, den Thee, som de have ført om det gode Haabs Forbjerg. Indien er endnu ugunstigere stillet til Rusland, end China. Bemægtigede Russerne sig Aratsøen, saa kunde de let paa Sir og Amu trænge frem til Bokhara og Samarkand. Det var en af Peter den Stores Planer, men de gjentagne og stedsefrugtesløse Forsøg bevise at Erobringer ikke ere saa lette i disse Egne, og at vor Tids Armeer ikke ustraffet kunne drage gjennem Kirgisernes og Turkmenernes Stepper. Hvor var det muligt over Bokhara og Persien at etablerere saa regelmæssige og billige Handelsforbindelser med Indien, som dem, der finde Sted tilsøes? Peter den Stores Ideer ere følgelig ganske blevne til Hjernespind.

Astrakans Handel er altsaa aldeles ødelagt, og, som en naturlig Følge deraf, ogsaa dens Skibsfart paa det Caspiske Hav. Enkelte Fartøier ere imidlertid endnu deels hjemmehørende i Astrakan og deels i Fart paa denne By andetsteds fra. Man pleier at inddele samtlige hidhenhørende Fartøier i 5 Classer: 1) de, der uden Forskjel

besøge alle Havne ved det Caspiske Hav; 2) de, der alene fare i Nærheden af Astrakan; 3) de, der beseile Wolgas Mundinger fra Astrakan til Havet; 4) Flodfartøierne, der aldrig forlade Wolga; og 5) Fartøier fra persiske Havne. De første kaldes med det hollandske Navn Schkouter, og ere i det Hele taget byggede som plumpe hollandske Kuffer, af gammelt, daarligt Træ, der har hørt til gamle Skibe, som fordetmeste indkjøbes i Nischne-Nowgorod; de ere slet bemandede, thi der maa spares paa alle Maader, og der er som oven antydet, al Grund til at antage, at den længere Koffardifart aldeles ophører, om den ikke allerede er ophørt. Det eneste, der endnu kan yde Skibsrhederne nogen Fordeel, er Transporten af Munition til de forskjellige militaire Pladse ved det Caspiske Hav, men ogsaa i denne Henseende er Regeringen nidkjær paa sin Maade, idet den efterhaanden har anskaffet egne Fartøier til dette Øiemed.

Fartøierne af anden Klasse ere bekjendte under Navnet Raschschiwa; de ere kun lidet forskjellige fra Schkouterne, og deles i Mangischlaks og Aslams, af hvilke hine tidligere brugtes til Transport af Karavanvarerne fra Chiwa og Bokhara, og disse til en mere indstrænket Kysttransport. De føres og bemandes næsten udelukkende af Tartarer, og befinde sig i det Hele taget i en Tilstand, der er langt bedre end Schkouternes, hvortil kommer at de sjeldent ere udsatte for Skibbrud, eftersom de aldrig fjerne sig langt fra Land.

Fartøierne ved Mundingerne have deels Dæk, og deels ikke, og bruges fordetmeste som Lossefartøier. Wolgabaadene, der befareWolga ligetil Nischnoi-Nowgorod ankomme til Astrakan paa bestemte Tider, nemlig i Mai, Juli og September. En Dampbaad gaaer regelmæssig een Gang om Aaret derhen, og bruger til Henreisen 40 til 50 Dage, men til Tilbagereisen 15 Dage. Seiladsen paa Wolga bliver efter det almindelige Udsagn vanskeligere Aar for Aar, og det synes virkelig ogsaa, som om Wolga stadigt bliver mindre og mindre vandriig.

At Industrien i disse Egne ogsaa har maattet dele Skjebne med Handelen og Skibsfarten er naturligt, og om man end i Astrakan træffer paa enkelte industrielle Foretagender, f. Ex. Farverier, der synes at hæve fig over det Almindelige, saa kan deraf dog ikke drages nogensomhelst Slutning til Muligheden af et almindeligt Opsving. Byens og dens Omegns fornemste Næringskilder ere Fiskerierne. Disse ere enten Privatmænds eller Kronens Eiendom, og da, som allerede tidligere omtalt, bortforpagtede, eller ogsaa ere de fælles for Alle. De rigeste Fiskegrunde tilhøre Fyrsterne Kurakin, Jussupoff. Besborodko o. A. Robbefangsten i det Caspiske Hav er fri, ligesom ogsaa i det Hele taget Fiskefangsten ved Øen Tschetschenze, hvor en Mængde Fiskere boe, og hvor der findes mange Anstalter til Fiskens Tilberedning, saasom Røghuse, Tørresteder o. s. v. Her fiskes hele Aaret rundt, og navnlig fanges der Stør, Lax og Karper.

Utschuger og Watager ere Benævnelser, der vedrøre deels Maaden at fiske paa og deels Fiskestedet. De første bestaae i et Gjerde af Pæle, et Slags Fiskelaas, og ere stundom gjorte tætte ved Gitter eller Fletværk. Under denne Laas opstilles en Indretning, der paa Russisk kaldes Samoloff (egentlig „Selvfanger“), hvoraf der gives tvende Slags. Den første bestaaer af Tønder eller Boyer, fra hvilke flere Touge ere spændte i forskjellige Retninger ud i Floden; ved disse Touge hænge en Mængde smaae Snører, hver med sin Angel. Ved den anden Slags mangle Boyerne, og paa Snørerne er det sat smaae Fiske til Madding. Fiskernes Arbeide bestaaer ikke i Andet end at eftersee Snørerne, og at aftage de Fisk, der ere blevne hængende. Den fangne Fisk bliver strax udtaget, renset og tilberedt.

Da imidlertid Utschugerne tildeels hindre Fiskene fra at gaae op ad Floden, og bevirke, at de bedste Fisk blive fangne nedenfordem, saa har Regeringen, der eier ovenfor liggende Fiskegrunde, i den senere Tid forbudet dem, og det dermed forbundne Snørefiskeri; dertil kommer, at den hele Methode er skadelig for Fiskeriet, eftersom Erfaring har lært, at kun en af Hundrede af de Fisk, der bide paa, blive hægende, hvorimod Resten saaret og beskadiget gaaer tabt.

Watagerne ere Huse eller rettere Huler i den høie Strandbred, i hvilke Fisken tørres eller saltes. Foran Indgangen er der stedse et Brædegulv, der er beskyttet mod Vinden ved en flettet Indhegning, her bliver Fisken parteret og undergaaer den første Tilberedning for at forsendes. Fra Watagerne fiskes udelukkende med Garn, der stundom ere over halvanden hundrede Alen lange; det er imidlertid og saa forbudet at spærre den hele Flodbredde paa denne Maade.

Fisketiden indtræder tre Gange om Aaret, nemlig fra Marts til Mai, ɔ: fra Isen gaaer op og til Flommen, hvilken Tid kaldes Caviartiden, dernæst i Juli efter Flommen, og naar Fisken efter at have leget, atter gaaer tilhavs; og endelig fra September til November, da der fiskes efter Bjeluger og Sewruger. Om Vinteren fiskes paa Isen med Garn, ofte flere Mile tilsøes, hvorom der allerede ved Uralfiskeriet er talt.

De astrakanske Fiskere dele Fiskene i tre Klasser: den første omfatter Bjelugen, Sewrugen, og den egentlige Stør og kaldes Rødfisk. Den anden bestaaer af Foreller, uægte Bjeluger, Sterletter, Karper, Sudaker (en Slags Aborre), samt Maller, og kaldes Hvidfisk; i tredie Klasse, alskens Smaafisk af mindre Værdi, der ialmindelighed saltes og forsendes til det Indre.

Fiskerierne staae under specielle Overopsynsbetjente, der meddele de fornødne Fiskesedler, opnævne Oldermænd, paasee at Alt gaaer ordentligt til, og modtage Fiskeriberetningerne. Et stort Antal Mennesker beskjeftiges aarligt ved denne vigtige Næringsgreen og Antallet beløber sig ialmindelighed til henimod 9000. Størfangsten kan anslaaes til en Værdi af over 2 Mill. Rubler aarlig, men Omkostningene ere betydelige. Regjeringen skal have en aarlig Indtægt af sine Fiskerier, paa over 800,000 Rubler Assignat.

Foruden Fisk fanges ogsaa i disse Egne en heel Mængde Robber eller Sælhunde, men det er en Vedtægt ikke at dræbe nogen af disse Dyr, før efter den 13de April. De fanges paa 5forskjellige Maader: om Sommeren jager man efter dem paa Øerne eller fanger dem i Garn; om Vinteren slaaer man dem ihjel paa Isen med Knipler og skyder dem, eller ogsaa lurer man paa dem ved Huller i Isen og dræber dem naar de her komme op for at trække Aande. Denne Jagt beskjeftiger omtrent halvtredie hundrede Mennesker.

Egnen omkring Astrakan er overordentlig tør og sandig, og saagodtsom aldeles uskikket til Agerbrug; der dyrkes ogsaa kun hist og her lidt Mais og lidt Byg. Det Korn der forbruges kommer ad Wolga fra Gouvernementet Saratow, og da ikke alene Astrakan og de af den afhængige Stæder, men ogsaa Guriew og dens Naboegn, samt Armeen ved Terck og tildeels ogsaa de transkaukasiske Lande forsynes med Korn ad samme Vei, saa bliver Flodfarten derved temmelig livlig.

Er Kornavlen saaledes ikke af mindste Betydning i den omhandlede Egn, saa staaer Viinavlen derimod paa et forholdsviis temmelig høit Trin, ihvorvel Druerne, paa Grund af at Viinstokken for at kunne trives stedse maa vandes stærkt, ikke giver nogen videre god Viin, eller idetmindste ikke nogen, der længe kan holde sig, hvorfor den ogsaa her altid drikkes ugjæret. De fleste Druer, der alle ere saftige og skjønne, nydes imidlertid i frisk Tilstand, og de forsendes vidt og bredt. I Petersborg ere saaledes astrakanske Druer at erholde den hele Vinter igjennem, og de maae aldrig mangle paa et lækkert Bord. Maaden, hvorpaa man conserverer og forsender dem, er meget simpel. De afskjæres inden de ere fuldmodne og lægges med største Forsigtighed, uden at stødes, i store Steenkrukker eller Bojaner, med Mellemrummene udfyldte med Hirse, hvorpaa Laaget gjøres saa lufttæt som muligt, hvilket skeer paa chinesisk Maneer ved Tilkitning, over hvilken der klistres Papiir. Paa denne Maade kunne Druerne holde sig i et Par Aar.

Fra tidligere Dage, fra hine Perioder, da Handelen mere eller mindre blomstrede i Astrakan, besidder den endeel interessante, skjønt sørgelige Minder i sine Bazarer eller Khaner for de forskjellige Nationers Kjøbmænd, der her udfoldede deres Landes Varer og Producter. Man bemærker saaledes flere russiske, armeniske, persiske og tartariske Bazarer, samt en indisk. De ere Alle byggede paa sædvanlig Maade, og bestaae af en fiirkantet Bygning, der indeholderen Mængde, ved Siden af hinanden liggende Boutiker, og som har en indre Gaard, til hvilken man kommer gjennem en Port. Den persiske Bazar var en Steenbygning, i hvis anden Etage de Fleste af de i Astrakan værende Persere, fordetmeste Kjøbmænd, boede. Deres Antal beløb sig tidligere til henimod 500, næsten samtlige ugifte, og fordetmeste Commissionairer for persiske Huse, navnlig i Masanderan og Gilan. Det russiske Prohibitivsystem, der har tilintetgjort Astrakans Handel, har naturligviis ogsaa tvunget de fremmede Kjøbmænd til at forlade denne By; kun nogle Faa ere blevne tilbage og disse hindres kun ved Armod fra at forlade deres Adoptivfædreland, hvor de kummerligt ernære sig ved Smaahandel. Forgjeves speider man i de fremmede Bazarer efter de kostbare persiske og og indiske Varer, der tidligere fyldte dem og blændede Øiet med deres Rigdom og Pragt. De ere øde og tomme, og kun med yderste Møie er den Reisende istand til at opspore en

eller anden af de asiatiske Frembringelser, han saa gjerne gad medbringe, som et Minde om de Egne, i hvis Nærhed han befinder sig. Perserne havde ikke i Astrakan nogen egen Medsched, og benyttede kun sjeldent de talrige tartariske Medscheds, da de, som bekjendt, ere Tschiiter, eller ogsaa Ildtilbedere. Hansteen fortæller, at han fik Tilladelse til at besøge et Bedehuus hos en persisk Kjøbmand. I en stor Stue stod et Skab med flere Hylder, paa hvilke forskjellige Gudebilleder af Bronze eller Kobber vare opstillede; Glasdørene for Skabet vare aabne, og paa en Klap foran det stode flere Metalkar, i hvilke der brændte Spiritus. Perserne opramsede deres Bønner, og fore i et væk med Hænderne gjennem Spiritusflammen, for ligesom at rense og hellige dem. Efter endt Ceremoni fik Hansteen Lov til at gaae hen og see paa Gudebillederne, men røre ved dem maatte han ikke.

Et af de interessanteste Bekjendtskaber vore Reisende gjorde i Astrakan var Perseren Mirza Abdulla Veziroffs. Denne Mand havde været Vezir hos den persiske Schak, men havde været nødt til at flygte fra Persien, paa Grund af at en af ham anstiftet Sammensværgelse, der havde til Hensigt at styrte Schaken fra Thronen, var bleven opdaget. For nu at bevare Mindet om sin tidligere Stilling destomere levende, lod han sig kalde Veziroff. Han var nemlig i Astrakan bleven ansat ved det derværende Gymnasium somLærer i det persiske Sprog, ligesom han ogsaa hjalp en engelsk Missionair Glen med at oversætte Bibelen i det Persiske. Professor Hansteen, der ligeledes gjorde hans Bekjendtskab nogle Uger senere end Humboldt, beretter om ham, at han var en høi Mand af ægte persisk Race, med skarpe Træk, mørke, fyrige Øine og en let Gang. Paa Gaden bar han lette Trætøfler med høie lakerede Hæle og grønt figureret Overlæder. Han satte altid sine Tøfler fra sig udenfor Døren, thi han havde desforuden et Par Strømper eller Sokker af tyndt, blødt lysegrønt Læder paa, og stode Tøflerne ikke udenfor, saa var man vis paa at Mirza Abdulla ikte var indenfor. „Jeg bad ham engang," fortæller Hansteen videre, „at han vilde skrive sit Navn med persiske Bogstaver paa et Stykke Papiir og forære mig det til Minde om den første Perser, hvis Bekjendtstab jeg paa min Reise havde gjort. Han udbad sig mit Navn og jeg gav ham for Nemheds Skyld et trykt Visitkort, paa hvilket der stod følgende: **Chr. Hansteen, professeur de mathematique appliquée et d'astronomie à l'université de Christiania.** Efter nogle Dages Forløb bragte han mig to tætskrevne Quartblade, af hvilke det ene indeholdt en med persisk Phantasi digtet, og med orientalske Blomster overlæsset Omskrivning af ovenanførte Ord, og det andet en ligesaa overdreven og svulstig Tiltale til Alexander v. Humboldt, der kort Tid iforveien havde været i Astrakan. Missionair Glen oversatte dem, og de løde ordret saaledes:

I. (til Hansteen.)

„Den Ringeste blandt Tjenerne, Mirza Abdulla Veziroff, der har sin Plads blandt Lærerne ved Astrakans Gymnasium, har paa Forlangende af en af Verdens meest ophøiede og lærdeste Personer, som er beskjeftiget med nøie at iagttage Dagens og Nattens Timer, og at bestemme Vandrestjernernes Opgangstid og Sted — en af vor Tidsalders første Stjernekyndige og Lærer i de mathematiske Videnskaber, udmærket ved Lærdom og Forstand, nemlig Christopher Hansteen, der har sin Plads blandt de Lærde ved Universitetet i den hjerteaabnende By Christiania i Kongeriget Sverige, og som i Egenskab af en Reisende er kommen til Astrakan — for ham nedskrevet dette Mindeblad den 15de Februar i Aaret 1830 af den christelige Tidsregning."

II. (til Humboldt.)

„Ærværdige Herre, af hvem, som ud af en Kilde, de ædleste Dyder og Fuldkommenheder rinde, og hos hvem, som i et Skatkammer, Viisdommens og Kundskabens kosteligste Perler ere nedlagte, vær overbeviist om, at om det end ei staaer i Deres ydmyge Tjeners Magt, i Ord at udtrykke den Glæde og Fryd, der fyldte vore Hjerter ved Deres Høiheds verdensoplysende Sols Opgang over Astrakan, idet den i sig indbefatter Alt, hvad der er elskværdigt og godt, saa vil dog Mindet om den Lykke, i hvis Besiddelse vor gunstige Skjebne idag har sat os, da vi viste os som Støvgran i Solglandsen af en af Verdens lærdeste Mænd, vor Tids Plato, og saaledes udmærkedes blandt vore Lige ved Æren og Fornøielsen af Eders Høiheds glædespredende Aasyn, og aldrig kunne udslettes

eller udviskes af Deres ydmyge Tjeners Hjertekammers Tavle.“

Mirza Abdulla viste Hansteen Conceptet til disse Mindeblade, paa hvilket Linierne dannede meget krumme Cirkelbuer. Grunden hertil er den, at Orientalerne, der sidde paa Divaner og ikke kjende vore Stole og Borde, lægge Papiret, som de ville skrive paa, paa det høire Knæ, og idet nu Haanden under Skrivningen bevæger sig fremad fra høire til venstre, dreies Papiret i modsat Retning, for at det Punkt paa hvilket Pennen bevæger sig, stedse kan forblive midt paa Knæet. I Reenskriften stode Ordene derimod i lige Linie.

Tæt ved den persiske Bazar ligger den indiske, der er bygget af Træ. De i Astrakan boende Hinduer have aldrig været ret mange, men i den sidste Tid ere de med Handelen aldeles forsvundne derfra. Paa den Tid da Humboldt besøgte Astrakan, fandtes der endnu nogle, og han og hans Reiseselskab havde Anledning til at lære dem noget nærmere at kjende. De vare fra Multan og beskjeftigede sig deels med Handelen og deels med at laane Penge ud mod høie Renter, ofte indtil 36 pCt., hvorved de havde erhvervet sig store Rigdomme, saameget mere som de levede tarveligt og vare ugifte. Med kalmukiske Fruentimmer indgik de imidlertid som oftest Forbindelser, og de derved fremkomne Børn ere i flere Henseender mærkelige. De have en Typus, der kommer den europæiske temmelig nær, idet de hverken have Kalmukernes skjeve Øine eller Hinduernes Bronzefarve, ligesom der heller ikke i deres Charakteer og deresSædvaner er Noget, der minder om deres dobbelte Herkomst. Midt iblandt den apathiske og lade Befolkning, mellem hvilken disse Mestizer leve, vise de i al deres Færd en nordisk Stammes Dristighed og Bestemthed. De skye intet Arbeide, hvor møisommeligt det end er. En hvid bredskygget tilspidset Filthat, en høi Væxt, og et livligt Physiognomi, give dem stor Lighed med de spanske Muulæseldrivere.

Medens Armenierne i Astrakan af de fleste Reisende skildres som temmelig charakteerløse, roses Hinduerne for deres Godmodighed, Oprigtighed og Ærlighed. Ogsaa de boede i deres Bazar, hvor de tillige holdt deres Gudstjeneste, hvilken vore Reisende sik Anledning til at overvære. Den holdtes i et lavt, ikke videre stort Værelse med 2 Fag Vinduer, ligeoverfor Indgangen. Med Undtagelse af et lille Rum ved Døren, havde det et forhøiet Gulv, der var belagt med Tepper. I Hjørnet tilhøire af det ene Vindue, stod et med Silketøi behængt Bord, og paa dette var Pagoden, et omtrent 1½ Fod langt og bredt Fodstykke, med en terrasseformig Throne, og en af fire rødmalede Træsøiler baaren Baldakin. Paa, og ved Siden af Thronen stode Gudebillederne, uformelige Menneskefigurer, 6—12 Tommer høie, af Kobber og forgyldte, og tildeels behængte med blaae og røde Kaaber, ligesom Børnedukker. Foran dem laae Seligran, en sort uformelig Steen, omtrent 2 Tommer høi og 4 Tommer lang, der forestiller den legemliggjorte Vischnu, og som bemales hver Gang Gudstjenesten begynder. Friske Blomster prydede den øvrige Deel af Bordet. I Vinduet stod en stor Lampe med tvende Væger, der stedse holdes tændte.

Braminen var beskjeftiget med at bemale Seligranen, da de Reisende traadte ind. Han havde Ansigtet vendt mod Pagoden og vedblev sin Forretning uden at lade sig forstyrre. Bag ved ham stod en anden Præst ligeledes vendt mod Pagoden, og ved dennes høire Side en tredie, med Ansigtet vendt mod Vinduerne; den anden havde et Bækken i hver Haand, og den tredie havde med den høire fat i en Snor, der førte til et Par Klokker, der hængte oppe paa Væggen. Omkring disse Præster, i passende Afstand, stode paa bare Fødder de øvrige Hinduer, omtrent 30 i Tallet, og blandt dem havde ogsaa Humboldt og hans Ledsagere taget Plads. Efter atden første Bramin var bleven færdig med sin Forretning, lagde han Seligranen hen foran sig, fyldte en Muslingeskal af en tilhøire staaende Skaal med Vand, greb derpaa med den Venstre en Klokke og ringede, medens han med den Høire bevægede Muslingeskallen i Kredse omkring Gudebillederne, og fra Tid til anden atter heldte Vand i Skaalen, indtil Skallen igjen var tom. Derpaa istemte han tilligemed de to andre Præster en monoton Sang, hvorhos han i et væk ringede, medens den ene Præst flog Bækkenerne sammen og den anden kimede med Klokkerne, hvilket naturligviis frembragte temmelig megen Allarm i det lille Værelse. Denne monotone Sang varede en Stund, og da den var færdig, tog Braminen noget Brød, spiste det, og øste derpaa med en temmelig stor Skee noget Vand af Skaalen, smagte paa det, og gav det til de tvende andre Præster og de tilstedeværende Hinduer at smage. Derpaa tog han en Armstage med 5 smaae Voxlys, tændte dem ved Lampen og rakte den hen til hver af Hinduerne, som andægtigt varmede deres Hænder en Tidlang over Lysene, og derpaa berørte deres Øine med dem. Hermed endte Ceremonien, der ikke er uden en vis Lighed med Ceremonierne ved den catholske Ritus.

En anden Reisende, Franskmanden Hommaire de Hell, beretter Følgende om sit Besøg i en lignende Bedestue, hvilken Beretning, for Sammenligningens Skyld, turde være af Interesse. „Man førte os,“ siger han, „strax ved vor Ankomst til Astrakan, til en indisk Bramins Huus, hvor vi skulde bivaane en Aftengudstjeneste. Vi modtoges af denne paa det Høfligste og meest Forekommende; det Værelse vi førtes ind i, laae mod Vest, og havde istedetfor Meubler, kun store Divaner paa tyrkisk Viis. Det Eneste, der tiltrak sig vor Opmærksomhed var et lille, i Muren anbragt Kapel, ved hvilket tvende Præster allerede stode. Den Ene af dem saae uafladeligt mod Vest, og fulgte med Andagt den nedgaaende Sol. De vare alle Tre klædte i lange brune Klædebon, over hvilke der hang et hvidt Skjerf paatvers, hvis tvende Ender slæbte paa Gulvet; en folderig Turban af hvidt Musselin omsluttede de bronzefarvede Ansigter med deres antike Profiler. Braminen, der var mindre andægtig end de andre, smilede i et væk til os, idet han bevægede en uhyre persisk Vifte frem og tilbage mod os. Imidlertid gik Solen ned, og densfuldkomne Forsvinden tilkjendegaves ved en skarp Tone i en Concha. Flere Kjerter bleve nu antændte, og hensatte for et Billede i Kapellet. En af Præsterne var imidlertid beskjeftiget med at afvaske nogle bizart formede Kar, syldte dem med Renselsesvand, og kastede sig andagtsfuldt ned paa Knæ. En stor mørk Steen syntes især at være Gjenstanden for hans Tilbedelse. Efter Braminens Forklaring havde en berømt Helgens Sjæl, træt af Verden og Menneskene, iført sig denne mystiske Skikkelse, og derfor er denne Steen en hellig Gjenstand, hvis Beskuelse alene kan være undergjørende. Braminen tog nu ogsaa Deel i Gudstjenesten, og kom, efter i længere Tid at have holdt stille Bøn, en heel Deel vellugtende Sager paa et Røgelsekar, hvorved Værelset indhylledes i en Røgskye, gjennem hvilken alle Gjenstande saaes i ubestemte og hemmelighedsfulde Omrids. Den stærke Duft, i Forbindelse med den trykkende Varme, og det sælsomme i den Scene, vi vare Vidner til, virkede saa levende paa os, at vi snart ikke mere kunde skjelne det Sande fra det Phantastiske. Vor halvt ekstatiske Tilstand passede forøvrigt særdeles godt, til Præsternes Stemning. Deres religieuse Enthusiasme nøiedes snart ikke længere med intetsigende Nedknælen; hidtil var Alt foregaaet under dyb Taushed, men paa et givet Tegn fremsagde de to foran Stenen knælende Præster i dybe Gutturaltoner, en Bøn, medens en tredie blev staaende opreist nogle Skridt fra Kapellet med Armene korslagte over Brystet, og gav af og til nogle gjennemtrængende Stød i en Pibe. Nok en Præst, der havde en Concha, steeg op paa Divanen, og forenede sin Stemme med de Øvriges. Sangen bliver stedse raskere og raskere, og Tonerne tydeligere og tydeligere. Øinene funkle, Lemmerne blive stive, Conchaen lyder, Klokken klinger, og nu begynder et saa sælsomt, et saa infernalsk Charivari, en saa burlesk, en saa vild Larm, at man fristes til at antage, at alle disse Mennesker ere besatte af den Onde. Deres Stillinger og deres rasende Fagter minde mere om en Djævlebesværgelse end om en Bøn. Vore Følelser vare ubeskrivelige; det var en Blanding af Forbauselse, Nysgjerrighed, Modbydelighed og Ængstelse. Havde Udmattelse ikke tvunget Deeltagerne i denne Helvedesscene til efter ti Minutters Forløb at holde op, saa troer jeg ikke at det havde været muligt at blive der længere. Jeg har iConstantinopel seet de dreiende og hylende Dervisher, det er noget Bizart og Forfærdeligt, der kun lader sig sammenligne med Middelalderens St. Veitsdandse. Kalmukernes religieuse Musik staaer i en vis Harmoni med disse den menneskelige Aands Forvildelser; men denne indiske Cultus synes at ville overgaae alle andre Religioner i Udskeielser og Vanvid.

Da den afskyelige Concert var forbi, tog Braminen en Haandfuld gule Blomster, der lignede vore Solsikker, dyppede dem i Gangesvand, og gav hver af os en af dem. Derpaa æltede han et lille Stykke Deig mellem Fingrene, gav det en symbolsk Form, stak deri syv tændte Smaalys, svingede det i alle Retninger foran Kapellet, og udførte derpaa, vendt mod os, den samme Ceremoni. Endelig tog han en lille hvid Muslingeskal, som hidtil havde ligget paa den hellige Steen, fyldte den med Gangesvand, og bestænkede os dermed. Imidlertid satte Præsterne nogle Forfriskninger af Frugt og Kage frem paa et lille Bord, hvilket Braminen derpaa bød os med stor Høflighed og Velvillie, og dermed endte en Scene, der er ligesaa vanskelig at beskrive, som nogensinde at glemme.“

I den omhandlede Bazars Gaard fandtes endeel andre Træbygninger, samt en lille Have, med Blomster, der brugtes til at pynte Bedestuen med. Ved Siden af Træbygningen var der anbragt et Bislag, ovenpaa hvilket der sad en Fakir, paa Hug, paa et med Huller forsynet Gulv, med Armene støttede paa Knæerne og med langt hvidt Skjæg, der naaede ned til Gulvet. Han var ganske nøgen, kun løseligt bedækket med et Faareskind, og saaledes

havde han siddet i 15 Aar, uden at have rørt sig af Stedet, hverken Sommer eller Vinter, om end Heden var nok saa trykkende, eller Kulden nok saa stærk. Han var gammel og blind, og havde tommelange Negle; de øvrige Hinduer sørgede for at han kunde opholde Livet; Penge tog han ikke imod, men derimod holdt han nok af en Priis Tobak.

Hansteen omtaler en anden Fakir, som han saae under sit Ophold i Astrakan. „Vi havde,“ siger han, „hørt, at der paa et af Torvene, i et aabent Skuur allerede i mange Aar havde ligget en indisk Fakir, og vi fik Lyst til at see ham. En Arbeidsmand førte os derhen, og vi saae i Førstningen intet Andet end et skident Skind,der laae paa Gulvet; men efter at vor Ledsager havde givet en Lyd fra sig, formodentlig Fakirens Navn, saae vi til vor største Forbauselse Skindet at bevæge sig, og en menneskelig Skikkelse at vise sig under det, hvilken efterhaanden antog en siddende Stilling. Med udstrakte Arme hævede den Skindet iveiret og gloede paa os med et Par vilde Øine, røde af underløbet Blod. Hans Hudfarve var næsten kaffebruun, deels af Smuds, og deels paa Grund af Racen. Man havde sagt os, at den største Nydelse vi kunde forskaffe ham, var at give ham Snuus, og vi gave ham derfor et Kræmmerhuus fuldt, hvilket han greb med største Begjærlighed, og tog sig strax en dygtig Priis. Derpaa lagde han sig atter ned, stak Hovedet mellem Benene, og skjulte sig under Skindet. Den bedste Voltigeur skulde have ondt ved at bøie Ryggen, saa godt som han gjorde. Den Stilling han laae i, maa forøvrigt have været meget piinlig, langt piinligere, end den militaire Straf, at blive sluttet krum, og det er blot ubegribeligt, hvorledes han, der i mange Aar havde ligget saaledes, endnu kunde have Kraft nok i Rygmusklerne til at rette sig, dersom man ikke vil antage, at Naturen dog af og til gaaer over Optugtelsen. For ikke at qvæles under Skindet, havde han gjort et Par Huller i det, ligeover det Sted hvor Hovedet laae, saa store, at han kunde stikke et Par Fingre derigjennem. Paa den Tid, da vi opholdt os i Astrakan, var det over 20 Graders Kulde, og Skuret var slet sammentømret og aabent paa alle Kanter, det kunde i det allerhøieste have været anseet for et passende Opholdssted for et eller andet vildt Peltsdyr. Indvaanerne satte daglig en Krukke Vand ind til ham og tilkastede ham nogle Stykker Brød, og een Gang hvert Aar gav man ham et Faareskind med Uld paa. Vi spurgte vor Ledsager, hvorlænge han havde været saaledes, og fik til Svar, at han for 12 Aar siden var kommen til Astrakan, og havde bestandig været forrykt. Han antog saaledes, og vel ikke med Urette denne Stræben efter Hellighed, for Galskab. Hvor meget Godt vilde ikke en saa fast Villie have kunnet udrette, ifald den havde vendt sig mod et fornuftigere Maal!“

Til de allerede i det foregaaende Kapitel meddeelte Notitser om Armenierne i Astrakan, føie vi endnu følgende korte Skildring af et Bal hos en riig armenisk Kjøbmand, som deReisende bivaanede, efter et til Ære for dem foranstaltet prægtigt Festmaaltid. De forskjelligste Nationer bevægede sig her mellem hverandre; Europæeren, der ligner sig selv overalt, Armenieren med sin Turban, Perseren i sin lange blaae Kaftan med opsplittede Ærmer, Hinduen med sit brune Ansigt, og sit paa Midten ragede Hoved. Alle disse blandede sig mellem hinanden i den meest brogede Kreds. Ligesaa skarpt contrasterede de russiske Damers franske Moder med Armenierindernes Nationaldragt, saaledes som denne tidligere er beskrevet. Vore Reisende vare i dobbelt Henseende glade ved at have Leilighed til at see Armenierinderne i deres Stads, deels fordi de paa Gaden enten vare klædte paa europæisk, eller indhyllede i lange hvide Slør, og deels fordi Nationaldragten mere og mere gaaer af Brug, og kun ved sjeldne Anledninger bliver benyttet. De armeniske Dandse, om hvilke der ligeledes ovenfor er talt, dandsedes her af Par og Par, Herre og Dame, og endskjøndt de i og for sig vare meget eensformige, og kun bestode i at de Dandsende afvexlende trippede fra og mod hinanden, saa forstode dog de smukke Armenierinder, med de straalende Øine og fine Ansigtstræk, at give deres Bevægelser overordentlig megen Ynde og Elegance. Foruden disse Dandse udførtes meest de almindelige og brugelige europæiske Dandse.

*

Syttende Capitel.

Uagtet vi allerede i et foregaaende Capitel have omtalt Wolgamundingerne, skulle vi dog her i det væsentlige

korteligen recapitulere det Fornødne, for at den Udflugt, som de Reisende fra Astrakan foretoge til Udmundingen, kan vorde saa meget mere anskueliggjort. Ovenfor Zarizyn afsættes allerede, som man vil erindre sig, Hovedarmen Achtuba, der ved mange Grene vedbliver at staae i Forbindelse med Wolga. Først 40 Werster ovenfor Astrakan begynder dennes egentlige Forgrening og dens egentlige Deltaland. Her afsætter sig først i østlig Retning Busan, der optager Achtuba og falder forbi Karsnojarsk gjennem en særegen Munding ud i det Caspiske Reisende bivaanede, efter et til Ære for dem foranstaltet prægtigt Festmaaltid. De forskjelligste Nationer bevægede sig her mellem hverandre; Europæeren, der ligner sig selv overalt, Armenieren med sin Turban, Perseren i sin lange blaae Kaftan med opsplittede Ærmer, Hinduen med sit brune Ansigt, og sit paa Midten ragede Hoved. Alle disse blandede sig mellem hinanden i den meest brogede Kreds. Ligesaa skarpt contrasterede de russiske Damers franske Moder med Armenierindernes Nationaldragt, saaledes som denne tidligere er beskrevet. Vore Reisende vare i dobbelt Henseende glade ved at have Leilighed til at see Armenierinderne i deres Stads, deels fordi de paa Gaden enten vare klædte paa europæisk, eller indhyllede i lange hvide Slør, og deels fordi Nationaldragten mere og mere gaaer af Brug, og kun ved sjeldne Anledninger bliver benyttet. De armeniske Dandse, om hvilke der ligeledes ovenfor er talt, dandsedes her af Par og Par, Herre og Dame, og endskjøndt de i og for sig vare meget eensformige, og kun bestode i at de Dandsende afvexlende trippede fra og mod hinanden, saa forstode dog de smukke Armenierinder, med de straalende Øine og fine Ansigtstræk, at give deres Bevægelser overordentlig megen Ynde og Elegance. Foruden disse Dandse udførtes meest de almindelige og brugelige europæiske Dandse.

*

Syttende Capitel.

Uagtet vi allerede i et foregaaende Capitel have omtalt Wolgamundingerne, skulle vi dog her i det væsentlige korteligen recapitulere det Fornødne, for at den Udflugt, som de Reisende fra Astrakan foretoge til Udmundingen, kan vorde saa meget mere anskueliggjort. Ovenfor Zarizyn afsættes allerede, som man vil erindre sig, Hovedarmen Achtuba, der ved mange Grene vedbliver at staae i Forbindelse med Wolga. Først 40 Werster ovenfor Astrakan begynder dennes egentlige Forgrening og dens egentlige Deltaland. Her afsætter sig først i østlig Retning Busan, der optager Achtuba og falder forbi Karsnojarsk gjennem en særegen Munding ud i det CaspiskeHav. Tre Werster nedenfor afsætter Bolda sig, og ved Astrakan selv Kutum, der senere forener sig med hiin. Blandt de nedenfor Astrakan værende Afløb ere Zarewa, Bachmakowka, Tschagan, Iwantschuk og Bachtemir de vigtigste; men alle disse Arme, saavel de ovenfor som de nedenfor, afgaae fra Wolgas venstre Side, og falde efter et kort sydostligt og sydligt Løb i Havet, medens Hovedstrømmen stedse holder sig tilhøire, og løber i en stor Bue ud i det Caspiske Hav. Allerede efter at have afsat Busan forlader den nemlig sin østlige Retning, og løber mod Syd og Sydost, i hvilken Retning ogsaa Kysten trækker sig hen. Paa denne Maade danner Hovedstrømmen næsten overalt Deltalandets Vestgrændse, men har derved fra Astrakan og til Mundingen endnu en Længde af næsten 85 Werster, medens Afstanden mellem Staden og Havet i lige Linie ikke udgjør mere end 30 Werster.

Denne store Afstand, saavelsom ogsaa en paatænkt Fart paa det Caspiske Hav, gjorde det raadeligt at foretage den omhandlede Tour paa en Dampbaad, af hvilke der dengang fandtes een, der tilhørte Regeringen og tre private, der hovedsageligt benyttedes som Bugseerbaade. Seiladsen paa Wolga er, som allerede bemærket, i det Hele taget vanskelig, og bliver det i endnu høiere Grad udad Mundingerne til, hvor Havet med Paalandsvind altid sætter svær Sø ind, der stærkt forsander de forskjellige Løb. Wolga synes i tidligere Dage at have havt sit Løb ret ud i Havet, men efterhaanden har den forgrenet sig og disse Forgreninger ere endnu hyppige Forandringer underkastede, hvilket med Bestemthed kan paavises paa flere Steder. I Dybden af Farvandet forekommer der af ovennævnte Grund ogsaa de mærkeligste Omskiftninger, og hvor der det ene Aar er seilbart Farvand, der kan man det andet Aar neppe flyde over. At Udeblivelsen af Paalandsvind, der, saalænge den varer, altid frembringer høit Wolgavande, ogsaa i denne Henseende er af væsentlig Indflydelse, er naturligt; og man har Exempler paa, at

Fartøier ofte ere blevne staaende hele Fjerdingaar paa Bankerne, førend der blev saa høit Vande, at de kunde komme af. Overhovedet bliver Wolga allevegne, som allerede antydet, mindre og mindre vandrig, og da denne Omstændighed vilde have en afgjørende Indvirkning paa Astrakans Handel, saa havde man ogsaa, dengang der endnuvar Tanke om at ophjelpe den, fattet den Plan at forlægge dens Havn, der stedse mere og mere tilsandedes, ud til Flodmundingen: men med Handelens Tilintetgjørelse, er naturligviis denne Idee opgivet. Alle disse Misligheder ved Flodfarten, der rammer alle Fartøier, saavel Seilskibe som Dampbaade, blive for de sidstnævntes vedkommende endnu mere forøgede ved den fuldkomne Mangel paa Steenkul, der gjør det nødvendigt at fyre med Brænde, hvilket ikke alene er overordentligt kostbart, da det maa hidskaffes langveis fra, men ogsaa indtager et saa stort Rum, at man paa længere Farter er nødt til at have Brændebaade med paa Slæb, hvilket naturligviis baade sinker og fordyrer. Imidlertid er der dog Udsigt til at faae Steenkul, da der ved Lugan ved Donecz er fundet Kulleier, hvis Product maaskee nok med Tiden, uden al for store Vanskeligheder kan transporteres til Wolga.

Vore Reisende foretoge deres Udflugt deels paa en af de private Dampbaade, et Fartøi paa omtrent 30 Hestes Kraft, og deels paa Regeringens. Man forlod Astrakan den 14de October om Eftermiddagen, i herligt mildt Veir, og naaede næste Morgen den lille Ø Birutschicassa, ude i Mundingen, 85 Werster fra Astrakan. Her laae den nedre Quarantaine, hvor de fra Persien kommende Skibe tidligere maatte blive liggende i Contumaz i flere Dage, medens den egentlige Quarantaine afholdtes i en høiere oppe i Floden liggende Anstalt, nærmere ved Astrakan.

Humboldt gik her iland for at anstille magnetiske Observationer, og Ehrenberg og Rose vare imidlertid saa heldige paa Stranden at finde nogle Kalksteensblokke, der i Ballast vare komne fra Baku, og som gave dem rigeligt Stof til at anstille interessante Undersøgelser angaaende de paa hiint ved sine Slamvulcaner og sin Jordgas mærkelige Sted, forekommende geologiske Forhold.

Paa en høiere beliggende Deel af Øen besaae de en Watage, i hvis Nærhed der stod nogle Kibitker. De fleste af dem vare lukkede og tomme, og kun en af dem var beboet; her sad en ung Kalmukpige og kradsede Uld. Hun saae godt ud, havde røde Kinder og lange nedhængende Fletninger, til Tegn paa at hun var ugift; i Kibitken var der imidlertid saa forfærdelig smudsigt og ækelt, at det var umuligt at undersøge den noget nøiere. Denne KalmukernesSkidenfærdighed frembringes ved deres Dovenskab, men begunstiges ogsaa ved deres Religion; da det nemlig efter deres Lære om Sjelevandringen, paa hvilken de troe, er en stor Synd at dræbe Dyr, saa skaane de ogsaa saa meget som muligt de besværlige Gjæster, der vælge deres Hoveder til Opholdssted, og som, naar de tage altfor meget Overhaand, kun bevirke en Løskning, hvorved de dog altid blive ilive og til Slutning vrimle overalt i Kibitkerne. Ved hvert Besøg, som den tidligere omtalte Herrnhuter Zwick aflagde hos en Kalmuk, selv hos en af fyrstelig Stand, saae han dem krybe paa sig, og hvergang en Kalmuk gjorde ham Besøg, kunde han være vis paa at han havde faaet Indqvartering. Saa fortrolige de imidlertid ere med disse krybende Dyr, saa meget have de imod de hoppende Smaadyr, og de vise deres Modbydelighed mod disse, i en ligesaa høi Grad, som Europæerne mod hine. Øen havde kun en kummerlig Vegetation, hist og her noget Smaakrat, forøvrigt Intet; paa Høiderne, i det tørre Sand, vrimlede der af Snoge og Fiirbeen, og overalt saae man i smaae tragtformige Huller i Sandet, Spor til „den sorte Enke.“

De Reisende gik her ombord i Regeringens Dampfartøi, og satte Coursen tilsøes. Det varede ikke længe inden man var ude af Mundingen; tilvenstre saaes ikke meer Land, og tilhøire havde man endnu kun nogle lave sivbegroede Øer, indtil man naaede den yderste Ø Tschetyre bugri (Øen med de fire Høie), paa hvilken der er bygget et Fyrtaarn. Snart havde man ogsaa denne Ø agter ud, og man befandt sig nu i rum Sø. Veiret var overordentlig skjønt, det var næsten stille og meget mildt; Maanen kastede sine blide Straaler over Havet, og forhøiede derved det herlige Indtryk, som den hele Fart nødvendigviis maatte fremkalde paa de Reisende, der i saa lang Tid havde været vante til ganske andre Omgivelser. Vandet holdt sig den hele Tid temmelig grundt, og man maatte lodde i et væk, for ikke at løbe paa. Længe efter at man var gaaet tilkøis hørtes det eensformige Raab fra Matrosen, der stod ved Loddet: **schest s’poloronai** (ɔ; 6½) afvexlende med **schest s’tschetwertjii** (ɔ: 6¼), nemlig Fod. Henimod Morgenstunden vækkedes de Reisende med den Besked, at man nu maatte vende om igjen, eftersom man ellers vilde komme til at mangle Brændsel. Manfandt sig omtrent 75 Werster tilsøes, og skjøndt

det snarere luftede fra Havet end fra Land, var Vandet dog ikke saltere, end at man godt kunde drikke det. Til Morild saaes intet, maaskee paa Grund af Maaneskinnet, thi den skal ellers jevnligt forekomme i det Caspiske Hav, og heller ikke fandtes der nogen Fucus-Art i Vandet, men det var ganske reent.

De af Forskjellige anstillede Undersøgelser af det Caspiske Havvands Beskaffenhed, have givet det Resultat, at det i Havets nordlige og nordvestlige Deel kun er lidet saltholdigt, og at det først bliver saltere mod Sydost, hiinsides Cap Tjuk-Karagan, hvor Dybden pludselig stiger fra 2½ Favn til 10, og hvor Havet først antager sin eiendommelige søgrønne Farve. En Mærkelighed er Vandets bittre Smag, selv hvor det stærkt er blandet med fersk Vand, og dets Bittersaltholdighed er ifølge anstillede Analyser større end i de fleste andre Have. Den bittre Smag tiltager jo sydligere man kommer, og paa Høiderne af Baku er den saa stærk, at den volder Qualme. Det er en bekjendt Sag, at det Caspiske Hav intet Afløb har, og da nu den store Mængde Vand, det optager fra Floderne, altsaa maa tabes ved Fordunstning, medens de deri indeholdte faste Bestanddele blive tilbage, saa have Enkelte antaget, at Havet oprindeligt har været en Ferskvandssø, men at det efterhaanden fra Stepperne har modtaget sin Saltholdighed. Herimod kan der rigtignok indvendes, at der i det Caspiske Hav lever baade Pattedyr og Fisk, som f. Ex. Sæl og Sild, der oprindeligt høre hjemme i Saltvand, og man kan da spørge, hvorfra disse ere komne? Paa den anden Side findes der ogsaa en heel Deel Ferskvandsfisk, men hertil er at bemærke, at disse ikke antræffes ude paa Dybet, hvor der i det Hele taget kun skal findes faa Dyr af hvilketsomhelst Slags, men inde ved Flodmundingerne eller i disses Nærhed. Der gives Steder, om hvilke Fiskerne forsikkre, at der ikke nogensinde er fundet Fisk, og tager man Hensyn deels til Vandets overordentlig bittersalte Beskaffenhed, og deels til den stadige Forsanding paa deslige Steder, der hindrer al organisk Udvikling, saa synes denne Paastand ikke at være aldeles urimelig. Havet kan efter sin Dybde deles i tvende Dele, en nordlig og en sydlig, hvis Skillelinje falder mellem CapAgragan og lidt sydlig for Cap Tjuck-Karagan. Det nordligeBassin er intetsteds over 9 Favne dybt; det sydlige tager derimod meget hurtigt til, og i Midten af Havet har man ikke fundet Bund paa over 200 Favne, hvorved det dog er at mærke, at man endnu ikke har loddet med tilstrækkeligt fuldkomne Loddeapparater. Det sydlige Bassin kan igjen mellem Cap Apscheron og Cap Krasnowodsk deles i tvende Dele, en nordlig og en sydlig, hvis Grændse dannes af en Havbro, paa hvilken man faaer Bund paa en 80 til 100 Favne.

Overalt ved Kysterne er Landet undergivet stor Omvexling: snart aftager det, og snart sætter det til, men som Regel kan det dog antages, at i den nordlige Deel tiltager Landet meest paa Østsiden, og i den sydlige paa Sydostsiden, og man kan i denne Henseende paavise Steder, navnlig i Nord, hvor Landet er tiltaget fra 60 til 80 Werster i mindre end et Par Aarhundreder. Under saadanne Omstændigheder er Steppebunden stærkt begrændset ved en Række af Salicornier, udenfor hvilken der voxe Rør og Siv, saavidt Øiet kan række.

Der hersker nu blandt Geologerne ingensomhelst Tvivl om, at betydelige Strækninger af de tilgrændsende Steppelande i tidligere Dage have hørt til det Caspiske Hav, og navnlig antages den donske Høisteppe for at have været dets fordums Vestergrændse. Overalt findes i Havets tidligere Leie Levninger af Muslingeskaller, som de, der endnu findes i dets Brakvands Bund. Mod den ovenfor fremsatte Formening, at det Caspiske Hav oprindeligt skulde have været en Ferskvandssø, har der forøvrigt reist sig megen Modsigelse, idet der paastaaes, at det salte Verdenshav ligesaa godt oprindeligt kan have været fersk, hvilket dog Ingen antager, uagtet det er vitterligt, at Ferskvandet paa Jorden netop fremkommer ved Fordunstningen af Verdenshavet. Det lader sig med Lethed paavise, at det Caspiske Hav fra umindelige Tider maa have været salt, og der synes heller ikke at kunne næres nogen Tvivl om, at det engang har staaet i Forbindelse med det almindelige Verdenshav, og naar der er Rimelighed for dette, saa synes det dog at være fornuftigere at antage dette, hellere end at forudsætte et oprindeligt Ferskvand og en tilgrændsende Saltsteppe, der efterhaanden har gjort hiint salt. En anden Paastand er den, at det dyriske Liv, navnlig Molluskerne ogderved ogsaa indirecte Fiskene, efterhaanden aftager i det Caspiske Hav, alt som dette tiltager i Saltholdighed, og at den Tid vil komme, da det intetsteds vil have levende Dyr. Men heller ikke denne Paastand holder Stik, saaledes som det ved nøiagtigere Undersøgelser i den senere Tid har viist sig, idet der nemlig netop derved er beviist Tilværelsen af Molluskarter i overordentlig Mængde, der paastodes uddøde eller uddøende. Det større Udbytte af Fiskerierne, der er en Kjendsgjerning i senere Tid, taler ogsaa imod hiin Paastand, thi hverken bliver Fisken til af sig selv, eller finder Næring, naar den ikke i Vandet er

forhaanden, og Fiskens hovedsagelige Næring bestaaer i Bløddyr, hvorhos det dog altid er at lægge Mærke til, at Floderne, ved hvis Mundinger den meest opholder sig, tilføre den en stor Deel Føde.

Som man vil erindre sig, vendte det Dampskib, der havde de Reisende ombord, da det ikke havde Brændsel nok til en længere Reise, og man gik tilbage ad samme Vei, som man var kommen, forbi Øen Tschetyre bugri. For nærmere at besee denne besluttede man at gaae iland, men det var ikke saa let gjort. Dampskibet kunde ikke flyde længere ind, end paa tre Wersters Afstand og Skibsbaaden kunde heller ikke lægge tæt ind til Land, saa at man var nødsaget til at faae fat paa en fladbundet Fiskerbaad, der netop befandt sig i Nærheden, og endda maatte man lade sig bære et Stykke Vei, førend man endelig slap iland. Øen var som de fleste, andre af samme Slags bevoxet med Siv paa Kysten, og der indenfor fandtes England, hvor der græssede Qvæg, og hvor Høet stod i Stakke, der vare omgjerdede mod Qvæget. Inde paa Øen var en høiere liggende Samdslette, og der stod Fyrtaarnet, omgivet af nogle Træhuse, og meget brøstfældigt, støttet paa alle Sider med Touge, der vare fastgjorte til nedrammede Pæle. Det bestod af tre Stokværk, af hvilke de tvende øverste havde Vinduer til alle Sider; det var forøvrigt et halsbrækkende Arbeide at komme op i det, da de yderst smudsige Stiger vare i en høist jammerlig Forfatning. Fyret selv var meget simpelt og ufuldkomment; ved hvert Vindue i øverste Etage stod der en flad Skaal med Tran i, paa hvis udadvendte Side den Væge laae der skulde antændes; og i anden Etage stod der et Lys i hvert andet Vindue. Den hele Fyrindretning varsaaledes kun i den maadeligste Forfatning og stemmede kun lidet med Prædikatet af keiserlig russisk Fyrtaarn.

Et bedre Indtryk gjorde Fyrbetjentens Bolig, der laae ved Siden af; den var net og reenlig, og de Reisende beværtedes her af Værtinden med en landlig Frokost, bestaaende af Æg, Smørrebrød og Melk. Efter et Par Timers Ophold her og uden at have opdaget noget andet Mærkeligt end det usle Fyrtaarn, en heel Deel Tarantelhuller i Sandet og en Mængde Fiirbeen, seilede de Reisende tilbage til Berictschicassa, hvor de atter gik ombord i det af dem leiede Dampskib, med hvilket de derpaa gjorde en Afstikker ind i en af Wolgaarmene, for at lære et af de store Fiskerier at kjende.

Den Watage, som var Hovedmaalet for Udflugten, eiedes af en af de største Fiskerieiere ved Wolga, der personligt var tilstede og viste de Reisende al mulig Forekommenhed. De besaae de forskjellige i Floden anlagde Utschuger, og lode sig et og andet Fiskeriet vedkommende forklare, hvilket saa meget mere her kan forbigaaes, som det deels falder sammen med hvad der allerede ved Uralfiskerierne er beskrevet, og deels foran findes anført under Bemærkningerne angaaende Wolgafiskerierne i det Hele.

Man var tilstede ved et fuldkomment Fiskeri, saae hvorledes Fisken fangedes, undersøgte de forskjellige Arter af samme, og var Vidne til hvorledes den foreløbigt behandledes, samt hvorledes den senere udtoges og rensedes, ligesom man ogsaa blev gjort bekjendt med de forskjellige Maader paa hvilket Caviaren tilvirkedes, og hvilke Dele der af Fisken anvendtes til Tran. Man besaae ligeledes ikke alene Watagen, der som tidligere anført er den mere eller mindre solide opførte Bygning ved Flodbredden, i hvilken Fisketilvirkningen foregaaer, og som er saaledes anlagt, at man let og nemt kan komme til den baade tilsøes og tillands, men man undersøgte ogsaa de særegne Steder eller Kjeldere, i hvilke Fisken opbevares, indtil den forsendes, og som ere anbragte i den høiere liggende Flodbred, udgravede til en vis Dybde, beklædte og omgivne med Iis, der har en Bredde af 2½ Favne og en Høide af 19 Fod.

Wolgafiskeriet er vel egentlig frigivet af Keiser Alexander, men de bedste Fiskesteder ere dog vedblivende, deels i Regeringens og deels i Privates Besiddelse, som gjøre sig al Umage for at drage saamegen Fordeel som muligt af Fiskerierne, og som anvende alle Midler for at erholde en riig Fangst. Forbudet mod Utschuger har derfor ikke meget at betyde, thi det omgaaes eller tilsidesættes af de fornemme Fiskeriere. Den store Forpagtningsafgift af henimod en Million Rubler Assignater, der aarlig betales til Fyrst Kurakin, Besborodsko og Wsewoladski, for trende Fiskepladse, afgiver et Beviis for hvor indbringende disse Fiskerier ere.

Wolgafiskerierne ere ikke alene af største Vigtighed for Astrakan og dens Omegn, derved at de beskjeftige en stor Mængde Mennesker, og at Fiskehandelen er Byens fornemste Indtægtskilde, men uden dem vilde det hele Rusland lide stor Mangel paa Fisk, der i Fastetiderne er saa nødvendig for Bekjenderne af den græsk-catholske

Religion. At de i den sidste Tid skulle være aftagne, forholder sig ikke saa; tvertimod har en af den russiske Regering for et Par Aar siden udsendt Expedition til deres Undersøgelse, statistisk godtgjort, at Fangsten betydeligt er tiltagen, hvilket hovedsagelig maa tilskrives en større Øvelse i at fiske, samt Benyttelse af hensigtsmæssigere Fiskeredskaber. Totaludbyttet af samtlige Fiskerier i og ved det Caspiske Hav anslaaes til 5 Millioner Sølvrubler aarlig, og Værdien af den Fisk, der gaaer i Handelen, alene til omtrent 4 Millioner.

Den uhyre Mængde Fisk, der maa til for at frembringe en saadan Pengeværdi, maa naturligviis lede til det Spørgsmaal, om ikke de i et saa stort Omfang drevne Fiskerier virke til Formindskelsen af Fiskemængden i det Hele, og ihvorvel det er utroligt, hvilken uhyre Masse Rogn der aarligt lægges og udklækkes, saa kan det dog neppe betvivles, at en stadig Formindskelse virkelig er tilstede, saa meget mere som der ikke tages tilbørligt Hensyn til at skaane Fisken i den Tid da den er rogndrægtig, ligesom den heller ikke faaer tilstrækkelig Tid til at voxe i, hvilket tydeligt nok viser sig derved, at de Fisk, som fanges, stedse falde mindre og mindre, og sjelden eller aldrig naae den Vægt eller Størrelse som i tidligere Dage.

*

Attende Capitel.

Efter at vore Reisende havde beseet Astrakan og de mærkeligste Gjenstande i dens Omgivelse, var det kun deres Ønske at aflægge et Besøg hos den foran omtalte Kalmukfyrste Sered-Tschab, der ved Dannelse udmærkede sig fremfor alle andre Kalmukfyrster. Han var, som sagt, Fyrste for den Choschudiske eller Chotussoffske Horde, der nomadiserede paa Sletterne mellem Wolga og Achtuba, hvor den med Regeringens Tilladelse havde nedsat sig efter den store Kalmukflugt i 1770. Som Chef, ikke alene for Kalmukerne af hans egen Horde, men ogsaa af andre havde han været med i de franske Krige, besøgt Paris, var russisk Oberst, og var decoreret med flere Ordener. I sin Landsby Tjumenowka, hvor man vil erindre at han havde ladet bygge et Træhuus, opholdt han sig stadig om Vinteren, medens han ikke kunde forlade sin gamle Vane at nomadisere om Sommeren. Han havde dog ikke bragt det saavidt i Dannelse, at han havde ladet sig christne, og en af hans første Bestræbelser, næst efter Beqvemmeligheden i hans eget Huus, havde været den, at sørge for at Gudebillederne bleve indlogerede i et Steenhuus.

Den 21de October forlode de Reisende Astrakan, og ihvorvel Fyrstens Bolig laae paa den modsatte Flodbred af den, paa hvilken deres Vei egentlig faldt, saa besluttede de dog hellere at følge den indtil Semænowskaja og derfra at sætte over til Tjumenowka, end at udsætte sig for de mange Vanskeligheder, Reisen vilde medføre paa den anden Side.

Ankomne til hiint Sted bleve de modtagne af Fyrstens yngre Broder, Fyrst Seren-Norwa, der var sendt dem imøde, for at underrette dem om, at de ventedes den næste Dag. Han var et ungt Menneske, klædt i en kort blaae sølvbroderet Kaftan med Tasker paa begge Sider til Patroner. Han blev hos dem Natten over i Semænowskaja, og satte dem den næste Dag over Wolga i sin med tolv kraftige Kalmuker bemandede Baad.

Natten havde været temmelig kold, og det var under Overfarten ikke mere end 3° Varme. Wolga var ikke afkjølet i saa høi en Grad, den holdt 7°, og bevirkede ved Opvarming af det, over den staaende Luftlag, et Fata Morgana, der var overordentlig skjønt.De høiere Gjenstande paa den ligeoverfor liggende Bred viiste sig høit oppe og omvendt, ligesom naar en Ting speiler sig i Vandet. Man roede forbi flere med Popler og Pile bevoxede Øer, og standsede endelig i en temmelig betydelig Afstand fra Bredden, thi det lave Vand gjorde det umuligt at lægge tæt ind til denne; Roerkarlene sprang derfor i Vandet og bare Passagererne iland paa Guldstol, som man kalder det. Her ventede allerede en fiirspændig og en tospændig Kareth paa dem, samt en Mængde Rideheste, som Fyrsten havde sendt, i den Tanke at Humboldt kom med et meget stort Følge.

Landsbyen Tjumenowka laae en halv Snees Werster ovenfor Landingspladsen og bestod af en Deel adspredt liggende Træhuse og Kibitker, blandt hvilke Fyrstens Huus ragede frem som et Slot. Det var en toetages Bygning, hvis andet Stokværk, gik noget tilbage for det første, saa at der blev en Gang med et Rækværk rundt

om, og hvis Tag i Midten havde en Glaskuppel. Kibitkerne beboedes af Kalmukerne, men Træhusene fordetmeste af Russere, der vare Fyrsten tjenstpligtige.

Fyrsten modtog sine Gjæster ved Indgangen til sit Slot. Han var en midaldrende Mand iført en russisk Uniformskutka, og prydet med alle sine Ordner. Han var ledsaget af sin tredie Broder Seren-Danduk, der var klædt ligesom den Yngste, som havde fulgt dem over Floden. Hans anden Broder Batur-Ubaschi var syg, og viiste sig ikke. Man traadte ind i en smal, dyb Sal, hvor der stod et Billard, og som var meubleret med forskjellige Meubler af Mahogni, og vel forsynet med store smukke Speile og Spilleuhre. Herfra førtes man ind i et lille Cabinet, hvor Fyrsten og Humboldt toge Plads paa en Sopha betrukken med rødt Saffian; de Øvrige satte sig paa udpolstrede, med persisk Silketøi betrukne Stole, omkring et rundt Bord, der stod foran Sophaen. Paa Væggen ovenover denne hængte Keiserens og Keiserindens veltrufne Portraiter i Oljemaleri. Fyrsten talte Russisk og underholdt sig længe med Humboldt ved Hjelp af en Tolk; Samtalen blev imidlertid afbrudt, ved den uventede Indtrædelse af en riigt klædt ung Mand af behageligt mongolsk Ydre, nemlig Chanen for den indre Kirgiserhorde Dschangir med sit Følge. Han var, som man erfarede paa et Besøg hos sinNabo Fyrsten, og havde allerede Dagen iforveien villet reise hjem, men havde dog besluttet at oppebie Humboldts Ankomst. Han var iført en vid Overkaftan af blaat Klæde heelt aaben fortil og besat med Guldtresser, samt en snævrere Underkastan af samme Slags Klæde, der sammenholdtes om Livet med et bredt Bælte, og som kun i Brystet stod lidt aaben, saa at man kunde see en riigt sølvbroderet Vest, samt en med Brillanter besat Guldmedaille, som han havde faaet af Keiser Alexander. Han bar fremdeles vide Beenklæder af violet Fløiel og paa Hovedet havde han en lille spids Hue af blaat Klæde der var broderet med Guld og kantet med Zobelskind, og over hvilken han, naar han gik ud, satte en lignende af rødt Fløiel, som han holdt i Haanden medens han var i Stuen. Han talte ligeledes flydende Russisk, men kunde desuden ogsaa tale Persisk og Arabisk, i hvilket sidste Sprog Prof. Ehrenberg underholdt sig med ham directe. Han beklagede meget at ikke Humboldt fra Orenburg var reist igjennem hans Steppe; han havde troet det, og derfor ladet Heste staae færdige paa Stationerne. Humboldt talte med ham om hans Lærer Karelin i Orenburg, hvem han syntes at holde meget af, og som i lang Tid havde opholdt sig hos ham i Steppen. Paa en lakeret Presenteerbakke blev der imidlertid sat nogle Glas med Kumis frem.

Efter at have indtaget denne Forfriskning, der ikke smagte synderlig godt paa Morgenstunden, bleve de Tilstedeværende opfordrede til i Gudehuset at overvære en Høitidelighed, som var foranstaltet af Fyrsten i Anledning af den lykkeligt endte Krig mellem Russerne og Tyrkerne. Denne Bygning laae, som allerede tidligere omtalt noget borte fra Fyrstens Bolig ud imod Steppen og dannede en langagtig Fiirkant med japansk Tag. Indgangen var paa en af de smalle Sider, og fra den udgik bueformede Søilegange, ligesom ved Kasankirken i St. Petersborg. Disse havde Fyrsten efter sin egen Idee ladet føie til Bygningen, der forøvrigt var opført strengt i tibetansk Stiil.

Det Indre havde i sin hele Anordning stor Lighed med hvad de Reisende allerede havde seet i det Kalmuktempel som de paa Veien til Astrakan havde besøgt; kun var Alt her i større Stiil og pragtfuldere. Der var lyst derinde; Vinduerne vare anbragte paa delange Sider, og Væggene vare hvidtede. To Rækker fiirkantede Piller gik fra begge Sider af Indgangen midt igjennem Bygningen paa langs, hvorved den paa en Maade blev deelt i tre Afdelinger, af hvilke den Midterste var lidt dybere, end de to andre og derfor noget mørkere. I denne befandt sig ligeoverfor Indgangen Alteret med Opsatsen for Guderne, samt endeel tændte Lys. Paa Væggene, under og imellem Vinduerne hængte Billederne af forskjellige Guder. Burchanerne i siddende, og Erlikchanerne i opreist truende Stilling. I Midtgangen sadde ogsaa her Præsterne i tvende Rækker, ligesom i hiint Tempel ved Astrakan, og frembragte ogsaa her med forskjellige Instrumenter en lignende umusikalsk Concert, og her var der ovenikjøbet Flere af dem, hvorhos de vare stadseligere klædte, i lange brogede Dragter og med sexkantede spidse, nedentil ombøiede Huer paa Hovedet; den ombøiede Deel var udskaaret i Form af gothiske Kirkevinduer og enhver af disse Spidser var bemalet med et Gudebillede. Lamaen, tilhøire for Alteret, havde en Klokke, og Ghelungerne havde Bækkener, Pauker, Horn og store Conchaer, hvortil endnu kom et Par, vist 4 Alen lange, paa særegne Fodstykker stillede Trompeter, der gjorde en vældig Virkning og som blæstes af to Ghelunger, der stode ved Døren.

Musiken afvexlede med Sang; den vedblev efter at de Reisende vare traadte ind i Templet, tilligemed Kirgiserchanen, der, som Muhamedaner lidt haanligt hørte paa denne buddhistiske Gudstjeneste, medens Fyrsten Sered-Dschab med Andagt stod i Spidsen for Selskabet. Under Musiken tog en af Præsterne et Røgelsekar, der stod ved Alterets Fod og holdt det lidt hen for Næsen af hver af de andre. Da Ceremonien havde varet noget, holdt den op, hvorpaa Fyrsten sagde nogle Ord til Lamaen, Musiken begyndte strax forfra igjen, og man fik nu nok engang den samme Nydelse fra først til sidst, saa det lod til, at Fyrsten havde bestilt denne Gjentagelse.

Efter at endelig denne noget trættende Ceremoni var forbi, førte Fyrsten sine Gjæster hen til en Kibitke, hvor der af Kumis eller suur Hoppemelk tilberedes Brændeviin, hvis Tillavning Humboldt havde yttret Ønske om at see. I Midten af Kibitken brændte en Ild, og paa denne stod en Jerntrefod med en Jerngryde, der tjente som Destilleerapparat og hvori den sure Melk befandt sig.Denne Gryde havde et Trælaag, der kunde slaaes op fra begge Sider, og hvis ene Halvdeel var forsynet med en og den anden med to runde Aabninger. Igjennem den første blev Melken fyldt paa, og fra hver af de andre gik et krumt Trærør til to runde Jernpotter, der stode i et Kar med koldt Vand. Saavel Laaget som de Aabninger hvorfra Rørene kom og til hvilke de gik, vare vel tilkittede med Jord og Hestemøg, og heraf bestod ogsaa Proppen, der sad i Paafyldningshullet. Denne Prop bliver først sat i naar Melken er kommen i Kog, hvorpaa Ilden under Gryden formindskes. Det første Product som man paa denne Maade erholder er bruunligt, smager stærkt af Fusel og kaldes Araca. Det omdestilleres, bliver noget lysere, men beholder dog en Fuselsmag og kaldes Arsa, hvilket altsaa er det Brændeviin der drikkes.

Det laves forøvrigt ikke alene af Hoppemelk, Tschigan eller Kumis men ogsaa af suur Komelk der kaldes Arjæn, hvis Product faaer Navn af Airak og er mindre stærk. Tillavningen af Kumis skeer som tidligere berettet, derved at den nymalkede Melk kommes i et særegent indrettet Læderkar, hvor den flittigt omrøres og syrner.

Fyrsten var en stor Jagtelsker, især af Jagt med Falke, og i hans Tjeneste befandt sig flere Kalmuker, der ikke havde andet at bestille end at afrette Falke. Paa Humboldts Ønske om at lære denne Slags Jagt at kjende, lod Sered-Tschab strax hente en Svane som en Falk skulde jage efter. Falken steg høit tilveirs; men aldrig saasnart blev den Svanen vaer, før den som en Piil skjød ned paa den, huggede den i Hovedet, og vilde sikkert have dræbt den, ifald man ikke havde været saa forsigtig at binde den et tykt uldent Overtræk om Hovedet, men det vilde endda ikke have frelst den, dersom man ikke hurtigt havde revet den fra Falken.

Efter at vore Reisende endnu havde beseet Frugthaven ved Fyrstens Bolig og hans Arjamaker eller bokhariske Heste, der udgjorde hans Stolthed, vendte man tilbage til hans Bolig, hvor man fandt Middagsbordet dækket, ved hvilket, foruden de Reisende, kun Fyrsten, hans Brødre, hans russiske Secretair, og Kirgiserchanen toge Plads; de Øvrige spiste i et Sideværelse. Til Fyrstens Kone saae man ligesaa lidet noget, som til Kalmukinder overhovedet; Fyrstens Brødre lagde for. Maden var ypperlig tillavet, da Fyrsten havde en udmærketrussisk Kok i sin Tjeneste, og Retterne vare derfor ogsaa ganske europæiske. Kun en for Kalmukerne eiendommelig Ret befandt sig derimellem, hvilken kaldes Ischkizin-nachan og bestaae af smaatskaaret kogt Faarekjød, der fulgte umiddelbart efter Sterletsuppe, som var første Ret. Champagner, saavel som andre franske og indenlandske Vine manglede ikke. Under Taffelet udførte et Musikcorps af Kalmuker under Anførsel af en russisk Capelmester, Ouverturer af Mozart, og Rossini, samt Marcher og Dandse, med stor Færdighed. Efter Bordet blev der serveret med Kaffe, hvorpaa vore Reisende, særdeles tilfredse med deres Besøg, anbefalede sig. Fyrsten forærede dem ved Afskeden en Flaske Araca og en Flaske Arsa, som de havde bedet om, samt en kalmukisk Læderflaske og lod dem sætte over Wolga, hvorpaa de i hans Vogn kjørte til Seroglasinskaja, fjerde Station fra Astrakan, ledsagede af hans Broder Seren-Danduk. Her traf de deres Reisevogne og fortsatte strax Reisen, vel indsvøbte i deres Peltse, thi det var bitterligt koldt.

De følgende Dage faldt der stadigt Snee. Man fulgte i omvendt Retning den paa Udreisen tagne Vei indtil Zarizyn, gik derpaa over Vandskjellet mellem Wolga og Don, og gjorde fra Stranitza Tischanskaja, en Udflugt til denne for at bestemme Barometerstanden. Dette var den sidste af de mange Barometer-Observationer, som de langs Wolga havde anstillet, for ogsaa at bidrage deres til Besvarelsen af Spørgsmaalet om det Caspiske Havs relative Høide. Dette Problem er senere bleven løst ved omhyggelige, paa keiserlig russisk Befaling foretagne

trigonometriske Nivellements mellem det Caspiske og det Sorte Hav, og man har fundet at hiint ligger 76 pariser Fod lavere end dette. Det er forøvrigt en Kjendsgjerning, at det Caspiske Hav stadigt synker og det forholdsviist temmeligt rask. De af Geologerne i denne Henseende anstillede Undersøgelser have givet interessante og ufeilbarlige Resultater, hvilke ikke alene bevise Rigtigheden af Paastanden om det omhandlede Havs langt betydeligere Udstrækning i Fortiden og dets successive Aftagen, men tillige godtgjøre Urigtigheden af den Hypothese at det Caspiske Hav i Forbindelse med det Sorte Hav tidligere har været en Indsø, der mellem Europa og Asien har gjennembrudt det faste Klippelag,hvorefter det Caspiske Hav er sunket tilbage i sit lave og stedse lavere blivende Leie.

Det interessante Møde, som de Reisende hos Fyrst Sered-Tschab havde havt med Kirgiserchanen Dschangir, samt den Omstændighed at han havde ventet deres Besøg i Steppen, lode dem ret angre at de ikke havde fulgt deres første Plan, paa Reisen fra Orenburg til Astrakan at gjæste ham, og det saa meget mere som de erfarede at han havde gjort Anlæg, der fuldt vel fortjente at besees.

I Nordvestkanten af den indre Kirgisersteppe omtrent 66 Werster fra Eltonsøen, ligger hans under Navn af „Chanens Telt“, bekjendte Nybygd. For 30 Aar siden var der paa dette Sted ikke Spor til Anlæg og Steppen var der ligesaa øde, som ved det Caspiske Havs Kyster. Før Aaret 1824 førte Dschangir-Chan, ligesom hans Forfædre og overhovedet alle Kirgisere et Nomadeliv, men i dette Aar indtraadte han i tredie Egteskab med Fatima, en Datter af Muftien i Orenburg, en ganske paa Europæisk opdraget Pige, som baade kunde Sprog, Musik og Dands. Han havde først været gift med en Kirgiserinde, med hvem han havde en Søn, kort efter hvis Fødsel hun var død; derpaa giftede han sig med en Søster til hende. Men hans kjereste Hustrue, var Fatima. Kirgiserinden havde han været nødt til at tage for ikke at støde sine Landsmænd, men da hun var en Kirgiserinde som alle de andre, født og opdraget i en Kibitke og ligesaa raa og uvidende som sin Søster, var hun ham fuldkommen ligegyldig. Han tilbragte Vinteren 1824 med sin unge Hustru ved det Caspiske Havs Bredder, og han havde da tilstrækkelig Anledning til at indsee hvor lidet comfortabel en Kibitke var for en Qvinde, der var opdraget i en By og vant til at leve i varme beqvemme Huse. Ikke destomindre maatte hun ogsaa tilbringe den næste Vinter i en Kibitke i Nærheden af den tartariske Landsby Kotschetajewka, og det ovenikjøbet uden sin Mand, der da opholdt sig i Petersborg, hvorfra han vendte tilbage med rige Gaver, som han havde modtaget af Keiseren; blandt dem havde han ogsaa erholdt en Sum af 10,000 Rubler for i Steppen at bygge Fatima en anstændig Bolig. I Efteraaret 1826 blev der begyndt herpaa, og en Werst fra Chanens nuværende Opholdsted blev der midlertidigen opført et lille Træhuushvor hele Chanens Familie tilbragte Vinteren 1826. Før denne Tid var Dschangir ligesom hans Fader Bukai, der har grundlagt den indre Kirgiserhorde, om Vinteren draget Sydpaa til det Caspiske Havs Bredder, da Climatet her er mildere, og der ikke falder saa meget Snee; det forekommer derfor besynderligt at Dschangir valgte en nordligere, koldere og sneerigere Egn til Bopæl. Men han havde ved dette sit Valg ikke alene Vinteren men ogsaa Sommeren for Øie, det var hans Hensigt at opslaae sin stadige Bolig paa det valgte Sted, derved at give Sultanerne og de øvrige Kirgisere et Exempel, og saaledes lægge Grunden til en Nybygd, der kunde tjene de af ham undergivne Kirgisere til Midtpunkt og være det første Skridt til at de opgave deres Nomadiseren. Til dette Øiemed kunde han ikke træffe noget bedre Valg; thi det omhandlede Sted var det eneste Punkt indenfor den indre Kirgiserhordes Omraade, der havde rindende Kilder, og hvor det altsaa var muligt at grave varige Brønde, hvilket er en vigtig Ting i en Egn, der saa godt som ganske mangler fersk Vand. Desuden fandtes der, lidt Nord for Stedet en Ferskvandssø, der kunde tjene til Vandingsted for de overordentligt store kirgisiske Hjorder. Tilmed afgave de dengang med Siv tæt begroede Bredder rigeligt Brændsel. I Øst strækker sig et temmelig stort Krat, der kunde give Anlægget Ly og beskytte det mod Sandflugten fra Rynpeskierne; den saltholdige Jordbund i Syd afgav rigeligt Foder for Hornqvæget, og Wolgas, samt Pladsene Tschernajars, Kamyschins og Saratows Nærhed frembøde gunstige Betingelser for Kirgisernes Handel.

Alt dette bestemte Chanens Valg, og i Foraaret 1827 paabegyndtes Bygningen af et stort Huus med tvende Fløie. Henimod Vinteren var det færdigt, og ved Nytaarstid 1828, var Chanen flyttet ind i sin nye Bolig. Foruden denne byggede han ogsaa nogle mindre Huse til sit talrige Tjenerskab, nogle Sultaner fulgte snart hans Exempel og

saaledes udvidede Nybygden sig stedse mere og mere, saa at der efter 18 Aars Forløb fandtes 90 Huse. Denne raske Tiltagen maa navnlig tilskrives det Marked, der siden 1833 aarligt afholdes her, og som efterhaanden har lokket stedse flere og flere Kirgisere og Fremmede til.

Den lille Landsby er temmelig regelmæssigt anlagt, og har enbred Hovedgade, samt forskjellige Sidegader. Husene ere tildeels af Træ, og tildeels af tørrede Steen. Chanens Bolig udmærker sig naturligviis fremfor de øvrige. Det er en stor Træbygning med een Steens Ydermuur, og da den er udvurfet med Kalk og hvidtet, seer det ud som om den var grundmuret. Taget er belagt med Blikplader og forsynet med Tagrender. Façaden er meget smuk, og bestaaer af fem tydeligt adskilte Dele, af hvilke Hovedbygningen indtager Midten; den har 12 Fag Vinduer og en Dør midtpaa, der gaaer ud til en lille Terasse, der strækker sig hen foran de 4 midterste Vinduer. Ovenover Terassen og i lige Udstrækning med denne, er der en Balcon, der bæres af 6 smukke hvide Søiler, og som foruden et smukt Trærækværk, er prydet med 6 smalle Søiler, der støtte det over Balconen fremspringende Tag. Alle de andre Vinduer i Huset ere forsynede med grønne Skodder. Fra Terassen gaaer en bred Trappe paa 5 Trin ned til en med Sand belagt Vei, der fører til Moskeen. I Huset er der ikke færre end 33 Værelser.

En Reisende, der besøgte dette i flere Henseender mærkelige Punkt i Aaret 1848 efter Dschangir-Chans Død, fortæller at han ved sit Besøg i dette Huus i høi Grad overraskedes ved dets hele indre Indretning, forsaavidt som det blev ham tilladt at besee det, hvilket navnlig ikke var Tilfældet med den Deel, der beboedes af den afdøde Chans Familie. En stor Audientssal var meubleret ganske paa Europæisk, og til de derværende mærkeligste Gjenstande hørte astronomiske Uhre, der vare forsirede med kunstfærdigt Bronzearbeide, og indsatte i et lille Skab, paa hvis Hjørner der befandt sig en Jord- og en Himmelglobus, samt tvende Maaneglober; ved en egen Mekanisme ledsagedes Uhrenes Slag af Orgelmusik, hvorhos Maaneglobeme tillige sattes i Bevægelse.

I et tilstødende mindre Værelse, der ligeledes var meubleret paa Europæisk hængte Keiserens, Dschangirs og hans Søn Sahib Gerais Portraiter, den Sidstes i Daguerrotyp. I et andet mindre Værelse paa to Fag, var der ved Væggen paa Vinduessiden en Forhøining med et Par Trin paa hvilken der i Chanens Levetid laae rige persiske Tæpper, og en Fløielspude besat med Guldfryndser og Qvaster; over denne Pude hængte et kostbart Tæppe, og paa dette, i symmetrisk Orden, kostbare Sværd, Sabler og Geværer, og vedSiden af Vinduerne prægtige Sadler, Bidsler o. desl. Alt dette var nu borte, men i Hjørnerne stode tvende Glasskabe, i hvilke der fandtes asiatiske Pantserskjorter, Armskinner, Hjelme, og andre slige Ting. I andre Glasskabe langs Væggene, i dette Værelse, der kaldtes Vaabenkammeret, var der en heel Mængde skjønne Vaaben af alle Slags, hvoriblandt mangfoldige gamle asiatiske Vaaben, et Par skjønne rigtprydede Sabler, Foræringer fra Keiseren, samt et Par Geværer af asiatisk Arbeide, hvoraf det ene er vurderet til 1000 Sølvrubler, og det andet udmærker sig ved sin overordentlige Længde, næsten tre Alen.

I Raadssalen, hvor efter Dschangirs Død Medlemmerne af det Raad, der førte Regeringen, forsamlede sig, tilligemed Sultanerne, stod et temmelig langt Bord, hvorover der var bredt et med Guldfryndser besat rødt Klædestæppe og omkring hvilket der var stillet Lænestole. Paa Væggen hængte Billedet af Chanen i fuld Legemsstørrelse, med en guldbroderet Baschkirhue paa Hovedet og i en med Guld rigt besat grøn Fløiels Kaftan; den venstre, med en stor Ring prydet Haand holder en prægtig Sabel, og om Skuldrene hænger en Berkans Pelts foret med ægte Zobel, en Foræring fra Keiseren, da Dschangir blev udnævnt til Chan.

I Gaarden saae man paa hiin Tid stadigt en interessant Sjeldenhed, nemlig en Tarpan ɔ: en lille, meget smuk vild Hest; dette sjeldne Dyr, en Hingst, fik Chan Dschangir i 1833 i Foræring fra Chiwa, og det var senere bleven langt mere hjemligt end de almindelige kirgisiske Heste. Noget af det interessanteste ved denne Tarpan var dens Overgivenhed og Lyst til ligesom at være lidt skjelmsk; lod man den løbe frit ømkring, saa blev den staaende ved næsten enhver Forbigaaende, og tog Huen af ham, idet den listede sig ganske sagte hen til ham; bar man Noget, saa tog den ogsaa det, og mod den der ikke holdt af slig Spas reiste den sig paa Bagbenene; med Børn gantedes den, men af og til kom der lidt Lumskhed frem. Fruentimmer vilde den allerhelst i Lag med og holdt særdeles meget af at blive klappet af dem. Den var forøvrigt aldeles ikke til at ride paa, thi den var saa vild og ubændig at ingen i den hele Horde vovede at satte sig paa den.

Ved Chanens Bygning er der anlagt en Have, der tildeels erindhegnet med et Plankeværk, og tildeels med et smukt Gitterværk, og hvori der er plantet flere Frugttræer, men forøvrigt er der Intet ved den, den er temmelig øde, overvoxet med Græs og uden Blomster. I det ene Hjørne staaer et Træskuur der gjemte Chanens tidligere Kibitke med Tilbehør. Midt i den staaer Moskeen, en meget smuk Bygning opført i europæisk Smag, og isærdeleshed mærkelig derved, at Dschangir selv skal have udkastet Planen, og tegnet Grundridset dertil. Det er en grundmuret Bygning, udvendigt og indvendigt prydet med Stuccaturarbeide, smukt hvidtet og af en langagtig Form. Den Side der vender mod Chanens Huus har en Estrade og et fremspringende Tag, der bæres af 6 store joniske Søiler. Den modsatte Side har en udbuet Udbygning der altsaa danner en Nische indvendigt, og som saaer Lys gjennem tvende Buevinduer. Hver af Sidemurene har syv slige Vinduer, og udenfor de fem midterste af disse staae paa en Estrade, og med fremspringende Tag, ligesaa mange Søiler af samme Art som foran Hovedfaçaden, og herved faaer Grundridset til Moskeen Formen af et Kors. Taget bestaaer af grøntmalede Jernblikplader; paa dets Midte hæver sig en meget smuk Minaret, der kan deles i to Dele, en bred fiirkantet forneden, og en smallere sexkantet foroven, paa hvilken den af sex Søiler baarne Kuppel staaer, hvis Spids er prydet med en Kugle, ovenpaa hvilken Halvmaanen befinder sig.

Af de øvrige Huse, som ligge i denne Nybygd, ere de større ialmindelighed indrettede og meublerede paa Europæisk, medens de mindre fast udelukkende have asiatisk Indretning og Meublement. Til dem alle høre et mindre og et større indhegnet Gaardsrum, hiint med Bygninger for Tyendet, og dette til Opholdssted for Qvæget. I Husene og i Gaarden vrimler det ved Sommertid af smaae Skruptudser, der taales og skaanes, fordi de hjelpe til at ødelægge den umaadelige Masse af Fluer og Insecter, der ere Steppens nødvendige Tilbehør.

Forsaavidt som det er omtalt, at flere af Husene, hvortil navnlig høre de mindre, ere opførte af Steen, saa vil det være af Interesse at vide, deels at Materialet til disse Steen, bestaaer af en vis saltholdig, med Sand stærkt blandet Leer, og deels at Kirgiserne forarbeide disse Steen uden at have noget egentligtTeglbrænderie. Stenene ere tre Gange saa store som vore; de tilæltes i egne Leergrave med Fødderne, og Leret tilsættes godt med Sand og friskt Græs, navnlig af Malurt, for at det bedre kan hænge sammen. Tilstrækkeligt gjennemæltet, afsættes Leret i Træformer, og Stenen sættes paa Kant for at tørres, og da Solheden ofte stiger til 40°, saa blive de snart saa gjennemhaarde som om de vare brændte. Den hele Methode er imidlertid mangfoldige Uheld underkastede, thi Stenene staae frit paa den aabne Steppe, udsatte for alle mulige Anfægtelser, snart af en Flok Børn, snart af en Flok Faar, snart af en Storm og snart af en vældig Pladskregn, der atter gjør dem til Deig, men Kirgiseren begynder ufortrøden forfra igjen, og om det ogsaa engang imellem kunde falde ham ind, at det vilde være godt at have dem under Tag, saa mangler han dog Alt, hvad der hertil er fornødent, og anseer det derfor bedst at lade Tingen skjøtte sig selv.

At de Huse, der opføres af disse Steen, der ere et temmelig skrøbeligt Materiale, ogsaa ere meget maadelige baade i deres indre og ydre Anordning, med Tag sommetider af Træbark, og sommetider aldeles uden Tag, falder af sig selv, og det er ikke sjeldent at en Pladskregn en vakker Dag forvandler den hele Bygning til et Leerælte.

Den hele Befolkning i denne lille Nybygd udgjør omtrent 500, hvilket Antal dog er Fluctuation undergivet efter Aarstiderne, da navnlig de der bosatte Kirgisere og Tartarer ikke ret godt kunne lade deres Nomadeliv fare om Sommeren.

Af den Omsætning af 30 til 40,000 Sølvrubler, som de paa Pladsen bosatte Kjøbmænd aarlig have, skal man ikke slutte sig til nogen videre Velstand hos Horden, og det viser sig ogsaa i det Hele taget i det daglige Liv, thi for blot at nævne eet Exempel, saa er der ingen Anden end Chanen, der havde Raad til at brænde Brænde i sin Kakkelovn; alle de Øvrige maatte lade sig nøie med „Kisik“, eller Komøgtørv, eller ogsaa med tørre Stængler af Steppeplanter o. s. v.

Som oven anført afholdes der Markeder i denne Egn, og navnlig to Gange om Aaret, ved en af Dschangir en Miilsvei fra hans Nybygd opført Bazar, med over 200 Boutiker. Demarkedbesøgende Kirgiseres Antal beløber sig indtil 5000, der i Gjennemsnit bringe 70,000 Beder og 12,000 Heste tilmarkeds.

Omegnen af „Chanens Telt“, er af forskjellig Beskaffenhed; mod Nord er den fuldkommen tør, men mod Syd

strækker sig først en Mose, hvori der findes meget Vildt, derpaa kommer et høilændt tørt Stykke Land og saa en overordentlig vidtløftig saltholdig Mosestrækning, der naar den staaer under Vand kaldes „Sor“, men om Sommeren naar den er tilsyneladende tør kaldes „Chak“. Den er imidlertid paa den sidstnævnte Tid af Aaret meget farlig, Grunden er falsk, Hængedynd, og man har Exempler paa at Tusinder af Dyr ere omkomne derude, hvilket navnlig var Tilfældet i 1836, da over 1000 Heste slap igjennem. Mod Vest er Egnen sandig, og tildeels leret, mod Øst findes derimod de tidligere omtalte Sandhøie, Rynpeskierne.

Nordvest for den her beskrevne Plads omtrent 180 Werster fra Saratow, ligger en anden ligeledes af Dschangir-Chan grundet fast Leir, der kaldes „Chanens Sommerleir“, der bestaaer af ni kun for Sommeren indrettede Huse.

Professor Hansteen aflagde paa sin sibiriske Reise Dschangir-Chan et Besøg, hvilket han paa sin charakteristiske Maade skildrer saaledes: „En Eftermiddag indbød Chanen os til at drikke Thee i hans Dagligstue. Da jeg sad ved Siden af ham i Sophaen, spurgte jeg ham, om han kunde finde nogen eiendommelig Forskjel mellem vore Ansigtstræk og de russiske, ligesom vi fandt hans Physiognomi afvigende fra Russernes. Efter at han havde betragtet os i nogen Tid svarede han Ja. Jeg spurgte nu Karelin (som man vil erindre sig, hans tidlige Orenburgske Lærer) om han vel troede, at det vilde more Chanen, ifald vi viste ham nogle Legemsøvelser, en norsk Bondedands eller Sligt. Chanen modtog dette Tilbud med Fornøielse; Fortepianoet, som jeg om Formiddagen havde gjort mig Umage for at stemme saa godt som muligt blev nu baaret ind. Jeg forlangte nu først en Flaske, lagde den paa Gulvet og satte mig paa den saaledes at Halsen vendte samme Vei som Fødderne, medens høire Hæl støttede mod Gulvet, og venstre hvilede paa Tæerne af høire Fod. Balancerende i denne Stilling tog jeg i hver Haand en Stage med et Voxlys, der skulde tændes ved et paa Gulvet staaende brændende Lys, uden at jeg anderledes maatte støtte migmod Gulvet. Efter nogle forgjeves Forsøg lykkedes det mig. Tauke, Chanens ældre Halvbroder, prøvede paa at gjøre det efter, og gav derved en god Bajazrolle. Efter at han flere Gange havde stødt snart den ene, snart den anden Stage mod Gulvet og havde slukket det brændende Lys, stødte han endelig med Næsen imod det, slukkede det og trillede overende paa Gulvet. Derpaa balancerede jeg med den ene Arm paa et Stolesæde og svingede Benene over Stoleryggen, gik paa Hænderne, stødte Kolbøtter fremlænds og baglænds og gjorde det saakaldte Reiespring. Flere af disse Øvelser gjorde min Ledsager Lieutnant Due meget godt efter, men Sultan Tauke vakte som Bajaz almindelig Munterhed. Han var lille, undersætsig, bredskuldret og tykmavet, og for at være ganske ugeneert, trak han sin Kaftan af, og vi havde derved det fuldstændige Billede af en europæisk Bajaz for os, idet en Manchesters Trøie gik halvt ned over hans vide Lærredsbuxer, ud af hvilke der stak et Par tykke Støvler, hvortil endnu kom en spidspullet Hue. Ved ethvert af hans klodsede Forsøg, som han dog gjorde med et vist comisk Lune, faldt Huen af hans glatragede Hoved, hvorover Chanen loe saa han var nær ved at briste; det var for os Alle en overordentlig moersom Scene. Da Kirgiserne der vare udenfor i den store Sal, hørte al denne Munterhed, kiggede de gjennem Døren ind i Stuen, klavrede for at komme til at see Noget, op paa Skuldrene af hinanden, og tumlede af og til ned af bare Latter, hvorved vor Munterhed end mere forhøiedes. Endelig bad jeg Lieutnant Due at sætte sig ved Fortepianoet og spille op til en Halling. I mine Skoledage havde jeg i Markedstiden stundom seet Bønderne dandse denne Dands og jeg kjendte nogle af de kunstfærdige Kast eller Spring, som deri forekomme; saa godt som muligt prøvede jeg nu paa at gjøre dem efter, og da jeg var færdig med Dandsen kom Karelin hen til mig, og bad mig om at gjentage den. Jeg spurgte ham om Grunden til denne Begjering; han sagde at han ikke kunde sige mig den nu, men at jeg dog endelig maatte opfylde den. Det gjorde jeg da, og medens jeg udførte mine Spring, lagde jeg Mærke til at Døren til Fatimas, Chanens Hustrues Værelse stod paa Klem, og i den mørke Stue kunde jeg ogsaa skimte en hvid Skikkelse. Dagenderefter fortalte Karelin mig at det virkelig havde været Fatima der havde siddet ved Døren, for ogsaa at have den Fornøielse at see mig dandse Halling“.

*

Om Humboldt og hans Reisefæller have vi endnu kun at berette at deres Reise i al Hurtighed gik over Woronesch, Tula, og Moskwa til Petersborg. Her opholdt de sig i fire Uger, og tiltraadte derpaa Reisen til Berlin, hvor de velbeholdne indtraf den 28de December 1829, efter omtrent ni Maaneders Fraværelse.

*